

Hoofdstuk 7 – Politieel vuurwapengebruik beoordeeld

Naar de wijze waarop politieel vuurwapengebruik wordt beoordeeld is eerder geen systematisch onderzoek verricht. Van 86 procent van de voorvallen politieel vuurwapengebruik uit het jaar 1992 en van zes procent van de voorvallen uit de jaren 1993-1995 hebben wij de beoordeling door het OM en/of de korpsleiding kunnen achterhalen. Wij beschikken maar in geringe mate over de verdere afdoening naar aanleiding van een negatieve beoordeling. De analyse van de beoordeling en afdoening van rake schoten in de Hoofdstukken 14, 15 en 16 laat evenwel zien dat het ook dan maar in een zeer klein aantal van de gevallen komt tot een strafrechtelijke veroordeling of een disciplinaire maatregel.

In het kort presenteren wij hier de gevonden cijfers voor de periode 1992-1995. De verschillen in de totalen in de tabellen hebben mede te maken met de uiteenlopende aard en kwaliteit van de informatie per voorval. Deze gegevens hebben betrekking op 37 procent van de voorvallen in de periode 1992-1995 en vormen – mede in combinatie met de Hoofdstukken 14, 15 en 16 – een goede indicatie van het resultaat van de beoordeling door het OM van dreigen, waarschuwend schieten en gericht (mis)schieten door de politie. Wij illustreren de materie met enkele kenmerkende voorvallen van politieel vuurwapengebruik en de beoordeling daarvan door de hoofdofficier van Justitie.

Algemene beoordeling

Krachtens de Politiewet 1993 en de Ambtsinstructie 1994 (en de voorgangers hiervan) heeft de officier van Justitie een beoordelende rol inzake geweldsgebruik door de politie. Politieambtenaren dienen vuurwapengebruik steeds door tussenkomst van hun meerdere te melden aan de officier van Justitie. In de praktijk berust de taak om het vuurwapengeweld te beoordelen met het oog op de strafrechtelijke vervolging bij het hoofd van het parket, de hoofdofficier van Justitie, die zich daarin laat bijstaan door stafmedewerkers van het parket. 'Eenvoudig', niet-raak politieel vuurwapengebruik beoordeelt de hoofdofficier van Justitie op basis van het meldingsformulier en de bijbehorende rapportage en het proces-verbaal. Raakt

de politie met een schot uit een vuurwapen een persoon, dan opent de hoofdofficier van Justitie het traject van onderzoek en advies door de rijksrecherche. Aan de hand van het rijksrecherchedossier beslist hij om al dan niet te vervolgen.

Hier geven wij een algemeen overzicht van de beoordeling van dreigen met het vuurwapen en schieten, voor het merendeel niet-rake schietgevallen. In de Hoofdstukken 14, 15 en 16 gaan wij uitgebreid in op de wijze waarop de 'rake zaken' worden onderzocht, beoordeeld en afgedaan.

Het oordeel van de hoofdofficier van Justitie, kan zijn: conform de geweldsbepalingen dus 'akkoord' of niet-conform de geweldsbepalingen dus 'niet-akkoord'. Bij nadere bestudering blijkt de hoofdofficier van Justitie in de praktijk nu en dan een tussenweg te zoeken. Omstandigheden kunnen zodanig zijn geweest dat, juridisch gezien, het politieoptreden niet door de beugel kan, maar volgens de hoofdofficier wel begrijpelijk is. Dit 'gedogen' tellen wij niettemin als niet-akkoord.

► Casus 7.1. Spoedaanhouding bij een geplande overval (1992)

De gemeentepolitie krijgt een serieuze melding van een op handen zijn de gewapende overval op een tankstation. De informatie is zeer gedetailleerd en bovendien controleerbaar. De melder zegt een goede vriend van de verdachte te zijn en wil deze behoeden voor ernstige misstappen. Een belangrijk onderdeel van de informatie is dat tijdens de overval met een vuurwapen zal worden bedreigd. De chef van dienst stelt voorop dat het optreden gericht moet zijn op het voorkomen van de overval en stationeert een opvallende surveillance-auto nabij het tankstation. Hij plaatst een onopvallende observatie bij het café waar de verdachte zich zou ophouden. Als de verdachte zich met zijn motorfiets juist voor sluitingstijd naar van het tankstation begeeft, wordt hij onder dreiging van vuurwapens door drie politieambtenaren aangehouden.

Volgens de hoofdcommissaris 'is gehandeld conform de regeling in de Ambts-/bijstandsinstructie Gemeentepolitie [uit 1966; de auteurs].'

De Hoofdofficier van Justitie is het daar mee eens, maar heeft niettemin bezwaar tegen de wijze van rapporteren en afhandelen: 'Naar aanleiding van bovenvermelde geweldmelding deel ik u mede, dat ik op grond van de door u verstrekte – summier – gegevens, geconcludeerd heb dat de betrokken politiefunctionarissen juist gehandeld hebben.

De door u in uw brief bij 'onderwerp' genoemde Bijstandsinstructie Gemeentepolitie is al in januari 1989 vervallen. Sindsdien geldt de Ambtsinstructie voor de politie, waarvan ik voor alle zekerheid een copie bijvoeg. De functionarissen handelen o.g.v. art. 3 lid 1 onder a van vermelde instructie.

Tot slot wijs ik u op de laatste alinea in mijn brief van 24 juli 1992, naar aanleiding van geweldmeldingen op 18 en 19 juli 1992: voor een goede beoordeling is toezending van de door de geweldgebruikende functionarissen [opgestelde processen-verbaal] van onmisbaar belang. Ik verzoek u dan ook deze rapporten in het vervolg bij te voegen' (24 augustus). In de bedoelde brief van 24 juli 1992 schreef de Hoofdofficier van Justitie namelijk aan de hoofdcommissaris: 'De door u verstrekte informatie is voor de beoordeling van de rechtmatigheid van het uitgeoefende geweld zeer summier. Ik stel daartoe voor om – in het vervolg – ook het door de betrokken verbalisanten opgemaakte rapport, als bijlage bij uw mel-

ding aan mij toe te zenden. U kunt dan volstaan met uw visie op de geweldtoepassing. Overigens stel ik het zeer op prijs (eindelijk) meldingen van aangewend geweld van u te hebben ontvangen.'

Tabel 7.1 laat zien dat wij van de laatste vier jaren van de onderzoeksperiode over 418 voorvallen een beoordeling kennen. Driekwart van de voorvallen wordt geoorloofd geacht. Dit percentage wordt echter hoog gehouden door de relatief positieve beoordeling van het dreigen met het vuurwapen. Schieten met het vuurwapen beoordeelt de hoofdofficier van Justitie aanmerkelijk minder gunstig: minder dan de helft van het waarschuwend schieten is geoorloofd en iets meer, 65 procent, van het gericht schieten. Ruim een derde (36 procent inclusief gedogen) van het gericht schieten wordt negatief beoordeeld. Tabel 7.2 splitst dit laatste uit naar het beschoten object, een persoon of een voertuig.

Gericht schieten beoordeeld

Uit Tabel 7.2 valt af te lezen dat wij over het merendeel van de voorvallen met gerichte schoten op auto's geen oordeel hebben kunnen vinden. Dit zegt iets over de aandacht die het OM (en korpsleidingen) heeft voor het schieten op auto's door de politie. Van de voorvallen waarover wij wel een beoordeling hebben getraceerd, wordt 53 procent niet geoorloofd geacht (waarvan negen procent gedoogd). Gerichte schoten op personen acht de hoofdofficier van Justitie relatief vaker geoorloofd: 75 procent, tegen 25 ongeoorloofd (waarvan vijf procent gedoogd).

Het geschetste beeld van de beoordeling van het schieten op personen komt overeen met het beeld geschetst in Tabel 7.8, gebaseerd op beoordelingen van schietgevallen die zijn onderzocht door de rijksrecherche. Als de rijksrecherche schieten op auto's onderzoekt volgt daar een strengere beoordeling op. Dan wordt 69 procent als ongeoorloofd beoordeeld en slechts 31 geoorloofd. De Hoofdstukken 14, 15 en 16 zijn geheel gewijd aan de beoordeling door het OM en de rechter van rake schoten op personen.

► Casus 7.2, Agent lost waarschuwingsschot tijdens verkeerscontrole (1992)

Twee agenten van de verkeerspolitie, belast met surveillance in een opvallende dienstauto op een ringweg rondom een grote stad, geven om 8.30 uur een blauwe Opel Kadett een stopteken ter controle op de

Tabel 7.1 Beoordeling door OM naar wijze van politieel vuurwapengebruik 1992-1995 (percentages)

	Wijze van politieel vuurwapengebruik			totaal
	dreigen	waarschuwen	gericht	
<i>Oordeel OM</i>				
akkoord	87	46	65	76
gedoogd	3	4	7	4
niet-akkoord	10	51	29	20
totaal %	100	100	100	100
totaal absoluut	256(61%)	57(14%)	105(25%)	418(100%)

Tabel 7.2 Beoordeling door OM van gericht schieten naar beschoten object 1992-1995 (percentages)

	Beschoten object		totaal
	persoon	voertuig	
<i>Oordeel OM</i>			
akkoord	75	47	69
gedoogd	5	9	6
niet akkoord	20	44	25
totaal	100	100	100
totaal absoluut	183(81%)	43(19%)	226(100%)

juiste naleving van bepalingen uit de Wegenverkeerswet. De bestuurder van de Opel kijkt de agenten lachend aan, vermindert eerst vaart en rijdt dan hard door, waarna een achtervolging begint over de snelweg. Daarbij meten de agenten een snelheid van 150 km/u. Er worden drie personen in de Opel waargenomen. De agenten zetten zwaailicht, sirene en stopbak aan.

Twee wachmeesters van der rijkspolitie X en Y, die surveilleren in een opvallende dienstauto in een nabij gelegen gemeente, hebben de berichtgeving over de mobilfoon meebelusterd en besluiten mee te helpen bij het stoppen van de Opel. Daartoe stellen zij zich op bij een oprit van de weg. Zij geven dit door aan hun eigen meldkamer en aan de meldkamer van de agenten die in eerste instantie achter de Opel aangingen. Beide meldkamers stemmen in met de assistentie.

Wachmeester Y stuurt de auto naar de linker rijstrook van de vierstrooksweg en stelt zwaailicht en stopbak in werking. Bijrijder X draait het raam open, steekt zijn bovenlichaam naar buiten en gebaart de bestuurder van de Opel, die op dat moment zo'n 130 km/u rijdt, te stoppen. De Opel raast echter voorbij en X gaat weer snel zitten, uit angst om aangereden te worden. Hij heeft oogcontact gehad met de bestuurder van de Opel en vermoedt dat deze onder invloed is van drugs of alcohol.

De wachmeesters zetten de achtervolging in. De andere surveillanceauto rijdt voor de Opel, de wachmeesters gaan ernaast rijden met de bedoeling om in samenwerking met de andere dienstauto, langzaam af te remmen en zo de Opel tot stoppen te dwingen. Dit mislukt meer malen. De communicatie tussen beide dienstauto's verloopt slecht. De snelheid bedraagt zo'n 150 km/u. Er ontstaan gevaarlijke verkeerssituaties.

Wachmeester X besluit dan na kort maar onduidelijk overleg met zijn collega, die het te druk heeft met het op de weg houden van de dienstauto, een waarschuwingsschot te lossen. Daartoe steekt hij zijn hand uit het raam, met daarin zijn dienstvuurwapen. Dit heeft geen effect op de bestuurder van de Opel, waar zij nog steeds naast rijden. Vervolgens lost hij een waarschuwingsschot in een 'veilige richting' Hierna ontspant en bergt X zijn pistool.

De bestuurder van de Opel stuurt na het laatste schot de Opel meteen naar de rechter vluchtstrook en

stopt. De inzittenden steken de handen omhoog. X stapt uit het dienstvoertuig en neemt zijn wapen uit voorzorg ter hand, waarna de verdachten, met hulp van de collega's van de verkeerspolitie worden aangehouden. De Opel blijkt die morgen gestolen te zijn.

De hoofdofficier van Justitie gaat niet akkoord met het vuurwapengebruik want het is volgens hem niet in overeenstemming met de ambtsinstructie. Diefstal van een auto is geen ernstig misdrijf laat staan een grove aantasting van de rechtsorde. Gericht schieten had niet gemogen, een waarschuwingsschot dus ook niet. 'Het laten gaan van de verdachten was in de gegeven omstandigheden mogelijk en had niet tot voor de rechtsorde onaanvaardbare situaties geleid' aldus de hoofdofficier van Justitie, die de commandant van de wachmeesters verzoekt om te bezien of er aanleiding is een disciplinaire maatregel te nemen.

De commandant laat aan de beide wachmeesters weten zich aan te sluiten bij de mening van de hoofdofficier van Justitie. Daar voegt hij nog aan toe dat wachmeester X beter had moeten weten, immers hij is parttime vuurwapendocent. Omdat het niet geoorloofd gebruik van het dienstpistool geen kwalijke of ernstige gevolgen heeft gehad, besluit hij geen disciplinaire maatregel te nemen.

Men kan zich bij een dergelijke beoordeling afvragen of het dan eerst tot letsel moet komen voor een dergelijke onrechtmatig schot tot een maatregel leidt. Bovendien was de term 'veilige richting' discutabel in dit geval. De achtervolging en het schieten deden zich voor in de onmiddellijke nabijheid van 's lands nationale luchthaven. Voor een laag overvliegend vliegtuig kan een recht omhoog gelost schot wel degelijk bedreigend zijn.

Beoordeling naar doel

Tabel 7.3 laat zien hoe de oordelen over het politieel vuurwapengebruik 1992-1995 luiden, uitgesplitst naar doel van het politieoptreden.

Wat in Tabel 7.3 opvalt is dat vuurwapengebruik ter aanhouding van niet-ernstige misdrijven en om auto's te stoppen duidelijk negatief wordt beoordeeld. Slechts 18 procent van vuurwapengebruik ter aanhouding terzake niet-ernstige misdrijven wordt geoorloofd geacht en 29 procent van het stoppen van auto's. Ook het overige vuurwapengebruik, vaak met een niet of nauwelijks vooropgezet doel, wordt merendeels negatief beoordeeld. Vuurwapengebruik ter af-

wending van (ernstig) geweld en ter aanhouding van verdachten van ernstige misdrijven tevens grove aantasting van de rechtsorde keurt de hoofdofficier van Justitie in meerderheid (85 en 84 procent) goed.

► *Casus 7.3, Schot op inbreker ter aanhouding (1992)*

Twee wachmeesters eerste klasse der rijkspolitie, Y en Z, surveilleren op een nacht in uniform in een opvallende dienstauto. Zij ontvangen van de meldkamer de opdracht om onderzoek in te stellen naar de inbraak in een woning waarvan de bewoner de inbreker heeft overlopen: 'De inbreker is gevlucht en de bewoner zit achter hem aan.' Het betreft volgens de meldkamer een 'paniekmelding' en er is van de verdachte geen signalement opgegeven.

Ter plaatse aangekomen zien de wachmeesters sporen van inbraak aan het pand, waaronder boorgaten. De bewoner was wakker geworden. De inbreker was nog niet binnengekomen. De bewoner geeft een helder signalement van de inbreker op en kan de politie nauwkeurig vertellen waar de inbreker is heen gered en tot waar hij de inbreker heeft gevolgd. De wachmeester stappen in hun auto en gaan op zoek naar de verdachte. Twee andere dienstauto's bieden daarbij assistentie aan.

Na enig zoekwerk stuiten de wachmeesters Y en Z op een fietser die voldoet aan het opgegeven signalement van de inbreker. Zij rijden de fietser van de weg, zodanig dat deze in een afrastering van prikkeldraad valt. De wachmeesters stappen terstond uit om de man aan te houden.

Op dat moment haalt de verdachte een mes met een lemmet van 10 à 15 centimeter tevoorschijn en richt dat in de richting van de wachmeesters. Wachmeester Z trekt daarop zijn pistool, richt dat op de borst van de verdachten en zegt: 'Politie, laat dat mes vallen

of ik schiet!' Dat verdachte reageert niet en brengt het mes zelfs tot 1,5 meter afstand van de wachmeester Y. Wachmeester Y, half over de verdachte gebogen, voelt zich dusdanig bedreigd dat hij zijn dienstpistool trekt en een waarschuwingsschot lost. Hij ontspant vervolgens het wapen.

Tegelijkertijd rukt de verdachte zijn been los van het prikkeldraad en rent het onverlichte weiland in. 'Gelet op het feit dat verdachte ervan verdacht werd een poging tot inbraak te hebben gepleegd in een woning, gedurende de voor nachtrust bestemde tijd, waarbij de bewoners thuis waren, werd deze poging tot inbraak door ons ervaren als zijnde een strafbaar feit, waardoor de rechtsorde ons inziens ernstig was aangetast. Gezien het in het driehoeksoverleg (...) vastgestelde beleid, ten aanzien van de opsporing en vervolging van strafbare feiten, heeft het opsporen en vervolgen van inbraken in woningen en pogingen daartoe prioriteit nummer 1. (...)

Dientengevolge werd door mij, Y, op het moment dat de verdachte zich aan de aanhouding trachtte te onttrekken, door weg te rennen, een gericht schot op de benen van de wegrennende verdachte gelost. De verdachte bevond zich op dat moment op een afstand van 10 à 15 meter van ons. Tussen de verdachte en ons bevonden zich 2 prikkeldraadversperringen.'

Het schot raakte de verdachte niet. Na een achtervolging te voet houden de twee wachmeesters de verdachte een eind verderop onder dreiging van een vuurwapen alsnog aan en nemen het Zwitsers officiersmes en wat inbrekersgereedschap in beslag. De verdachte blijkt naderhand gesignaleerd te staan als ongewenst vreemdeling en voor betrokkenheid bij een steekpartij elders.

De plaatsvervangend districtscommandant oordeelt: 'Ten aanzien van het waarschuwingsschot ben ik van mening dat in deze een beroep kan worden gedaan op artikel 41 Strafrecht. Ernstige bedreiging/steekpoging met mes. Ten aanzien van het gericht schot kan mijns inziens geen beroep worden gedaan op artikel 3 van de ambtsinstructie noch artikel 41 Strafrecht. Immers wordt een poging tot inbraak in een woning niet beschouwd als een ernstig misdrijf noch als een grove aantasting van de rechtsorde. Het uit *voorzorg ter hand nemen van het wapen* [onze cursivering; de auteurs] op het moment van aanhouding [de wachmeester schrijft zelf: 'Ik Z benaderde de verdachte met getrokken pistool en hield hem conform

Tabel 7.3 Beoordeling door OM naar doel van vuurwapengebruik 1992-1995 (percentages)

	Doel politieel vuurwapengebruik				overig	totaal
	afwenden geweld	aanhouden ernstig	aanhouden niet-ernstig	stoppen auto		
<i>Oordeel OM</i>						
akkoord	5	84	18	29	8	64
gedoogd	5	5	4	12	17	6
niet akkoord	10	11	78	53	75	30
totaal %	100	100	100	100	100	100
totaal absoluut	75(32%)	84(36%)	46(20%)	17(7%)	12(5%)	234(100%)

de instructie aanhouding gevaarlijke personen aan; de auteurs] acht ik, gegeven de omstandigheden, wel gerechtvaardigd.'

Op 21 september komt de Hoofdofficier van Justitie tot het volgende oordeel:

'a Het gedurende langere tijd uit voorzorg ter hand nemen van het vuurwapen door de wachmeester der rijkspolitie 1e klasse Z geschiedde – geven de omstandigheden – overeenkomstig de vigerende voorschriften inzake geweldgebruik door de politie.

b Het beroep op noodweer door de wachmeester der rijkspolitie 1e klasse Y ten aanzien van zijn waarschuwingsschot is – gegeven de in kwestie bijzondere situatie – toelaatbaar te achten.

c Ten aanzien van het gericht schot door de wachmeester Y dient – gelet op het bepaalde in de Ambtsinstructie voor de politie – het volgende overwogen te worden:

- Artikel 3, lid 1 aanhef: Er is sprake van een vluchtende verdachte zodat een eventueel beroep op noodweer (...) verworpen dient te worden.

- Artikel 3, lid 1 sub a: Niet is gebleken dat redelijkerwijs mocht worden aangenomen dat verdachte een voor onmiddellijk gebruik gereed zijn vuurwapen bij zich had en dit tegen personen zou gebruiken.

- Artikel 3, lid 1 sub b jo lid 2: Een (poging tot) inbraak in een bewoonde woning, valt in het algemeen aan te merken als een ernstig misdrijf.

Met betrekking tot de vraag of dit misdrijf tevens als een grove aantasting van de rechtsorde moet worden beschouwd, dient gelet te worden op de omstandigheden waaronder het misdrijf is gepleegd, de wijze waarop of de frequentie waarmee het misdrijf is begaan. Ten aanzien van dit laatste nu is in het onderhavige geval niet gebleken van zodanige omstandigheden, zodat aan de eis van grove aantasting niet wordt voldaan.

Gelet op vorenstaande overwegingen dient geconcludeerd te worden dat dit gericht schot in strijd was met de vigerende voorschriften en als zodanig als onwettig gekwalificeerd dient te worden.'

Schoten op dieren zijn in dit onderzoek gedeels buiten beschouwing gelaten. Casus 7.4 is kenmerkend voor omstandigheden waarmee politieambtenaren soms worden geconfronteerd.

► *Casus 7.4, Inspecteur schiet hond dood (1992)*

Op een binnenstadsbureau komt een melding binnen dat er uit een woning gekerm van een vrouw wordt gehoord. Aangezien het opgegeven adres zeer dicht bij het bureau is gelegen, rent een inspecteur onmiddellijk ter plaatse. De inspecteur hoort zelf het gekerm, wacht verder niet af, trapt de deur van de woning in en treft een vrouw aan die ernstig wordt verwond door een pitbull terriër. Op het moment dat de inspecteur binnenkomt, laat de hond de vrouw los en zet de aanval op de inspecteur in. Om hulp aan de ernstig gewonde vrouw niet langer uit te stellen, schiet de inspecteur de hond met twee schoten door de kop dood. De korpschef gaat accoord met het gemelde vuurwapengebruik van de inspecteur.

HOOFDSTUK 7
POLITIEEL
VUURWAPEN-
GEBRUIK
BEOORDEELD

Beoordeling van politieel vuurwapengebruik in reactie op een bedreiging

In Hoofdstuk 5 werd al duidelijk dat in ongeveer de helft van de voorvallen politieel vuurwapengebruik geen sprake is geweest van bedreiging door burgers tegen politie of derden. In de gevallen waarin dat wel het geval is geweest gaat het in de meeste gevallen om bedreigingen tegen de politie die aanleiding hebben gegeven voor politieel vuurwapengebruik. De verdeling van de oordeel-categorieën in de kolom 'totaal' komt op hoofdlijnen overeen met die in Tabel 7.1.

Politieel vuurwapengebruik zonder een bedreiging van de zijde van burgers kan volgens de gegevens in Tabel 7.4 in veel mindere mate de goedkeuring van het OM wegdragen dan politieel vuurwapengebruik

Tabel 7.4 Beoordeling door OM naar politieel vuurwapengebruik in reactie op bedreiging door burgers 1978-1995 (percentages)

	akkoord	gedoogd	Oordeel OM niet akkoord	totaal
<i>Bedreiging door burgers</i>				
geen bedreiging	39	50	65	46
derden bedreigd	9	0	3	7
politie bedreigd	52	50	32	47
<i>waarvan met:</i>				
fysiek geweld	6	21	7	7
steekwapen	14	0	4	11
slagwapen	3	7	3	3
vuurwapen	18	0	2	13
voertuig	6	11	11	8
overig	5	11	5	5
totaal	100	100	100	100
totaal absoluut	354(71%)	28(6%)	116(23%)	498(100%)

in reactie op bedreigingen door burgers. In Tabel 7.4 valt verder op dat de hoofdofficier van Justitie vuurwapengebruik in reactie op bedreigingen met voertuiggeweld meer dan gemiddeld afkeurt. Daarentegen keurt de hoofdofficier van Justitie vrijwel alle politieel vuurwapengebruik in reactie op bedreigingen door burgers met vuurwapens goed.

Beoordeling naar type vuurwapengebruik

Bekijken wij de beoordeling door het OM vanuit het perspectief van de in Hoofdstuk 6 onderscheiden typen politieel vuurwapengebruik in gevaarsituaties, dan ontstaat het beeld zoals geschetst in Tabel 7.5.

Gezien de vaak geringe kolomtotalen moet aan de verschillen tussen de types in Tabel 7.5 geen absolute betekenis worden gegeven. De tendens in Tabel 7.5 is echter duidelijk dat, evenals in Tabel 7.1, drie kwart (in Tabel 7.5 precies 75 procent) van het politieel vuurwapengebruik geoorloofd wordt geacht en één kwart (25 procent) niet-geoorloofd (al dan niet gedoogd). Vuurwapengebruik in situaties van normale aanhoudingen van niet-gevaarlijke verdachten acht de hoofdofficier van Justitie in iets meer dan de helft van de gevallen (54 procent) geoorloofd. Het schieten op auto's, met welk oogmerk dan ook, acht de hoofdofficier van Justitie in slechts 35 procent van de gevallen geoorloofd.

Beoordeling door de jaren

Over de gehele onderzoeksperiode 1978-1995 weten wij van een kleine 600 voorvallen politieel vuurwa-

pengebruik de beoordeling, die wij in Tabel 7.6 weer-geven. Dit is meer dan het totaal van de voorgaande tabellen en ook van Tabel 7.1, bijvoorbeeld doordat wij van een aantal voorvallen niet weten *hoe* of *waarvoor* het vuurwapen is gebruikt, maar wel hoe het is beoordeeld.

Het jaarcluster 1978-1980 betreft vrijwel alleen voorvallen van schieten met beoordeling en dan vooral raak schieten (zie ook Tabel 7.7). Ook voor de clusters 1981-1983 tot en met cluster 1987-1989 geldt dat vrijwel de enige voorvallen vuurwapengebruik waarvan wij een beoordeling hebben, voorvallen zijn die door de rijksrecherche zijn onderzocht. Voor de laatste twee jaarclusters geldt dat maar een kleine minderheid van de voorvallen door de rijksrecherche is onderzocht en dat het merendeel dreigen met het vuurwapen en niet-rake schietgevallen betreft. De gegevens in het jaarcluster 1990-1992 worden gedomineerd door de grote aantallen voorvallen met beoordelingen die wij door dossieronderzoek van het jaar 1992 hebben gevonden.

De in Tabel 7.6 vermelde gegevens komen, het voorgaande in aanmerking genomen, overeen met de eerdere tabellen in dit hoofdstuk. Een en ander betekent dat het resultaat van de beoordeling door het OM van het politieel vuurwapengebruik in de tijd niet veel is veranderd. In de jaarclusters 1990-1992 en 1993-1995 hebben de in het algemeen positiever beoordeelde voorvallen van dreigen met het vuurwapen een groter aandeel in het totaal dan in de eerdere jaarclusters.

Tabel 7.5 Beoordeling door OM van het politieel vuurwapengebruik naar type gevaarsituatie 1992-1995 (percentages)

	Type gevaarsituatie										
	Zelfverdediging	Aanhouding	Spoedaanhouding	Planmatige aanhouding (vuurwapen)gevaarlijk	Schieten op auto	Optreden tegen gestoorde	Openbare orde	Familie-, of Burentwist	Ongeluk	Uitzonderlijke ingreep	Totaal
<i>Oordeel OM</i>											
akkoord	88	54	91	92	35	85	82	100	0	100	75
gedoogd	5	6	1	3	9	0	9	0	29	0	4
niet akkoord	7	40	8	5	56	15	9	0	71	0	21
totaal %	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
totaal abs.	59(25%)	116(15%)	152(17%)	38(12%)	34(10%)	13(5%)	11(2%)	8(8%)	7(4%)	1(0%)	443(100%)

Beoordeling na rijksrecherche-onderzoek

In Tabel 7.7 rekenen wij met de voorvallen die door de rijksrecherche zijn onderzocht (of waarvan de rijksrecherche een proces-verbaal van de plaatselijke politie heeft bekeken en doorgezonden naar de hoofdofficier van Justitie) en waarvan wij ook een beoordeling hebben. Anders dan in de Hoofdstukken 14, 15 en 16 tellen wij hier ook de voorvallen mee waarin de politie in mogelijk twijfelachtige omstandigheden (ook reden voor een rijksrechercheonderzoek) heeft gedreigd met een vuurwapen, een waarschuwingschot heeft gelost of op een voertuig heeft geschoten. De analyse hier is veel oppervlakkiger dan in de Hoofdstuk 14, 15 en 16. Daar gaan wij uitvoerig in op de juridische beoordeling door het OM en de rechter van schietgevallen waarin personen zijn geraakt.

In vergelijking met de voorgaande tabellen blijkt in Tabel 7.7 dat de hoofdofficier van Justitie voorvallen van politieel vuurwapengebruik onderzocht door de rijksrecherche vaker ongeoorloofd acht dan ander vuurwapengebruik. Behoudens in de periode 1978-1980 wordt het door de rijksrecherche onderzochte politieel vuurwapengebruik in ruim 60 procent van de voorvallen geoorloofd geacht en in bijna 40 procent van de voorvallen ongeoorloofd. Van het jaarcluster 1978-1980 hebben wij relatief weinig dossiers van de rijksrecherche kunnen terugvinden. Dit heeft te maken met de kwaliteit van de archieven van de rijksrecherche en de parketten van de procureurs-generaal met betrekking tot die periode.

Van 181 voorvallen onderzocht door de rijksrecherche en met een beoordeling weten wij precies waar de politie gericht op heeft geschoten, op een persoon of op een voertuig (meestal een auto). De rijksrecherche onderzoekt weinig van de vele schietgevallen op auto's, zeker als er geen persoonlijk letsel is. Maar van de schietgevallen op auto's die wel zijn onderzocht, wordt slechts 31 procent geoorloofd geacht, tegen 76 procent van de schietgevallen op personen. Van het gericht schieten op auto's onderzocht door de rijksrecherche keurt de hoofdofficier van Justitie dus 69 procent af en van het gericht schieten op personen 24 procent. Dit bevestigt opnieuw dat schieten

Tabel 7.6 Beoordeling door OM van het politieel vuurwapengebruik naar jaar 1978-1995 (percentages)

	Jaarcluster						totaal
	78-80	81-83	84-86	87-89	90-92	93-95	
<i>Oordeel OM</i>							
akkoord	45	64	63	64	75	74	72
gedoogd	10	6	11	12	3	6	5
niet akkoord	45	30	26	24	22	20	23
totaal %	100	100	100	100	100	100	100
totaal absoluut	38	33	38	33	329	144	597
	(3%)	(6%)	(6%)	(6%)	(55%)	(24%)	(100%)

Tabel 7.7 Beoordeling door OM van het politieel vuurwapengebruik onderzocht door de rijksrecherche naar jaar 1978-1995 (percentages)

	Jaarcluster						totaal
	78-80	81-83	84-86	87-89	90-92	93-95	
<i>Oordeel OM</i>							
akkoord	29	64	60	62	55	66	60
gedoogd	14	7	11	13	5	6	8
niet akkoord	57	22	29	25	40	28	32
totaal %	100	100	100	100	100	100	100
totaal absoluut	14	28	5	32	64	67	238
	(6%)	(12%)	(14%)	(13%)	(27%)	(28%)	(100%)

Tabel 7.8 Beoordeling door OM van gericht schieten naar beschoten object, onderzocht door de rijksrecherche 1978-1995 (percentages)

	Beschoten object		totaal	
	persoon	voertuig		
<i>Oordeel OM</i>				
akkoord		76	31	70
gedoogd		5	11	6
niet akkoord		19	58	24
totaal		100	100	100
totaal absoluut		155(86%)	26(14%)	181(100%)

op auto's niet alleen ineffectief is, ongewenst en gevaarlijk, maar ook duidelijk onrechtmatig. Het is opmerkelijk dat de rijksrecherche bij schieten op auto's relatief weinig wordt ingezet. Slechts 14 procent van de rijksrechercheonderzoeken naar politieel vuurwapengebruik heeft betrekking op schieten op auto's, terwijl het in het algemeen toch als een dubieuze categorie wordt beschouwd.

Aanhouding door arrestatieteam

Hoofdstuk 8 – Arrestatieteams

Er bestaat moeilijk en gevaarlijk politiewerk dat de basisvaardigheden van de doorsnee politieambtenaar overstijgt. In verband hiermee zijn door de politie en de Koninklijke marechaussee speciale teams samengesteld, zoals aanhoudingseenheden in ME-verband, arrestatieteams (AT's), vuurwapenteams, Groepen Bijzondere Opdrachten (GBO's) en de Brigade Speciale Beveiligingsopdrachten (BSB). Door de selectie van het personeel, de speciale opleiding, frequente training en uitrusting zijn de leden van deze teams beter toegerust om op te treden in moeilijke en gevaarlijke situaties, met behulp van onder meer kliminstructeurs, explosievendeskundigen, duikers, bootbestuurders, helikopterteams, scherpshutters en onderhandelaren bij gijzelingen. Uitgangspunt zal steeds moeten zijn geweld te voorkomen of beherst toe te passen.

De taakstelling en inzet van de arrestatieteams is sinds 1994 op centraal niveau vastgelegd. Artikel 8 Besluit beheer regionale politiekorpsen (BBRP) schrijft voor dat ieder regionaal politiekorps, zelfstandig of samen met een of meer andere regiokorpsen, over een eenheid moet beschikken voor de uitvoering van de in dat artikel genoemde taken. Optreden is uitsluitend toegelaten indien redelijkerwijs mag worden aangenomen dat gebruik van vuurwapengeweld tegen de politie of anderen dreigt. De organisatie van deze eenheden is verder uitgewerkt in de Organisatieregeling aanhoudings- en ondersteuningseenheid van maart 1994. Politieambtenaren die niet behoren tot deze aanhoudings- en ondersteuningseenheden (AOE's) kunnen geen aanspraak maken op de speciale bewapening en uitrusting, maar vallen evenmin onder de specifieke toestemmingsprocedure voor inzet. De AOE's werden voorheen arrestatieteam (AT) genoemd. Door de naamswijziging is tot uitdrukking gebracht dat de taakstelling van de AOE's breder is dan die van de oude AT's. Zowel in de Bewapeningsregeling politie 1994 als de Uitrustingsregeling politie 1994 wordt derhalve consequent de naam Aanhoudings- en Ondersteuningseenheden gebruikt. Dit weerhoudt verschillende regio's er niet van om desondanks de in het spraakgebruik ingeburgerde naam 'arrestatieteam' te blijven gebruiken. Wij zullen

de term arrestatieteam eveneens bezigen, omdat wij onze aandacht richten op het vuurwapengebruik bij planmatige aanhoudingen, een van de meest in het oog springende taken van de AOE's.

Stress en gevaar

Uit Amerikaans onderzoek blijkt dat leden van arrestatieteams niet méér beroepsstress hebben dan politieambtenaren in de gewone dienst. Leden van de Special Weapons and Tactics Teams (SWAT) in Texas, hebben een gelijk of zelfs een lager stressniveau dan het algemene publiek (Messer 1994:116). Dit staat haaks op de bewering dat politiewerk het meest stressvolle beroep is (Ayer en Flanagan 1990). Voor de SWAT-leden zijn de belangrijkste bronnen van stress:

- a iemand doodschietsen in de uitoefening van de dienst;
- b een collega die in de dienstuitoefening wordt doodgeschoten;
- c gedode of mishandelde kinderen;
- d aanval met lichamelijk geweld (Messer 1994:113);
- e onvoldoende personeel om het werk adequaat uit te voeren (Haddocks 1988);
- f het nemen van kritieke beslissingen ter plaatse (Buckley's 1994).

AT tijdens een oefening

Messer vermeldt verder dat de SWAT-leden als meest voorkomende stressfactor 'paperwork' noemden, naast de besmetting door AIDS.

Hoe dan ook, in de beleving van politiemensen is gevaar een belangrijk gegeven (Punch 1978:517), maar ook de angst voor het onbekende (Naeyé 1990: 459). Dit laatste gevoel hangt niet zozeer samen met het feit dat het politievak volgens objectieve criteria zo gevaarlijk is, maar met de relatieve onvoorspelbaarheid van de risico's. De veronderstelde gevaarlijkheid van het politiewerk wordt wel verklaard als gevolg van de vele mythen rondom het politiewerk (Aalberts en Van de Bunt 1994:387). Mythen, instandgehouden door oudere collega's, hebben onder meer de functie om interne solidariteit te creëren en in stand te houden.

Wanneer riskante werkzaamheden tevoren bekend zijn, zoals bij persoonsbeveiliging, relbestrijding en het aanhouden van vuurwapengevaarlijke verdachten, kunnen de risico's zoveel mogelijk door middel van training, materieel en speciale tactieken worden geminimaliseerd. Door het nemen van het initiatief is er vanwege het verrassingseffect relatief weinig tegenstand. De AT'ers schatten daarom hun eigen risico niet hoog in: 'Het is veilig en verantwoord werken' (Boekhoorn en Geerts 1992:49). Een AT-teamlid:

'Van de buitenkant lijkt het werk riskant, maar het is waarschijnlijk minder riskant dan het werk van een diender die zomaar op de straat wordt gestuurd. Wij weten precies waar we naartoe gaan, met wie we te maken hebben en wat we moeten doen, waardoor in 99% van de gevallen de crimineel kansloos is tegen ons. Als je de plaatselijke politie erop af zou sturen op de klussen die het AT klaart, zou je veel meer schietincidenten hebben, als paniecreactie op iets onverwachts'.

Uit een bedrijfsvoeringsonderzoek bij de arrestatieteams van het korps rijkspolitie (juli 1991) bleek dat de aanvragers tevreden waren over de inzet, hoewel sommigen vraagtekens plaatsten 'bij de altijd toegepaste standaard procedure. Zij zagen liever soms enige nuance bij het optreden.' Ook werden er vraagtekens gezet bij het feit dat het management te weinig sturing aan het AT gaf. De leden van de AT's hadden plezier in hun werk en noemden als motiverende factoren onder meer: onderlinge teamgeest (samen de klus klaren), collegiale werkverhoudingen, inspraak over de wijze van optreden ongeacht de rang, onregelmatig werk, een zekere mate van span-

ning en spektakel, professionele aanpak, direct herkenbaar resultaat (mooie afgeronde zaken), het aanpakken van zware criminelen geeft een kick (binnen het criminele milieu krijg je status wanneer je door het AT bent aangehouden), bijzondere vaardigheden leren, veel sport en schieten, en tot slot: het AT geeft status.

De Amsterdamse AT-chef Van Dorp vatte ter gelegenheid van de ondertekening van het convenant dat ten grondslag ligt aan het AT Noord-Holland op 14 september 1994, een samenvoeging van het RP-West II AT en het AT van de gemeentepolitie Amsterdam, de ontwikkeling van de AT's als volgt samen (*Korpsbericht*, politie Amsterdam-Amstelland, nr. 2371, 15 september 1994):

'Waar er in het verleden bij inzet van het AT daadwerkelijk sprake was van het 'Ultieme politiegeweld' is er heden ten dage sprake van maatwerk, een zodanig professioneel optreden dat geweldsgebruik in te schatten en crisissituaties te beheersen zijn. Door goede voorbereiding, de juiste coördinatie en een verrassend optreden, is geweldsgebruik meestal niet nodig. De kern van het succes: geen jonge kerels met minimaal zwarte band karate maar sportieve dertigers met voldoende stabiliteit en stressbestendigheid'.

Uit onderzoek naar het functioneren van de arrestatieteams gemeentepolitie in 1992 blijkt dat de korpsleidingen de professionaliteit van de AT's hoog waarderen. Vooral de mogelijkheden tot risicobeperking in het geweldsniveau en het voorkomen van incidenten worden door hen hoog ingeschat. Daar staat tegenover dat zij het een relatief 'dure club' vinden, waarop men budgettair nauwelijks kan ingrijpen en dat men moeite moet doen om te zorgen dat het geen 'elitaire club met eigen principes' wordt (Boekhoorn en Geerts 1992:32).

Het ontstaan van arrestatieteams

De eerste informele arrestatieteams waren in de grote steden al eind jaren '60 operationeel (De Groot 1992:3; Drost 1995:1). Als eerste richtte de gemeentepolitie Arnhem in 1969 een Groep Bijzondere Opdrachten (GBO) op met een tweeledige taak: als hoofdtaak toezicht houden in bepaalde probleemwijken zoals het Spijkerkwartier en AT-activiteiten als neventaak. Begin jaren '70 richtte ook het korps rijkspolitie officieel enkele arrestatieteams op. Zo

kreeg in 1973 het arrestatieteam District Den Haag, dat reeds vanaf 1969 operationeel was, officiële erkenning van de minister van Justitie. In 1977 werd, naar aanleiding van de aanhouding van een lid van de Rote Armee Fraktion (RAF) Knut Folkerts waarbij een Utrechtse politiemann werd doodgeschoten, eveneens in Utrecht een Groep Bijzondere Opdrachten opgericht, met als taak onder meer assistentie bij huiszoeken, het binnentreden in drugspannen en met een secundaire AT-taak. Eveneens in 1977 werd met het oog op terroristische bedreiging in Rotterdam een Bureau Bijzondere Opdrachten (BBO) opgericht, dat in 1978 opging in een Bureau Opsporing en Aanhouding (BOA) met primair een AT-taak, naast het uitvoeren van mobiele beveiliging van bijvoorbeeld de Turkse Consul, invallen in gokpanden en het opsporen van vermiste minderjarigen.

In september 1977 bracht de Recherche Advies Commissie (RAC) een advies uit aan de beide vakministers om tot de oprichting van 13 arrestatieteams over te gaan. In het verleden zouden vuurgevaarlijke verdachten te lang op vrije voeten zijn gebleven en zouden aanhoudingen met overbodig machtsvertoon gepaard zijn gegaan, waardoor geweld en persoonlijke ongevallen welhaast onvermijdelijk waren. De AT's zouden moeten worden belast met het op doelmatige en verantwoorde wijze verrichten van arrestaties van als gevaarlijk bekend staande of zich als zodanig gedragende verdachten. De teams zouden ook moeten optreden in relsituaties en bij voorzienbare ongeregelheden en geweldsplegingen. De ministers schreven op 17 april 1979 aan de Tweede Kamer dat zij – gelet op de voortgaande verruwing van de criminaliteit en gezien het wijdverbreide illegale vuurwapenbezit – instemden met de oprichting van vijf arrestatieteams bij het korps rijkspolitie, dat wil zeggen in ieder ressort één, en zouden bevorderen dat de gemeenten Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht en Arnhem eveneens een arrestatieteam zouden oprichten. De inzet van de arrestatieteams zou volgens de ministers moeten worden beperkt tot

‘situaties, waarin vuurwapengeweld tegen de politie of anderen gebruikt kan [cursivering auteurs] worden. Dit kan het geval zijn bij planmatige aanhouding van personen van wie bekend is, dat zij zich waarschijnlijk met vuurwapengeweld zullen verzetten of in situaties, waarin het optredende

politiepersoneel zich voor zodanige dreiging met vuurwapengeweld ziet geplaatst, dat het de assistentie van daarvoor toegerust personeel behoeft.’

Om te voorkomen dat de gewone politieambtenaar ‘arrestatieschuw’ zou worden, zouden de leden van het AT afkomstig moeten zijn uit de reguliere politiedienst. Het lid zijn van een AT duidt op een bijzondere bekwaamheid, maar betekent geen volledige dagtaak. Tevens bepaalden de ministers dat de inzet van een AT niet per definitie het meevoeren van afwijkende wapens met zich meebracht.

In de vergadering van de procureurs-generaal van 21 maart 1979 werd, op uitdrukkelijke wens van het korps rijkspolitie, besloten dat leden van een AT onder omstandigheden en in overleg met de hoofdofficier van Justitie anoniem mochten blijven teneinde mogelijke represailles van de kant van de verdachte of belangstelling van de media te voorkomen. De afscherming van de leden van het AT zou kunnen worden bereikt indien het proces-verbaal terzake van aanhouding door een opsporingsambtenaar wordt opgemaakt die geen deel heeft uitgemaakt van het arrestatieteam en de leden hoort als getuige en hun verklaringen opneemt onder nummer.

Op 25 september 1979 scherpte de minister van Binnenlandse Zaken, in een brief aan de commissarissen van de Koningin, de inzet van arrestatieteams verder aan door inzet alleen dan verantwoord te achten wanneer:

‘vuurwapengeweld tegen de politie of anderen zal [cursivering auteurs] worden gebruikt.

Daarmee wordt een iets stringenter voorwaarde gesteld dan in de brief van 17 april. De minister verwachtte, gezien de vooromschreven taak, dat de frequentie van de inzet – ook buiten het eigen bewakingsgebied – gering zou zijn.

De formalisering leidde tot in totaal tien toegelaten arrestatieteams. Vier fulltime-teams binnen het korps rijkspolitie (West I en West II, Oost en Zuid) en zes parttime-teams binnen de gemeentepolitie (Amsterdam, Den Haag, Rotterdam, Utrecht, Arnhem en Eindhoven). Rotterdam, Utrecht en Arnhem gingen gelijk van start, omdat men de bestaande bijzondere eenheden (BOA respectievelijk GBO) met het AT wilde integreren. In Den Haag ging het AT in 1983 van start na lange discussies over vermeende ‘verkoeking’, waarbij werd gekozen voor een echte parttime-constructie, waarin teamleden ad hoc uit de normale

dienst werden opgeroepen. Door de gemeentepolitie Eindhoven werd, als vervanging van een meer informele regionale samenwerking in het zogeheten 'Kempenteam', in 1981 een Groep Bijzondere Taken (GBT) opgericht die in maart 1986 als AT verder ging. Hoewel de AT-taak primair stond, waren de GBT-activiteiten divers, zoals toezicht op de uitgaansproblematiek in Eindhoven, assistentie bij voetbalwedstrijden en het bestrijden van verdovende middelen. In Amsterdam werd het AT in de ijskast gezet, omdat de gemeenteraad gekant was tegen de oprichting van een AT uit vrees dat daardoor het geweldsgebruik zou toenemen. In 1989 ging de gemeenteraad overstap, zodat het AT alsnog in 1990 kon worden opgericht. Overigens hebben enkele regio's nog steeds een GBT zonder AT-status, zoals bijvoorbeeld de regio Gooi en Vechtstreek.

In het kader van de reorganisatie van de politie en de inwerkingtreding van de Politiewet 1993 zijn de arrestatieteams gedeeltelijk ook gereorganiseerd. Het AT Oost van de rijkspolitie Apeldoorn heet nu arrestatieteam Noord-oost-Nederland. Het arrestatieteam van de gemeentepolitie Arnhem is gebleven als AT van de politieregio Gelderland-Midden. Het arrestatieteam van de gemeentepolitie Utrecht is gebleven als AT van de politieregio Utrecht. De arrestatieteams van de gemeentepolitie Amsterdam en het AT West II van de rijkspolitie Amsterdam zijn samengevoegd tot het arrestatieteam Amsterdam-Amstelland. De arrestatieteams van de gemeentepolitie Den Haag

is het AT Haaglanden geworden. De arrestatieteams van de gemeentepolitie Rotterdam en het AT West I van de rijkspolitie Den Haag zijn samengevoegd tot het AT Rotterdam-Rijnmond. Het arrestatieteam Zuid van de rijkspolitie Den Bosch is gebleven als AT Zuid. Het arrestatieteam van de gemeentepolitie Eindhoven tenslotte is gebleven als AT Brabant-Zuid-oost. Daarmee zijn er nu acht arrestatieteams van de politie en één van de Koninklijke marechaussee, namelijk als onderdeel van de Brigade Speciale Beveiligingsopdrachten (BSB).

Taakstelling aanhoudings- en ondersteuningseenheden

Ingevolge artikel 8 lid 1 BBRP hebben de aanhoudings- en ondersteuningseenheden uitsluitend tot taak, indien redelijkerwijs mag worden aangenomen dat gebruik van vuurwapengeweld tegen de politie of anderen dreigt, de volgende werkzaamheden uit te voeren:

- a het verrichten van planmatige aanhoudingen;
- b het bewaken en beveiligen van politie-infiltranten;
- c het assisteren bij het bewaken en beveiligen van het transport van getuigen, verdachten of gedetineerden;
- d het assisteren bij het bewaken en beveiligen van objecten;
- e andere werkzaamheden waarvoor toestemming is verkregen van de ministers van Binnenlandse Zaken en Justitie.

Door de vakministers zijn nadere regels gegeven in de Organisatieregeling aanhoudings- en ondersteuningseenheid 1994. Met betrekking tot landelijke taken, onvoorspelbare situaties, gebiedsoverschrijdende activiteiten en samenwerking bestaan er afspraken tussen de betrokken teams. Voor speciale taken zijn bepaalde AT's aangewezen. Zo zijn de AT's van Rotterdam-Rijnmond en Amsterdam-Amstelland belast met twee landelijke taken, te weten het optreden in de lucht met behulp van helikopters en het optreden op of in het water, inclusief het continentaal plat. De leden moeten voldoen aan de eindtermen van de door de vakministers aangewezen opleiding. Een psychologische en psychodiagnostische test en het doorlopen van de primaire AT-opleiding maken deel uit van de selectieprocedure, evenals een milieu- en antecedentenonderzoek. Ter voorkoming van het gevaar van ongewenste professionele verharding mag

Arrestatieteam Rotterdam-Rijnmond assisteert politie Schiedam om zelfmoordactie asielzoeker te verijdelen

een politieambtenaar maximaal zes jaar deel uitmaken van een AT.

De commandanten van de arrestatieteams zijn aangesteld in de rang van hoofdinspecteur. Hun chefs, doorgaans commissarissen, vormen samen met vertegenwoordigers van de vakministeries het Landelijk Contact Arrestatieteams 1 (LCA1). De operationele commandanten, de hoofdinspecteurs, stemmen hun werk onderling af in het LCA2.

Neventaken

De AT's zijn uitsluitend voor genoemde taken aangewezen. Dat wil zeggen dat de teams niet voor andere taken mogen worden ingezet. De officiële taakomschrijving staat niet in de weg aan aanvullende of ondersteunende taken. Het Rotterdamse convenant Ressortelijke AT-zorg noemt diverse ondersteunende taken, zoals het geven van ondersteuning bij gijzelingen en ontvoeringen. Het convenant met betrekking tot het arrestatieteam Amsterdam-Amstelland rekent het ook tot de taak van het AT om technische acties uit te voeren ten behoeve van het inwinnen van inlichtingen voor de Criminele Inlichtingendienst (CID). De alarmeringsregeling van het AT Haaglanden noemt als ondersteunende taken onder meer de exploitatie van individuele kennis en vaardigheden en de adviesfunctie aan onderdelen van het regiokorps. Volgens het Jaarverslag 1995 adviseert het AT Noord-Oost-Nederland aan de basispolitiezorg, de regionale CID en het interregionaal researchteam (IRT) met betrekking tot de te volgen strategie bij bepaalde aanhoudingen. De informatiefolder van het AT Rotterdam-Rijnmond vermeldt als taken het beheer van persoonsdossiers van vuurwapengevaarlijke verdachten, het fungeren als 'stand in' (bijvoorbeeld bij een dreigende ontvoering of overval) en het ondersteunen van het inwinnen van CID-informatie. Een conceptnotitie van de regio Limburg-Noord met betrekking tot de inzetcriteria van het interregionaal arrestatieteam Zuid vermeldt verder nog als AT-taak: het verrichten van BBE-taken.

Vuurwapengevaarlijkheid

Het optreden van een arrestatieteam bij een geplande aanhouding – met het oog op de overrompeling – is bepaald ingrijpend. Daarom zal de inzet steeds worden getoetst aan de beginselen van proportionaliteit en subsidiariteit. De veiligheid van de politieambte-

naren moet worden afgewogen tegen de mate van ingrijpendheid voor de verdachte. Alleen als aan het vereiste 'indien redelijkerwijs mag worden aangenomen dat gebruik van vuurwapengeweld tegen de politie of anderen dreigt' (hier verder vuurwapengevaarlijk genoemd) is voldaan, mogen AT's optreden. Of er redelijkerwijs van dreigend vuurwapengeweld sprake is, betreft een feitelijke kwestie. Bovendien bestaat er geen verplichting om een AT in te zetten, ook al zou de situatie mogelijk daartoe wel aanleiding geven. Zo werd in Eindhoven een man aangehouden, die in een tijdsbestek van 20 minuten zijn huis in brand had gestoken, bij een supermarkt winkelpersoneel met ammoniak had besprenkeld en een vrouwelijke winkelbediende enige tijd met een pistool in de winkel gegijzeld hield. Nadat de buurt was afgezet, ging een politiemann in burger naar binnen om met de man te praten en wist na vijf minuten het pistool te bemachtigen waarna de man kon worden aangehouden (*de Volkskrant*, 15 juli 1994).

In de praktijk is er discussie over de vraag hoe concreet de aanwijzingen moeten zijn. Antecedenteninformatie, CID-informatie, soort delict, aard van de aan te houden groepering, de mate van ingeschatte desperaatheid en de omstandigheden waaronder de aanhouding moet plaatsvinden, worden genoemd als redengevend. Na lang touwtrekken vanwege de privacy aspecten worden in het Nederlandse Opsporingssysteem (OPS) en Herkenningsdienstsysteem (HKS) als bejegeninggegevens van de gesignaleerde personen onder meer 'vuurwapengevaarlijk', 'vuurwapendrager' en 'vluchtgevaarlijk' vermeld. Los hiervan hanteert Het Nationaal Schengen Informatie Systeem (NSIS) drie gevarenklassen: (a) gewelddadig; (b) gewapend en (c) gewelddadig en gewapend, zonder deze gevarenklassen verder te definiëren. Aan eenduidige bejegeninggegevens, toepassingscriteria en benaderingsrichtlijnen zou het ontbreken (Mellenberg en Van de Ven 1995:13). In de praktijk blijken hoofdofficieren onderling te verschillen in hun opvatting over de vraag wanneer dreigend vuurwapengebruik redelijkerwijs mag worden aangenomen. De ene hoofdofficier stelt de eis dat de verdachte duidelijke antecedenten heeft, terwijl voor een ander dat niet zo scherp ligt. Afgezien van rechtsongelijkheid zou deze situatie ook problemen met zich meebrengen op het operationele vlak. Eén van de AT-chefs is zelfs van mening dat de verantwoordelijkheid

van Justitie 'groter is dan nu kennelijk door Justitie wordt aangenomen en ingevuld' en dat aanvragen te vaak met een simpel 'niet gebleken vuurwapengevaarlijk' worden afgedaan. Deze AT-chef geeft ook voorbeelden van zaken waarin hij veel werk zou hebben verzet om het OM van de noodzaak tot AT-inzet te overtuigen. Daarbij gaat het onder meer om zaken waarin de identiteit van de verdachte niet bekend is (criminele gijzelingen, afpersingszaken, illegaal verblijvende, criminele 'incassoteams' en dergelijk) en het moeilijk is om mate van vuurwapengevaarlijkheid in te schatten. De AT-chef noemt ook zaken waarin de identiteit wel bekend is (zware snelkraken, kluiskraken, ontsnapte vuurgevaarlijke criminelen waarvan nog niet bekend is of zij al weer in het bezit van een vuurwapen zijn), doch van wie de mate van vuurwapengevaarlijkheid niet kan worden hard gemaakt. Verder komt het voor dat een inzet met bijvoorbeeld speciale breekwerktuigen als assistentie aan de surveillancedienst, als AT-inzet wordt beoordeeld en door het OM wordt afgewezen.

Inzet en werkwijze arrestatieteams

De inzet van een arrestatieteam moet worden beschouwd als de toepassing van een zwaar geweldsmiddel, waarvoor ingevolge artikel 6 Ambtsinstructie 1994 toestemming van het bevoegd gezag nodig is. De AT-inzet voor de aanhouding van vuurwapengevaarlijke verdachten valt, als onderdeel van de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde, in beginsel onder het gezag van de officier van Justitie, die daar-

Arrestatieteam oefent autoprocedure

toe de nodige aanwijzingen kan geven (art. 13 Politiewet 1993). De burgemeester zal toestemming moeten geven als de werkzaamheden overwegend op het vlak van de handhaving van de openbare orde liggen (art. 12 Politiewet 1993). De minister van Justitie heeft op 19 mei 1995 een circulaire doen uitgaan waarin is neergelegd dat de beslissing om toestemming te verlenen tot inzet van een AT in beginsel is voorbehouden aan de hoofdofficier van Justitie en bij diens afwezigheid zijn plaatsvervanger. De al dan niet verleende machtiging tot het meevoeren van automatische wapens dient tot uitdrukking te komen in de registratie. Daarmee is tot uitdrukking gebracht dat de inzet van het AT een zwaarwegende beslissing is die verstrekkende gevolgen kan hebben. Om die reden is ook voorzien in een vervangingsregeling om veilig te stellen dat de beslissing tot inzet te allen tijde kan worden genomen. Daarom zal iedere hoofdofficier van Justitie op zijn parket maximaal twee officieren van Justitie eerste klasse moeten aanwijzen, die eveneens in de toestemming kunnen voorzien. Maximaal twee, omdat de kring zo beperkt mogelijk dient te worden gehouden. Bij het aanwijzen van deze officieren van Justitie zal rekening moeten worden gehouden met hun taak en deskundigheid op het terrein waarop de aanhoudings- en ondersteuningseenheden opereren. Wie de toestemming heeft verleend, zal tot uitdrukking dienen te komen in de registratie die door het parket wordt gevoerd. Met deze circulaire is recht gedaan aan de aanbevelingen van de Nationale ombudsman met betrekking tot de toestemmingsprocedure en de registratie van de inzet van arrestatieteams (Jaarverslag 1992:130-174).

Wanneer de inzet van het AT gevolgen kan hebben voor de handhaving van de openbare orde, dient tevens de burgemeester te worden geïnformeerd over de machtiging meevoeren automatische wapens danwel de beslissing tot AT-inzet, aldus het Registratieformulier toestemming inzet Aanhoudings- en Ondersteuningseenheid van het ministerie van Justitie.

De kern van de werkwijze van de AT's is het overrompelen van verdachten ter voorkoming van (onnodig) geweld. Verdachten worden doorgaans geblinddoekt afgevoerd. Dit werkt desoriënterend en voorkomt de herkenning van de leden van het arrestatieteam door de verdachte. Bij het binnentreden kan onder omstandigheden een zogeheten lawaai-granaat of *stun grenade* worden gebruikt of eventueel

traangas. Het kabaal en de lichtflitsen van de stun hebben een verwarrend en desoriënterend effect. Verder beschikken de arrestatieteams over snelle, onopvallende auto's. De teams hebben donkerblauwe overalls die gemakkelijk over de burgerkleding kunnen worden aangetrokken en dragen donkerblauwe baretten. Afhankelijk van de situatie realiseren de arrestatieteams herkenbaarheid ook wel door een blauw jack met 'politie' over de burgerkleding aan te trekken of alleen een cap of barret op te zetten.

Het ene AT-team gebruikt meer fysiek geweld bij aanhouding dan het andere. Sommige teams gebruiken altijd de standaardprocedure, terwijl andere teams meer improviseren. AT's met een relatieve hoge inzetfrequentie streven eerder naar minder gewelddadige aanhoudingen en zijn meer gericht op verdere professionalisering van de aanhoudingstechnieken dan de teams die weinig worden ingezet (Boekhoorn en Geerts 1992:54). Dit betekent dat het aantal AT's en de omvang ervan zodanig moeten worden gehouden dat voldoende inzetfrequentie gewaarborgd is.

De afstemming van taken en verantwoordelijkheden voorafgaande aan de AT-inzet lijkt binnen de procedures meer aandacht te krijgen dan de afhandeling nadat inzet heeft plaatsgevonden (Boekhoorn en Geerts 1992:34). Omdat de hoofdofficier van Justitie in belangrijke mate afhankelijk is van de informatie zoals die door de politie wordt gepresenteerd, zou het aan te bevelen zijn om de AT's te verplichten hun optreden in jaarverslagen zo te documenteren dat kritische evaluatie achteraf op de vermeende vuurwapengevaarlijkheid kan plaatsvinden. Op deze manier kan ook het OM gericht kennis en ervaring opdoen.

Uit voorzorg ter hand nemen

Wat betreft het hanteren van het dienstpistool valt nog een belangrijke observatie te doen. In de jaren '80 liep er tussen de diverse AT's een discussie over de vraag of het handig en verstandig was om, bij het binnentreden van woningen of panden, het pistool uit voorzorg ter hand te nemen. Voorstanders wezen op het belang om snel te kunnen vuren, terwijl tegenstanders het risico van het ongewilde reflexschot benadrukten. In Hoofdstuk 5 hebben wij vastgesteld dat 10 van de 53 doden en 28 van de 244 door politieel vuurwapengebruik in de periode 1978-1995 vallen door ongewilde schoten. Ook de arrestatieteams zijn

verantwoordelijk geweest voor een aantal van deze ongewilde letselschoten.

De huidige opvatting binnen de arrestatieteams is dat het dienstpistool tijdens het binnentreden in de holster geborgen blijft. Niet alleen omdat daarmee de ongewilde schoten vermeden worden, maar ook omdat noodweervuur vanuit de holster accurater kan worden afgegeven dan vanuit de positie waarbij het pistool in de hand wordt gedragen met de loop naar boven (of naar beneden) gericht. De standaard auto-procedure van de arrestatieteams is zodanig gewijzigd dat enkele AT'ers de verdachte(n) onder schot houden, terwijl andere AT'ers de verdachte(n) uit de auto halen, zonder dat zij daarbij hun pistool ter hand nemen. Eerder hadden de arrestatieteams al besloten dat bij het openen van een autoportier het pistool pas onmiddellijk na deze openingsbeweging met de 'sterke' of 'natuurlijke' hand ter hand mocht worden genomen. Verschillende ongewilde reflexschoten met letsel tot gevolg waren namelijk afgegaan terwijl het wapen, al dan niet in de sterke hand, al was getrokken (zie ook Hoofdstuk 10).

Met deze verbeterde werkwijzen wordt recht gedaan aan het feit dat de keuze van het pistool Walther P5 in een open holster nu juist beoogt om onmiddellijk te kunnen vuren (zie Hoofdstuk 11). De arrestatieteams hebben na deze wijzigingen in procedures en in opleiding en training sinds 1990 geen doden of gewonden meer gemaakt door ongewilde schoten.

Oefening auto-procedure

Machtiging meevoeren automatische vuurwapens

De speciale bewapening van de AT's bestaat ingevolge artikel 9 Bewapeningsregeling politie – naast het dienstpistool Walther P5 – uit lawaaigranaten, elektrische wapenstok, CS-traangasgranaten en traangasverspreidende middelen, uit de pistoolmitrailleurs, merk Heckler & Koch, type MP5 (A2 met vaste schoudersteun en A3 met inschuifbare schoudersteun) en type MP5K ('Baby Heckler'). Standaard gebruiken arrestatieteams dit wapen met een zogeheten vuurregelaar (handle) waarmee het wapen uitsluitend op veilig of op enkel-schots kan worden gezet. Met een andere vuurregelaar kunnen met de MP5 door middel van één trekkerbeweging meerdere schoten worden afgevuurd (3-schots of *Feuerstoß*). De wapens worden allen ingevolge artikel 14 Bewapeningsregeling politie 1994 geladen met de munitiepatroon van het merk Dynamit Nobel A.G., type Action, model 3, kaliber 9 x 19 mm.

Ingevolge het tweede lid van artikel 8 Ambtsinstructie 1994 mag de pistoolmitrailleur MP5 in automatische versie alleen worden meegevoerd voor (a) het verrichten van een aanhouding van een persoon van wie redelijkerwijs mag worden aangenomen dat hij een voor onmiddellijk gebruik gereed vuurwapen bij zich heeft en dit tegen personen zal gebruiken of (b) voor de bewaking en beveiliging van personen en objecten.

Het derde lid van artikel 8 Ambtsinstructie 1994 bepaalt dat voor de aanhoudingstaak een automatisch vuurwapen alleen mag worden meegevoerd na toestemming van de officier van Justitie en met schriftelijke machtiging van de minister van Justitie. De machtiging wordt door tussenkomst van de procureur-generaal schriftelijk gevraagd. Indien wegens de vereiste spoed de machtiging niet schriftelijk kan worden gevraagd of verleend, kan deze ook mondeling worden gevraagd en verleend. De machtiging die mondeling is verleend, wordt binnen 24 uur schriftelijk bevestigd. De officier van Justitie doet van het meevoeren van de vuurwapens waarmee automatisch vuur kan worden afgegeven zo mogelijk vooraf mededeling aan de betrokken burgemeester.

Het vierde lid van artikel 8 Ambtsinstructie 1994 bepaalt vervolgens dat bij het bewaken en beveiligen van personen en objecten alleen een automatisch vuurwapen mag worden meegevoerd na toestemming van het bevoegd gezag en met schriftelijke mach-

tiging van de ministers van Justitie en Binnenlandse Zaken gezamenlijk. De machtiging wordt door het bevoegd gezag schriftelijk gevraagd. Indien wegens de vereiste spoed de machtiging niet schriftelijk kan worden gevraagd of verleend, kan deze ook mondeling worden gevraagd en verleend. De machtiging die mondeling is verleend, wordt binnen 24 uur schriftelijk bevestigd.

In een gezamenlijke circulaire van de ministers van Binnenlandse Zaken en Justitie van 10 november 1994 is voorzien in een procedure die nadere invulling geeft aan het bepaalde in het vierde lid van artikel 8. Deze circulaire regelt het meevoeren van een automatisch vuurwapen ten behoeve van het bewaken en beveiligen van personen en objecten in verband met de dreigingssituaties zoals genoemd in de Bewakings- en beveiligingscirculaire van 14 januari 1992 (zie Hoofdstuk 2).

Registratie

Het verzoek om machtiging om automatische wapens mee te voeren wordt gericht aan de minister van Justitie, ter attentie van het hoofd van de directie Politie. De verleende machtiging zal volgens de circulaire van 19 mei 1995 tot uitdrukking moeten komen in de registratie. De afdeling van het ministerie van Justitie die deze toestemmingen regelt, registreert de afgegeven toestemmingen sinds 1987. De Nationale ombudsman leverde op de wijze van vastleggen van dergelijke toestemmingen in 1992 commentaar (Nationale ombudsman 91/167; Timmer en Niemeijer 1994: 130). Volgens de registratie van begin 1992 tot september 1995 zijn er in totaal vijf van dergelijke toestemmingen verleend.

Informatie van de arrestatieteams zelf leert het volgende. Twee van de negen arrestatieteams vermelden het meevoeren van de automatische wapens zelf in de aan ons verstrekte gegevens (jaarverslagen en dergelijke). Uit deze registratie blijkt dat het ene team in 1993 driemaal en in 1994 eenmaal automatische vuurwapens meevoerde. Het andere team deed dit in 1993 viermaal en in 1994 helemaal niet. Deze teams zeggen zelf dit steeds met de benodigde toestemming van de officier en de minister van Justitie te hebben gedaan. Van de andere zes arrestatieteams van de politie (het arrestatieteam van de Koninklijke marechaussee verricht relatief weinig aanhoudingen) zijn over dit specifiek onderwerp geen gegevens ontvan-

gen. Eén en ander betekent dat over de afgelopen drie jaar deze twee teams elk gemiddeld twee keer per jaar automatische vuurwapens meevoerden. Geëxtrapoleerd zou dit voor de acht teams van de politie tezamen gemiddeld 16 keer per jaar betekenen. Deze ruwe schatting doortrekkend zou het ministerie eerder 64 dan vijf meldingen van het meevoeren van automatische vuurwapens moeten hebben voor de periode 1992-1995.

De chefs van de acht politie-arrestatieteams schatten zelf het totaal aantal keren dat men automatische wapens meevoert op gemiddeld vijf per jaar; dat betekent 20 maal in vier jaar. Ook al zou het aantal van 64 overschat zijn en 20 realistischer, dan nog is de conclusie gerechtvaardigd dat er ergens iets niet klopt. Onze conclusie hierover is dat of de arrestatieteams voeren de automatische vuurwapens regelmatig mee zonder de benodigde toestemming, of de administratie van het ministerie van Justitie is voor verbetering vatbaar. Beide behoeven nadere aandacht.

Het meevoeren van automatische vuurwapens door de Dienst Koninklijke en Diplomatieke Beveiliging van het KLPD is in voorgaande cijfers niet meegerekend, aangezien hierover geen cijfers beschikbaar zijn. Navraag bij het Korps landelijke politiediensten, Divisie Koninklijk en Diplomatieke Beveiliging (DKDB), waar ongeveer 130 executieve politieambtenaren werken, leert het volgende. In de oude rijkspolitiesituatie had de chef Koninklijke Beveiliging een doorlopende machtiging voor het meevoeren van automatische wapens (Heckler & Koch MP5). De Diplomatieke Beveiliging moest per geval machtiging op grond van gevaarbeoordelingen en/of risicoanalyses via de hoofdofficier van Justitie aanvragen. Mede op initiatief van de opleiders is dit nu rechtgetrokken. Met andere woorden: het meevoeren van automatische vuurwapens moet beargumenteerd per geval worden aangevraagd. Meldings- en aanvraag-procedures en registratie zijn volgens de zegsman van de DKDB op dit moment (medio 1996) nog in ontwikkeling. Geweldsgebruik moet ook door de DKDB worden gemeld conform de Ambtsinstructie 1994, inclusief het dreigen met vuurwapens, zij hebben daarvoor geen mandatering zoals de arrestatieteams. Het ministerie van Justitie laat desgevraagd weten dat de aanvraag- en meldingsprocedures met betrekking tot het meevoeren van automatische vuurwapens bij de DKDB volkomen helder is. Aangezien de inzet van

automatische vuurwapens voor persoonsbeveiliging en voor de beveiliging van de burgerluchtvaart vallen onder het beveiligingsregime 'worden daarover geen verdere mededelingen gedaan', aldus de reactie van het ministerie van Justitie.

Vuurwapengebruik arrestatieteams 1992-1995

Dankzij de medewerking van de AT's konden wij op basis van hun jaarverslagen, aanvullende opgaven en schattingen, een beeld schetsen van het vuurwapengebruik van de AT's in relatie tot de inzetfrequentie en het aantal aangehouden verdachten. Het resultaat was verrassend en vormt een essentieel resultaat van het onderzoek. Zoals uit Tabel 8.1 blijkt, zijn de arrestatieteams er de laatste jaren in geslaagd om op jaarbasis een substantieel aantal vuurwapengevaarlijke verdachten aan te houden zonder daarbij noemenswaardig van het vuurwapen gebruik te maken. Met gemiddeld 154 executieve personeelsleden hielden de negen arrestatieteams (acht van de politie en een van de Koninklijke marechaussee) in de periode 1992-1995 totaal 1.249 vuurwapengevaarlijke verdachten per jaar aan. In deze periode vielen er geen doden en vier gewonden, terwijl in de periode 1981-1991 nog in totaal zeven doden en negen gewonden als gevolg van AT-vuur te betreuren vielen en het aantal AT'ers én het aantal aanhoudingen toen geringer was. Van vóór 1981 hebben wij bij de rijksrecherche geen processenverbaal over de arrestatieteams aangetroffen, hoewel die er wel moeten zijn geweest. Van een van deze schietgevallen (Breukelen 1978, een dode, twee gewonden) beschikken wij alleen over krantenberichten. In 1993 en 1994 viel er geen enkel schot tijdens de AT-optredens.

Van de vijf gewonde verdachten in deze periode ging het in 1992 om twee gewonden waarvan een ernstig bij een zogeheten autoprocedure van het AT Rotterdam, Eén verdachte werd in zijn schouder geschoten bij een autoprocedure van het AT Amsterdam. In 1995 liep een verdachte ernstig lichamelijk letsel op toen hij in Breda op 4 juli 1995 door vermoedelijk zes schoten in benen, armen en buik werd getroffen. De verdachte had tevoren zijn ex-vrouw met een vuurwapen bedreigd en kwam gewapend uit zijn slaapkamer toen het AT Zuid met veel gestommel naar binnen was gevallen. Hij wilde het vuur openen met zijn revolver die evenwel ketste, waarna hij werd neergeschoten. Bedoeld was hier een verrassings-

inval te doen. Doordat de voordeur moeilijk en daarvoor met meer dan gebruikelijk rumoer openging en de AT'ers daarna door een gewijzigde indeling van de woning de trap naar boven niet konden vinden (gebrekkige voorbereiding en voorverkenning) was het verrassingsmoment verloren gegaan en was de verdachte ondanks zijn slaapmiddel door het lawaai gealarmeerd. Volgens gangbare opvattingen en afspraken binnen de arrestatieteams was het raadzaam geweest daarna de tactiek te wijzigen in een procedure met meer veiligheid én met de mogelijkheid om bij een eventuele dreiging tijdelijk terug te trekken. Hiertoe werd niet besloten. De eerste AT'er droeg daardoor geen kogelwerend schild, zodat hij onmiddellijk het (vermeende) vuur van de verdachte moest beantwoorden en zich niet kon terugtrekken. Dit gold ook voor zijn koppelmaat, die eveneens vuurde. In totaal werden door twee leden van het AT acht schoten afgevuurd, waarvan er ongeveer zes de verdachte raken.

Achteraf bleek dat twee van de afgevuurde patronen de oude syntox volmantelmunitie 9 x 19 mm betrof, een munitiesoort die tot 1 januari 1992 voor de gemeentepolitie en tot 1 september 1992 voor de rijkspolitie was aangewezen. Deze volmantelmunitie mocht na die datum niet meer worden gebruikt, ter wijl de op 1 april 1994 inwerking getreden Bewapeningsregelingpolitie hierop geen uitzondering maakt. Deze munitie bleef echter, in strijd met de vigerende regelingen, bij het AT Zuid in gebruik voor schietoefeningen. Volgens het rijksrecherche-rapport in

Oefening auto-procedure

kwestie (6030.684A/95) had de divisie Logistiek van het KLPD te Apeldoorn (de voormalige Intendance voor de politie) in de periode januari 1994 tot september 1995 nog in totaal 1.088.123 volmantelpatronen aan de politie geleverd, waaronder 200.000 aan de VVE-politie en meer dan een half miljoen aan zeven politieopleidingsinstituten. Daarmee lopen politieambtenaren, als zij niet goed opletten, het risico dat zij hun vuurwapen laden met niet toegelaten munitie. De hoofdofficier van Justitie in Den Bosch oordeelde op 19 december 1995 dat de leden van het AT terecht van hun vuurwapen gebruik hadden gemaakt (noodweer), voor welk oordeel volgens hem het gebruik van de verboden munitie niet relevant was. De procureur-generaal gaf de minister van Justitie in een brief in overweging bij zijn ambtsgeenoot van Binnenlandse Zaken te bevorderen dat genoemde munitie in de praktijk niet meer zou worden gebruikt. In de desbetreffende circulaire van 25 januari 1996 wijst de minister van Binnenlandse Zaken de korpsbeheerders er nog eens op dat het gebruik van andere dan de standaardmunitie Action 3 ten behoeve van oefeningen niet geoorloofd is.

Werkgegevens arrestatieteams

In het verleden was de registratie van werkgegevens niet de sterkste kant van de arrestatieteams, zodat de cijfers voor de jaren 1992 en 1993 gedeeltelijk zijn gebaseerd op schattingen. De jaren 1994-1995 geven een accuraat beeld van de 'productie' van de arrestatieteams na de reorganisatie van de politie.

Geweigerde inzet

Tabel 8.1 laat zien dat er per AT aanzienlijke verschillen bestaan tussen het aantal aangevraagde en het aantal geweigerde verzoeken tot inzet. De gemiddelde 'weigerings-ratio' is 30, maar voor het AT Haaglanden was dit slechts drie, dat wil zeggen dat van de 432 aanvragen slechts in drie procent van de gevallen door de hoofdofficier van Justitie toestemming werd geweigerd om het AT in te zetten. De hoogste weigeringsratio gold voor de inzet van het AT van de Koninklijke marechaussee en Gelderland-Midden waar in respectievelijk 60 en 57 procent van de gevallen de inzet door de hoofdofficier van Justitie werd geweigerd. De overige AT's scoorden gemiddeld. Het is niet geheel duidelijk welke betekenis aan deze verschillen moet worden gehecht. De lage weigerings-

ratio voor AT Haaglanden past in het beeld dat rond de inzet van de voorganger van dit team vroeger lange tijd filosofische discussies zijn gevoerd over de noodzaak om een fulltime arrestatieteam te formeren. Aanhoudingen van gevaarlijke verdachten moest zoveel mogelijk tot de normale dienstuitoefening blijven behoren.

Wanneer de politie van mening is dat AT-inzet is geïndiceerd, zal de hoofdofficier van Justitie het verzoek tot inzet vermoedelijk in beginsel meestal inwilligen. De gegevens in Tabel 8.1 doen echter vermoeden dat er aanzienlijke verschillen zijn in de hanteling van de inzetcriteria, hetzij bij de aanvragers, hetzij bij de hoofdofficieren van Justitie. Dit komt overeen met de klachten van diverse AT-chefs dat zij

in het ene arrondissement anders worden behandeld en ingezet dan in het andere. Het blijkt dat sommige hoofdofficieren van Justitie vasthouden aan de oude inzetcriteria, namelijk dat er een bekende verdachte moet zijn met harde aanwijzingen voor vuurwapenbezit, plus antecedenten op vuurwapengebruik. Andere hoofdofficieren van Justitie hanteren de nieuwe, wat ruimere inzetcriteria, namelijk dat er duidelijke aanwijzingen moeten zijn voor dreigend vuurwapengebruik tegen de politie. Waarschijnlijk doen zich ook onder de aanvragers van AT-inzetten dergelijke verschillen voor. Kortom: de toepassing en toetsing van de inzetcriteria voor arrestatieteams verschillen nogal per regiokorps en arrondissement. Het is wenselijk dat daarin meer eenheid wordt geschapen.

Tabel 8.1 Werkzaamheden per arrestatieteam naar gemiddelde personele bezetting 1992-1995 (inclusief de BSB van de Koninklijke marechaussee)

Arrestatieteam	AA	RR	HAA	BSB	ZUI	NON	GM	UTR	BZO	aantal
Personele bezetting	23	23	20	18	15	14	13	12	11	139
Aanvragen	1.099	970	432	25	887	987	351	708	402	5.791
Inzetten	686	630	419	10	578	758	152	528	332	4.073
Aanhoudingen	957	808	474	11	631	887	258	640	394	5.060
Vuurwapens	353	209	86	4	113	298	16	182	10	1.242
Geweigerde inzet-ratio	38	37	3	60	35	23	57	25	17	30
Gevaarlijkeheidsratio	37	26	12	36	18	34	6	28	3	22
Productiviteitsratio	42	35	24	1	42	63	20	53	39	35
Vuurwapengebruik	4	1	0	0	1	0	0	1	0	6
Gewond personeel	1	1	0	1	0	0	0	1	0	4
Gedood personeel	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gewonde verdachten	1	2	0	0	1	0	0	0	0	4
Gedode verdachten	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Interregionale arrestatieteams:

AA=Amsterdam-Amstelland; RR=Rotterdam-Rijnmond; HAA=Haaglanden; BSB=Brigade Speciale Beveiligingsopdrachten Koninklijke marechaussee; ZUI=Zuid; NON=Noord-Oost-Nederland.

Regionale arrestatieteams:

GM=Gelderland-Midden; UTR=Utrecht; BZO=Brabant-Zuid-Oost.

In Tabel 8.1 staat 'personele bezetting' voor de gemiddelde, daadwerkelijke personele bezetting.

- 'Aanvragen' staan voor het aantal verzoeken om het AT in te zetten. Een aantal teams telt hier tevens aanvragen voor ondersteunende werkzaamheden mee, bijvoorbeeld inkijk- en beveiligingsoperaties bij CID-werk. Overigens 'kijken' AT'ers soms ook 'in' in panden waar zij personen moeten gaan aanhouden en waarover zij met betrekking tot de indeling en inrichting van het pand onvoldoende voorinformatie hebben.
- 'Inzetten' zijn gehonoreerde aanvragen, in enkele gevallen ook eerder genoemde ondersteuningswerkzaamheden.
- 'Aanhoudingen' staat voor het aantal verdachten dat door AT tijdens de inzetten is aangehouden.
- 'Vuurwapens' staat voor het aantal vuurwapens dat bij de aanhouding is aangetroffen. Hierbij moeten wij aanmerken dat

de arrestatieteams deze gegevens niet allen op dezelfde wijze samenstellen. Sommige teams rapporteren uitsluitend de door het eigen personeel in de onmiddellijke nabijheid van de aangehouden verdachten aangetroffen vuurwapens. De arrestatieteams doen geen huiszoekingen. Andere arrestatieteams doen zelf navraag bij de collega's van de plaatselijke politie naar de resultaten van de huiszoekingen en noteren ook langs die weg gevonden vuurwapens.

- 'Vuurwapengebruik' slaat op het aantal gevallen waarin het AT daadwerkelijk heeft geschoten (waarschuwingsschot of gericht) of een lawaaigranaat heeft gebruikt.
- 'Gewond personeel' verwijst naar verwondingen bij AT'ers ontstaan door vuurwapengebruik van de kant van burgers.
- 'Gewonde en gedode verdachten' staan voor de gevolgen van vuurwapengebruik door de arrestatieteams.

Gebleken gevaarlijkheid

Tabel 8.1 laat zien dat er ook aanzienlijke verschillen tussen de AT's bestaan in de mate dat zij bij de aangehouden verdachte inderdaad vuurwapens hebben aangetroffen (in aanmerking genomen het voorbehoud van de betrouwbaarheid van deze informatie in de toelichting op Tabel 8.1). In de periode 1992-1995 werd gemiddeld in 22 procent van de gevallen een vuurwapen aangetroffen. De AT's van Amsterdam-Amstelland en Noord-Oost-Nederland scoren hoger met respectievelijk een gevaarlijkheidsratio van 36 en 33. De AT's van Gelderland-Midden en Brabant-Zuid-Oost scoren daarentegen laag met respectievelijk drie en zes. Deze cijfers moeten wij wel relativiseren, omdat het ene AT consequenter bij de plaatselijke politie navraag doet of er ingeval van huiszoeking nog wapens zijn gevonden, dan een ander AT. Omdat het achteraf gebleken vuurwapenbezit kan worden gebruikt als indicatie voor de betrouwbaarheid waarmee voorafgaande aan het optreden de eventuele vuurwapengevaarlijkheid werd ingeschat, ligt de vraag voor de hand of de hoofdofficieren ten aanzien van de AT's met een laag gevaarlijkheidspercentage niet te gemakkelijk toestemming hebben gegeven. Met betrekking tot het AT Brabant-Zuid-Oost en, mede gezien het hoge weigeringspercentage, het AT Gelderland-Midden ligt de veronderstelling voor de hand dat deze AT's relatief veel aanhoudingen verrichten die elders tot het reguliere politiewerk worden gerekend.

Productiviteit

Tabel 8.1 laat zien dat er aanzienlijke verschillen tussen de AT's bestaan in het aantal aangehouden verdachten in relatie tot de personele bezetting. Gemiddeld geeft de personele bezetting gedeeld door het aantal aangehouden verdachten een ratio van 35, maar voor het AT van de Koninklijke marechaussee ligt deze ratio op één terwijl dat voor het AT Noord-Oost-Nederland 63 is.

Deze productiviteitscijfers laten zich moeilijk interpreteren. Elk team heeft namelijk zijn eigen verhaal. Het AT-Utrecht, bijvoorbeeld, is door de korpsleiding in 1995 veelvuldig ingezet ter ondersteuning van de recherche in het opsporen en aanhouden van een verdachte van zedendelicten. Daardoor was dit AT in dat jaar minder beschikbaar voor AT-gekwalficeerde aanhoudingen en werd daarvoor de hulp van andere AT's

ingeroepen. Hierdoor is het productiviteitscijfer van het AT-Utrecht voor 1995 wellicht lager uitgevallen dan het anders zou zijn geweest. Het AT-Gelderland-Midden verricht ook nogal wat andere dan AT-werkzaamheden en komt mogelijk mede daardoor op een relatief laag productiviteitscijfer.

Het AT van de BSB van de Koninklijke marechaussee bestaat verhoudingsgewijs nog maar kort. De procureurs-generaal gingen in december 1994 akkoord met de instelling van een afdeling observatieteams (OT) en een afdeling arrestatieteam bij deze reeds veel langer bestaande BSB. Dit AT is daardoor minder bekend dan de politie-AT's en wordt mede daardoor minder gevraagd en ingezet. Daarnaast heeft dit team, anders dan de collega teams van de politie, als hoofdtaak beveiligingswerkzaamheden van ambtelijke, politieke en militaire hoogwaardigheidsbekleders. Het is echter te verwachten dan in de nabije toekomst dit AT meer zal worden ingezet, onder meer door de intensivering van (internationale) strafrechtelijke onderzoeken van de Koninklijke marechaussee op Schiphol en elders.

De productiviteitscijfers behoeven nadere studie. Meer aanhoudingen per AT'er betekent namelijk niet vanzelfsprekend een betere uitvoeringspraktijk. Een zekere mate van praktijkervaring met verschillende soorten aanhoudingen in uiteenlopende omstandigheden is uiteraard van belang. De bovengrens wordt evenwel bepaald door te veel werk, stress en onvoldoende tijd om de verschillende procedures te oefenen, de conditie op peil te houden en de vakkennis te ontwikkelen. Nader onderzoek zou hierin een optimum kunnen bepalen.

Verder is uit de productiviteitscijfers ook een onevenwichtige taak-, taakgebied-, en werkdrukverdeling tussen de arrestatieteams onderling af te lezen. Eerder in dit hoofdstuk hebben wij al opgemerkt dat het werkaanbod een zekere inzetfrequentie moet garanderen met het oog op de gewenste professionalisering van de aanhoudingstechnieken. Uit oogpunt van veiligheid, zorgvuldigheid en de kwaliteit van de arbeidsomstandigheden is het gewenst dat ook hier nader onderzoek naar wordt gedaan.

Dreigen met het vuurwapen

Het dreigen, dat wil zeggen het richten en gericht houden van het vuurwapen, hoort onder meer bij de autoprocedure tot de standaard aanpak van het AT.

Hoewel dergelijk optreden eigenlijk geldt als vuurwapengebruik dat moet worden gemeld aan de korpsleiding en aan de officier van Justitie van het arrondissement waar dat dreigen heeft plaatsgevonden, hebben wij in ons onderzoeksmateriaal vrijwel geen dreigmeldingen van arrestatieteams aangetroffen. Momenteel lijkt alleen AT-Utrecht het dreigen nog (wel eens) te melden.

Het is aannemelijk dat in de praktijk een gang van zaken is geaccepteerd waarin de AT's het dreigen met min of meer stilzwijgende toestemming van het OM niet rapporteren. In een van de zeldzame gevallen van dreigen door een AT die wij hebben aangetroffen, valt uit de correspondentie op te maken dat het OM genoeg neemt met een schriftelijke verantwoording in het proces-verbaal, getuige een voorval uit 1992. Een arrestatieteam treedt binnen ter aanhouding van een verdachte ter zake vermoedelijke overtrekking van de Wet Wapens en Munitie en van artikel 289 Sr (moord). Het arrestatieteam is in het bezit van een schriftelijke last. Het AT houdt de verdachte bij zijn aanhouding onder schot. Nadat de verdachte is geboeid worden de wapens opgeborgen.

De hoofdofficier van Justitie gaat akkoord met het vuurwapengebruik, met verwijzing naar een richtlijn met betrekking tot het melden van vuurwapengebruik door arrestatieteams. De richtlijn, geformuleerd in een brief aan de (hoofd)commissarissen van gemeentepolitie en de districts- en groepscommandanten van rijkspolitie d.d. 21 mei 1991 luidt, in navolging van een richtlijn van de procureur-generaal in het betreffende ressort van 1 mei 1991, als volgt:

‘Naar aanleiding van de vraag of leden van een arrestatieteam die bij aan actie het vuurwapen hebben getrokken en daarmee een verdachte onder schot hebben gehouden, daarvan achteraf melding moeten doen aan het Openbaar Ministerie, bericht ik U het volgende. Alle vuurwapengebruik door de Politie – óók door de leden van de AT's – dient conform de Ambtsinstructie voor de politie aan het Openbaar Ministerie te worden gemeld. Afzonderlijke melding door het hoofd van het AT – middels tussenkomst van de politiechef die om de inzet van dat team heeft verzocht – aan de Hoofdofficier van Justitie binnen welk arrondissement de inzet van het AT heeft plaatsgevonden, kan achterwege blijven, voorzover het daadwerkelijke vuurwapengebruik door het AT heeft bestaan uit het dreigend ter

hand nemen van de vuurwapens door leden van het AT. Het vermelden van deze wijze van vuurwapengebruik in het aanhoudingsproces-verbaal acht ik voldoende. Voor de duidelijkheid zij opgemerkt dat dergelijk vuurwapengebruik door politieambtenaren die geen lid zijn van het AT op de gebruikelijke wijze afzonderlijk aan het Openbaar Ministerie dient te worden gemeld. Ik moge u verzoeken te bevorderen dat binnen Uw dienst overeenkomstig wordt gehandeld.’

Pseudo-arrestatieteams

In artikel 8 BBRP zijn de taken van de Aanhoudings- en Ondersteuningseenheden politie (lees: de AT's) limitatief opgesomd. Voor andere taken mogen de AT's niet worden ingezet. Voor de inzet van de AT's bestaat evenwel geen verplichting. Dat betekent dat het regiokorpsen formeel vrij staat om vuurwapengevaarlijke verdachten aan te houden zonder AT-inzet. Dergelijk politieoptreden onttrekt zich dan aan de aparte toestemming van de hoofdofficier van Justitie en daarmee aan de specifieke proportionaliteitstoets en de bijzondere kwaliteitseisen die aan de AT's worden gesteld. De verantwoordelijkheid voor het politieoptreden bij vuurwapengevaarlijke verdachten kan evenwel diffuus worden wanneer afzonderlijke leden buiten het georganiseerde AT-verband ondersteuning leveren of wanneer regiokorpsen aparte teams oprichten voor de opsporing en aanhouding van (vuur)gevaarlijke verdachten buiten de AT-procedure om.

In de regio Amsterdam-Amstelland jaagt bijvoorbeeld een speciaal vuurwapenteam op voortvluchtige verdachten. Samen met het OM werd een top tien samengesteld van meest gezochte personen (ontvlucht of niet van verlof teruggekomen). Criteria in de notedop: voortvluchtig, vuurwapengevaarlijk en een ernstig misdrijf gepleegd. De conclusie na negen maanden ‘jagen’ waarbij zeven van de toptien – al dan niet met behulp van het AT – werden ingerekend: ‘Het achterhalen van dergelijke verdachten is vaak veel eenvoudiger dan je zou verwachten. Alleen ‘topper’ Erol K. (verdacht van onder andere de moord op een politiemans in Vinkeveen in 1992) lijkt een moeilijke prooi’. Hermsen hoopt deze aanpak nog in 1995 onder te brengen bij de wijkteams: ‘Het is geen specifieke zaak voor een projectgroep’ (*Korpsbericht* politie Amsterdam-Amstelland, nr. 2664, 20 februari 1995).

Binnen de Landelijke Bijzondere Bijstandsverlening

van het gevangeniswezen (LBB), een projectorganisatie die over vijf peletons beschikt voor de inzet bij ernstige ongeregeldeheden en grootschalige inspecties, zijn momenteel vijf Bijzondere Ondersteuningsteams (BSB) in oprichting. De taken van deze BSB-eenheden betreffen het transport van extreem vlucht- of vuurwapengevaarlijke gedetineerden, ziekenhuisbewaking van gedetineerden in de zwaarste (A-plus) categorie en het verrichten van aanhoudingen in penitentiaire inrichtingen in situaties waarin een vuurwapen in het spel is. De bewapening van deze eenheden bestaat uit het pistool Walther P5 en de pistoolmitrailleur Heckler & Koch MP5. Volgens LBB-directeur K. Bossen wil het gevangeniswezen niet meer afhankelijk zijn van de beschikbare capaciteit van de AT's en volgens gevangenisdirecteur P. Koehorst is het belangrijk dat het gevangeniswezen dit soort specialistische vaardigheden zelf in huis heeft en minder afhankelijk wordt van de politie (Justitiekantoor, maart 1996:8). Navraag hiernaar bij de arrestatieteams leert evenwel dat zij voor aanvragen van assistentie aan het gevangeniswezen geen capaciteitsprobleem kennen.

In de sfeer van de ME fungeren afzonderlijke aanhoudingseenheden: de zogeheten AE's. De aanhoudingen zijn gericht op misdrijven zoals openlijke geweldspleging, mishandeling, plundering en vernieling tijdens openbare-ordeverstoringen. De aanhoudingseenheid opereert in burger en krijgt dekking van de ME (*Korpsbericht*, politie Amsterdam-Amstelland nr. 2260, 4 mei 1993). Ook buiten de ME fungeren er AE's die optreden met gebruikmaking van technieken en tactieken en bewapening die soortgelijk zijn aan die van de operationeel draaiende AT's. Uit gesprekken met AT-leden blijkt dat er kritiek bestaat op deze situatie:

'De verdachte die dit soort aanhoudingen ondergaat, ervaart geen enkel verschil. De impact is soortgelijk. Het geweldsmiddel blijkt even zwaar. Daar waar de minister eisen stelt aan selectie, opleiding, training AT's en inzetcriteria, worden dit soort eenheden te pas en te onpas ingezet, soms zelfs met toestemming van de officier van Justitie.'

Een hoofdofficier van Justitie sprak naar aanleiding van klachten over een aanhoudingseenheid over 'sluimerende wildgroei'. Ook de Nationale ombudsman sprak zijn zorg uit over het vervagen van de grenslijn tussen de arrestatieteams en de inzet van groepen bijzondere opdrachten. Korpsbeheerders dienen volgens

hem ervoor te waken dat in bepaalde situaties zo de waarborgen met betrekking tot de inzet van AT's niet worden ontrokken (Jaarverslag Nationale ombudsman 1992:174).

Zolang dit soort aanhoudingseenheden maar geen gebruik maken van de speciale AT-technieken en -tactieken of van de bijzondere bewapening en uitrusting, valt te verdedigen dat het regiokorpsen vrij staat deze teams naar believen in te zetten. Er lijken in ieder geval weinig bezwaren te kunnen worden ingebracht tegen het feit dat de AT's de collega's van de basispolitiezorg bijstaan en adviseren bij het plannen en voorbereiden van bijzondere aanhoudingen. Integendeel, aan de beginselen van proportionaliteit en subsidiariteit kan zelfs de verplichting worden ontleend om ervaringen door te geven die tot minder ingrijpend en gewelddadig optreden kunnen leiden. Wanneer individuele assistentie berust op de inzet van tactieken en technieken die typisch bij het AT-optreden behoren, zou als uitgangspunt moeten gelden dat voor dergelijk optreden toestemming moet worden gegeven door de hoofdofficier van Justitie.

Een andere vraag is of bij dreigend vuurwapengeweld de inzet van het AT niet verplicht zou moeten worden gesteld. De ressortsvergadering Arnhem is bijvoorbeeld die mening toegedaan en is tegenstander van het creëren van vaste voorzieningen voor lastige aanhoudingen buiten de AT's om. Dit zou namelijk enerzijds tot ongewenste concurrentie met het AT kunnen leiden, maar anderzijds tot de neiging om moeilijke aanhoudingen zoveel mogelijk af te schuiven op AT's, hetgeen afbreuk zou doen aan het principe dat het aanhouden van verdachten tot het normale takenpakket van iedere politieambtenaar behoort. De voorgenomen inzet van dergelijke pseudo-arrestatieteams zou volgens de ressortsvergadering expliciet aan het OM moeten worden gemeld, hetgeen overigens ook al wordt voorgeschreven door artikel 54 Sv voor het geval dat de aanhouding buiten het geval van ontdekking op heterdaad plaatsvindt.

De Brigade speciale beveiligingsopdrachten Koninklijke Marechaussee

De Brigade speciale beveiligingsopdrachten (BSB) van de Koninklijke Marechaussee werd in 1975 opgericht, mede naar aanleiding van de Zuidmolukse acties op verschillende plaatsen in Nederland. In 1976 is de brigade met 34 man operationeel geworden, om

te kunnen optreden tegen (internationaal) terrorisme en gewapende criminaliteit. Als voorbeeld diende de anti-terreureenheid GSG-9 van de Duitse Bundesgrenzschutz, waar de eerste lichte BSB'ers ook hun opleiding genoten (Timmermans 1977). De vier hoofdtaken van deze binnenkort ruim 100 man groeiende brigade zijn:

- 1 werken als observatieteam (OT);
- 2 werken als arrestatieteam (AT);
- 3 persoonsbeveiligingen met een 'hoog dreigingsscenario' in Nederland en daarbuiten;
- 4 bijzondere opdrachten van de ministers van Justitie, Binnenlandse Zaken en Defensie via de commandant van het Wapen der Koninklijke marechaussee.

De BSB vormde de voorste linies bij de ontruimings- en zoekacties in Molukse woonwijken, zoals in Vaassen in 1976 en in Assen en Bovensmilde in 1977 (Koninklijke marechaussee 1976; Timmermans 1977). Verder deed de BSB het zware en frontlinie-werk bij de relbestrijdingen en ontruimingen onder meer in de Amsterdamse Vondelstraat, Grote Wetering, Prins Hendrikkade en Nijmeegse Piersonstraat begin jaren '80 en in een gekraakte kazerne in Utrecht in 1988 (Klerks 1989). In de tweede helft van de jaren '70 en het begin van de jaren '80 beveiligde de BSB onder meer treinen die gekaapt dreigden te worden, onveilige Amsterdamse trams, conferenties, De Nederlandse Bank en de kroningsplechtigheid in de Amsterdamse Nieuwe Kerk, militairen, diplomaten zowel in binnen- als buitenland.

De bewapening van de BSB bestaat onder meer uit het dienstpistool Heckler & Koch P9S, de pistoolmitrailleur Heckler & Koch MP5 en traangaskarabijnen. Het pistool Heckler & Koch P9S heeft een interne hamer en een externe veiligheid, namelijk een pal waarmee het wapen kan worden geblokkeerd. Inmiddels is dit wapen uit productie genomen. Verder beschikt de BSB over het lange en eventueel automatische vuurwapen Heckler & Koch 33 SGI (Klerks 1989:119). De BSB beschikt over een uitgebreid voertuigenpark en geavanceerde verbindingsmiddelen.

De opleiding van de leden van de BSB is met ongeveer zes maanden aanmerkelijk langer dan de 14 weken van de arrestatieteams van de politie. Door de andere (militaire) taken is de opleiding inhoudelijk omvangrijker. Anders dan bij de politie worden OT-ers en AT-ers gezamenlijk opgeleid. Zij kunnen opera-

tioneel aanvullend op elkaar worden ingezet.

Inzet van de AT-sectie vindt plaats in opdracht van het bevoegd gezag. De minister van Justitie kan bovendien aan de commandant van de Koninklijke marechaussee aanwijzingen geven voor de wijze waarop de strafrechtelijke handhaving en de beveiliging tegen terroristische aanslagen op de burgerluchthavens worden uitgevoerd (artikel 6 lid 3 Politiewet 1993). In dat opzicht lijkt de BSB de evenknie te zijn van antiterreureenheden als de GIGN van de Franse Gendarmerie en de eerder genoemde Duitse GSG-9. Niettemin hebben de Bijzondere Bijstandseenheden van de krijgsmacht, de VBE-krijgsmacht (scherpschutters) en de VBE-mariniers (de *close combat unit*) het primaat bij de interventie bij kapingen en gijzelingen in de burgerluchtvaart (zie Hoofdstuk 9). Bijzondere opdrachten en AT-waardige aanhoudingen op de burgerluchthavens en volgend uit opsporingsonderzoeken door de Koninklijke marechaussee worden primair door de BSB uitgevoerd, ook als de aanhouding plaats moet vinden op het grondgebied van een regiokorps.

De toepassing van geweld, het meevoeren van automatische wapens en dergelijke door leden van de BSB in het kader van de politietaak of als bijzonder bijstand valt onder de werking van de Ambtsinstructie 1994 (artikel lid 6 Politiewet 1993). In het kader van een noodplan kan de BSB in opdracht van de regering echter ook met andere bewapening en uitrusting optreden. In december 1994 is de vergadering van procureurs-generaal akkoord gegaan met de AT- en OT-status van de BSB. De inzet hiervan is gebonden aan de taakafbakening van de Koninklijke marechaussee krachtens artikel 6 en 58 Politiewet 1993.

De afdeling OT van de BSB werkt regelmatig met en voor politie en justitie. Ook werkt de BSB met en voor de divisie Koninklijke en Diplomatieke Beveiliging van het KLPD. Tussen AT's van de politie en dat van de BSB zijn de contacten echter minder goed. De operationele commandanten van de acht arrestatieteams van de politie, verenigd in het eerder genoemde LCA2, verwijten de BSB dat zij zich onvoldoende houden aan de inzetregels en zich op onjuiste wijze en ten onrechte op hun werkterrein begeeft. De BSB zou volgens deze lezing alleen competent kunnen zijn in het kader van specifieke taken van de Koninklijke marechaussee (militaire terreinen en burgerluchthavens) of in het geval van assistentie en bijstand

(respectievelijk art. 6, 10 en 58 Politiewet 1993). Sinds het voorjaar van 1995 is de Koninklijke marechaussee wel vertegenwoordigd in het beleidsoverleg LCA1, maar niet in het operationele overleg LCA2.

Puur op grond van de productiviteitsgegevens en het aantal aanhoudingen per jaar zoals weergegeven in Tabel 8.1 heeft de afdeling AT van de BSB mogelijk enige moeite om de *raison d'être* als arrestatieteam uit te leggen. Ook zijn kanttekeningen te plaatsen bij de mate van ervaring met aanhoudingen in het kader van de politietoek, zoals eerder in dit hoofdstuk ter sprake kwam. De discussie hierover is binnen de politie gaande, maar formeel nog niet op beheers- en gezagsniveau. Een en ander zou aanleiding kunnen zijn om de taak- en werkdrukverdeling van de negen arrestatieteams nader te onderzoeken en beter te coördineren. De teams van de politie en dat van de Koninklijke marechaussee zouden vanuit hun verschillende achtergrond en ervaring (BSB ook internationaal) informatie en inzichten kunnen uitwisselen, zonder elkaar daarbij in het vaarwater te zitten.

Evaluatie

Nu het bestaan en het functioneren van de AT's in een landelijke regeling is vastgelegd, kan de harde kern van het geweldsmonopolie effectiever worden gestuurd en gecontroleerd. De laatste jaren hebben de AT's bewezen vuurwapengevaarlijke verdachten op een laag geweldsniveau te kunnen aanhouden. De arrestatieteams blijken te kunnen voldoen aan de paradoxale opdracht om zó bekwaam te zijn in geweldstoepassing, dat geweldsgebruik kan worden

vermeden. Van de 5.060 aanhoudingen in de periode 1992-1995 gebruikten de AT's maar in drie gevallen vuurwapengeweld, waarin totaal vier gewonden en geen doden vielen. In weerwil van hun reputatie vielen er altijd al relatief weinig doden en gewonden door toedoen van de arrestatieteams. Hun gewelddadige reputatie ten spijt hebben de arrestatieteams in de gehele onderzoeksperiode van 18 jaar zeven doden en 13 gewonden gemaakt door vuurwapengebruik. De inzet van de huidige AT's voor gevaarlijke klussen blijkt dus een belangrijke voorwaarde, bijna een garantie dat er – met behoud van veiligheid voor het in te zetten personeel – geen vuurwapengebruik tegen burgers zal plaatsvinden.

De arrestatieteams hebben er blijk van gegeven te kunnen leren van de fouten, zowel in het eigen optreden als dat van collega's in andere dienstonderdelen, die met enige regelmaat hebben geleid tot doden en gewonden door ongewilde schoten uit politiepistolen. Door de eigen aanhoudingsprocedures aan te passen, hebben de arrestatieteams deze ongewilde letselschoten uitgebannen. In veruit de meeste omstandigheden nemen AT'ers het pistool niet uit voorzorg ter hand; men zou zelfs kunnen zeggen: uit voorzorg niet ter hand. Opleiding en training zijn aangepast, zodat een AT'er zijn pistool pas trekt als hij dit daadwerkelijk gaat gebruiken heeft. In enkele procedures wordt het wapen wel ter dreiging getrokken, maar doen de betreffende AT'ers niets anders dan dat. Degenen die de verdachten onder controle nemen, boeien en afvoeren, doen dit zonder het pistool ter hand te hebben. Het laatste ongewilde letselschot in een AT-optreden viel in 1990.

Teneinde de operationele verantwoordelijkheid voor de geweldstoepassing tegen vuurwapengevaarlijke verdachten duidelijker af te bakenen, verdient het aanbeveling de regels voor de inzet van de AT's in die zin aan te scherpen dat er onder bepaalde omstandigheden van een verplichte AT-inzet sprake is. Op deze manier wordt voorkomen dat er pseudo-arrestatieteams ontstaan die zich onttrekken aan het systeem van controle en sturing en van professionele opleiding en training zoals dat voor de AT's is opgezet. Gezien het feit dat de AT's in staat zijn gebleken hun werk zonder noemenswaardig geweld te kunnen uitoefenen, is het in ieder geval niet onverantwoord de inzetcriteria te verruimen, mits de aanhoudingen niet standaard worden uitgevoerd op de

Arrestatieteam BSB Koninklijke marechaussee houdt twee vuurwapengevaarlijke verdachten aan in telefooncel

hardste wijze, bijvoorbeeld met de zak over het hoofd van iedere arrestant. Het criterium 'dreigend vuurwapengeweld tegen politie of derden', zoals dat in artikel 8 BBRP is neergelegd, zou kunnen worden verruimd tot de gevallen waarin ook sprake is van 'dreigend gevaar voor het leven van de politie of derden'. In ieder geval zou moeten worden vermeden dat de AT's, gezien hun officiële taakstelling, niet bevoegd zijn op te treden in moeilijke en gevaarlijke gevallen waarin de reguliere politieambtenaren een aannemelijk en voorspelbaar risico lopen om van hun dienstpistool gebruik te moeten maken.

Onze gegevens wijzen op mogelijke inconsistenties in de toepassing door het OM van de inzetcriteria. In verband met het voorgaande kan dat leiden tot ongewenste onduidelijkheid voor de executieve politie

diensten en de arrestatieteams. Als uit nader onderzoek blijkt dat dit inderdaad zo is, zal dit door middel van betere afspraken moeten worden voorkomen.

Tot slot merken wij op dat het verder professionaliseren van de AT's niet alleen gezien dient te worden vanuit het perspectief van verdere beheersing van het geweldsmonopolie, maar ook vanuit generaal-preventieve belangen. De vuurwapengevaarlijke verdachte mag niet rekenen op een politie die uit angst voor risico's niet optreedt. Illegaal vuurwapenbezit dient niet te worden beloond en de sterke arm moet verschoond blijven van gezichtsverlies. De daadwerkelijke handhaving van de rechtsorde is niet alleen een kwestie van afdwingen maar ook van geloofwaardigheid. Een efficiënt arrestatieteam kan in belangrijke mate bijdragen aan die geloofwaardigheid.

*Arrestatieteam voert in 1993 verdachte af met zak over zijn hoofd.
Foto: Willem Middelkoop/Hollandse Hoogte*

*De BBE-mariniërs oefenen interventie op een boorplatform.
Foto: Audio-visuele dienst Koninklijke marine*

Hoofdstuk 9 – Bijzondere bijstandseenheden

In Nederland bestaan drie bijzondere eenheden voor de bijstandsverlening aan de politie bij het beëindigen van de zeer ernstige (terroristische) misdrijven waarbij sprake is van direct levensbedreigende omstandigheden zoals kapingen en gijzelingen. De leden daarvan zijn geoefend in het gebruik van een vuurwapen waarmee ‘lange afstandsprecisievuur’ kan worden gegeven, danwel in het leveren van het ‘nabij gevecht’, ook wel *close combat* genoemd. De bijzondere bijstandseenheid politie (BBE-politie) en de bijzondere bijstandseenheid krijgsmacht (BBE-krijgsmacht) zijn geoefend in het geven van lange afstandsprecisievuur (art. 9 lid 3 Ambtsinstructie 1994). De leden van de bijzondere bijstandseenheid mariniers (BBE-mariniers) zijn geoefend in het in een nabij gevecht aanhouden of zonodig uitschakelen van tegenstanders (Instellingsregeling bijzondere bijstandseenheden Defensie, Stb. 1994, 70). De instelling van de bijzondere bijstandseenheden was een reactie op de Palestijnse actie tijdens de Olympische Spelen in München in 1972. De bijzondere bijstandseenheden staan ter beschikking van de minister van Justitie, die ook de bewapening en uitrusting regelt en betaalt.

De BBE-politie werd onder meer ingezet bij de treinkaping bij Wijster in 1975 door gewapende Zuidmolukkers, bij de gijzeling in een school in Bovensmilde, tijdens de kaping van een Duitse lijnbus in 1988 en bij de gijzeling van een landmachtkolonel in 1989 bij Arnhem. De voorloper van de BBE-politie, de Elas (eerste lange-afstandsschutters) was achter de hand tijdens de criminele gijzeling in Deil in 1973.

De BBE-krijgsmacht en/of de BBE-mariniers werden onder meer ingezet bij de gijzeling in de Scheveningse strafgevangenis (1974), tijdens de treinkaping in Wijster en de gelijktijdige gijzeling in het Indonesische consulaat-generaal in Amsterdam door gewapende Zuidmolukkers (1975), bij de gijzelingen in een school in Bovensmilde en een trein bij De Punt door Zuidmolukkers in 1977 en bij de beëindiging van de bezetting van het Drentse Provinciehuis in Assen (1978) eveneens door Zuidmolukkers (Klerks 1989; Muller 1994; ministeries van Justitie en Defensie).

Achtereenvolgens beschrijven wij in dit hoofdstuk op hoofdlijnen de organisatie, bewapening en uitrust-

ing van de bijzonder bijstandseenheden en de werkverdeling en werkwijze. De materie in dit hoofdstuk wordt geïllustreerd met enkele casusbeschrijvingen.

Organisatie, inzet, bewapening en uitrusting

In de Regeling Bijzondere bijstandseenheden van 29 maart 1994 (Regeling BBE) hebben de ministers van Binnenlandse zaken en Justitie, in overeenstemming met de minister van Defensie, nadere regels gegeven voor de organisatie en de paraatheid van de bijzondere bijstandseenheden.

De Regeling BBE geldt voor de bijzondere bijstandseenheden als geheel danwel voor onderdelen daarvan (art. 1). Dit betekent dat per geval kan worden afgewogen in welke vorm de BBE moet worden ingezet. Leden van de BBE-politie kunnen in voorkomende gevallen meedraaien in een dynamische operatie van een arrestatieteam, zodanig dat in een statische situatie met lange afstandsprecisievuur kan worden ingegrepen. Zo’n kleinschalige inzet past bij een proportionele geweldsinzet. In de toelichting op de Regeling BBE formuleren de ministers van Justitie en Binnenlandse zaken dit als volgt: ‘Afhankelijk van de uitstraling en omvang van het daarbij gebruikte geweld, kan ook worden verzocht om bijstand van één of meerdere precisieschutters van de bijzondere bijstandseenheid politie. In dat geval dient dezelfde procedure te worden gevolgd als bij een verzoek om bijstand van die eenheid als geheel.’ Op grond van deze passage wordt binnen Justitie en Defensie wel de opvatting gehuldigd dat een partiële inzet van de BBE-krijgsmacht of de BBE-mariniers niet langer zou zijn geoorloofd, omdat die alleen bedoeld zouden zijn voor grootschalige, eenheidsgewijze inzetten. Bij de ontruiming van kraakpanden aan de Prins Hendrikade in Amsterdam in 1980 waren vier militairen met de toenmalige lange afstandsprecisievuurwapens type Heckler & Koch 33 SG1 aanwezig (Tweede Kamer 1980-1981, Aanhangsel 82 en 197; Klerks 1989:119). Volgens de opvatting van de huidige regelgeving zou een dergelijke inzet niet meer zijn toegestaan. Deze ‘alles-of-niets’-opvatting moet op grond van systematische interpretatie worden afgewezen. De regering heeft met bovenstaande passage uitsluitend willen

benadrukken dat ook voor de partiële inzet, de volle procedure voor alarmering en inzet in acht moet worden genomen.

Verzoeken om bijstand van *een* bijzondere bijstandseenheid worden door korpsbeheerders aangevraagd op basis van artikel 56-57 Politiewet 1993. Wanneer een regionaal politiekorps bijstand van de BBE-krijgsmacht behoeft, dan richt de korpsbeheerder op aanvraag van de officier van Justitie een verzoek daartoe aan de procureur-generaal. In het geval dat het Korps landelijke politiediensten bijstand van de BBE-krijgsmacht behoeft, dan richt de officier van Justitie een verzoek daartoe aan de procureur-generaal. Indien de procureur-generaal de inzet van de BBE-krijgsmacht noodzakelijk acht, dan geeft hij, na overleg met de commissaris van de Koningin, daarvan kennis aan de minister van Justitie. In artikel 2 Regeling BBE is ook een regeling getroffen voor het geval de Koninklijke marechaussee bijstand behoeft van de BBE-politie. Artikel 3 Regeling BBE bepaalt dat de minister van Justitie beslist op een verzoek om bijzondere bijstand.

Belangrijke begrippen in deze zijn: alarmering en daadwerkelijke inzet. De alarmering van een BBE houdt in de leden worden opgeroepen om zich ter plaatse te begeven, te verzamelen en voor te bereiden op een inzet. De commandanten verzamelen de nodige informatie en stellen interventie- en noodplannen op. Een daadwerkelijke inzet betekent dat de eenheid ter plaatse is, de leden hun posities innemen en een interventie kan worden geëffectueerd. De inzet van de bijzondere bijstandseenheden wordt gezien als een justitiële inzet ter strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde. Het is dan ook de minister van Justitie die beslist over de alarmering en de inzet van de gevraagde bijzondere bijstandseenheid of -eenheden.

De alarmering van de BBE-politie, BBE-krijgsmacht, de BBE-mariniers geschiedt op last van de minister van Justitie door de korpschef van het Korps landelijke politiediensten (KLPD), die daartoe een coördinator ter beschikking stelt. Van de alarmering van de BBE-krijgsmacht of de BBE-mariniers wordt de minister van Defensie zo spoedig mogelijk in kennis gesteld. Voor de daadwerkelijke inzet van een BBE is een zware toestemmingsprocedure opgezet. Ingevolge artikel 5 Regeling BBE vindt de daadwerkelijke inzet van bijzondere bijstandseenheden slechts plaats na goedkeuring van de plannen van inzet door de minis-

ter van Justitie. Alvorens de plannen goed te keuren, voert de minister van Justitie overleg met het zogenoemde beleidsteam van de regering bestaande uit de minister-president, de minister van Algemene Zaken, de minister van Binnenlandse Zaken, de minister van Defensie en eventueel met andere betrokken ministers. Informele alarmering en inzet van een bijzondere bijstandseenheid met formalisering achteraf is sinds het later te behandelen voorval uit 1989, waarbij een gegijzelde om het leven kwam, nadrukkelijk niet meer toegestaan.

De uitrusting van de BBE-politie kan bestaan uit door de minister van Binnenlandse Zaken goedgekeurd types kogelwerend vest en helm (art. 3 lid 1 Uitrustingsregeling politie 1994). De leden van de BBE-politie moeten voldoen aan de eindtermen van de door de ministers van Justitie en van Binnenlandse Zaken aan te wijzen vervolgopleiding voor precisieschutter (art. 9 Regeling BBE). De korpsbeheerder draagt er zorg voor dat de voorgeschreven kennis en vaardigheden worden onderhouden. Voor de andere twee bijzondere bijstandseenheden zijn die eindtermen niet door de ministers vastgesteld. De uitrusting van de BBE-mariniers omschrijven zij zelf als modern en op de taak (het nabij gevecht ter overrompeling van verdachten en beveiliging en bevrijding van gegijzelden) van de eenheid afgestemd. Beschermende uitrustingsstukken zijn zodanig gekozen en uitgevoerd, dat zij optimale veiligheid bieden en toch ook voldoende mobiliteit toelaten.

De bewapening van de BBE-politie en de BBE-krijgsmacht bestaat uit een vuurwapen waarmee lange afstandsprecisievuur kan worden afgegeven van een door de ministers goedgekeurd merk en type (art. 10 Bewapeningsregeling politie). Het gebruik van een vuurwapen waarmee lange afstandsprecisievuur kan worden afgegeven, is slechts geoorloofd bij zeer ernstige misdrijven ter afwending van direct gevaar voor het leven van personen en onder verantwoordelijkheid van de commandant van de BBE (art. 9 BBRP juncto art. 60 Politiewet 1993 juncto art. 9 Ambtsinstructie 1994). Daartoe worden ingevolge artikel 6-8 Regeling BBE steeds door het bevoegd gezag een algemeen commandant en een operationeel commandant. De algemeen commandant is belast met de uitvoering van de door of vanwege het bevoegd gezag gegeven aanwijzingen, verzoeken en opdrachten. De algemeen commandant heeft de leiding en de verant-

woordelijkheid over het gehele optreden en de rapportage en verantwoording daarvan.

Ook het meevoeren van een vuurwapen waarmee lange afstandsprecisievuur kan worden afgegeven, is slechts toegestaan na toestemming van het bevoegd gezag en met schriftelijke machtiging van de minister van Justitie. Aan de toestemming of de machtiging kunnen voorwaarden worden verbonden. Indien wegens de vereiste spoed de machtiging niet schriftelijk kan worden gevraagd of verleend, kan deze ook mondeling worden gevraagd en verleend. De machtiging die mondeling is verleend, wordt binnen 24 uur schriftelijk bevestigd (art. 9 lid 4 Ambtsinstructie 1994).

De paraatheid van de drie bijzondere bijstandseenheden is neergelegd in een gerubriceerde (confidentiële) regeling. Deze regeling gaat ervan uit dat de bijzondere bijstandseenheden -politie en -krijgsmacht elkaar als eenheid kunnen aflossen en aanvullen, als dat gezien de duur van de inzet of de omvang van de situatie nodig is. Daarnaast moeten verschillende operaties tegelijk en onafhankelijk van elkaar kunnen worden uitgevoerd.

Precisievuur en nabij gevecht

De inzet van de bijzondere bijstandseenheden is gericht op het beschermen en bevrijden van gegijzelde of ontvoerde personen, het voorkomen dat daders met dit soort acties hun beoogde doel bereiken en het aanhouden van die daders. Het moet gaan om zeer ernstige, levensbedreigende (terroristische) misdrijven die eenheid van overheidsoptreden noodzakelijk maken. De minister van Justitie is verantwoordelijk voor de inzet van de bijzondere bijstandseenheden. De plannen voor inzet worden door de minister van Justitie goedgekeurd na overleg met het zogeheten beleidsteam van de regering, bestaande uit de minister-president en de ministers van Algemene Zaken, Binnenlandse Zaken en eventueel andere betrokken ministers. De daadwerkelijke inzet van de bijzondere bijstandseenheid geschiedt door een last daartoe, gegeven door de minister van Justitie aan het bevoegd gezag ter plaatse. De door het bevoegd gezag aangewezen algemeen commandant is belast met de uitvoering van de door of vanwege het bevoegd gezag gegeven aanwijzingen en opdrachten en stelt plannen op ter beëindiging van het misdrijf. De algemeen commandant – een hoge politiechef – geeft zijn bevelen rechtstreeks, al dan niet via een operationeel com-

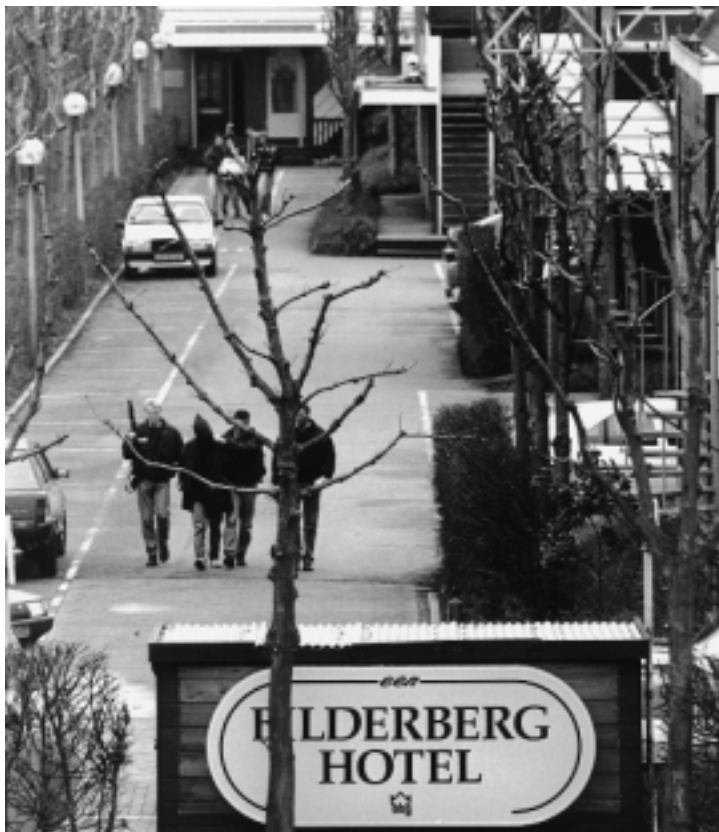
mandant, aan de commandant-BBE. De commandant-BBE heeft de feitelijke leiding en neemt van niemand anders bevelen aan. De mogelijkheid dat de commandant-BBE een bevel tot interviëren danwel vuren geeft, ligt besloten in de goedkeuring van het initiatiefplan (actief optreden, het initiatief ligt bij de BBE) en het noodplan (reactief optreden, het ligt bij de verdachten).

In het geval van de scherpschutterseenheden geeft de commandant-BBE het bevel om het lange afstandsprecisiewapen af te vuren (art. 9 Ambtsinstructie 1994). De schutter doet dit dus op grond van een ambtelijk bevel. Of dat bevel om te vuren bevoegd is gegeven, hangt er vanaf of is voldaan aan de voorwaarden waaronder en de gevallen waarin het meevoeren van lange afstandsprecisiewapens volgens de Ambtsinstructie 1994 wordt toegelaten, of alarmering en inzet is geschied conform de Regeling bijzondere bijstandseenheden van 29 maart 1994 en of het schot voldoet aan de vereiste proportionaliteit, subsidiariteit, redelijkheid en gematigdheid zoals vereist in artikel 8 Politiewet 1993. Wanneer hieraan is voldaan, is er ten aanzien van de schutter sprake van een schulditsluitende rechtvaardigingsgrond, waarbij zowel het ambtelijk bevel (art. 41 Sr) als het samenstel van voorschriften die tezamen een wettelijk voorschrift vormen in die zin van artikel 42 Sr, disciplineren werken. Het moment van uitvoeren van een vuurbevel behoort tot de professionele discretie van de schutter. De gevallen waarin lange afstandsprecisievuur mag worden afgegeven op bevel van de commandant en het meevoeren van lange afstandsprecisiewapens zijn formeel geregeld, evenals de gevallen waarin een *close-combat unit* BBE-mariniërs mag worden ingezet. Daarnaast behoeft de lange afstandsprecieschutter ingevolge artikel 12 Ambtsinstructie 1994 niet te waarschuwen alvorens hij een gericht schot afvuurt. Dit samenstel van bepalingen laat de inhoud van het bevel om te vuren derhalve open: de precisie kan er heel wel in bestaan dat het schot juist niet dodelijk is, of er in het geval van de *close-combat unit* wel wordt opgetreden, maar niet geschoten. De BBE-mariniërs heeft verscheidene gijzelingen zonder schieten beëindigd. De meeste voorvallen waarin de scherpschutters van de BBE-politie en de BBE-krijgsmacht zijn ingezet, zijn zonder schieten tot een goed einde gebracht.

Dat neemt niet weg dat de bijzondere bijstandseen-

heden en vooral de scherpschutters, algemeen worden gezien als eenheden die bedoeld zijn om ter afwending van direct gevaar voor het leven van personen, de verdachte door middel van één schot gericht op het hoofd uit te schakelen. De professionaliteit van politie en krijgsmacht bestaat er echter in dat men tracht daadwerkelijk BBE-optreden in levensbedreigende omstandigheden zo lang mogelijk uit te stellen door middel van onderhandelen. Daarmee is een goed opgeleide en getrainde onderhandelaar, aangestuurd en ondersteund door een beleids- en crisisteam, een sleutelfiguur in het voorkomen van precisievuur en/of nabij gevecht. De aanwezigheid van en het dreigen met bijzondere bijstandseenheden kan in onderhandelingen een strategische rol spelen. Daar komt nog bij dat geen enkele regel voorschrijft dat een precisieschot te allen tijde een dodelijk schot moet zijn. Evenzo goed kan een scherpschutter bijvoorbeeld 'afleidingsvuur' voor de verdachte of 'dekkingsvuur' voor collega's geven of een verdachte op andere wijze dan met een dodelijk schot onschadelijk maken, bijvoorbeeld

Leden van arrestatieteam voeren twee bankovervallers weg na een vuurgevecht in een hotel nabij Vinkeveen waarbij een opsporingsambtenaar werd doodgeschoten
foto: Bert Verhoeff

beeld door een schot in een arm of been. De inzet van een scherpschutter garandeert immers dat met grote precisie de kogel de verdachte daar raakt waar dat gewenst is.

BBE-politie

Iedere politieregio is verplicht politieambtenaren ter beschikking te houden voor de BBE-politie (art. 9 BBRP). De leden van deze bijzondere eenheid (inclusief de leidinggevenden) worden door de korpsbeheerder aangewezen op aanbeveling van de korpschef van het Korps landelijke politiediensten. In de praktijk worden de precisieschutters uitsluitend gerekruteerd uit de arrestatieteams van de politie (officieel aanhoudings- en ondersteuningseenheden geheten). Het BBE-werk is één van de specialismen van de AT'ers. Hoe vaak de BBE-politie in de onderzoeksperiode 1978-1995 werd ingezet, is niet duidelijk. Volgens opgave van minister Hirsch Ballin (Justitie) op 2 juli 1993, is de BBE-politie na 1989 niet meer ingezet (Tweede Kamer 1992-1993, Aangangselsel: 1590). Voor de periode 1988-1995 hebben wij kunnen nagaan dat er zeker vijf maal toestemming is gegeven voor de alarmering danwel de inzet van de BBE-politie, namelijk:

- 1 bij de kaping van de Duitse stadsbus in 1988 (inzet, niet geschoten);
- 2 bij de gijzeling van kolonel Van de Kieft op de A12 in 1989 (inzet, wel geschoten, toestemming achteraf);
- 3 een maal in 1990 in Vlissingen (alarmering, niet geschoten);
- 4 een maal in 1991 in Heerlen (alarmering, niet geschoten);
- 5 een maal in 1995, in een zaak waarin Duitse criminelen met gijzelaars (gegijzelden) over de Nederlandse grens dreigden te komen (alarmering, niet geschoten).

De genoemde inzetten betroffen allen de aanwezigheid of het optreden van enkele schutters en niet van de gehele eenheid. Van het voorval op 4 december 1992, waarbij de gevluchte bankovervaller Erol K. in een hotel in Vinkeveen een politieambtenaar doodschoot, is ons bekend dat er eveneens precisiewapens aanwezig waren. De politie achtte het namelijk waarschijnlijk dat het incident kon uitlopen op een gijzeling. Een formele alarmering en toestemming tot inzet van de BBE-politie bleken echter niet nodig te

zijn. De toenmalige arrestatieteams West II (rijkspolitie Amsterdam) en Oost (rijkspolitie Apeldoorn) hielden de verdachten zonder schieten aan.

De leiding van de BBE-politie benadrukt dat nog geen enkele maal een serieuze aanvraag voor de alarmering van de scherpschutters is afgewezen. In de meeste gevallen slaagt de politie erin het probleem uiteindelijk anders dan met een precisieschot op te lossen. Overigens is de BBE-politie ook in enkele uitzonderlijke gevallen ingezet in het kader van de beveiliging van een hooggeplaatste, publieke persoonlijkheid uit binnen- of buitenland.

Het aantal gijzelingen en ontvoeringen binnen en tussen criminele groeperingen en familiekringen waarmee de arrestatieteams te maken krijgen, lijkt volgens de arrestatieteams toe te nemen. In dergelijke gevallen werken de AT's ter dekking en beveiliging van eigen personeel en van mogelijk vrijgelaten of ontsnappende gegijzelden eventueel met de pistoolmitrailleur Heckler & Koch MP5, voorzien van een telescoopvizier. De effectieve werkbare afstand van dat wapen is beperkt tot 50 à 75 meter. Bij zo'n afstand is de AT-schutter onder omstandigheden te kwetsbaar, zeker wanneer in het zicht moet worden optreden. In dat geval ontstaat er behoefte aan het inzetten van vuurwapens met een grotere reikwijdte.

De wet- en regelgeving laat niet toe dat arrestatieteams zelfstandig een of enkele scherpschutters inzetten. In bijvoorbeeld België en Duitsland zijn de arrestatieteams voor dat doel wel met scherpschutterswapens uitgerust. De Nederlandse overheid kiest er voor het 'defensieve' vuurwapengebruik ter aanhouding (tot en met de inzet van arrestatieteams) strikt gescheiden te houden van het 'offensieve' vuurwapengebruik door scherpschutters (inzet van de BBE). Voor deze offensieve taak met de bijbehorende vuurwapens is en blijft een zeer strenge regelgeving van toepassing, waarin de toestemming van de minister van Justitie persoonlijk ligt besloten.

► *Casus 9.1, Gijzelingen door Zuidmolukkers in Wijster en Amsterdam (1975)*

Gedurende 17 dagen in december 1975 hielden 14 gewapende Zuidmolukkers in totaal 98 mensen gegijzeld in een gekaapte trein nabij Wijster in Drentse gemeente Beilen en in het Indonesische consulaat-generaal in Amsterdam. Het doel van de acties was de Nederlandse regering te dwingen tot het onderne-

men van stappen in de richting van de Indonesische regering teneinde een onafhankelijke republiek op de Zuid-Molukken te stichten. De gegevens in deze casusbeschrijving zijn ontleend aan Klerks (1989:34-36) en Muller (1994:218-252).

Op dinsdag 2 december begon de gijzeling in de trein. De BBE-krijgsmacht en de BBE-mariniers namen posities in rond de trein. De afzettingseenheden van de krijgsmacht en de politie grendelden de omgeving af. Gedurende de eerste drie dagen schoten de zeven kapers twee passagiers en de machinist dood. Op de derde dag raakten een kaper en een gegijzeld ernstig gewond bij een ongeluk met een vuurwapen. Naast hun politieke verlangens eisten de kapers een bus en een vliegtuig voor een vrije aftocht met een aantal gegijzelden. In het hele land werden media-, politiek- en strategisch-gevoelige objecten zwaar bewaakt, voornamelijk door medewerkers van de Koninklijke marechaussee.

Op donderdag 4 december verschansten zeven andere Zuidmolukkers zich in het Indonesische consulaat-generaal in Amsterdam. Zij hielden daarbij aanvankelijk 41 personen in gijzeling. Bij een vluchtpoging raakte een van de gegijzelden dodelijk gewond. De Zuidmolukkers zetten hun eisen kracht bij door een gegijzeld halfnaakt en geblinddoekt met de loop van een geweer in zijn nek op het balkon te plaatsen. Ook in Amsterdam namen de BBE-krijgsmacht en de BBE-mariniers posities in rond de plaats van het delict. In Wijster loste de BBE-krijgsmacht de BBE-politie (toen nog BBE-rijkspolitie) af.

Een arrestatieteam treedt op bij een gijzeling

De gijzeling in Wijster werd op zondag 14 december na onderhandelingen zonder bloedvergieten beëindigd. De Zuidmolukse verdachten werden aangehouden. Die in Amsterdam op vrijdag 19 december. In de jaren daarna werden verscheidene Zuidmolukse woonoorden ontruimd en/of doorzocht. Daarbij werden vuurwapens en explosieven in beslag genomen.

BBE-krijgsmacht

Ten behoeve van het verlenen van bijstand aan de politie zijn twee bijstandseenheden van het ministerie van Defensie aangewezen. De BBE-krijgsmacht bestaat uit militairen van de Koninklijke marechaussee en andere onderdelen van de krijgsmacht. Zij zijn geoefend in het gebruik van lange afstandsprecisievuur (scherpschutters). Evenals voor de leden van de BBE-politie, is dit voor de leden van de BBE-krijgsmacht een specialisme dat zij uitvoeren naast hun reguliere werk. De commandant van de BBE-krijgsmacht is een officier van de Koninklijke marechaussee.

► Casus 9.2, Gijzelingen door Zuidmolukkers bij De Punt en in Bovensmilde (1977)

Op maandag 23 mei 1977 kaapt negen gewapende Zuidmolukkers bij De Punt in de Drentse gemeente Vries een trein. Zij hielden daarbij aanvankelijk 94, later 54 passagiers in gijzeling. Ongeveer gelijktijdig namen vier gewapende Zuidmolukkers 125 kinderen en vier leerkrachten in gijzeling in een school in Bovensmilde. De eisen waren, buiten de politieke, vrijlating van 21 Zuidmolukse gedetineerden, een vrijgeleide, een bus en een vliegtuig. De BBE-politie, de BBE-krijgsmacht en de BBE-mariniers namen posities in rond de twee plaatsen van delict. Ook nu sloten afzettingseenheden van de krijgsmacht en politie de gebieden rond de gijzelingen af. De Zuidmolukkers intimideren in hevige mate, maar er vallen geen doden en gewonden. De simultane gijzelingen houden

ongeveer drie weken lang het land in de ban. Na vier dagen werden alle kinderen en een leerkracht uit de school vrijgelaten. Uit de trein werden slechts enkele passagiers vrijgelaten. De situatie stagneerde en verharde snel. De gegevens in deze casusbeschrijving zijn ontleend aan Klerks (1989:36-38) en Muller (1994:253-286).

De beëindiging van de gijzelingsactie in de school op zaterdag 11 juni verliep vlot. De BBE-mariniers bestormden bij verrassing met pantservoertuigen van de Koninklijke marechaussee de school. De Zuidmolukkers gaven zich zonder slag of schot over.

De gelijktijdige beëindiging van de treinkaping ging noodzakelijkerwijs met meer geweld gepaard. Als afleiding scheerden zes Starfighter straaljagers van de Koninklijke luchtmacht met veel kabaal over de trein, terwijl de BBE-mariniers de aanval inzetten. De BBE-krijgsmacht scheidde door middel van 4.000 à 5.000 mitrailleurshots (kaliber .50) de compartimenten waar de kapers verbleven van die waar de gegijzelden verbleven. De BBE-mariniers bestormden de trein en bevrijdden de gegijzelden. Daarbij kwamen zes van de negen Zuidmolukkers en twee gijzelaars om het leven. De drie andere kapers konden worden aangehouden. Een van de BBE'ers raakte licht gewond.

Bewapening en inzet BBE-politie en BBE-krijgsmacht

De BBE-politie en de BBE-krijgsmacht bestaan uit evenveel leden, zijn identiek bewapend en zijn als eenheid uitwisselbaar. Het aantal scherpschutters is voldoende om op verschillende plaatsen een continue inzet te garanderen. De leden van deze bijzondere bijstandseenheden vervullen deze taak in deeltijd en worden voor een eventuele inzet uit hun reguliere werkzaamheden bij respectievelijk de politie en de krijgsmacht geroepen. Krijgsmacht en politie verschillen van inzicht waar het gaat om de rekrutering van het BBE-personeel. Om operationele redenen heeft de politie in samenspraak met de ministeries van Justitie en Binnenlandse Zaken besloten de scherpschutters uitsluitend uit de gelederen van de arrestatieteams te rekruteren. De krijgsmacht wil dat juist niet. In de ogen van defensie vergt een scherpschutterstaak een meer ingetogen, flegmatieke persoonlijkheid dan het actiegerichte karakter van het arrestatieteam, dat snel moet handelen om te deëscaleren en aan te houden. De bewapening van de BBE-krijgsmacht is identiek aan die van de BBE-politie.

Het precisiegeveer Heckler & Koch PSG1 van de BBE-politie en de BBE-krijgsmacht.

Foto: Mark Gravenmaker

De bewapening van de BBE-politie en de BBE-krijgsmacht bestaat uit het semi-automatische geweer Heckler & Koch PSG1, geladen met 7,62 x 51 mm munitie (Tweede Kamer 1988-1989, Aanhangsel Handelingen nr 91). Deze RSW-munitie van fabrikant Dynamit Nobel is van het type volmantel, maar wordt ook wel omschreven als *soft nose*, omdat de loden prop een weinig voor de tombak mantel uitsteekt. Deze munitie heeft een kogel waarvan de dunne tombak mantel door een opening in de punt met een loodlegering is volgegoten. Daardoor is het projectiel stabiel en trefzeker. In het verleden vershoten de bijzonder bijstandseenheden BBE-politie en BBE-krijgsmacht met het geweer Heckler & Koch PSG1 de FN Matchmunitie. Daarna gebruikte men de Lapua D47 volmantelmunitie. De scherpschutters krijgen de beschikking over zeer precieze Mauser grendelgeweren, geladen met MEN SF .300 Winchester Magnum voor het Mauser grendelgeweer en de scherpschutterskogel Dynamit Nobel RWS 7,62 x 51 mm.

Feitelijk betekent dit dat de diameter van 7,62 mm van de loden prop door de vervorming groter wordt dan door de internationale verplichtingen die Nederland is aangegaan inzake humanitair oorlogsrecht. De Nederlandse regering heeft deze verplichtingen in 1980 nadrukkelijk van toepassing verklaard op de politie (zie Hoofdstuk 11). Over de scherpschuttersmunitie schreef minister van Justitie Hirsch Ballin op 26 oktober 1989 aan de Tweede Kamer in antwoord op vragen van het Kamerlid Lankhorst van Groen Links (Tweede Kamer 1988-1989, Aanhangsel Handelingen nr. 91) desondanks:

‘Tijdens de in 1899 te ’s-Gravenhage gehouden vredesconferentie is een verklaring opgesteld, waarin de ondertekende mogendheden zich het bezigen van kogels ontzeggen, die in het menselijk lichaam gemakkelijk uitzetten of plat worden [“zoals kogels met harden mantel, waarvan de mantel niet geheel dekt of van inkervingen voorzien is”, zoals de verdragstekst toelicht; de auteurs] (zie Stb. 1900, 163). Deze verklaring bepaalt zelf slechts verbindend te zijn voor de contracterende staten in geval van oorlog tussen twee of meer hunner. Zij is bekrachtigd door 28 staten, waaronder Nederland. Op situaties als die waarbij de BBE wordt ingezet, is de verkla-

ring derhalve niet van toepassing.’
Deze laatste conclusie van de minister is in tegenpraak met de wel vantoepassingverklaring van deze verklaring op de munitie voor het pistool Walther P5 van de reguliere politie (Tweede Kamer 1979-1980, 15800, hoofdstukken VI en VII, nr 66:3-4; zie ook Hoofdstuk 11).

Van boven naar onder de scherpschutterskogel MEN SF .300 Winchester Magnum voor het Mauser grendelgeweer en de scherpschutterskogel Dynamit Nobel RWS 7,62 x 51 mm.
Foto: Marc Gravemaker

De scherpschutters van de BBE-politie en -krijgsmacht worden getraind om de verdachte met één schot handelingsonbekwaam te maken. Men gaat er vanuit dat de precisie van wapen en munitie tezamen en de uitwerking van de munitie zodanig zijn, dat één schot voldoende is. De scherpschutters treden op onder aanwezigheid én bevel van hun eigen commandant, *niet* onder het bevel van de commandant van het arrestatieteam.

Ook voor het vuurwapengebruik van scherpschutters geldt dat dit proportioneel en subsidiair moet zijn. Dit betekent dat het aantal scherpschutters dat wordt ingezet en daadwerkelijk schiet wordt bepaald aan de hand van de omstandigheden. In het algemeen is daarom niet op voorhand te zeggen dat het noodzakelijk is dat er bijvoorbeeld minimaal twee schutters schieten. Op dit punt is er enig verschil van inzicht tussen de politie en de krijgsmacht. Naar de opvatting van de krijgsmacht schieten er op bevel of na machtiging van de commandant bij voorkeur altijd minstens twee scherpschutters. De reden kan bijvoorbeeld zijn: het risico beperken dat het optreden faalt door een eventuele technische storing. Met meer dan een schutter is de kans groter dat bij wenselijkheid van interventie in elk geval een van de schutters het doel in zijn schootsveld heeft. Bij de politie gaat men meer uit van de juiste selectie en voorbereiding van de schutter, die weet dat hij ingezet kan worden om met een precisieschot een persoon handelingsonbekwaam te maken. Als het met één schutter kan, verdient dat mede uit het oog van proportionaliteit en subsidiariteit de voorkeur.

BBE-mariniers

De BBE-mariniers is een onderdeel van het Korps mariniers dat is ingesteld, uitgerust en opgeleid voor beëindiging van grootschalige en ernstige verstoringen van de rechtsorde (doorgaans een gijzeling of een kaping) onder het gezag van de minister van Justitie. Gedurende hun loopbaan kunnen personeelsleden van het Korps mariniers enige jaren van deze bijzondere eenheid deel uitmaken. Zij worden daarvoor afzonderlijk gekeurd, geselecteerd en getraind. De leden zijn geoefend in het nabij gevecht (*close combat*). De inzet van de BBE-mariniers is het ultieme geweldsmiddel om situaties te beëindigen waartoe geen enkel ander onderdeel van politie of defensie in staat is. Inzet van de BBE-mariniers licht voor de hand wanneer de regering toestemming heeft gegeven om een situatie te beëindigen, die niet langer mag voortduren, bijvoorbeeld omdat er gegijzelden (dreigen te) worden gedood, of omdat de daders dreigen uit te breken of te ontkomen. In dat geval stelt de BBE-mariniers een interventieplan en noodplan op om met een machtiging van de minister van Justitie op te kunnen treden. In de praktijk van de gijzelingen en kapingen door Zuidmolukkers midden jaren '70 werd de BBE-mariniers ingezet, ondersteund door de BBE-krijgsmacht met dekkingsvuur of met automatisch vuur ter separatie van gegijzelden en verdachten in een trein, zoals bij de beëindiging van de treinkaping bij de Punt in 1977. De leden van de BBE-mariniers zijn onder meer bewapend met een modern pistool en het pistoolmitrailleur Heckler & Koch MP5 in

De BBE-mariniers op volle zee in actie op een schip. Foto: Audio Visuele Dienst Koninklijke marine

diverse uitvoeringen met de daarbij behorende munitie. De BBE-mariniers kan, net als de BBE-krijgsmacht en anders dan de BBE-politie, alleen als gehele eenheid worden ingezet.

► *Casus 9.3, Bezetting Drents Provinciehuis in Assen (1978)*

Op maandag 13 maart 1978 bezetten drie gewapende Zuidmolukkers een deel van het provinciehuis te Assen. Daarbij namen zij 69 mensen in gijzeling. De commissaris van de Koningin mevrouw Schilthuis wist aan de aandacht van de kapers te ontsnappen. Evenals bij eerder gijzelingsacties namen de BBE-krijgsmacht en de BBE-mariniers posities in rond de plaats delict en grendelden krijgsmacht en politie de omgeving af. Uit vrees voor een tweede gijzeling, zoals bij eerdere acties van Zuidmolukkers ook telkens gebeurde, werden onmiddellijk vele lokaties in het land extra beveiligd. De gegevens in deze casusbeschrijving zijn ontleend aan Klerks (1989:36-38) en Muller (1994:253-286).

De drie Zuidmolukkers eisten vrijlating van alle Zuidmolukse gedetineerden en vrijgeleide. Daarnaast verlangden zij vervoer naar een land van hun keuze en een losgeld. De drie verdachten gingen driest te werk. Korte tijd na het begin van hun actie executeerden zij een gegijzelde, wiens lichaam nog enige dagen voor het provinciehuis zou blijven liggen.

De BBE-mariniers was ondertussen doorgedrongen tot de ruimtes direct naast de zaal waar de gegijzelden werden vastgehouden. In combinatie met een tap op de opgehouden telefoonlijn en andere afluister- en -observatieapparatuur was er veel informatie over de sfeer en de omstandigheden tussen en onder de verdachten en de gegijzelden.

Toen de volgende dag onderhandelingen en bemiddelingen op niets uitliepen, dreigden er opnieuw gegijzelden te worden gedood. Na de regeringsbeslissing tot ingrijpen bestormde de BBE-mariniers de zaal met gegijzelden en verdachten. Tijdens die actie raakt een gegijzelde zeer ernstig gewond door een schot van een Zuidmolukker. Hij zou later overlijden. De overige gegijzelden werden bevrijd. De BBE-mariniers loste geen schot.

Het A12-incident: de gijzeling van een kolonel

Het enige optreden van de BBE-politie, toen nog BBE-rijkspolitie, waarbij ook daadwerkelijk op een per-

soon werd geschoten, was tijdens de gijzeling van een landmachtkolonel op donderdag 22 juni 1989 in de buurt van Arnhem. Televisiekijkend Nederland was die dag getuige van de noodlottige afloop van de gijzeling bij een benzinstation langs de snelweg A12 nabij Arnhem. De kolonel zat achter het stuur van zijn personenauto, onder schot gehouden door de Duitse verdachte naast hem. Een scherpschutter van de BBE van het korps rijkspolitie loste op een afstand van 17,4 meter twee gerichte schoten, waarvan het laatste de kolonel dodelijk trof.

Hieronder volgt een korte beschrijving van dit voorval, gebaseerd op het dossier van de rijksrecherche en aanvullende informatie uit contacten met de politieambtenaar die tijdens het politieoptreden de operationeel commandant ter plaatse was, met de rijksrechercheurs die het onderzoek deden en met enkele deskundigen van het KLPD en het Gerechtelijk Laboratorium. De onderzoekers hebben het gehele procesverbaal van de rijksrecherche en de bijlagen doorgenomen, de door de rechter-commissaris in beslag genomen videobeelden bekeken en het live-radioverslag van Radio Oost en de meldkamerbanden beluisterd. In deze bespreking noemen wij dit voorval het 'A12-incident'.

In politie- en Justitiekringen wordt benadrukt dat met de evaluaties van het A12-incident veel is gedaan en dat iedereen er lering uit heeft getrokken. Verscheidene betrokkenen bestempelen het voorval nog steeds als een 'nachtmerrie' in letterlijke en figuurlijke zin. Volgens het ministerie van Justitie was ten tijde van het A12-incident de BBE-rijkspolitie in reorganisatie. De scherpschutters van de rijkspolitie werden tot dan gerekruteerd uit de landgroepen (de uitvoerende dienst). De reorganisatie van de BBE-rijkspolitie, die ongeveer drie jaar in beslag nam en te begrijpen is als een bijzuinigingsoperatie, bestond er onder meer in dat scherpschutters voortaan zouden worden gerekruteerd uit de vier arrestatieteams van de rijkspolitie. De beschrijving hier dient ter illustratie, maar vooral ter bespreking van feiten en interpretaties in relatie tot eerdere publicaties.

De gijzeling

Om 6.55 uur verlaten landmacht-kolonel Van de Kieft en zijn vrouw hun woning in Apeldoorn. Bij hun garage worden zij overvallen door een Duitse crimineel, gewapend met een revolver. De Duitser zoekt aan-

vankelijk een auto om er een overval op een postkantoor mee te kunnen plegen. Als hij de hoge militair in uniform ziet, neemt hij deze in gijzeling om later losgeld te kunnen eisen. De vrouw van de kolonel weet te ontkomen. De kolonel wordt gedwongen om als bestuurder in zijn eigen Ford Escort plaats te nemen en in zuidelijke richting te rijden. Een buurvrouw van het echtpaar slaat alarm bij de meldkamer van de gemeentepolitie Apeldoorn. Dan volgen de gebeurtenissen elkaar snel op. De politie slaagt er in de Ford met de gegijzelde en zijn verdachte te observeren en te volgen. De politieambtenaren zien dat de verdachte de kolonel voortdurend onder schot houdt door de revolver tegens diens hals te drukken. De meldkamer van de gemeentepolitie Apeldoorn slaat groot alarm en schakelt daarbij ook de meldkamer van de rijkspolitie district Apeldoorn in.

Inzet arrestatieteam

Om 7.30 uur vertrekt de plaatsvervangend commandant van het arrestatieteam Oost van het korps rijkspolitie, district Apeldoorn (verder commandant AT), in de richting van de plaats waar de kolonel rijdt. Onderweg formeert hij een groep van AT'ers. Dit doet hij via open mobilfoonkanalen, de meldkamer is dan ook van de ontwikkelingen op de hoogte. Op grond van de informatie over de ernst van de gijzeling en de bewapening van de verdachte neemt de commandant AT uit voorzorg van het districtsbureau van de rijkspolitie te Apeldoorn drie pistoolmitrailleurs Heckler & Koch MP5 met telescoopvizier in automatische uitvoering mee. Dit zijn *geen* lange afstandsprecisiewapens. Dat hij deze wapens meeneemt, geeft hij, in de haast, niet door aan de meldkamer.

Om 7.42 uur parkeren de kolonel en zijn verdachte de Ford bij een Shell-station in de buurt van Arnhem langs de A12, richting Utrecht. De verdachte wil aanvankelijk naar Duitsland, maar heeft zich in de afslag vergist en is de A12 in westelijke richting op gereden. De verdachte stuurt de aanwezige klanten van het benzinstation weg, gijzelt de eigenaar van het bedrijf en neemt telefonisch contact op met de politiemeldkamer in Arnhem. Hij bericht de agente-centraliste van de meldkamer wie hij is, dat hij in Duitsland door Justitie wordt gezocht, dat hij met een gijzeling bezig is en dat hij gewapend is met een zware revolver Taurus Magnum .357, zesschots met ongeveer 30 patronen. Hij eist vóór 8.30 uur een vrijgeleide, een bedrag

van een miljoen gulden in kleine coupures en 100 gram cocaïne en een andere drug. Het gaat om een zware crimineel, die in Duitsland wordt gezocht voor een gewelddadige roofoverval, waarbij een man is overleden. De verdachte deelt de agente bovendien mee dat hij zijn duim op de hamer van zijn revolver houdt, terwijl hij de trekker heeft doorgehaald, zodat altijd nog één schot zal afgaan, ook al wordt hij zelf gedood. Deze informatie wordt niet doorgegeven aan de optredende politieambtenaren, noch aan de commandant AT die ter plaatse de leiding heeft. De agente stelt de verdachte zoveel mogelijk detailvragen en houdt hem zo ongeveer 20 minuten aan de praat om tijd te rekken voor de politie om posities in te nemen en oplossingen te verzinnen. Zij noteert daarbij alle gegevens uit het gesprek. De politie zet het terrein rond het benzinstation af en legt het verkeer op de A12 in westelijke richting stil. Er ontstaat daardoor een lange file op de noordbaan van de snelweg, ten oosten van het benzinstation. De politie probeert het publiek op zo groot mogelijke afstand te houden. Dat lukt maar ten dele.

Om 8.06 uur arriveert de commandant AT bij het benzinstation. Kort daarna zijn er vijf AT'ers ter plaatse. Er zijn er meer onderweg, maar die arriveren te laat, omdat zij vast zitten in de files. De commandant AT is volgens de gangbare procedures 'commandant ter plaatse'. Tegen die tijd is op het hoofdbureau van de gemeentepolitie Arnhem ook een hoofdinspecteur gearriveerd, die als chef van het arrestatieteam van de gemeentepolitie Arnhem getraind is in het onderhandelen in dit soort zaken. De hoofdinspecteur leidt vanaf dat moment het 'lokaal beleidscentrum', dat volgens de procedures moet zijn bezet met het bevoegd gezag (de plaatselijke drie-

De BBE-politie op oefening met het lange precisiegeweer Heckler & Koch PSG1.

hoek). Daarnaast kent hij de commandant AT goed als naaste collega. De hoofdinspecteur heeft telefonisch contact met de verdachte, maar slaagt er niet in meer tijd te rekken.

Verzoek inzet BBE-politie

De situatie verhardt zodanig dat de plaatsvervangend commandant AT aanleiding ziet om de meldkamer van de rijkspolitie Apeldoorn te verzoeken zijn directe chef de daadwerkelijke commandant AT, tevens plaatsvervangend commandant van de BBE-politie, met enkele scherpschutters ter plaatse te sturen. De arrestatieteams van de rijkspolitie zijn in 1989 nog niet uitgerust met autotelefoons en de cryptofonische instelling van de mobilifooninstallatie weigerde dienst, zodat alle communicatie ook in het verdere verloop van het voorval via open, voor ieder met een eenvoudige scanner te beluisteren kanalen moet geschieden. Aangezien ook het verzoek de BBE-politie te laten komen via open kanalen moet worden gedaan, noemt de commandant AT slechts de voornaam van zijn chef en duidt hij het lange afstandsprecisievuurwapen aan met 'het ding'. De meldkamer bevestigt dit verzoek, zodat de commandant AT ervan uit mag gaan dat alle betrokkenen over zijn verzoek worden geïnformeerd en dat de verantwoordelijken de nodige maatregelen nemen, waaronder het verzoek inzet BBE-politie aan de procureur-generaal en de minister van Justitie.

Even na 8.30 uur laat de verdachte ongeduldig weten binnen een kwartier zijn eisen ingewilligd te willen zien. De verdachte benadrukt zijn ongeduld door vanuit het Shell-gebouwtje met zijn revolver op het AT te schieten. Hij raakt niemand. De eigenaar van het benzinstation weet in de consternatie veilig te ontkomen. De hoofdinspecteur op het 'lokaal beleidscentrum' slaagt er wel in de verdachte ervan te overtuigen dat losgeld en grote hoeveelheden drugs niet binnen zo korte tijd kunnen worden geregeld en weet het ultimatum op te rekken tot 9.15 uur. De commandant AT vraagt vanaf dat moment om de paar minuten versluierd naar zijn 'geweldsinstructie'. Hij wil weten of hij van het bevoegd gezag mag optreden met de wapens die hij ter beschikking heeft en zal krijgen (scherpschutters).

Om 8.40 uur komt de plaatsvervangend korpschef van de gemeentepolitie Arnhem commissaris V (verder commissaris) op het hoofdbureau aan en neemt

de leiding van het beleidscentrum over. Deze commissaris informeert de andere leden van de lokale driehoek, te weten de waarnemend hoofdofficier van Justitie en de loco-burgemeester.

Om 8.43 uur verlaat de verdachte met de kolonel het Shell-station en stappen zij weer in de Ford Escort. De verdachte houdt de kolonel voortdurend onder schot en zit dicht tegen zijn gegijzelde aan, om zich tegen eventuele schoten van de politie te beschermen. Enkele pogingen van het arrestatieteam om de verdachte te voorzien van een portofoon, om beter contact met hem te kunnen onderhouden, mislukken. Het contact bestaat tot dan slechts uit roepen. Het is te gevaarlijk om de verdachte dicht te naderen. De spanning stijgt als de verdachte zijn gegijzelde laat weggrijden. Zij rijden recht op de leden van het arrestatieteam af, die dekking hebben gezocht achter (de portieren van) hun auto's. De AT'ers neigen hun dekking te verlaten als de gijzelauto naderbij komt. De verdachte laat de kolonel echter weer achteruit richting benzinepompen rijden. Door de onnatuurlijke manier waarop hij zijn revolver vasthoudt, krijgt hij kramp in zijn hand en neemt hij zijn revolver in zijn andere hand. Het arrestatieteam doet andermaal een poging om de verdachte van een portofoon te voorzien om met hem te kunnen onderhandelen. Ook deze poging mislukt. Pas rond deze tijd wordt ook het verkeer op de zuidbaan van de A12 uit de richting Utrecht, stilgelegd.

Inzet BBE-politie

Om 8.54 uur arriveert de plaatsvervangend commandant van de BBE-politie met twee van zijn scherpschutters. Door de filevorming op de A12 en op de aangrenzende wegen moeten zij hun auto achterlaten en een flink eind lopen naar de plaats van de gijzeling. De scherpschutters zijn uitgerust met een Heckler & Koch lange afstandsprecisiegeweer PSG1, voorzien van kaliber 7.62 x 51 mm FN Match-munitie. Schutter 1 kiest positie achter een gaashekwerk, waar hij goeddeels buiten zicht en schootsbereik van de verdachte ligt. Hij legt zijn wapen op een statief en legt een vuurlijn met een hoek van 45 graden op de voorruit van de Ford Escort. Schutter 2 kiest positie recht tegenover de Ford en laat zijn wapen rusten op het portier van één van de AT-auto's.

Nog steeds heeft de commandant AT geen duidelijkheid over de toestemming om de scherpschutters

in te zetten. Hij vraagt opnieuw aan de hoofdinspecteur: 'Over de geweldsinstructie, mogen wij het doen?' Daarmee bedoelt hij versluierd te vragen of hij de BBE-politie opdracht mag geven om de verdachte uit te schakelen. Immers, de commandant AT moet communiceren over open mobilfoonkanalen en hij vindt het onverantwoord om open en bloot te spreken over het neerschieten en daarmee vermoedelijk doodschieten van een burger. De hoofdinspecteur antwoordt: 'Momentje, ik informeer nu bij de P-G', kennelijk in de veronderstelling verkerend dat zijn chef, de commissaris van politie, tevens plaatsvervangend korpschef, inmiddels telefonisch heeft overlegd met de procureur-generaal. De commissaris zegt tegen de hoofdinspecteur dat, als de commandant AT de kans krijgt, hij moet optreden. De commissaris verkeert op dat moment in de, naar achteraf blijkt onjuiste, veronderstelling dat de hoofdinspecteur hem vraagt of de commandant AT als arrestatieteam mag optreden. De commissaris gaat ervan uit dat de hoofdofficier van Justitie in Zutphen toestemming heeft verleend om het AT te laten optreden, hetgeen achteraf niet blijkt te zijn gebeurd.

Schieten om te doden

Om 8.59 uur bericht de hoofdinspecteur aan de commandant AT terug: 'Het licht staat op groen. Als je de kans krijgt, optreden.' De commandant AT laat meteen aan de scherpschutters weten: 'Als je hem pakken kunt, dan pak je hem.' De commandant AT is er beducht voor dat de verdachte gaat rijden. Immers, overal rond de plaats van gijzeling staan burgers die daardoor in gevaar kunnen komen. De A12 is nog geheel verstopt. De commandant AT vindt het onverantwoord om in deze omstandigheden de verdachte en de gegijzelde te laten weggrijden.

Om 9.00 uur ziet Schutter 1 dat gegijzelde en verdachte 'los' zijn van elkaar en vuurt kort na elkaar (met een tussenpoos van twee à drie seconden, zoals blijkt uit de opname van een *live* uitgezonden programma van een regionale radio) twee schoten af op de verdachte. Hij is ervan overtuigd de verdachte te hebben uitgeschakeld.

Aanhouding

Om 9.01 uur komt de commandant AT bij de Ford om de gegijzelde aan de bestuurderszijde uit de auto te helpen. Tot zijn verbijstering is de verdachte niet

gewond, maar wijst deze naar hem met zijn revolver. De commandant AT gaat terug en geeft zijn collega's de opdracht aan de andere kant van de auto de verdachte aan te houden. De AT'er die de verdachte benadert, weet niet dat deze zojuist zijn wapen uit de auto heeft gegooid, en werkt de verdachte met fors fysiek geweld tegen de grond. De man wordt aangehouden. Eerste hulp komt voor de kolonel te laat. Hij overlijdt ter plaatse.

Kort na het dramatisch einde aan dit voorval is het beleidscentrum op het hoofdbureau van politie in Arnhem volledig bezet met (vertegenwoordigers van) de commissaris van de Koningin, de burgemeester en het OM. Inmiddels is dan de vuuropdracht van de procureur-generaal ook binnen, zij het net te laat.

Operationele aspecten van het A12-incident

In de nasleep van dit voorval zijn diverse operationele, procedurele en juridische aspecten ter discussie gesteld, waarvan wij hier enkele kort bespreken.

Het wapen

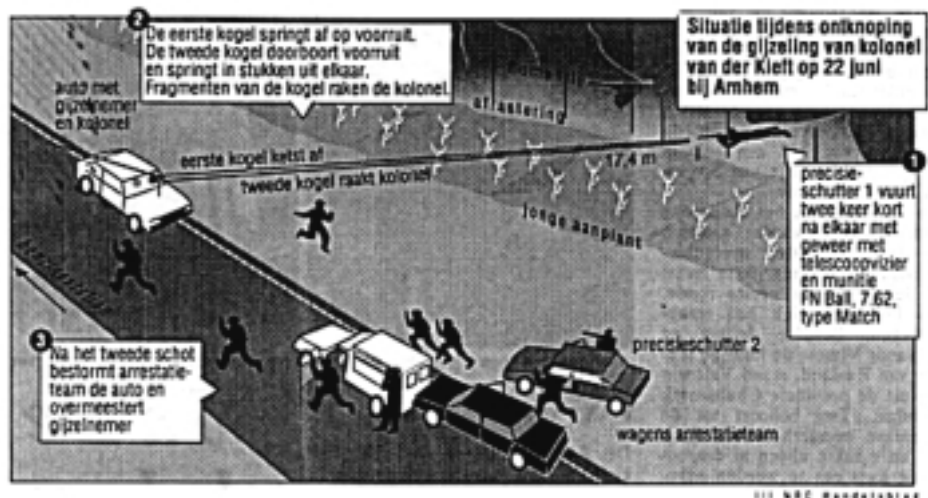
Volgens de Leidse strafrechtjurist Boek zou de BBE-politie hier hebben opgetreden met automatische lange afstandsgeweren van het type Heckler & Koch 33 (1995:222):

'De commandant-AT vroeg om assistentie van de BBE-Oost van de rijkspolitie, die was voorzien van lange afstandsgeweren, waarmee automatisch kan worden geschoten: de H&K 33, hetzelfde wapen waarmee eerder in Breukelen (niet al te gunstige) ervaring was opgedaan.'

Dit is niet juist. De H&K 33 is lange tijd het scherpschutterswapen geweest, naast de FN Sniper. Met 'Breukelen' verwijst Boek naar een optreden van de toenmalige 'arrestatiegroep' van de rijkspolitie Utrecht in januari 1978, waarbij een dode en twee gewonden vielen, maar waarbij dat arrestatieteam met drie Uzi pistoolmitrailleurs en met een Heckler & Koch MP5 heeft geschoten. De commandant AT nam in het A12-incident de Heckler & Koch MP5 pistoolmitrailleurs mee in automatische uitvoering, omdat het volgens zijn informatie ging om een zwaarbewapende, agressief optredende crimineel, hetgeen juist bleek. De MP5 is geen lang wapen en niet geschikt voor precisievuur over lange afstand.

De BBE-politie schoot in het A12-incident echter met het semi-automatische precisiewapen Heckler & Koch PSG1, sinds 1988 het standaard wapen van de BBE-politie én BBE-krijgsmacht. Dit is een lang en nauwkeurig wapen. Met de PSG1 kan *niet* automatisch worden geschoten. De reconstructie door de Technische Recherche en het Gerechtelijk Laboratorium met behulp van een laserapparaat en sondes laat zien dat het eerste schot goed geplaatst was, maar afketste op de voorruit. Het tweede schot ging precies over het midden van de bijrijdersstoel van de Ford, waar de verdachte zat. Dat fragmenten van dit tweede schot toch de landmacht-kolonel in het hoofd hebben geraakt, blijft in het meer dan 100 pagina's tellende proces-verbaal van de rijksrecherche (met evenzoveel pagina's bijlagen) onverklaard. De meest waarschijnlijke verklaring is dat de verdachte, gealarmeerd door het eerste schot, snel zijn gegijzelde als schild tegen

Situatieschets
A12-incident
Tekening NRC-
Handelsblad

het politievuur voor zich heeft getrokken. Schutter 1 verklaart echter dat er in de positie en omstandigheden van zijn doel, de verdachte, tussen het eerste en het tweede schot niets is veranderd. Dat laatste zou kunnen worden verklaard door het feit dat Schutter 1 die situatie niet goed heeft waargenomen. Door het sterk vergrotende vizier van zijn geweer heeft hij, behalve het hoofd van de verdachte, van de situatie in de Ford en de veranderingen daarin, vermoedelijk niets kunnen waarnemen.

Verder is de indruk ontstaan dat de scherpschutter zijn vizier zou hebben ingesteld op 100 meter in plaats van op de veel kortere afstand van ruim 17 meter (Naeyé 1990:464). Dit lijkt ook niet waarschijnlijk te zijn. Schutter 1 verklaart tegenover de rijksrecherche zijn doel, het hoofd van de verdachte, goed in het vizier te hebben gehad. In het rijksrecherche-dossier zijn geen aanwijzingen te vinden dat het vizier inderdaad verkeerd zou zijn ingesteld.

De reden voor het afketsen van het eerste schot wordt op grond van het technisch onderzoek als volgt verklaard. Het eerste schot zou vermoedelijk een draad hebben geraakt van het gaas van het hek waarachter Schutter 1 lag. Het projectiel verliest daardoor kracht, is waarschijnlijk gaan tuimelen en ketst af op de voorruit van de Ford in plaats van er doorheen te gaan. Koperresten op het stukgeschoten gaas zouden het bewijs leveren dat het projectiel het gaas heeft geraakt. Er zijn echter elders op het gaas ook koperresten gevonden, dus geheel overtuigend is die vondst niet. De rijksrecherche hoort ettelijke getuigen die met de VBE-politie en de scherpschuttersbewapening en -training te maken hebben. Zij verklaren allen dat deze munitie met dit wapen in normale omstandigheden zonder meer door een autoruit een persoon kan uitschakelen, hetgeen ook zou blijken uit de proeven die daarmee veelvuldig zijn gedaan.

Munitie van het type 'hollow point'

In verscheidene publicaties is te lezen dat de VBE-politie gebruik zou hebben gemaakt van zogeheten *hollow-point* munitie (Muller 1994:354). Deze munitie zou bij het raken van harde oppervlakken (te) gemakkelijk fragmenteren en een betrekkelijk gering penetratievermogen in harde doelen zoals staalplaat, glasruit en hout hebben (*Algemeen Politieblad*, 1979:276). Vaststaat dat de VBE-politie op 22 juni 1989 gebruik heeft gemaakt van de kaliber 7,62 x 51 mm FN Match

volmantelmunitie. Met de Lapua D47 volmantelmunitie oefende de VBE-politie, ondanks dat de minister daartoe nog geen officiële toestemming had verleend. De FN Match-munitie behoorde de uitrusting van de VBE-politie sinds het geweer Heckler & Koch PSG1 was ingevoerd.

In antwoord op de vraag van Groen Links Tweede Kamerlid Lankhorst of de VBE-politie had geschoten met 'deelmantelmunitie', antwoordde minister Kort-hals Altes (Justitie) op 17 augustus 1989 aan de Tweede Kamer dat de VBE-politie gebruik had gemaakt van 'munitie van het type hollow point, kaliber 7.62 x 51' (Tweede Kamer 1988-1989, Aangangsel:1619). De minister schrijft vervolgens in zijn brief van 26 oktober 1989 aan de Kamer dat de gebruikte munitie wel 'wordt aangeduid als hollow point munitie of match-munitie' en dat deze munitie betere ballistische eigenschappen heeft dan de volmantelmunitie (minder kans op afwijkingen in de vlucht) maar dat de kans op fragmentatie en op een meer stoppende werking aanmerkelijk groter is. Zijn opvolger, minister Hirsch Ballin, schrijft op 12 juni 1990 aan de Kamer dat, in afwachting van nader onderzoek, alleen nog maar met de volmantelmunitie (FN Match) mag worden geschoten (Tweede Kamer 1989-1990, Aangangsel:1395). Hoe dat ook zij, tijdens het proces tegen de verdachte in hoger beroep kwam het Arnhemse Gerechtshof tot een voor de FN Match-munitie vernietigende conclusie:

'Op grond van het rapport van D.W. Zoetmulder moet als vaststaand worden aangenomen, dat de mogelijkheid dat het projectiel uit dat geweer tijdens het doorboren van de voorruit zou fragmenteren, zich vrijwel voor honderd procent zeker zou realiseren'.

In combinatie met de verkeerde instelling van het vizier volgt hieruit, volgens het Gerechtshof, dat 'bij het afgeven van het schot, objectief en achteraf bezien, een buitengewoon groot risico aanwezig was dat de verkeerde persoon zou worden getroffen, aangezien de verdachte en de gegijzelde betrekkelijk dicht bij elkaar voorin de auto zaten'.

De getuige-deskundige Zoetmulder (*NRC Handelsblad*, 29 mei 1990), die optrad namens de verdediging, had ondermeer gesteld:

'Na het doorboren van de gelaagde autoruit kan ten aanzien van de fragmenten van het projectiel niet meer van een ballistische kogelbaan worden gespro-

ken. De rondvliegende fragmenten [van lood, de auteurs] hebben meer het effect van een ongecontroleerd schot gemengde hagel op korte afstand'.

Anders dan de rechtbank kwam het Gerechtshof tot de conclusie dat de dood van de kolonel niet mocht worden aangemerkt als een gevolg van de gijzeling. Van de 18 jaar gevangenisstraf die de rechtbank de verdachte oplegde, haalde het Gerechtshof er drie jaar af.

De discussie over volmantel-, deelmantel- of *hollow point*-munitie is nooit helder geweest. De munitie die toen en nu door de bijzondere bijstandseenheden -politie en -krijgsmacht wordt gebruikt, is volmantelmunitie. Bij de FN Match-munitie en de Lapua D47 munitie steekt de tombak mantel aan de voorzijde iets voorbij het bovenste punt van de daarin vanaf de voorzijde ingegoten loden prop. Vermoedelijk is daardoor de indruk ontstaan dat het *hollow point*-munitie was. Een onderzoeker van het Gerechtelijk Laboratorium betitelde de kogel ook als *hollow point*. Een *hollow point*-kogel wordt echter gekenmerkt doordat de loden prop ver voor de tombak of messing mantel uitsteekt. Daardoor slaat de neus van deze kogel nadat het doel is geraakt meteen plat. Een dergelijk type munitie was toen en is nu niet bij de ВВЕ-politie in gebruik, voor zover ons bekend.

Volgens zeggen van een medewerker van het ministerie van Justitie is andere dan volmantelmunitie bij de politie niet voorhanden mogen zijn, maar wel beschikbaar als de regering het nodig vindt: 'Na het A12-incident heeft de minister van Justitie aan de Kamer bericht dat uitsluitend nog gebruik wordt gemaakt van volmantelmunitie, tenzij het tactisch concept tot andere munitie dwingt. Zulks ter beoordeling van het beleidsplan van de Regering. Het voorhanden hebben van andere munitie dan de voorgeschreven volmantel is niet meer toegestaan.' Wij hebben niet kunnen vaststellen of er inderdaad andere munitie voorhanden is. De Bewapeningsregeling politie laat onverlet dat de ministers van Justitie en Binnenlandse Zaken ambtenaren kunnen aanwijzen die beschikken over andere wapens en munitie dan in deze regeling is voorgeschreven.

Een en ander neemt niet weg dat in het A12-incident de tombak mantel van de FN Match-volmantelkogel zeer waarschijnlijk onmiddellijk na inslag op de autoruit is geopend en dat de loden prop uiteen is geslagen. Deze prop (of een deel daarvan) heeft het hoofd van de kolonel geraakt.

Het schieten

Er is beweerd dat volgens vaste procedure de twee scherpschutters na elkaar elk één schot hebben afgegeven (Boek 1994:248; Muller 1994:349). In het onderhavige voorval zou volgens deze redenering na het eerste schot van Schutter 1 een schot van Schutter 2 moeten zijn gevolgd. Toen dit uitbleef zou Schutter 1 hebben gedacht 'dan maar zelf geschoten' (Boek 1994:248). Het bestaan van een dergelijke procedure wordt bevestigd door minister Hirsch Ballin (Justitie) die op 22 juli 1993, in antwoord op wederom een vraag van het lid Lankhorst, aan de Tweede Kamer schrijft dat 'er in voorkomende gevallen naar wordt gestreefd om verscheidene schutters gelijktijdig één schot te laten afvuren.' Volgens de verklaringen van verscheidene ВВЕ-officieren in het rijksrecherche-dossier bestaat deze procedure echter niet. Scherpschutters worden volgens de genoemde zegslieden getraind om altijd een tweede schot af te geven om zeker te zijn dat zij het beoogde doel bereiken, namelijk om te voorkomen dat de te treffen persoon nog enige reflex kan vertonen en daarmee nog een bedreiging kan vormen. Er is volgens de zegslieden bij dit soort individuele ВВЕ-inzetten geen andere procedure dan dat de scherpschutter moet schieten als hij daartoe de opdracht heeft gekregen én hij de mogelijkheid ziet om effectief te kunnen optreden. De schutter bepaalt dan zelf hoe en wanneer hij schiet.

Het vermoeden van Boek (1994:247) en Legebeke (VPRO Radio, 4 juni 1993) dat Schutter 2, tegen de veronderstelde ВВЕ-procedure in, geweigerd zou hebben uit angst om een mens te doden, lijkt evenmin juist. Het onderzoek van de rijksrecherche geeft geen grond voor deze veronderstelling. Schutter 2 verklaart daarin dat hij niet heeft geschoten, omdat het licht weerkaatste op de voorruit van de Ford en hij daardoor de verdachte niet kon zien. Wel is duidelijk dat Schutter 2 zich bedreigd voelde in zijn positie, waarin hij zichtbaar en kwetsbaar in het schootsveld van de verdachte zat. Schutter 2 was overigens geen regelmatig geoefend schutter, maar een leidinggevende bij de ВВЕ-politie. Schutter 1 schoot een tweede maal, omdat hij geen verandering zag optreden in de auto na zijn eerste schot.

Contacten met de commandanten van de Bijzondere bijstandseenheden -politie en -krijgsmacht leren dat, zoals eerder uiteengezet, volgens de nu geldende procedures de scherpschutters alleen optreden onder

bevel van een commandant van de BBE. Men gaat ervan uit dat de precisie van wapen en munitie tezamen en de uitwerking van de munitie zodanig zijn, dat één schot voldoende is. Om te voorkomen dat achteraf gemakkelijk is vast te stellen wie van de aanwezige scherpschutters het fatale schot heeft gelost, schieten er op bevel van de commandant altijd tenminste twee. Zeker volgens deze nu geldende procedures zou het optreden van de leden van de BBE-politie bij de A12 dus niet juist zijn geweest, omdat er maar één schutter schoot en omdat niet de aanwezige commandant-BBE-politie het bevel tot vuren gaf, maar de commandant-AT.

Het ontbrak bij het optreden van de twee scherpschutters in het A12-incident in elk geval aan de volgende essentiële voorwaarden om te kunnen schieten:

- 1 de twee schutters beschikten niet over verbindingsmiddelen en konden dus niet met elkaar en hun commandant communiceren over hun positie en hun zicht op het doel;
- 2 daarmee was de commandant-BBE niet in staat om volgens de geldende procedure het bevel tot schieten te geven;
- 3 daardoor konden de schutters niet min of meer tegelijk elk één schot afgeven, zoals dat volgens de procedure is bedoeld;
- 4 Schutter 2 had geen zicht op zijn doel en kon dus niet schieten;
- 5 Schutter 2 had onvoldoende zicht- en vuurdekking en voelde zich daardoor bedreigd door de op hem af rijdende, gewapende verdachte, die Schutter 2 ook had gezien;
- 6 Schutter 2 was een leidinggevende van de BBE-politie en daarmee geen geoefend schutter.

De meldkamer

Een praktisch, maar in wezen ook procedureel punt is de informatieverwerking en -verstrekking door de meldkamer. Uit het telefonisch contact van de meldkamer Arnhem met de verdachte was bekend dat hij zijn duim op de haan van zijn revolver houdt, zodat daaruit altijd nog één schot kan afgaan, ook al wordt hij zelf gedood. Dit feit heeft de agente-centraliste, die in eerste instantie contact had met de verdachte, genoteerd. De hoofdinspecteur op de meldkamer heeft haar notities wel nagelezen, maar dit schijnbare detail kennelijk over het hoofd gezien. In elk geval

heeft deze informatie de commandant AT ter plaatse nooit bereikt. Op de vraag of de commandant AT anders zou hebben gehandeld, als hij dit wel had geweten, antwoordt deze dat de opdracht voor het arrestatieteam hetzelfde zou zijn geweest, vanwege de ernstige bedreiging die de verdachte met zijn wapen voor de vele omstanders en weggebruikers zou hebben betekend. Alleen zouden zij zich nog meer hebben moeten inspannen om tijd te winnen en met de eventuele tijdwinst andere alternatieven af te wegen en uit te proberen. Voor welke oplossing dan zou zijn gekozen, valt niet te zeggen.

Interessant is de lange tijd dat de agente-centraliste van de meldkamer Arnhem erin slaagt de verdachte aan de praat te houden door hem rustig allerlei vragen te stellen. Gedurende ongeveer 20 minuten ontlokt zij hem veel waardevolle informatie en slaagt zij erin tijd te winnen voor de voorbereiding van de politieoperatie. Als de als onderhandelaar getrainde hoofdinspecteur de lijn overneemt, kapt de verdachte het gesprek snel af.

Andere praktische, procedurele aspecten die aandacht verdienen voor eventuele volgende operaties zijn de volgende. Het verkeer op de zuidbaan van de A12 richting Duitse grens is, in tegenstelling tot dat op de noordbaan richting Utrecht, pas na ongeveer één uur stilgelegd. Dit leverde al die tijd daarvoor risico op voor de betreffende weggebruikers. De politie heeft verzuimd een ambulance ter plaatse achter de hand te houden. Deze is pas opgeroepen en gaan rijden nadat de fatale schoten waren gelost.

Samenwerking en communicatie

Het arrestatieteam werd gedurende het gehele optreden voor de voeten gelopen door reguliere politieambtenaren, van wie enkelen zelfs zonder kogelwerend vest. Tijdens de daadwerkelijke aanhouding van de verdachte rende een geüniformeerde politieambtenaar, zónder kogelwerend vest, mee met het arrestatieteam, daarbij zijn dienstpistool doorladend vlak achter en gericht op de rug van de commandant AT. Onmiddellijk na het schieten door de BBE hebben verscheidene politieambtenaren de plaatsen van handelen, waaronder de schuttersplek en de ruimte rondom de Ford, onnodig betreden met het risico daarbij sporen te wissen. Het toewerpen van een portofoon aan de verdachte was bedoeld om beter met de man te kunnen communiceren. Dit ging echter om een gewo-

ne portofoon waarmee de verdachte vervolgens al het open berichtenverkeer had kunnen volgen én storen.

Naar aanleiding van het A12-incident merkte de procureur-generaal te Arnhem op dat de communicatiemiddelen die de politie ter beschikking staan niet zijn afgestemd op de moderne technische ontwikkelingen, daarbij verwijzend naar het feit dat de commandant AT alle gesprekken, ook over de (daadwerkelijke) inzet van de BBE, heeft moeten voeren over open mobilfoonkanalen. Geen van deze teams beschikte toen nog over autotelefoons of gesrambelde portofoons. De cryptofonische instelling van de mobilfooninstallatie faalde. Zo was ook de kaping van een Duitse stadsbus in augustus 1988, een enigszins vergelijkbare gijzelingsaffaire, bijna op een drama uitgelopen toen op een cruciaal moment de portofoon van de commandant AT het liet afweten (Muller 1994:339-341). Het duurde tot 1995 eer de arrestatieteams betere verbindingsmiddelen konden aanschaffen.

Procedurele aspecten van het A12-incident

Wat betreft de geëigende formele procedures is het duidelijk dat er in dit drama bijna alles is misgegaan wat mis kon gaan. Terecht is daarover dan ook veel en lang gediscussieerd. In de brief van 26 oktober 1989 van minister Korthals Altes (Justitie) aan de Tweede Kamer werd erkend dat de procedure rond de inzet van de scherpschutters niet juist was verlopen. Of dat ook daadwerkelijk tot betere procedures danwel betere toepassing daarvan heeft geleid, kunnen wij in dit onderzoek niet met gezag beoordelen. Wel maken wij enkele kanttekeningen.

Inzet arrestatieteam

Het eerste procedurele probleem is het ontbreken van toestemming voor de inzet van een arrestatieteam. Op het moment dat de plaatsvervangend commandant van het arrestatieteam in de richting van de gijzeling ging rijden, onderweg collega's oppikte en zo een team van vijf man formeerde, had de hoofdofficier van Justitie in Zutphen moeten worden benaderd. Mogelijk heeft de commandant dat niet onder de aandacht van de meldkamer gebracht, maar dat is ook niet zijn taak. Aangezien het arrestatieteam op verzoek van de gemeentepolitie Apeldoorn optrad, had de hoofdcommissaris van dit korps het verzoek voor inzet van een AT aan de hoofdofficier van Ju-

stitie moeten richten. In het beleidscentrum op het hoofdbureau van de gemeentepolitie Arnhem gingen men er kennelijk van uit dit wel was gedaan. Bij het opmaken van een actieplan had men dit echter moeten controleren.

Meevoeren automatische vuurwapens

Het meevoeren van automatische vuurwapens was ook onder het regime van de oude Politiewet en de Ambtsinstructie 1988 eerst geoorloofd na schriftelijke machtiging van de minister van Justitie, in spoedgevallen telefonisch met schriftelijke bevestiging. Deze toestemming is niet gevraagd noch gegeven. De plaatsvervangend commandant van het arrestatieteam had in de haast vergeten aan zijn meldkamer door te geven dat hij drie van dergelijke wapens meenam. Deze toestemming werd volgens de toenmalige regeling alleen gegeven wanneer het om personen ging van wie met grote zekerheid kon worden aangenomen dat zij zich van soortgelijke geweldsmiddelen (zullen) bedienen. De minister van Justitie beoordeelde dit verzuim, in navolging van de hoofdofficier van Justitie en de procureur-generaal, als 'begrijpelijk' (persbericht 24 juli 1989:10). Met deze wapens is overigens niet geschoten.

Toestemming munitie

Er is naderhand onduidelijkheid ontstaan of de munitie die de BBE-politie in het scherpschutterswapen Heckler & Koch PSG1 zou hebben gebruikt, wel door de minister van Justitie was goedgekeurd (zie eerdere bespreking onder "Munitie van het type *hollow point*"). De schriftelijke aanwijzing van de betreffende munitie leek nog niet te zijn afgeprocedeerd. In 1990 heeft het Kamerlid Lankhorst (Groen Links) daarover in de Tweede Kamer vragen gesteld waarop de minister van Justitie antwoordde dat er, in afwachting van de resultaten van proefnemingen, nog geen definitieve keuze was gemaakt, maar dat hij op voorhand geen toezegging kon doen dat de *hollow-point* of de match-munitie geen deel meer zou uitmaken van de standaard munitie van de BBE (Tweede Kamer 1989-1990, Aanhangsel:1396). Vervolgens is in de praktijk de FN-match volmantelmunitie vervangen door de Lapua D47 volmantelmunitie, die op zijn beurt naderhand weer is vervangen door de huidige rws volmantelmunitie van Dynamit Nobel.

Inzet scherpshutters BBE-politie

De commandant AT had voor de goede verstaanders, onder wie de aanvankelijke leider van het beleidscentrum, de hoofdinspecteur, duidelijk gevraagd om de spoedige komst van scherpshutters ter plaatse. De meldkamer van de rijkspolitie te Apeldoorn heeft dit verzoek eveneens goed begrepen en de BBE-politie ter plaatse gezonden. Zowel het verzoek om BBE-assistentie als de BBE-aanwezigheid ter plaatse was op het beleidscentrum in Arnhem bekend. De voortdurend herhaalde vraag van de commandant AT naar zijn geweldsinstructie toen de BBE eenmaal ter plaatse was, oftewel zijn vraag of hij toestemming had om de scherpshutters daadwerkelijk tegen de verdachte in te zetten, geeft er blijk van dat hij zich er bewust van was dat hij uitdrukkelijk toestemming van de procureur-generaal en de minister van Justitie nodig had, vooraleer hij de BBE als zodanig kon laten optreden. Het misverstand tussen de hoofdinspecteur, die veronderstelde dat zijn commissaris overlegd had met de procureur-generaal en de commissaris, die dacht dat de commandant AT vroeg om toestemming om 'als AT' op te treden, lijkt ons, gezien het rijksrecherche-onderzoek, voor rekening te komen van de commissaris en plaatsvervangend korpschef c.q. de bezetting van het beleidscentrum.

Diverse auteurs uiten hun kritiek vooral op de uitvoerende politiefunctionarissen. Zo schrijft Muller naar aanleiding van het A12-incident (1994:350-351): 'Bij deze gijzeling was geen toestemming gevraagd door de politie om een AT in te schakelen. De daarvoor aangewezen hoofdofficier werd pas om 10.30 uur ingelicht over de gijzeling en de inzet van het AT. Over het meevoeren van wapens is geen enkel overleg geweest met de minister van Justitie. Ook de inzet van de BBE is niet door een justitiële autoriteit bekrachtigd. Politie functionarissen hebben op eigen initiatief deze diensten ingeschakeld en verzuimd de daarvoor geschreven procedures te volgen. De formele kaders werden volstrekt niet gevolgd; de besluitvorming kende een volledig informeel karakter. De betrokken politiefunctionarissen vonden het noodzakelijk te improviseren. De situatie vroeg daar naar hun mening om. (...) Slechts op onderdelen is sprake geweest van de inzet van experts. In Arnhem werd een hoofdinspecteur opgeroepen die speciaal getraind was in onderhandelingen tijdens gijzelingen. Deze hoofdinspecteur fun-

geerde echter niet als adviseur voor besluitvormers in een crisiscentrum maar werd zelf besluitvormer. Van adviseren was op dat moment al geen sprake meer.'

Op dit punt lijkt tijdsdruk vaak een dominante factor te zijn, zoals blijkt uit de gijzeling die zich in augustus 1988 nabij de Duitse grens in Twente voordeed (Muller 1994:333-358). In het Duitse Gladbeck werd een Duitse stadsbus gekaapt door vluchtende bankovervallers. Zij gijzelden daarbij de inzittenden van de bus en doodden een van hen. De Duitse autoriteiten hadden de Nederlandse collega's ruim van tevoren ingelicht dat de verdachten wel eens naar Nederland zou kunnen gaan rijden, hetgeen de Nederlandse autoriteiten de gelegenheid bood om eventueel politieoptreden goed voor te bereiden. Hetzelfde arrestatieteam als dat van het A12-incident, met dezelfde (automatische) bewapening, met dezelfde commandant, was in dit geval ter plaatse. Ook de BBE-politie was aanwezig, zij het zeer laat. Het AT trad ook daadwerkelijk op, maar er werd net niet geschoten. In dit voorval konden alle toestemmingsprocedures volgens het boekje worden afgewerkt. De politiefunctionarissen van wie Muller bij het A12-incident stelt dat zij de regels niet kennen en/of zich er niet aan houden, geven er in het incident bij de Duitse stadsbus blijk van dit wel te kunnen. In het geval met de Duitse stadsbus was er meer tijd en gelegenheid om de ME het gebied rond de gijzeling te laten afzetten, zodat de media en omstanders beter op een veilige en werkbare afstand konden worden gehouden. Duidelijk is wel dat een commandant AT onder geen enkele voorwaarde of omstandigheid een vuuropdracht mag geven aan een scherpshutter van de BBE. Ook in het A12-incident was dit voorbehouden aan de aanwezige commandant BBE.

Bevoegd gezag

Evenals in de affaire met de Duitse bus heeft in het A12-incident de procureur-generaal de 'vuuropdracht' verstrekt, zij het in het geval van de A12 kort nadat het schot al was gelost. Deze is naderhand door de minister van Justitie bevestigd. Ook recente ervaringen met soortgelijke voorvallen als het A12-incident, laten, volgens zeggen van een AT-commandant, zien dat de uitvoerende politieambtenaren zowel hun bevoegdheden als de van toepassing zijnde procedures goed kennen, zij oefenen er immers regelmatig mee. Ho-

gere ambtenaren op het niveau van de korps-, arrondissements- en ressortsleiding lijken die parate kennis, ervaring en vaardigheden evenwel te ontberen.

Werving en selectie BBE-politie

In september 1989 concludeert de procureur-generaal te Arnhem naar aanleiding van het A12-incident dat de werving- en selectieprocedure voor BBE'ers van de politie, de inzetprocedures voor AT's en de informatieprocedures richting bevoegd gezag, onduidelijk en onbevredigend zijn. De vakministers hadden toen al besloten dat scherpschutters voortaan zouden worden gerekruteerd uit de arrestatieteams van de rijkspolitie en niet meer uit andere onderdelen van dit korps. Dit in verband met de snelheid waarmee scherpschutters indien nodig ter plaatse kunnen zijn en met de organisatorische en personele en sociale inbedding die nodig is om in goede communicatie met de AT's te kunnen optreden. Deze verandering in de samenstelling van de BBE-politie is volgens het ministerie cruciaal geweest in het scala van problemen tijdens het A12-incident.

Inzetprocedures

In 1992 herformuleert de procureur-generaal de bestaande uitgangspunten voor het handelen door het OM bij ernstige misdrijven en bijzondere voorvallen op basis van de uitgangspunten: eenvoud, helderheid en flexibiliteit in communicatie. De procureur-generaal verwijst daarbij naar eerdere richtlijnen en procedures uit 1974, waarin te veel en te omslachtig werd geregeld en waarmee de werkbaarheid naar haar mening niet werd gediend. De procureur-generaal maakt onderscheid tussen twee categorieën voorvallen:

a voorvallen die contact met de procureur-generaal met de minister van Justitie noodzakelijk maken en b voorvallen waarvan de procureur-generaal vanwege de aard of het belang kennis behoort te dragen.

Onder de A-categorie schaarst de procureur-generaal (1) gebeurtenissen waarvan mag worden aangenomen dat de minister daarover zal worden aangesproken in de Tweede Kamer en (2) aanvragen tot het meevoeven van automatische vuurwapens en tot de inzet van een BBE dan wel één of meer scherpschutters van de BBE-politie. Of deze procedures in andere ressorten en/of korpsen op soortgelijke wijze zijn verbeterd, is ons niet bekend.

Strafrechtelijke aspecten van het A12-incident

De centrale vraag in het A12-incident was of er op het moment van het fatale schot nog sprake was van directe en acute bedreiging in de zin van noodweer (art. 41 lid 1 Sr). De verdachte had al enige tijd niet meer op de politie geschoten en hield de kolonel al urenlang onder schot. In het rijksrecherchedossier verklaart de plaatsvervangend commandant van het AT echter dat hij zich genoodzaakt zag om op te treden, omdat de verdachte niet alleen te kennen had gegeven weer te willen gaan rijden, maar ook daadwerkelijk in de richting van de snelweg reed. Getuigen en televisiebeelden bevestigen dit. Als de commandant AT de zwaarbewapende verdachte had laten gaan, dan had deze zich met zijn gegijzelde in het drukke ochtendverkeer begeven. De commandant AT achtte dat ontoelaatbaar. Daar komt bij dat de plaatselijke politie er niet in was geslaagd een flinke groep burger en politie-omstanders uit de directe omgeving van het terrein van het benzinstation te verwijderen, zodat de verdachte ook voor deze mensen een onmiddellijke bedreiging zou hebben gevormd. Ook dit gevaar wilde de commandant AT niet voor zijn rekening nemen. Mogelijk is ook de herinnering aan de gijzelaarsaffaire met de Duitse stadsbus, die nog geen jaar daarvoor uitmondde in een mediaspektakel en daarna in een bloedbad, van betekenis geweest in de beslissing om aan de gijzeling van de landmacht-kolonel een einde te maken.

Strafbaarheid van commandant en schutter

De schutter loste in opdracht van de AT-commandant ter plaatse ('Als je hem kan pakken, dan pak je hem') een schot dat de kolonel dodelijk trof. Formeel-juridisch is dat te kwalificeren als een poging tot doodslag op de verdachte (art. 287 Sr). Het feit dat hij de kolonel dodelijk treft levert – afhankelijk van de mate van verwijtbaarheid – het strafbaar feit dood door schuld op (art. 307 Sr). De hoofdofficier van Justitie besloot de schutter niet strafrechtelijk te vervolgen. De schutter zou zich, zoals toegelicht door de hoofdofficier tijdens diens persconferentie op 24 juli 1989, met succes kunnen beroepen op een ambtelijk bevel zoals bedoeld in artikel 43 lid 2 Sr, dat wil zeggen op een bevel dat onbevoegd was gegeven, omdat de AT-commandant daartoe geen toestemming van de minister van Justitie had verkregen. De procedures laten dat, zoals gezegd, ook niet toe. De schutter had echter,

gezien zijn gehoorzaamheidsplicht, de taakverdeling en werkprocedures binnen het AT, te goeder trouw mogen aannemen dat de commandant AT bevoegd was geweest hem het bevel te geven. Hierdoor wordt de strafbaarheid van de schutter opgeheven. Ook de vraag of de schutter verwijtbare risico's genomen heeft door te vuren zoals hij heeft gedaan, wordt door de hoofdofficier ontkenkend beantwoord. Hij had onder de omstandigheden ervan uit kunnen gaan een precisieschot te kunnen afgeven.

De commandant AT kon zich op zijn beurt beroepen op de aanwezigheid van een noodweersituatie. Om die reden is ook de commandant van het AT niet vervolgd voor het geven van het bevel tot schieten en evenmin voor het geven van dit bevel zonder daartoe de toestemming van de minister van Justitie te hebben. Hij mocht er op grond van zijn mobilofonische contacten met het beleidscentrum in Arnhem immers van uitgaan dat hij die toestemming had ('verschoonbare dwaling'). Weliswaar past deze opvatting in de lijn van de opvatting dat onbevoegd uitgeoefende handelingen een beroep op noodweer niet zonder meer frustreren (NJ 1983:468), maar daar staat tegenover dat op deze manier regels en richtlijnen van BBE- en AT-inzet illusoir dreigen te worden (Boek 1989:487).

Voor de hogere politiefunctiearissen heeft het A12-incident geen formele consequenties gehad. In antwoord op vragen van de Tweede Kamer zei de minister van Justitie daarover echter wel (Tweede Kamer 1989-1990, Aangangsels Handelingen nr. 91:183-189): 'Zonder disciplinaire straffen of maatregelen op te leggen of te bevorderen, meen ik wel dat de betrokken politiemensen, in het bijzonder wegens het niet aanstonds op de hoogte stellen van het OM respectievelijk het zich niet goed vergewissen of dit was gebeurd, zeer dringend op de geldende procedures moeten worden gewezen.'

Mede naar aanleiding van de veelvuldig herhaalde televisiebeelden is er kritiek gerezen op het fysiek geweld van het AT tegen de verdachte bij diens aanhouding. In zijn persbericht over de affaire laat de minister van Justitie weten dit geweldsgebruik acceptabel te vinden (24 juli 1989:8-9). Interessant is de verklaring van de betreffende AT'er zelf. Hij zegt namelijk fysiek geweld te hebben gebruikt omdat hij ongeduldig was. De verdachte voldeed niet meteen aan zijn bevelen. Bovendien zag de AT'er de zwaargewonde

kolonel liggen en wilde hem eerste hulp verlenen. De AT'er verklaart tegen de rijksrecherche dat hij zijn optreden achteraf gezien 'niet professioneel' vindt. Beelden die suggereerden dat een andere AT'er de verdachte met zijn hoofd tegen het asfalt zou hebben getrapt, heeft de rijksrecherche nader geanalyseerd. Uit eigen waarneming van de beelden kunnen wij bevestigen dat de AT'er wel zijn voet optilt om de verdachte *eventueel* weer tegen het wegdek te kunnen drukken, maar ook dat hij deze voet weer op het asfalt neerzet als dat niet nodig blijkt te zijn.

Bestrafing van de verdachte

Uit het rijksrecherchedossier blijkt dat K. op 31 mei 1989 een wrede overval pleegt op een Duitse advocaat. Het slachtoffer komt daarbij om het leven. In juni 1989 is K. naar Nederland uitgeweken, om hier een bank of postkantoor te overvallen met behulp van een revolver die hij eerst in België is gaan kopen. Als hij op de vroege ochtend van het A12-incident een auto wil stelen, slaagt hij daar enkele malen niet in. Dan ziet hij een man in een militair uniform en besluit die te gijzelen en zo geld op te strijken. Hij gijzelt bewust een militair 'want die zijn opgeleid om te sneuvelen', zoals hij tegenover de rijksrecherche verklaart. De rechtbank in Arnhem veroordeelt de Duitse verdachte Stefan K. tot 18 jaar gevangenisstraf wegens wederrechtelijke vrijheidsberoving, de dood ten gevolge hebbende. Het Gerechtshof Arnhem oordeelt echter in hoger beroep dat de dood van de kolonel niet mag worden aangemerkt als een gevolg van de gijzeling. Van de 18 jaar gevangenisstraf die de rechtbank heeft opgelegd, haalt het Gerechtshof er vervolgens drie af (*NRC Handelsblad*, 29 mei 1990).

In 1992 is K. tijdelijk uitgeleverd geweest aan Duitsland en daar onherroepelijk veroordeeld tot levenslang. Begin 1996 is K. in hongerstaking gegaan tegen het zware regime van zijn detentie. K. wordt gezien als 'beheersgevaarlijk' en verblijft in een extra beveiligde inrichting, tamelijk geïsoleerd, met weinig mogelijkheden tot luchten of arbeid. De destijds aangevraagde TBS-behandeling is afgewezen. De hongerstaking heeft succes gehad. K. is in februari 1996 tijdelijk in een TBS-kliniek geplaatst (*Trouw*, 17 februari 1996). Na afloop van zijn Nederlandse gevangenisstraf zal K. aan Duitsland worden uitgeleverd, om waarschijnlijk daar de rest van zijn leven achter de tralies te slijten (*NRC Handelsblad*, 8 februari 1996).

Foto: Fons Sluiter

Hoofdstuk 10 – Het vuurwapen als gevaarlijk bezit

In Hoofdstuk 5 hebben wij melding gemaakt van de tien doden en 28 gewonden die er tussen 1978 en 1995 zijn gevallen door schoten die ongewild afgingen uit een vuurwapen van de politie. Dat is respectievelijk 19 procent van het totaal aantal doden en 11 procent van het totaal aantal gewonden in die periode. Ook door dit gegeven kan het van dienstwege verstrekte vuurwapen worden getypeerd als een gevaarlijk bezit. In dit hoofdstuk zullen wij nader ingaan op de ongewilde en onbedoelde schoten en afsluiten met een korte passage over de traumatiserende ervaring van de politieambtenaar wanneer hij een medemens neerschiet. Wij maken hierbij onderscheid tussen ongewilde schoten, dat wil zeggen schoten die afgaan zonder dat de politieambtenaar een schot heeft willen lossen en ‘onbedoeld rake schoten’, dat wil zeggen schoten, zoals bijvoorbeeld het waarschuwingsschot, die bewust worden afgevuurd maar per ongeluk een persoon treffen.

Ongewilde schoten worden, naar het zich laat aanzien, weinig gemeld, laat staan geregistreerd, tenzij er een persoon wordt geraakt. In dat geval stelt de rijksrecherche doorgaans een onderzoek in. Dat is dan ook de bron van de hieronder kort samengevatte casusbeschrijvingen. Overigens zeggen rijksrechters niet altijd zeker te weten of een schot ook daadwerkelijk ongewild is geweest. Zij moeten in hun processen-verbaal evenwel uitgaan van wat de betrokken politieambtenaren verklaren. De zes gevallen die wij aantreffen waarin het dienstpistool is gebruikt als middel om zelfmoord te plegen, blijven hier buiten beschouwing, evenals de drie gevallen waarin een politieambtenaar zijn dienstpistool gebruikte in een privé kwestie. Voorvallen waarin de politieambtenaar zichzelf met zijn of haar dienstwapen verwondt worden, tenzij dodelijk, niet door de rijksrecherche onderzocht en onttrekken zich daardoor eveneens aan onze waarneming. Dergelijke ongewilde letselschoten schijnen met enige regelmaat voor te komen.

Aan het probleem van de ongewilde schoten als gevolg van de ‘valonveiligheid’ van de Walther P5 besteden wij in Hoofdstuk 11 aandacht in het kader van de analyse van de doeltreffendheid van dienstwapen en munitie.

Doden en gewonden door ongewilde schoten

De indeling van dit hoofdstuk is gebaseerd op het onderscheid dat wij maken tussen drie soorten ongewilde schoten:

- *klungelschoten*, als gevolg van het onhandig hanteren van het wapen tijdens het schoonmaken, het tonen aan derden en dergelijke;
- *reflexschoten*, als gevolg van een ongecontroleerde spierreflex in de schiethand;
- *worstelschoten*, schoten die zijn afgegaan tijdens een worsteling waarbij de politieambtenaar het wapen in de hand heeft.

Kijken wij naar het hanteren van het wapen in het geval van ongewilde letselschoten dan zijn, zoals uit Tabel 10.1 blijkt, de 38 ongewilde letselschoten gelijkelijk verdeeld over de drie soorten ongewilde schoten. Van elk van de drie categorieën geven wij in de hierna volgende paragrafen voorbeelden.

Tabel 10.1 Doden en gewonden naar soort ongewild schot 1978–1995 (aantallen)

soort schot	aantal doden	aantal gewonden	totaal
klungelschot	2	10	12
reflexschot:	5	7	12
worstelschot	3	11	14
totaal	10	28	38

Van de totaal 54 doden in de periode 1978-1995 zijn er negen gevallen als gevolg van een ongewild schot uit een Walther P5 en een uit een FN 7,65. Van de totaal 244 gewonden in de periode 1978-1995 zijn er 22 gevallen als gevolg van een ongewild schot uit een Walther P5, vier met een FN 7,65, een uit een Heckler & Koch MP5 en een met een Glock 17 van de Koninklijke marechaussee.

Van de 38 gevallen waarin een ongewild schot dood of letsel tot gevolg had, was het schot dus in totaal 31 gevallen afkomstig uit een Walther P5 en in vijf gevallen uit een FN Browning. Dat betekent dat het aantal ongewilde schoten na de invoering van de Walther P5 begin jaren '80 eerder is toegenomen dan afgenomen, ondanks het feit dat de Walther P5 werd geïntroduceerd als een veiliger wapen. Hier zal ongetwijfeld het adagium moeten gelden: ‘niet het wapen is onveilig, maar de man’.

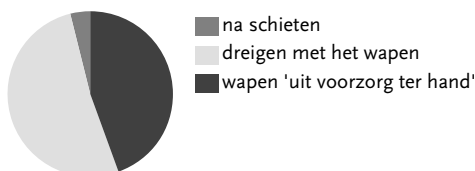
In de 31 gevallen waarin met de Walther P5 ongewilde schoten zijn afgevuurd, stond in negen gevallen de hamer van het wapen gespannen (*single action*) en in 22 gevallen was de hamer van het wapen ontspannen (*double action*). De pistolen FN Browning, de Glock 17 en de pistoolmitrailleur Heckler & Koch MP5 hebben geen *single action/double action*-systeem. Dat wil zeggen dat in ongeveer 70 procent van de gevallen met de Walther P5 een ongewild schot afging ondanks de hoge trekkerdruk in *double action*-stand.

Grafiek 10.1 toont de frequentieverdeling van ongewilde letselschoten tijdens daadwerkelijk politieoptreden (de voorvallen in privé en oefenomstandigheden dus daargelaten) over het soort vuurwapengebruik. In 12 van de 27 casus van vuurwapengebruik in daadwerkelijk politieoptreden heeft de politieambtenaar het pistool 'uit voorzorg ter hand' en is er nog geen sprake van dreigen met het wapen, laat staan van daadwerkelijk schieten of het voornemen daartoe. In 14 gevallen dreigt de politieambtenaar met het pistool ter verdediging of aanhouding en gaat er ongewild een schot af. In één geval schiet een politieambtenaar opeen hond die hem aanvalt en gaat er daarna – vanuit *single action* – een ongewild schot af dat de baas van de hond in een schouder raakt.

De meeste van de ongewilde schoten – al dan niet in daadwerkelijk politieoptreden – blijven onverklaard. De betreffende schutters volharden meestal in hun verklaring dat zij hun wijsvinger langs de beugelkrop hebben gehouden, zoals hen dat wordt geleerd, en niet (voortijdig) aan de trekker hebben gehad. In Hoofdstuk 11 gaan wij hierop in de paragraaf 'Kritiek en knelpunten' met betrekking tot het pistool Walther P5 nader in.

Cijfers over ongewilde schoten die niemand raken, blijken onbetrouwbaar (zie Hoofdstukken 4 en 5). Volgens de voormalige gemeentepolitie Amsterdam bleken de ongewilde schoten destijds al jarenlang een vast bestanddeel van het 'ernstvuur' te zijn: tussen de tien en 20 procent van de schoten ging ongewild af

Grafiek 10.1 Doden en gewonden naar soort politieel vuurwapengebruik 1978-1995 (aantallen)

(Dekker 1984:385). In de meeste andere korpsen worden ongewilde schoten niet geregistreerd. Het is echter aannemelijk dat ongewilde schoten bij de politie in geheel Nederland regelmatig voorkomen. Amerikaanse cijfers wijzen in de richting van 10 procent ongewilde schoten op alle schieten door de politie. (Geller en Kareles 1981:110)

Intercollegiale schoten

Voorzover ons bekend is, vielen er in de periode 1978-1995 zeker drie gewonden onder politieambtenaren door ongewild politievuur en drie doden. Eén dode is gevallen door een ongewild reflexschot waarbij een politieambtenaar per ongeluk een collega raakte en in twee gevallen doodde een politieambtenaar zichzelf per ongeluk tijdens het schoonmaken van het wapen (1983 en 1985). Eén ernstig gewonde viel in 1991 door een schot uit een pistoolmitrailleur Heckler & Koch MP5K (kort) toen een lid van een arrestatieteam het wapen aan een collega van de recherche toonde. Voorzover bekend is dit de enige gewonde die de Nederlandse politie heeft gemaakt met een dergelijk wapen sinds het in 1988 in gebruik is genomen. In een ander geval schiet een marechaussee in 1994 per ongeluk een collega neer met zijn dienstpistool Glock 17 tijdens een spelletje waarbij zij hun wapens op elkaar richten en elkaar fictief neerschieten. In de Verenigde Staten zou overigens 25 procent van de doden en gewonden onder politiepersoneel vallen door ongewilde schoten uit politiewapens (Graef 1990:430).

Ongewilde klungelschoten

Klungelschoten komen voort uit gebrekkige wapenhantering. Het gaat dan om het onhandig, onoordeelkundig (en dus onprofessioneel) of onbevoegd hanteren van een vuurwapen. Dikwijls blijken deze 'ongelukken' te gebeuren door een soort onachtzaamheid die na verloop van tijd bij politieambtenaren lijkt te groeien. Men loopt vaak al lange tijd dagelijks met het pistool en neigt het gevaar te veronachtzamen. In dergelijke situaties toont, laadt of ontlaadt men dan het wapen ten overstaan van derden en vergeet men de risico's die daaraan zijn verbonden. In de meeste gevallen blijft het ongewilde schot ongestraft als er geen letsel uit voortvloeit. Leidinggevend vinden veelal dat de betrokkene voldoende bestraft is door de schrik en de blaam die hem of haar treft.

Hieronder geven wij kort de dodelijke gevallen weer en enkele voorbeelden van gevallen met letsel.

► *Casus 10.1, Klungelschot doodt hoofdinspecteur (1983)*
Tijdens het schoonmaken van zijn Walther P5 schiet een hoofdinspecteur van gemeentepolitie zichzelf per ongeluk door het hoofd en overlijdt. Het wapen staat op dat moment vermoedelijk in *single action*.

► *Casus 10.2, Politieambtenaar schiet man van fiets bij klungelig ontladen (1983)*

Op een zomeravond wil een wachtmeester der rijks-politie zijn dienstpistool op het bureau schoonmaken. Het wapen staat in *double action*. Op het moment dat hij het pistool wil ontladen, gaat er een schot af, dat door het raam van het bureau gaat. De wach-meester ziet daarop een man van zijn fiets vallen, ziet meteen ook dat de man door de kogel is geraakt en waarschuwt een ambulance. Het slachtoffer wordt opgenomen in het ziekenhuis. De aard en ernst van de verwondingen wordt niet duidelijk, maar hij overleeft het avontuur wel. De directe chef van de wach-meester, een opperwachtmeester licht het bevoegd gezag in. De rijksrecherche wordt niet ingeschakeld. De districtscommandant besluit dat de wachtmeester zich schuldig heeft gemaakt aan ernstig plichtsverzuim. Gezien de jeugdige leeftijd van de wachmeester, de zorg en nazorg die hij heeft getoond voor het slachtoffer en het door hem zelf ondergane leed, besluit de districtscommandant de wachtmeester te straffen met het intrekken van vijf vakantiedagen.

► *Casus 10.3, Klungelschot doodt agent (1985)*
Een agent van gemeentepolitie schiet zichzelf per ongeluk door het hoofd als hij zijn Walther P5 schoonmaakt. Het wapen staat eveneens in *single action*.

► *Casus 10.4, Klungelschot verwondt meisje (1986)*
Een politieambtenaar gaat na het werk aan het einde van de middag met vrouw en kind bij vrienden op bezoek. Hij vergeet zijn tas met dienstpullen thuis op te bergen en heeft het vuurwapen dus bij zich. De vriend wil het wapen graag bekijken. De politieambtenaar ontaardt het wapen. Als het wapen bekeken is, plaatst hij de patroonhouder weer in het pistool en laadt het wapen door. Dan pakt de vriend het wapen opnieuw en nog voordat de politieambtenaar heeft kunnen ingrijpen gaat er een schot af. Het schot raakt

de driejarige dochter van de vriend in haar bovenbeen.

► *Casus 10.5, Kind speelt met pistool en verwondt politieambtenaar (1991)*

Een wachtmeester eerste klasse der rijks-politie werkt 's avonds mee aan de voorbereiding van een musical op een basisschool. Hij verkleedt een jongetje als agent, compleet met koppelriem en holster. Het dienstpistool heeft de politieambtenaar in een sporttas gedaan, die open bij hem in de buurt staat. Terwijl hij met de jongen bezig is, haalt een meisje, dat in dezelfde ruimte aan het spelen is, het pistool uit de tas en houdt het in beide handen. Er gaat een schot af, dat door de kuit van de wachtmeester gaat.

► *Casus 10.6, AT'er verwondt rechercheur met klungelschot uit automatisch vuurwapen (1991)*

Een hoofdagent van een arrestatieteam raakt tijdens de nachtdienst op het hoofdbureau met een collega hoofdagent van de recherche aan de praat over vuurwapens. De hoofdagent stelt de rechercheur voor om hem op de kamer van het AT de verkorte versie van het automatisch pistoolmitrailleur Heckler & Koch MP5 te tonen. De wapens van het AT liggen in een voor iedere collega toegankelijke werkkamer in een kantoorkast. De sleutel van deze kast hangt in een sleutelkastje dat niet deugdelijk is afgesloten. De hoofdagent neemt een verkort MP5 uit de kast. Het wapen is niet voorzien van een houder, de grendel staat in achterste stand, zodat de kamer geopend is. De vuurregelaar staat op *Sicherheit*. De hoofdagent constateert dat er in de kamer geen patroon aanwezig is. Hij geeft het wapen aan de rechercheur. Terwijl deze het wapen bekijkt, neemt de hoofdagent eenzelfde wapen uit de kast om te tonen hoe het wordt gedragen. Ook in dit wapen zit geen patroonhouder. De hoofdagent toont de rechercheur hoe het wapen met hulpstuk van een ijzeren haak wordt gedragen. De beide agenten staan recht tegenover elkaar, op een afstand van ruim één meter. Bij het overreiken van het tweede wapen gaat plotseling een schot af. De rechercheur wordt in de borst geraakt en valt naar links op de grond. Hij heeft een inschotwond en een uit-schotwond. Zijn lever is beschadigd, evenals zijn galblaas en twee ribben. De vuurregelaar van het wapen blijkt op *Feuerstoß* te staan en er heeft kennelijk een patroon in de kamer gezeten. Tijdens het rijksrecher-

cheonderzoek blijkt dat twee maanden eerder uit eenzelfde wapen ook onverwacht een schot was afgegaan, nadat het kennelijk doorgeladen in de kast had gelegen. Het wapen is mogelijk onvoldoende gecontroleerd voordat het is opgeborgen.

Ongewilde reflexschoten

Reflexschoten zijn schoten die afgaan door een ongecontroleerde, maar fysiologisch te verklaren spierreflex van de hand waarin het pistool zich bevindt. Ongewild afgevuurde schoten als gevolg van spierreflexen zijn ook in Nederland een bekend verschijnsel. Dit blijkt uit de rijksrecherchedossiers, maar ook uit de literatuur ter zake. Zo verwijst een onderzoeker van het Institut für Psychologie te Aachen in een brief aan het Gerechtelijk Laboratorium naar zeven publicaties die de plausibiliteit van dit soort spierreflexen onderbouwen (brief van 21 mei 1987). De onderzoeker maakt onder meer gewag van een experimenteel onderzoek,

‘waarin de positie van de linkerhand (pols en duim) verstoord werd bij proefpersonen die in staande en knielende houding de rechterhand aan een tafel ter ondersteuning vasthielden, de linkerhand vrijhoudende. Het bleek dat bij een “meegeef”-reactie (release) aan de linker hand, de buigspier van de rechter onderarm (biceps) geactiveerd werd om de verstoring tegen te gaan (na 55 msec).’

Een dergelijke reactie lijkt sterk op de beweging die wordt gemaakt bij het extra hard opentrekken van een autoportier als dat bijvoorbeeld klemt of als de auto (onverwacht) beweegt. Ook kunnen dergelijke spierreflexen optreden in situaties waarbij de schutter onverwacht valt of anderszins uit evenwicht raakt. Wensma – rijksrechercheur in het ressort Arnhem – heeft er, mede op basis van bovengenoemde literatuur, voor gepleit om politieambtenaren tijdens de vuurwapentraining met ongeladen vuurwapens dit soort voorvallen te laten simuleren, om het bewustzijn van het risico van ongewilde schoten te verhogen (Wensma 1989:37). Hij concludeert:

‘Natuurlijk kan het gebleken gevaarsaspect terzijde geschoven worden met de opmerking dat een politieambtenaar die een pistool in de hand heeft, geen andere handelingen moet uitvoeren, zodat er logischerwijs dan ook geen reflexbewegingen kunnen optreden. Wanneer men het wapen weer zou “bergen” ingeval een andere beweging moet worden

gemaakt, zou het risico van een ongewild schot worden weggenomen. Nog verder zou gaan een verbod het wapen “uit voorzorg” ter hand te nemen. In de praktijk van alledag zal echter niet altijd voorkomen kunnen worden, dat een politiemans met een wapen in de hand bepaalde handelingen uit moet voeren, om maar niet te spreken van een onverwachts optredend evenwichtsverlies. (...) Het zou echter een aanzienlijke verbetering zijn als tengevolge van dit artikel wapendragers zich, naast de bekende gevaarsaspecten, ook bewust zouden worden van het feit dat onder bepaalde omstandigheden spierreflexen als hiervoor beschreven kunnen optreden.’

In 1993 vult Wensma hierop aan (1993: 5-6):

‘Maar als zij dan dat wapen ter hand nemen moeten zij zich ervan bewust zijn dat dat ongewilde bijverschijnselen kan krijgen. Dat het dus veiliger is om in die omstandigheden niet ook andere handelingen uit te voeren. In ieder geval, zo hoorde ik, worden bij de training van arrestatieteams controletechnieken toegepast om na te gaan of er tijdens oefeningen spierreflexen zijn opgetreden waarbij onbedoeld de trekker werd overgehaald. Bij de arrestatieteams gaat men dus kennelijk zeer bewust om met dit fenomeen en dat is een goede zaak. Waar dat nog niet gebeurt zou ik U willen vragen dit gevaarsaspect evenmin onbesproken te laten bij de training van de overige politiemensen. Het onbedoeld verwonden of doden van een medemens, dat kan zelfs een collega zijn, is een zeer traumatische ervaring. Alle zeilen moeten worden bijgezet om te voorkomen dat meer collega’s zo iets overkomt.’

Hieronder geven wij kort de dodelijke gevallen weer en enkele voorbeelden van gevallen met letsel.

► Casus 10.7, Reflexschot uit FN doodt politieambtenaar (1978)

Na een achtervolging van enkele jongens in een gestolen auto houden politieambtenaren de inzittenden met getrokken pistolen aan. Plotseling gaat er ongewild een schot af uit een van de pistolen. Dit schot raakt de andere politieambtenaar, die korte tijd later overlijdt. Mogelijk heeft een van de verdachten de schutter geduwd, waardoor het schot is afgegaan.

► *Casus 10.8, Dodelijk reflex-schot in AT-autoprocedure (1983)*

Een man die in Duitsland vermoedelijk twee gewapende overvallen heeft gepleegd, verblijft in Nederland. De Duitse Justitie verzoekt zijn aanhouding en uitlevering. Kort daarna wordt in Delft een gewapende overval gepleegd waarvan de bewuste Duitser wordt verdacht. Voor de aanhouding van deze vuurwapengevaarlijke verdachte schakelen hoofdofficier van Justitie en korpsleiding een arrestatieteam van de rijkspolitie in. De aanhouding zal worden verricht door middel van een zogeheten autoprocedure, waarbij de inzittenden onder dreiging met vuurwapens uit de auto worden getrokken.

Het arrestatieteam volgt de auto waarin de verdachte als bijrijder zit door het stadsverkeer. Voor een rood stoplicht wordt de verdachte auto om 15.00 uur klem gezet tussen twee auto's van het arrestatieteam. Een wachtmeester eerste klasse benadert de verdachte aan de rechter zijde van de auto. De rechtshandige wachtmeester besluit het autoportier met zijn rechterhand te openen en neemt zijn pistool in zijn linkerhand. Het wapen staat in *double action*-positie. Plotseling gaat er dan een schot af uit zijn Walther P5. Dit schot raakt de verdachte in zijn hals. De verdachte raakt in coma en vertoont verlamningsverschijnselen. Een week na het voorval overlijdt de verdachte in een ziekenhuis.

Naderhand blijkt dat de wachtmeester vier maanden daarvoor, eveneens in een autoprocedure, ook ongewild een schot had afgevuurd toen hij een waarschuwingsschot wilde lossen, maar net daarvoor uitgleed. Dit schot ging door de auto van de verdachte, maar raakte niemand. De wachtmeester was nog steeds geëmotioneerd over dit voorval en had tijdens het optreden met het dodelijke schot ook aan zijn eerdere schietgeval moeten denken, maar was niet, zoals voorgeschreven, onder behandeling van de psychiater die betrokken is bij de begeleiding van het arrestatieteam.

Wegens tijdgebrek had het betreffende arrestatieteam de autoprocedure al vijf maanden niet meer geoefend. Na dit incident wordt de wachtmeester overgeplaatst naar een observatieteam. De nabestaanden ontvangen van de minister van Justitie een vergoeding van 22.000 D-mark voor de ziekenhuis- en begrafenis kosten.

► *Casus 10.9, Reflexschot tijdens het openen van autoportier verwondt verdachte (1986)*

Twee gemeentepolitieambtenaren willen twee verdachten van handel in verdovende middelen aanhouden. Zij zitten in een auto. Een van hen is een bekende dealer. De politieambtenaren willen hen daarom aanhouden volgens de 'instructie aanhouding gevaarlijke verdachten'. Eén van de politieambtenaren wil de hoofdverdachte uit de auto trekken. Hij vermoedt dat de verdachte de deur op slot wil doen en neemt daarom zijn inmiddels getrokken pistool in zijn linkerhand over om met zijn 'sterke' hand aan de deur te kunnen trekken. Als hij dat doet vuurt hij ongewild een schot af dat de verdachte in de arm en in de romp raakt, zonder vitale delen te beschadigen.

► *Casus 10.10, Dodelijk reflexschot in AT-pandenprocedure (1987)*

In Zaanstad is een roofmoord gepleegd, waarbij de twee inmiddels geïdentificeerde verdachten vuurwapens hebben gebruikt. De hoofdofficier van Justitie geeft opdracht de verdachten met behulp van een arrestatieteam van de rijkspolitie aan te houden in hun woning. Een wachtmeester eerste klasse van het arrestatieteam stapt door een raam naar binnen, nadat een collega dit heeft ingeslagen. In zijn linkerhand heeft de wachtmeester een staaflamp en in zijn rechterhand zijn pistool. De wachtmeester stapt op het bed dat direct onder het raam staat. Het is 5 uur in de ochtend en in het bed liggen twee mensen te slapen. Hij roept daarbij meer malen 'politie!'. Een collega van het arrestatieteam is meteen achter de wachtmeester ook naar binnengestapt, maar de wachtmeester heeft dat niet gezien. De wachtmeester pakt de dekens vast om die van de personen in het bed af te trekken. Hij roept steeds 'handen omhoog!' De personen in het bed beginnen heftig te bewegen en houden de dekens vast. De wachtmeester staat instabiel. Hij trekt opnieuw aan de dekens en houdt daarbij zijn pistool globaal naar voren gericht. Het wapen staat in *double action*-positie. Op dat moment komt een van de twee personen omhoog, waardoor de wachtmeester uit zijn evenwicht raakt en naar de muur valt. Tijdens deze val hoort hij een knal. Hij herkent de knal niet als een uit zijn pistool afkomstig schot. De persoon die overeind kwam, gaat weer liggen. De wachtmeester stapt van het bed af en de ene persoon, een vrouw, stapt voor hem langs uit het bed.

De wachtmeester bergt dan zijn pistool op en loopt naar de andere kant van het bed om te kijken wat er aan de hand is met de andere persoon, een man. Hij haalt de dekens van de man en ziet dat deze bloedt. Dan realiseert de wachtmeester zich dat het schot uit zijn pistool kwam en zegt tegen een collega dat er een ambulance moet komen. De jongen heeft een inschotwond in zijn borst en een uitschotwond in zijn rug. Eén van zijn longen is doorboord en daaraan overlijdt hij. De 19-jarige jongeman en zijn vriendin bleken achteraf niets met de moord te maken te hebben. De officier van Justitie besluit om van vervolging af te zien en seponeert. Door de familie van het slachtoffer wordt op grond van art. 12 Sv een beklag ingediend bij het Gerechtshof, dat het beklag afwijst.

► *Casus 10.11, Dodelijk reflexschot bij autoprocedure surveillancedienst (1988)*

Een vrouwelijke agent van gemeentepolitie surveilleert met een collega in een opvallende dienstauto, beide zijn in uniform gekleed. Een deel van de nacht besteden zij, met andere collega's aan het posten bij en bewaken van een bedrijf waar verdachte personen in een auto zijn gesignaleerd. In de loop van deze operatie komt het bericht dat de verdachten mogelijk vuurwapengevaarlijk zijn. Nadat eerst de verdachten in de ene auto zijn aangehouden, moet de agente met enkele collega's de verdachte in de andere auto aanhouden. Het is dan 02.00 uur. Als de agente uit de dienstauto stapt, raken pistool en holster verward in de veiligheidsgordel. Als zij een en ander heeft ontward rent zij naar de achterzijde van de verdachte auto. Op het moment dat zij vlakbij de auto is, hoort zij een collega schreeuwen: 'Pistool ter hand nemen!', zo verklaart zij later. Haar collega's verklaren later dat er is geroepen: 'Jongens, denk eraan: één man één pistool!', om te voorkomen dat meer mensen rondlopen met een pistool en zo een bedreiging voor elkaar vormen. De agente neemt haar pistool ter hand omdat de verdachte kennelijk vuurgevaarlijk is. Zij voelt zich niet bedreigd. Zij probeert vervolgens met haar linker hand het autoportier te openen, maar dit lukt haar niet. Zij neemt haar pistool vervolgens in de linkerhand. Het wapen staat in *double action*-positie. Op het moment dat zij vervolgens met haar rechter hand aan de portierhandel trekt, gaat een schot af. De agente is verbijsterd. Zij heeft niet gevoeld dat zij de trekker heeft overgehaald. Zij realiseert zich eerst ook

niet dat zij heeft geschoten. Dan ziet zij het versplinterde glas van het autoportier. De agente ontspant haar pistool en ziet dat een man uit de auto stapt en, bloedend uit zijn hoofd, op straat neerknielt. De agente vraagt de meldkamer met spoed een ambulance te sturen. De verdachte lijkt eerst buiten levensgevaar te zijn, maar overlijdt later die nacht ten gevolge van verbloeding en verstikking. De verdachten hadden televisietoestellen gestolen en waren niet gewapend, zo blijkt later.

► *Casus 10.12, Reflexschot AT raakt man in voet, autoprocedure (1990)*

Een arrestatieteam van het korps rijkspolitie rijdt de auto van een vuurwapengevaarlijke verdachte klem. Als een van de politieambtenaren de passagier uit de auto wil halen heeft hij zijn dienstpistool in zijn rechter hand en zijn staaflamp in de linker. Tijdens het opentrekken van het portier gaat er een schot af uit zijn pistool Walther P5. De AT'er heeft tegen de procedures gehandeld. Die schrijven namelijk voor dat eerst het portier moet worden geopend en pas daarna het pistool getrokken. De politieambtenaar wordt uit het AT overgeplaatst.

► *Casus 10.13, Dodelijk reflexschot bij autoprocedure surveillancedienst (1992)*

Een koppel politieambtenaren, een hoofdagente en een agent van gemeentepolitie, heeft late dienst in uniform en rijdt in een opvallende dienstauto. Er is een melding van een gewapende overval door twee mannen op een sigarenzaak. In het betreffende korps is het gebruikelijk dat in zo'n geval vanaf het hoofdbureau een onopvallende, gepantserde personenauto uitrukt en naar de opgegeven plaats gaat. De overige eenheden vormen dan een ring om de plaats van het delict, zodat de politieambtenaren in de gepantserde auto kunnen optreden. De drie politieambtenaren in de gepantserde auto melden aan de overige collega's dat zij onderweg zijn. Op zeker moment bericht de centrale meldkamer dat de vermoedelijke overvallers in de richting van een supermarkt lopen. Daarna volgt een melding van een van de surveillance-eenheden: 'Wij rijden achter een snorfiets met twee mannen erop die voldoen aan de doorgegeven signalen.' Ondertussen gaat de gepantserde auto naar het gebied waar de snorfiets wordt achtervolgd. Op een gegeven moment geeft de surveillance-eenheid door

dat de snorfiets bij een bepaald benzinstation rijdt, vervolgens begeeft de gepantserde auto zich daar heen. Op 100 meter van het benzinstation zien de politieambtenaren in de gepantserde auto een Opel Kadett achter het benzinstation vandaan komen en met hoge snelheid schuin de weg oversteken. Zij besluiten om achter de bewuste Opel Kadett aan te gaan, die daarmee als verdachte auto wordt aange-merkt. Na enige tijd horen de politieambtenaren in de gepantserde auto over de mobilfoon dat de personen op de snorfiets zijn gecontroleerd en dat zij niet de overvallers blijken te zijn. Daarop melden de politieambtenaren in de gepantserde auto het bericht aan de meldkamer dat zij met grote snelheid achter een Opel Kadett aanzitten. Het koppel agenten in de opvallende surveillanceauto ziet de Opel Kadett rijden en gaan er achteraan. Zij realiseren zich dat er vanuit de auto geschoten zou kunnen worden maar wisselen daarover onderling niets uit. Zij gebruiken geen optische en akoestische signalen (blauw zwaailicht en sirene). Niet door middel van het 'stoptransparant' met de tekst 'Stop Politie', maar met grootlichtsignalen probeert de besturende agent duidelijk te maken dat de verdachte bestuurder moet stoppen. Deze agent geeft ook groot licht om de verdachten te verblinden, zodat zij niet kunnen schieten, althans niet kunnen richten. De andere agent, een vrouw, geeft hun positie door aan de meldkamer en bericht dat zij de verdachte auto volgen. De hoofdagent geeft op een paniekerige toon het kenteken van de verdachte auto door.

Na korte tijd wordt de Opel Kadett tot stilstand gebracht. De besturende agent zet de opvallende surveillanceauto schuin links naast de verdachte auto. Op het zwakke licht van enkele verder weg staande straatlantaarns na, is het ter plaatse vrij donker. Het is een novemberavond, rond 21.00 uur. Er is geen verkeer. Er zijn geen omstanders. De agent en de hoofdagent zijn de enige politie-eenheid op dat moment ter plaatse. Beide agenten rennen met getrokken pistool naar de bestuurder van de Opel en trekken deze uit de auto. De agent bergt zijn dienstpistool om de man te boeien. De hoofdagent loopt naar andere kant van de Opel Kadett en kijkt naar de passagiersplaats, rechts voorin. Zij zoekt de passagier en kijkt op de achterbank. Daar ziet zij een man op achterbank liggen. Zij bedenkt dat het een vuurwapengevaarlijke overvaller is en wil de procedure toepassen

voor het uit de auto halen van vuurwapengevaarlijke personen. Plotseling komt de man op de achterbank omhoog in de richting van de agent. De hoofdagent denkt dat hij de verdachte bestuurder wil helpen en haar collega wil aanvallen. Het flitst door de hoofdagent heen dat de verdachte zal gaan schieten en zij richt haar dienstpistool op de verdachte. Het wapen staat in *double action*-positie. Dan schiet zij, zonder het echt te beseffen, op de verdachte man achter in de auto. Zij merkt dat zijzelf schiet doordat zij 'mondingsvuur' uit haar eigen dienstpistool ziet komen. Zij verklaart later tegen de rijksrecherche niet de bedoeling te hebben gehad om op dat moment al op de verdachte te schieten. De afstand tussen de hoofdagent en de verdachte op de achterbank is op het moment dat het schot afgaat ongeveer 1,5 meter.

De verdachte is door een onbedoeld schot in zijn borst geraakt waardoor een long is geperforeerd en het ruggemerg ernstig is beschadigd. Vijf dagen na het incident overlijdt de man in een ziekenhuis. Naderhand blijkt dat de Opel Kadett tijdelijk was voorzien van valse kentekenplaten en bij het bewuste benzinstation had getankt zonder te betalen en daarom hard was weggereden. De inzittenden van de Opel Kadett bleken niets met de overval op de sigarenzaak van doen te hebben.

De hoofdagent heeft zes dienstjaren. In verband met ziekte heeft zij de laatste twee jaar op de meldkamer gewerkt. Kort voor het incident is zij weer halve dagen in de surveillancedienst gaan werken. Door deze omstandigheden heeft zij 13 maanden niet met het vuurwapen geoefend en is daardoor een betrekkelijk ongeoefende schutter.

► *Casus 10.14, Reflexschot gaat af na waarschuwingschot en raakt verdachte in de rug (1995)*

Een politieambtenaar vermoedt in de nabijheid van het huis van zijn overburen een groepje mensen met mogelijk verdachte bedoelingen. Hij belt de meldkamer en vraagt het kenteken van hun auto op. Als hij te horen krijgt dat het vermoedelijk gaat om 'volk van een woonwagenkamp', houdt hij rekening met mogelijk geweldgebruik door de betrokkenen. De politieambtenaar vermoedt ook dat het overbuurmeisje alleen thuis is. Het is dan 20.55 uur in de avond. Met het pistool ter hand betreedt hij de tuin van de overburen. Daar ziet hij twee mannen door de struiken de tuin uit snellen. Hij roept het tweetal aan en lost ter

ondersteuning een waarschuwingsschot in de lucht. De mannen lopen door. Zonder zijn pistool te ontspannen – van *single action* naar *double action* – duikt ook de politieambtenaar de coniferen in en struikelt daarbij over een laag hekje. Een ongewild schot gaat af en raakt een van de twee verdachte mannen op twee meter afstand in de rug.

Ongewilde worstelschoten

Worstelschoten hebben in de meeste gevallen te maken met een gebrekkige benaderingstechniek. Politieambtenaren leren om met het wapen in de hand niets anders te doen dan te dreigen of te schieten en het wapen op te bergen alvorens andere handelingen te verrichten. Bovendien leert men om taken te verdelen. Als de ene politieambtenaar de verdachte(n) benadert, beveiligd de ander de situatie door de verdachte met het wapen onder schot te houden en daarbij het pistool zodanig te richten dat de collega niet in de schootslijn komt. Die discipline en professionaliteit kan na verloop van tijd naar de achtergrond verdwijnen. Een verdachte benaderen, proberen hem of haar onder controle te brengen, met een vuurwapen in de hand en zonder intercollegiale afspraak, is vragen om moeilijkheden en daarom niet professioneel. In een enkel geval overigens is een politieambtenaar buiten zijn of haar schuld in een worsteling verzeild geraakt, bijvoorbeeld doordat hij of zij werd besprongen, zonder de gelegenheid te hebben gehad het wapen te holdsteren.

Hieronder geven wij kort de dodelijke gevallen weer en enkele voorbeelden van gevallen met letsel.

► Casus 10.15, Dodelijk worstelschot tijdens assistentie bij twist (1986)

Na een relationele ruzie betreedt een koppel politieambtenaren alsnog een woning om er zeker van te zijn dat er geen gewonden zijn gevallen. Er ontstaat een worsteling met de mannelijke bewoner. De bewoner neemt een van de politieambtenaren in een wurggreep. Deze kan niet bij zijn wapenstok en trekt zijn pistool. Als de politieambtenaar daarop valt, gaat er per ongeluk een schot af dat de bewoner in zijn buik treft. De 37-jarige Antilliaanse man overlijdt later in een ziekenhuis. De rechtbank te Amsterdam veroordeelt anderhalf jaar later de politieman tot twee maanden onvoorwaardelijke gevangenisstraf wegens dood door schuld.

► Casus 10.16, Dodelijk worstelschot bij autoprocedure surveillancedienst (1989)

Twee hoofdagenten van gemeentepolitie surveilleren in een opvallende dienstauto, beide zijn in uniform gekleed. Op zeker moment deelt de meldkamer mee dat in een naburige gemeente een dure, snelle sportauto is gestolen. Zij zien de bewuste auto kort daarna rijden en zetten de achtervolging in, met sirene en zwaailicht. De achtervolging gaat gepaard met snelheden tot 110 km/u in de bebouwde kom. De agenten geven hun positie en snelheid regelmatig door aan de meldkamer. Na een scherpe bocht in de weg blijkt de sportauto te zijn geslipt en in de omgekeerde richting te staan. De sportauto staat op de weghelft van de politieauto en rijdt op de politieauto in. De besturende hoofdagent remt krachtig af, maar kan een botsing niet meer voorkomen. De hoofdagenten zien dat er twee personen in de auto zitten en denken dat de bestuurder door wil rijden omdat het toerental van de motor van de sportauto steeds verandert.

De hoofdagenten stappen uit de dienstauto en nemen beide hun dienstpistool uit voorzorg ter hand. Het is 2.30 uur in de nacht. Hoofdagent A loopt naar de bestuurdersplaats. Hoofdagent B loopt in versnelde pas naar de passagierskant van de sportauto en gaat op een halve meter van het portier af staan, met zijn pistool in zijn rechter hand. Het wapen staat in *double action*. Hij schreeuwt een paar keer naar de passagier dat hij uit moet stappen, wat deze niet doet. Hoofdagent B is gefixeerd op de passagier en ziet niet wat zijn collega doet. Wat er daarna gebeurt vermoedt hij naderhand, maar kan het zich niet meer goed voor de geest halen. Met linker hand probeert hij het portier open te trekken, maar dat lukt hem niet. De passagier maakt nog steeds geen aanstalten om uit de auto te stappen. B probeert het portierraam van de lage sportauto in te trappen, maar dat lukt ook niet. Hij trapt het portier als het ware naar binnen, zodat de portierkruk naar boven komt. B pakt de kruk met zijn linker hand vast. Hij trekt vervolgens het portier half open. Door de ontstane ruimte pakt de hoofdagent B de passagier met zijn beide handen aan de schouder vast en trekt deze naar buiten. De passagier heeft geen veiligheidsgordel om maar strubbelt tegen door zich aan zijn gordel vast te houden. Op het moment dat de hoofdagent B er in slaagt de passagier verder naar zich toe te trekken, hoort hij een schot vallen. Voor zijn idee komt het schot van ver weg. Het

lukt hem de passagier verder uit de auto te krijgen en ziet dan bloed op de grond druppelen dat uit de schouder van de jongen komt. Op dat moment wordt de hoofdagent B bang dat het schot dat hij hoorde, uit zijn eigen pistool is gekomen. Hij verklaart tegen de rijksrecherche dat hij bij het beetpakken van de passagier niet in de gaten heeft gehad dat hij zijn pistool nog vast had.

Collega A heeft ondertussen vóór het boeien van de verdachte bestuurder zijn pistool opgeborgen, maar trekt het weer als hij het schot van zijn maat hoort. Hij bergt zijn pistool als hij B ziet staan en de passagier bloedend uit de auto ziet hangen en vraagt met spoed een ambulance. Het ongewilde schot raakt de passagier in de linker schouder, dringt de borstholte binnen en perforereert de linkerlong, het middenrif en de maag. Het projectiel wordt aangetroffen in de linkerflank. De passagier, een 18-jarige jongen, overlijdt aan zijn verwondingen. B wordt een jaar later door de rechtbank veroordeeld tot een maand voorwaardelijke gevangenisstraf wegens dood door schuld.

► *Casus 10.17, Dodelijk worstelschot tijdens aanhouding (1993)*

Een opperwachtmeester der rijkspolitie doet dienst als wachtcommandant. Er komt een anonieme melding binnen dat een man in een naburige sexclub het personeel en de cliëntèle met een vuurwapen zou bedreigen. Het lijkt een serieuze melding en de opperwachtmeester formeert een groep om op te treden en gaat zelf ook ter plaatse. Tijdens de observatie van de club komt het bericht binnen dat de man, die op dat moment het pand verlaat, de verdachte is. Er zijn verschillende politie-eenheden in de buurt. De opperwachtmeester verzoekt om inzet van een arrestatieteam. Dit verzoek komt niet door. De verdachte rijdt weg, tegen het eenrichtingverkeer in. De opperwachtmeester wil hem volgen, maar vooralsnog niet aanhouden. Mobilofonisch beveelt de opperwachtmeester dat de verdachte met de speciale autoprocedure uit de auto moeten worden gepraat, mocht het toch tot een aanhouding moeten komen. Dan komt de verdachte een auto tegen, die wel in de toegestane richting rijdt. Beide auto's komen tegenover elkaar tot stilstand. De verdachte komt agressief zijn auto uit en pakt de inmiddels uitgestapte bestuurder van de andere auto beet. De politie ontkomt er dan niet aan om de verdachte aan te houden. Het is 21.20 uur in de

avond. De opperwachtmeester en zijn koppelmaat benaderen de verdachte met getrokken pistool en zeggen tegen de andere bestuurder dat hij weg moet wezen. Het wapen van de opperwachtmeester staat in *double action*-positie. De verdachte wordt vastgepakt, maar verzet zich tegen zijn aanhouding. Op een gegeven moment horen de twee politieambtenaren een knal. De verdachte blijft bewegen. Met de inmiddels ter plaatse gekomen assistentie wordt de verdachte onder controle gebracht. De opperwachtmeester bergt zijn pistool op. Hij blijft de verdachte vasthouden als hij zijn handboeien pakt. De handen van de verdachte worden geboeid. Dan ziet de opperwachtmeester dat er bloed aan zijn hand en op zijn jas zit. Hij vraagt wie er gewond is. Niemand reageert. Dan vraagt hij aan de verdachte of hij gewond is. Die zegt dat dat best zou kunnen.

De verdachte wordt op zijn buik op de grond gelegd en de boeien worden hem afgedaan, terwijl er een ambulance ter plaatse wordt geroepen. De verdachte zegt tegen de opperwachtmeester: 'Ik ga toch dood. Ik heb een pistool in mijn rechterbroekzak.' De opperwachtmeester pakt dit. Daarna wil hij de drukknop van zijn eigen holster dichtdoen. Als dit niet lukt, merkt hij dat de haan van zijn wapen achterover staat en hij dus kennelijk zelf heeft geschoten, zonder dit te merken. Het ambulancepersoneel constateert de dood van de verdachte. Er is een inschotwond in de rug en een uitschotwond in de borst van de verdachte.

► *Casus 10.18, Worstelschot verwondt verstoorde man tijdens autosurveillance (1993)*

Een hoofdagent van gemeentepolitie en zijn koppelmaat rijden, gekleed in uniform, langzaam door het centrum van de stad in een opvallende dienstauto. Het is 03.00 uur in de nacht. Na het kenteken van een Volvo te hebben opgevraagd krijgen zij de gegevens van een Renault. De agenten rijden achteruit, terug naar de bewuste auto en zien dat zij het verkeerde kenteken hebben ingevoerd. De Volvo gaat inmiddels langzaam rijden. Er zijn drie inzittenden. De computer geeft nu wel aan dat het een Volvo is en dat de auto niet verzekerd is. De politieambtenaren besluiten de auto te doen stoppen om de inzittenden en hun papieren te controleren en geven een stopteken door middel van het stoptransparant op het dak van de dienstauto. De Volvo stopt en de agenten stappen uit. De hoofdagent loopt naar de bestuurster van de

Volvo. De agent blijft bij het rechter achterwiel van de Volvo staan. Hij heeft een staafflantaarn vast. De bestuurster heeft haar papieren niet bij zich. Zij zegt dat de agenten achter haar aan kunnen rijden naar haar huis, dan kunnen zij de papieren controleren. Het portier aan de rechterkant gaat even open. De agent wil beter overzicht en zegt tegen de vrouw dat zij weer kan gaan zitten. Het portier gaat weer dicht. Even later zoekt zij in het dashboardkastje. De agent weet niet wat ze daar doet. De hoofdagent licht haar bij. Achterin de Volvo zit een man. De jonge man naast de bestuurster heeft een rare blik in zijn ogen. Hij kijkt naar de hoofdagent en vraagt hem 'Moet ik je in elkaar slaan?' De hoofdagent zegt niets terug en is verbaasd. De jongen vervolgt 'Of moet ik je doodschieten, ik heb hier een pistool.' De jongen wijst naar zijn broekriem en grijpt ernaar. De hoofdagent brengt zijn hand ook naar de broekriem van de jongen en voelt een hard voorwerp. Hij kan niet zien wat het is, omdat er kleren over heen zitten. De jongen duwt de hand van de hoofdagent weg. De agent hoort de jongen een paar keer 'pistool' zeggen. De vrouw roept een paar keer dat de jongen gek is.

De hoofdagent neemt zijn pistool ter hand. Het wapen staat in *double action*-positie. Hij wil de jongen uit de auto trekken en fouilleren. De vrouw pakt de jongen met beide handen bij zijn hoofd en zegt hysterisch verscheidene keren: 'Hij is ziek in zijn hoofd.' Zij trekt de jongen naar zich toe, maar hij rukt zich van haar los. Samen trekken de agenten de jongen de auto uit. De hoofdagent heeft zijn pistool bewust nog vast, omdat hij bang is dat de jongen alsnog in de gelegenheid komt om te schieten. De hoofdagent roept naar de jongen 'Ik wil je handen zien.' De jongen reageert niet en probeert steeds met zijn handen bij zijn broeksband te komen. Het lukt de agenten niet om de jongen tegen de grond te krijgen en zetten hem daarom tegen een muur. Het gaat moeizaam, de jongen worstelt. De hoofdagent staat links, zijn maat rechts van de jongen. De hoofdagent heeft zijn linkerhand tegen de linkerschouder van de jongen en zijn rechterhand met het pistool ter hoogte van de nek, in het midden van het lichaam. Hij heeft in principe zijn vingers langs de beugelkrop, zo verklaart hij later, maar hij heeft kleine vingers, dus misschien zijn zij ervan afgeleden.

Tijdens het duwen horen de agenten een harde knal uit een vuurwapen. De hoofdagent denkt dat de jon-

gen een schot heeft gelost. Hij ziet zijn maat wegstappen met bloed bij zijn oog. De jongen valt op de grond. De hoofdagent vangt hem op en legt hem op de grond. Bij de kin van de jongen ontstaat een plas bloed. Hij ziet een kogelgat in de glaswand van een nabijgelegen pand en krijgt dan door dat het schot uit zijn eigen pistool is gekomen. Het schot blijkt de jongen van zeer nabij in zijn hals te hebben geraakt en is daarna door de ruit gegaan. De medische prognose is onduidelijk. De jongen heeft geen pistool tussen zijn broekriem maar een walkman, zoals naderhand blijkt. De moeder van de jongen verklaart dat de agenten tegen haar man, achterin de auto, hebben geroepen dat hij moest blijven zitten, omdat zij anders zouden schieten en dat zij ook haar hebben gemaand bij de auto te blijven nadat het schot is gevallen, omdat zij anders zouden schieten.

► *Casus 10.19, Worstelschot tijdens onopvallende voet-surveillance raakt burger in voet (1993)*

Het is onrustig in het centrum van een provinciestad. Een hoofdagent van gemeentepolitie doet in burgerkleding alleen dienst. Hij surveilleert te voet en heeft een portofoon bij zich. De hoofdagent ziet dat een hem onbekende jongen zonder zichtbare aanleiding van een andere jongen een paar rake klappen krijgt. Het slachtoffer rent snel weg. Daarna wordt een andere jongen het slachtoffer van mishandeling. Dit tweede slachtoffer wordt zo erg geslagen, dat de hoofdagent vindt dat er assistentie moet komen om de dader aan te houden. Via zijn portofoon vraagt hij om assistentie. Het slachtoffer springt inmiddels in een taxi die meteen weg rijdt, terwijl twee verdachten de jongen tot op het laatste moment proberen te pakken. Twee collega's van de rijkspolitie arriveren. De hoofdagent wijst de verdachten aan en bemoeit zichzelf ook met de aanhouding, waarbij hij zich legitimeert. De aanhouding verloopt verder zonder problemen. De verdachten en de rijkspolitieambtenaren stappen in de dienstauto. De hoofdagent kan er dan zelf niet meer bij in.

Ondertussen is er een gespannen sfeer ontstaan op straat. Omstanders zijn zich met de zaak gaan bemoeien. De hoofdagent loopt weg in de richting van het politiebureau. Even verderop wordt hij aangesproken door drie mannen over de aanhouding. De hoofdagent kent geen van deze mannen. De hoofdagent zegt rustig dat hij zich daar niet over zal uitlaten.

De mannen komen in een boog voor hem staan. De hoofdagent draait zich om en ziet nog meer mensen die in zijn richting komen. Hij draait weg van de drie mannen om door te lopen. Dan komt een van de mannen op hem af en stompt hem zonder commentaar hard in het gezicht. De slag is pijnlijk en de hoofdagent wordt bijna gevloerd, maar blijft toch op de been. Omdat hij aanvoelt dat de situatie uit de hand gaat lopen, pakt hij zijn pistool, richt het omhoog en lost een waarschuwingsschot en roept 'Politie, man!' Zijn wapen staat dan in *single action*-positie. Onmiddellijk grijpt de aanvaller met beide handen naar het pistool en omklemt de handen van de hoofdagent. Er volgt een worsteling, waarin ook anderen zich mengen. Iemand roept 'Pak hem dat ding af.' De hoofdagent verklaart tegenover de rijksrecherche dat hij niet precies meer weet wat daarna is gebeurd. Wel weet hij dat daarna nog twee maal zijn pistool is afgegaan, alleen weet hij niet waardoor. De man die de worsteling aanging is door een van de twee ongewilde schoten geraakt in een voet, waardoor een binnenvoetsbeentje is verbrijzeld.

Een van de verdachten verklaart later dat er een persoon langs liep die zich verdacht gedroeg. Mensen vroegen hem iets, maar hij zei bijna niets terug, noch maakte hij zich bekend als politieman. Hij verklaart in de verste verte niet vermoed te hebben dat dit een politieman was. Hij verklaart verder dat hij geen waarschuwingsschot heeft gehoord en dat hij ook niet heeft gehoord dat de hoofdagent 'Politie, man' riep. Andere betrokkenen verklaren te hebben gezien dat de hoofdagent – die zij ook niet als politieman hebben herkend – in de richting van zijn belager had geschoten. Zij wilden verder schieten voorkomen en vielen daarom de hoofdagent aan.

Doden en gewonden door onbedoeld rake schoten

Een bijzondere categorie rake schoten zijn de gewilde schoten, die onbedoeld iemand hebben geraakt. Doorgaans zijn dit waarschuwingsschoten, of worden zij althans als zodanig gerapporteerd. Wij volstaan hier met het geven van enkele voorbeelden.

► *Casus 10.20, Onbedoeld dodelijk waarschuwingsschot bij vreemdelingencontrole (1980)*

Twee wachtmeesters der rijkspolitie surveilleren in uniform in een opvallende dienstauto. Zij zien vroeg in de ochtend om 6.15 uur op een voetpad bij een me-

trostation drie buitenlandse mannen lopen. Het is hen bekend dat bij een bedrijf daar in de buurt buitenlandse arbeidskrachten werken en sommige van hen wel eens illegaal in Nederland verblijven. De wachtmeesters gaan over tot het controleren van de drie mannen op hun identiteit en verblijfsstatus krachtens de Vreemdelingenwet. Van twee van de drie mannen zijn de papieren in orde. De derde kan of wil niet aan het verzoek voldoen om zijn identiteitspapieren ter inzage af te geven. Hij geeft aan dat hij het niet begrijpt. Daarop vertaalt een van de andere twee vreemdelingen de vraag van de politie voor hem. De derde man geeft te kennen dat hij geen papieren heeft. Een van de wachtmeesters zegt hem vervolgens dat hij is aangehouden en naar een politiebureau zal worden overgebracht ter vaststelling van zijn identiteit. De wachtmeester geeft de man met een gebaar te kennen dat hij hem moet volgen. De verdachte volgt hem. Ter hoogte van de achterzijde van de dienstauto voelt de wachtmeester een harde klap in zijn nek. De verdachte rent daarop hard weg.

De wachtmeester stelt te voet de achtervolging in. Tijdens de achtervolging roept hij meer malen dat de man stil moet staan en dat hij anders schiet. Maar de man blijft doorrennen. Dan trekt de wachtmeester zijn FN-pistool en laadt het door, terwijl hij blijft rennen. Hij lost een waarschuwingsschot terwijl hij even nagenoeg stilstaat. De afstand tot de verdachte is dan vijf meter. De verdachte blijft doorrennen. De wachtmeester vuurt nog een waarschuwingsschot af. Tijdens het lossen van dit tweede waarschuwingsschot glijdt de wachtmeester met zijn voet van de stoeprand, waardoor hij zijn evenwicht verliest, maar hij kan voorkomen dat hij valt. De verdachte man blijft zigzaggend doorrennen. Na dit tweede waarschuwingsschot staakt de wachtmeester de achtervolging. Aansluitend stellen de twee wachtmeesters een nader onderzoek in, maar zonder resultaat. Om 14.05 uur belt een buurtbewoner op dat er in zijn tuin een man ligt die blijkbaar niet goed is. De twee wachtmeesters die ook de vreemdelingencontrole uitvoerden gaan ter plaatse. Het blijkt een buitenlandse man te zijn. Op zijn rug is een bloedvlek waarneembaar. De man is stijf en koud en is vermoedelijk al enige tijd dood. De twee wachtmeesters herkennen de man als de verdachte vreemdeling van die ochtend. Het schot in de rug van de vreemdeling heeft een slagadertak in een long geperforeerd, waardoor de man is doodgebloed.

► *Casus 10.21, Onbedoeld verwondend waarschuwingsschot bij massale vechtpartij (1986)*

Om ongeveer 01.15 uur 's nachts loopt een vechtpartij buiten een discotheek uit de hand. Een van de vechters zou hebben geschoten en de twee ambtenaren der rijkspolitie ter plaatse kunnen het niet aan en worden in het nauw gedreven. Versterking van vier collega's komt ter plaatse, onder wie een opperwachtmeester der rijkspolitie. De verdachte die zou hebben geschoten wordt gefouilleerd, maar hij blijkt geen vuurwapen te hebben.

Tien tot 12 agressieve discogangers bedreigen de aanwezige politiemensen met heftig fysiek geweld. De opperwachtmeester en een wachtmeeester eerste klasse worden door de vechters zwaar mishandeld, hun brillen worden hen van het hoofd geslagen en van een van hen wordt de wapenstok afgepakt. Er is geen gelegenheid geweest om een tactiek af te spreken. De politiemensen proberen voornamelijk het vege lijf te redden.

Een wachtmeeester wordt op zeker moment door de belhamel van het discogeuzelschap bijna gewurgd. Door het geven van een waarschuwingsschot bevrijdt hij zich uit de greep van de verdachte. Als hij daarop door een groep raddraaiers in het nauw wordt gedreven en bedreigd wordt met zijn eigen wapenstok, schiet de opperwachtmeester hem te hulp en lost eveneens een waarschuwingsschot.

De belhamel richt zijn aandacht en agressie nu op de opper, daagt hem uit en komt steeds dichterbij. De opperwachtmeester richt zijn pistool, dat na het waarschuwingsschot nog in *single action* staat, daarbij op de verdachte. Deze valt aan, juist als de opperwachtmeester opnieuw een waarschuwingsschot wil gaan lossen. De verdachte springt, het schot valt en raakt de aanvaller in het hoofd. De verdachte valt achterover. Onder de andere vechters breekt paniek uit en de aanvallen op de politiemensen worden gestaakt.

In de momenten daarna houdt de politie zeven van de vechtersbazen aan, onder wie de verwonde verdachte. Het slachtoffer is in zijn hoofd geraakt, maar heeft dit wonderwel overleefd. Wel houdt hij blijvend letsel aan het avontuur over en zal zijn verdere leven arbeidsongeschikt blijven. Een klacht tegen het politietreden bij de Nationale ombudsman leidt jaren later tot het oordeel 'behoorlijk' (No. 1989/076).

► *Casus 10.22, Onbedoeld verwondend waarschuwingsschot bij aanhouding autokraker (1993)*

In een bepaalde buurt worden veel autodiefstallen gepleegd. De politie post in de buurt, om de autodieven te kunnen betrappen. Een hoofdagent in burger in een onopvallende dienstauto ziet om 22.40 uur een man in een auto stappen en zich voorover buigen en rommelen onder het stuur. De hoofdagent meldt zijn maat per portofoon dat zij in actie moeten komen. De hoofdagent rijdt de auto klem, stapt uit en roept naar de onbekende verdachte 'Politie, je bent aangehouden!' De verdachte opent het portier, vloekt en rent weg. De hoofdagent zet te voet de achtervolging in en roept de verdachte na 'Blijf staan of ik schiet!' De verdachte roept 'Bekijk het maar.' Al rennend trekt de hoofdagent zijn pistool en waarschuwt nog eens. Hij overweegt een waarschuwingsschot in de lucht te lossen, maar ziet hier vanaf vanwege de nabije bebouwing. Hij ziet een tuin aan de rechter zijde van de weg en besluit dat hij het waarschuwingsschot in richting van de tuin zal lossen. Hij richt al rennend zijn pistool op de tuin en vuurt. Hij ziet vonken op het trottoir. Hij ziet de verdachte stoppen en op de grond gaan zitten. Bij hem gekomen, zegt de verdachte tegen de hoofdagent dat hij hem heeft geraakt. De hoofdagent verleent eerste hulp en zorgt dat de verdachte naar het ziekenhuis wordt vervoerd. De verdachte is geraakt in zijn rechter onderarm. De kogel wordt operatief verwijderd. De verwonding blijkt niet ernstig te zijn. Blijkens de reconstructie lag het richtpunt van het waarschuwingsschot enkele meters rechts van de vluchtende verdachte.

Privé-gebruik van het vuurwapen

In ons onderzoeksmateriaal troffen wij enkele gevallen van privé-gebruik aan, dat wil zeggen dat de reden om gebruik te maken van het pistool niets te maken heeft gehad met de uitvoering van de politietaak. Deze privé kwesties zijn buiten de statistieken van dit onderzoek gelaten. Een agent schiet zijn vriendin dood (1982: afloop niet bekend); een agent redt zijn leven met een schoten uit zijn dienstpistool wanneer een jaloerse ex-vriend van zijn vriendin hem wil doden (1980: geen strafvervolging); een opperwachtmeester schiet de ex-man van zijn vriendin in zijn been wanneer deze zijn slaapkamer binnenstormt (1988: geen vervolging); een hoofdagent doodt een collega omdat deze een verhouding zou hebben met

zijn vrouw (1992: ter zake doodslag vijf jaar gevangenisstraf en TBS) en een brigadier schiet op de zwager van zijn vrouw met wie zij een verhouding heeft (1994: terzake poging doodslag 240 uur onbetaalde arbeid te algemene nutte in plaats van zes maanden gevangenisstraf).

Daarnaast troffen wij in ons onderzoeksmateriaal ook enkele gevallen van (poging) tot zelfmoord aan. Een opperwachtmeester schiet zich op het bureau door zijn hoofd (1981); de echtgenote van een wachtmeester schiet zes kogels af op de minnares van haar man en schiet vervolgens zichzelf door het hoofd (1982); de ex-echtgenote van een wachtmeester schiet zichzelf door de borst (1988: poging tot zelfmoord); een hoofdagent schiet zichzelf door het hoofd (1988: poging tot zelfmoord) en een hoofdagent pleegt zelfmoord (1992).

Vuurwapengebruik als traumatische ervaring

De psychische gevolgen van politieel vuurwapengebruik voor de betrokken politieambtenaar zijn in het verleden ten onrechte onderschat. Vanuit de traditionele politiecultuur is dit wel verklaarbaar: politiewerk is mannenwerk. Gevaar en onveiligheid maken een machoberoep juist interessant. Van de politie wordt verwacht dat zij beheerst, evenwichtig, verstandig en zelfverzekerd optreedt. In dat beeld passen geen verlamme angstegevoelens, tranen, labiliteit, lafheid, agressieve buien en irrationeel gedrag. Wie door welke oorzaak dan ook te lang niet past in dit positieve zelfbeeld van de politie, raakt geïsoleerd en loopt het risico de politieorganisatie te moeten verlaten. Maar ook uit het oogpunt van operationele risico's is het goed verwerken van een schietincident van belang: een getraumatiseerde politiemans die zijn emoties op het juiste moment niet kan beheersen, op het verkeerde moment in paniek schiet, kan zijn vuurwapen trekken waar collega's dat zouden laten, met alle gevolgen van dien. Het van dienstwege verstrekte vuurwapen is een gevaarlijk bezit, een beroepsrisico dat ook eisen stelt aan de wijze waarop binnen de politieorganisatie wordt omgegaan met schietincidenten.

In de tweede helft van de jaren '80 is er binnen de politie echter meer aandacht ontstaan voor de gevolgen van ingrijpende en traumatische ervaringen. Zie onder andere Ministerie van Binnenlandse Zaken 1986. Hoewel politieambtenaren tijdens hun werk niet per se vaker worden geconfronteerd met trau-

matische incidenten dan bijvoorbeeld brandweerlieden of ambulancepersoneel, neemt dat niet weg dat het een beroep is met een gereede kans op drie typen van belastende ervaringen:

a crimineel geweld tegen anderen of zichzelf;

b rampen, ongelukken en verminkingen en andere fatale incidenten;

c openbare-ordesituaties (Brown en Cambel 1994: 41).

De gevolgen van dergelijke ervaringen kunnen de vorm aannemen van een *post traumatische stress stoornis*, een in de jaren '70 in de nasleep van de Vietnamoorlog in de Verenigde Staten gedefinieerd psychiatrisch syndroom. Ook uit onderzoek onder Nederlandse politieambtenaren blijkt dat een aanzienlijk aantal politiemensen last heeft van verwerkingsproblemen (Gersons en Sorel 1987; Carlier, Lamberts en Gersons 1994). Maanden later kan een politieambtenaar nog worden gekweld door een combinatie van uiteenlopende klachten zoals: onaangename dromen, flash back's, aanhoudende schuldgevoelens, verhoogde prikkelbaarheid, vervreemding van collega's, slapeloosheid, concentratieproblemen, onveiligheidsgevoelens, lichamelijke klachten, roekeloosheid, alcoholverslaving en impotentie. Omdat de term posttraumatische stressstoornis bij politiemensen onbegrip en afkeer oproept wordt ook wel de term 'ingrijpende gebeurtenis' gebruikt (Bonarius 1995:11).

Verwerkingsproblemen ten aanzien van schietincidenten hebben in 1981 bij de gemeentepolitie Amsterdam geleid tot het oprichten van zogeheten *zelfhulpteams*, met het doel om politiemensen, die bij een schietpartij betrokken raakten, beter op te vangen (Gersons 1984). Verwerkingsproblemen zijn uiteraard niet exclusief verbonden aan vuurwapengebruik maar doen zich ook voor bij verschillende andere gewelddadige gebeurtenissen (bijvoorbeeld zelf gewond, gewonde collega, neerschieten verdachte en een strafrechtelijke aanklacht) en deprimerende gebeurtenissen (zoals bijvoorbeeld gewelddadige dood van een kind en een zelfmoord van een collega) (Carlier, Lamberts en Gersons 1994). Met betrekking tot vuurwapenincidenten wordt in de Amerikaanse literatuur door politieambtenaren ook angst voor juridische procedures gerapporteerd.

Volgens Gersons worden in de crisistheorie drie fasen onderscheiden. Tijdens de fase van de feitelijke stress is er sprake van een 'instrumentale reactie' op gevaar. Na het wijken van het gevaar komt men in de

‘terugslagfase’. Kenmerkend voor deze fase is, dat er een grote behoefte bestaat om ‘onbeheerst’ over het gebeurde te kunnen vertellen en alle emoties vrij baan te geven. Sommigen proberen deze fase met ‘alcohol’ op te lossen. Deze terugslagfase na schietincidenten blijkt haast problematischer te worden dan het schietincident zelf, omdat deze emotionele uitingsvorm weinig past binnen de cultuur van de politie. Na de terugslagfase is het in de crisistheorie gebruikelijk te spreken over de ‘posttraumatische fase’, waarin het incident geleidelijk moet worden verwerkt. Het is de fase van gewetensvragen, wraakgevoelens, angst voor herhaling, herbeleving, overgevoeligheid voor licht en geluid en dergelijke. In deze periode ontstaat een vicieuze cirkel van hyperaltheid, voortdurende herbeleving van de traumatische situatie, slaapstoornissen en een toenemend gevoel van vermoeidheid tot aan uitputting toe. Het is niet verbazingwekkend, dat zich in die toestand maagklachten, hoge bloeddruk en rugklachten gaan manifesteren. De betrokkene ervaart zichzelf anders dan voorheen, bijvoorbeeld door een ongekende labiliteit. Ook voor gezin, vrienden en verwanten betekent dit een nieuwe opgave, waaraan niet iedereen tegemoet kan komen. Het spreekt vanzelf dat deze toestand kan overgaan in een ernstige depressie, gezinsproblemen of alcoholmisbruik (Gersons 1984:902-907).

Uit ons dienstvoorschriftenonderzoek blijkt dat in vrijwel alle politieregio’s momenteel een bedrijfsopvangteam aanwezig is dat bij vuurwapenincidenten wordt ingeschakeld met het oog op onder meer de volgende taken:

- a* zorgdragen voor eerste opvang direct na de gebeurtenis;
  - b* de coördinator bedrijfsopvang informeren;
  - c* zorgdragen voor een continue individuele begeleiding van de eerstbetrokkenen;
  - d* inkennisstellen van de schietinstructeur;
  - e* inschakeling van leden van het zelfhulpteam;
  - f* beoordeling behoefte aan professionele begeleiding;
  - g* in overleg vaststellen van vorm en inhoud van het opvangtraject met afstemming naar formele onderzoeksactiviteiten;
  - h* houden van groepsopvanggesprek en individuele gesprekken voorafgaand aan formeel onderzoek;
  - i* begeleiden van de betrokkenen tot hun vertrek naar huis;
  - j* vaststellen en uitvoeren van de nazorg inclusief scheppen van organisatorische voorwaarden;
  - k* individueel nabespreken gebeurtenis;
  - l* zonodig later collectieve nabespreking;
  - m* betrokkenen blijven informeren over voortgang van het formele onderzoek;
  - n* volgen van verwerkingsproces in de tijd.
- Uit onderzoek zou blijken dat de begeleiding bij schietincidenten te wensen overlaat, hetgeen ondermeer te wijten is aan het onvoldoende besef van de verantwoordelijke chefs over de gevolgen ervan (Van Gemert en Barendse 1989). De wijze waarop wordt omgegaan met een collega die een mens heeft neergeschoten, is als een lakmoesproef voor de politieleiding: de sleutel voor een succesvolle verwerking door de politieambtenaar ligt bij de leiding (Krolzig 1995: 17).

Hoofdstuk 11 – Dienstpistool en munitie: keuze en praktijk

Het dienstpistool noch de munitie van de politie zijn sinds de invoering in respectievelijk 1980 en 1990 geëvalueerd. Zowel het pistool Walther P5 als de standaardpolitie-munitie van het type *Action 3* worden met enige regelmaat door vertegenwoordigers van de politiebonden en journalisten bekritiseerd. In dit hoofdstuk bekijken wij daarom de bewapening en de doeltreffendheid voor het politietoetreden. Achtereenvolgens komen aan de orde:

- het keuzeproces dat heeft geleid tot de aanschaf van dit pistool;
- de punten van kritiek met betrekking tot het dienstpistool en bespreking van de van verschillende kanten geopperde knelpunten aan de hand van het materiaal dat wij voor dit onderzoek hebben verzameld;
- onze bevindingen ten aanzien van eventuele problemen met het vuurwapen.

Daarna volgen wij voor de *Action 3*-patroon hetzelfde evaluatietraject als voor het pistool, waarbij wij uiteindelijk een analyse geven van de doeltreffendheid van deze munitie in de praktijk. Een tussenliggende paragraaf is gewijd aan de discussie over het vermeende gat tussen korte wapenstok en dienstpistool.

Keuze voor pistool Walther P5

In de loop van de jaren '70 ontstaat er binnen de politie en de vakministeries overeenstemming dat het oude dienstpistool FN Browning niet meer aan de eisen voldoet. Het is technisch verouderd en vertoont nogal eens storingen. Bovendien brengt de techniek van het wapen met zich mee dat de politieambtenaar het slechts in 'halfgeladen' toestand veilig kan dragen. Daardoor is het in de politiepraktijk onvoldoende snel beschikbaar. Kortom: er is behoefte aan een moderner en veiliger wapen. De discussie binnen de politie werd min of meer ingeluid door een artikel van Markus en Hoekendijk in het *Algemeen Politieblad* eind 1975 (Markus en Hoekendijk 1975:637-648) waarin deze twee politieambtenaren een zwaarder pistool en een meer vervormende munitie bepleiten. De commissie-Valken, die zich vanaf begin 1977 over de keuze van een nieuw dienstvuurwapen buigt, lijkt dit artikel goed te hebben gelezen. Er volgt een lange

reeks reacties op dit artikel in het APB, die loopt tot medio 1977.

De FN Browning is in verschillende varianten en kalibers sinds het begin van de jaren '20 in gebruik bij de Nederlandse politie. De gemeentepolitie is uitgerust met de FN Browning model 1922 (m22), kaliber 7,65 x 17 mm (vrouwelijke politieambtenaren en rechercheurs eventueel met een kleinere variant daarvan, de FN Browning model 1910 m10 in dezelfde kalibermaten als de modellen 1922 en rechercheurs in speciale omstandigheden eventueel met een in een enkel-holster te dragen FN 'baby' kaliber 6,35 mm) en de rijkspolitie met FN Browning model 1922 (m22), kaliber 9 x 17 mm (kort). De Koninklijke marechaussee heeft tot 1946 hetzelfde wapen als de rijkspolitie en daarna tot begin jaren '90 de FN Browning 1935 (model m46) *high power* of *grand puissance*, kaliber 9 x 17 mm als standaard persoonlijk wapen, welke recentelijk is vervangen door de Glock 17, 9 x 19 mm.

De minister van Binnenlandse Zaken geeft de 'Commissie inzake Bewapening en Uitrusting van de Gemeentepolitie en het Korps Rijkspolitie' (kortweg 'Bewapeningscommissie') op 23 februari 1977 de opdracht om hem te adviseren over een nieuw aan te schaffen dienstpistool voor de gemeente- en de rijks-

Het oude dienstpistool FN Browning.

politie. In voorbereiding op de keuze stelt de Bewapeningscommissie in 1977 een ‘Werkgroep vuistvuurwapens’ in, die een interim-advies moet opstellen betreffende de gebruikerseisen. Op basis van een oriëntatieronde binnen de Nederlandse politie en een literatuurstudie brengt deze werkgroep op 16 mei 1977 advies uit met betrekking tot de aan het vuurwapen te stellen technische eisen. Die eisen hebben betrekking op 14 hoofdpunten, te weten:

- 1 bedrijfszekerheid;
- 2 trefzekerheid;
- 3 uitwerking van de munitie;
- 4 bedienbaarheid met één hand;
- 5 veiligheden;
- 6 bedienbaarheid rechts- en linkshandig;
- 7 vuurkracht;
- 8 richtmiddelen;
- 9 kaliber, afmetingen en gewichten;
- 10 afvuren met gehandschoende hand;
- 11 signalering restant patronen;
- 12 eenvoud van bediening en onderhoud;
- 13 ergonomie;
- 14 gebruiken van oefenmunitie.

Deze vereisten keren terug in het uiteindelijke advies van de Bewapeningscommissie van 28 maart 1979 aan de minister van Binnenlandse Zaken.

Het vereiste van de bedienbaarheid met één hand werkt de Bewapeningscommissie daarin als volgt uit (Commissie inzake Bewapening en Uitrusting van de Gemeentepolitie en het Korps Rijkspolitie 1979:3): ‘Het wapen moet met één hand snel kunnen worden getrokken, schietgereed gemaakt, gericht en afgevuurd. Om dat te bereiken moet het wapen geladen worden meegevoerd.’

Dit vereiste komt onder meer voort uit de ervaring met het oude dienstpistool, de FN Browning. Dit wapen droeg de politieambtenaar in halfgeladen toestand in een gesloten tas, dat wil zeggen dat er een houder met patronen in het pistool aanwezig was, maar dat het wapen *niet* was doorgeladen zodat er zich *geen* patroon in de kamer bevond. Deed zich een (mogelijk) schietwaardige situatie voor, dan moest de politieambtenaar de pistooltas openen, het wapen ter hand nemen en het wapen met beide handen doorladen (zodat er een patroon in de kamer kwam) voordat het gereed was om mee te schieten. De ambtenaren van gemeentepolitie moesten voor dit alles ook nog eens de jas van hun uniform openen om bij het wapen te kunnen komen. In de praktijk vonden politieamb-

tenaren dit allemaal te lang duren. Dit had tot gevolg dat men in mogelijk gevaarlijke situaties dikwijls al ruim van tevoren het wapen ter hand nam om door te laden, met alle risico’s van dien voor henzelf, hun collega’s en derden.

Volgens de Bewapeningscommissie kunnen de eisen ten aanzien van het nieuw in te voeren dienstpistool:

‘...worden samengevat in een zin: het wapen moet doelmatig zijn. Dit betekent in concreto dat:

- het wapen alleen mag afgaan als de gebruiker dat wenst;
- het met geringe inspanning van de gebruiker de gebezigde munitie naar het beoogde doel brengt en dat het de vereiste uitwerking treft;
- voor het afvuren zo weinig mogelijk voorbereidende handelingen vereist zijn;
- de opleiding in het gebruik van het wapen in een beperkte tijd leidt tot een redelijke graad van geoefendheid;
- het onderhoud van het wapen zo weinig mogelijk technische vaardigheid en tijd vereist om het bedrijfsvaardig te houden.

Het moet bovendien voldoen aan de eis, dat gewicht en omvang niet zodanig groot zij, dat het dragen ervan een hinderpaal of last vormt bij het verrichten van andere taken’ (Commissie inzake Bewapening en Uitrusting van de Gemeentepolitie en het Korps Rijkspolitie 1979:2).

De eerdergenoemde technische eisen werkt de Bewapeningscommissie, mede in relatie tot het voorgaande, verder uit (Commissie inzake Bewapening en Uitrusting van de Gemeentepolitie en het Korps Rijkspolitie 1979:3-6). Waar relevant citeren wij ook de argumentatie en toelichting.

A Bedrijfszekerheid

B Trefzekerheid

C Bedienbaarheid met één hand

D Veiligheden;

1 Ontspannen meevoeren;

Om het wapen op veilige wijze geladen te kunnen meevoeren zal het in niet gespannen toestand moeten verkeren. Het moet dan hetzij volgens het zogenaamde “double-action” principe kunnen functioneren hetzij op eenvoudige, snelle en zekere wijze door de schiethand te spannen zijn. Het “double-action” principe geeft een goede beveiliging

tegen ongewild vuren, omdat de te overwinnen trekkerdruk dan minimaal ca. 4 kg, de trekkerweg minimaal ca. 12 mm bedraagt. Bij het andere principe is deze beveiliging tegen ongewild vuren uiteraard reeds aanwezig.

2 Veilig spannen

3 Veilig ontspannen

4 Beveiliging tegen vallen of stoten

Bij het vallen of stoten van het gespannen of onge-spannen wapen mag geen schot afgaan. Er ware naar een zodanige constructie te streven, dat bij een val van 2 meter hoogte op een betonnen vloer, op welke zijde van het wapen dan ook, geen schot kan afgaan. Daarbij kunnen de onder 2 genoemde blokkeringen en dergelijke een rol spelen mits die bestand zijn tegen hoge mechanische belastingen.

5 Signalering "geladen" en "gespannen"

6 Overige veiligheden

Een wapen dat van de in de vorige alinea's bedoelde veiligheidsinrichtingen is voorzien heeft geen uitwendig te bedienen veiligheidspal (beveiliging tegen ongewild vuren) nodig. Deze dient dan ook achterwege te blijven. Zo'n wapen kan tevens een greepveiligheid (valveiligheid) ontberen, mede gezien de storingskansen die zo'n inrichting oplevert.

E Bedienbaarheid

F Vuurkracht

Uitgegaan wordt van het meevoeren van een aantal patronen dat hoger is dan het wapen kan bevatten. Zonder herladen moeten met het wapen 6 (zes) schoten kunnen worden gelost. Het herladen moet met zo weinig mogelijk tijdverlies kunnen geschieden. Van een pistool moet na het laatste schot de slede in de achterwaartse stand (open) blijven staan. Zo mogelijk dient na het inbrengen van een gevulde houder de handeling "slede naar achteren trekken" achterwege te kunnen blijven.

G Richtmiddelen

H Kaliber, afmetingen en gewichten

I Afvuren met gehandschoende hand

J Signalering restant patronen

K Eenvoud van bediening en onderhoud

L Ergonomie

Greepvorm, greephoek en plaatsing van de bedieningsorganen van het wapen moeten zodanig zijn dat rekening houdend met de anatomie van de hand een juiste greep op het wapen snel kan worden genomen en kan worden gehandhaafd. Wel-

licht is het mogelijk op een wapen verschillende greepvormen danwel "trekkerhandschoenen" aan te brengen. (...)

M Gebruiken van oefenmunitie'.

Met deze vereisten besteedt de Bewapeningscommissie relatief veel aandacht aan het voorkomen van ongewilde schoten.

In het eindrapport vermeldt de Bewapeningscommissie de gegevens van vergelijkende beproevingen met zeven pistolen, twee revolvers en het bestaande politiepistool FN Browning, kaliber 7,65 als referentie-wapen. De revolvers vallen al snel af. Om dezelfde trefzekerheid te krijgen als de pistolen moeten de revolvers worden uitgerust met relatief lange lopen, waardoor zij te groot en te zwaar worden. Daarnaast zijn er redenen van praktische en didactische aard om een pistool te adviseren. Verder worden revolvers om praktisch-operationele redenen (waaronder de zware opslag bij het afvuren) en om ethische redenen (ernstige verwondingen) ongewenst geacht. Daarnaast bevatten de revolvers meer onderdelen dan de pistolen en wordt het mechaniek van de revolvers bij het dragen in een open holster veel meer aan de elementen blootgesteld dan dat van pistolen.

HOOFDSTUK II
DIENSTPISTOOL
EN MUNITIE:
KEUZE EN PRAKTIJK

De drie pistolen waaruit de regering het nieuwe dienstpistool kon kiezen. Van boven naar beneden: de Heckler & Koch PSP, de Walther P5 en de Sig Sauer P 225. Foto: ANP.

Wat het kaliber betreft valt de keuze op het type 9 x 19 mm 'Parabellum' (ook wel 'Luger') groter dan het oude 7,65 mm kaliber van de gemeentepolitie en van dezelfde diameter als dat van de rijkspolitie (9 x 17 mm 'kort'), maar met een grote lengte, namelijk van 19 mm. Deze munitiekeuze had mede verband met de overweging van de commissie om de minister een vervormende type kogel in dat kaliber aan te bevelen. In de een na laatste selectieronde blijven de Heckler & Koch P5P, de Sig Sauer P225 en de Walther P5 over (*Algemeen Politieblad*, nr.7, 31 maart 1979:155). Uiteindelijk adviseert de Bewapeningscommissie om voor de gehele Nederlandse politie het pistool Walther P5 als standaardvuurwapen aan te schaffen.

Op 23 mei 1979 voeren de Vaste Kamercommissies voor Justitie en Binnenlandse Zaken met de ministers mondeling overleg over het advies van de Bewapeningscommissie (Tweede Kamer, 1978-1979, 15300, hoofdstuk VI). De politievakorganisaties zijn dan inmiddels ook geconsulteerd. Zij zijn positief over het advies van de Bewapeningscommissie. De Kamer heeft het nodige commentaar op onhelderheden en slordigheden in het rapport van de Bewapenings-

commissie. Een VVD-kamerlid brengt onder de aandacht van de bewindslieden brengt dat de oude FN-dienstpistolen niet op de markt mogen komen, maar moeten worden vernietigd. Het is bekend dat dit niet geheel is gelukt. Er zijn kennelijk oude dienstpistolen op de markt gekomen en in één geval tegen Nederlandse politieambtenaren gebruikt. Wel is duidelijk dat de Tweede Kamer in meerderheid de keuze voor de Walther P5 als standaarddienstpistool voor de Nederlandse politie steunt. Met de toen geldende prijs van 659,45 gulden plus het holster was er met deze operatie een bedrag van ongeveer 31 miljoen gulden gemoeid (Verslag van mondeling overleg, augustus 1979, Tweede Kamer, Zitting 1978-1979, 15300:10).

Na overleg met de vaste kamercommissies voor Justitie en Binnenlandse Zaken besluiten de ministers, conform het advies van de Bewapeningscommissie tot de invoer van het pistool Walther P5, door de politieambtenaar te dragen in doorgeladen en ontspannen toestand in een open holster aan de zijde van de zogeheten schiethand (*Algemeen Politieblad*, 9 juni 1979). De Walther P5 heeft namelijk het vereiste *double action*-, naast het *single action*-systeem. Dit houdt in dat na het doorladen of het afvuren van een patroon de hamer (die bij het afvuren naar voren slaat, daarmee de slagpin naar voren doet bewegen en zo de slaghoed doet ontbranden) naar achteren blijft staan. In die stand (*single action*) is een lichte druk op de trekker (19 Newton, ongeveer 2 kilogram) en een korte 'trekkerweg' (5 mm) genoeg om een schot te doen afgaan. Omdat het ongewenst is om een wapen permanent in deze toestand te vervoeren, kan het wapen met de 'ontspanhefboom' worden ontspannen, zodat de hamer in zijn voorste stand komt zonder de slagpin te treffen en er nu voor het afvuren van een schot een veel langere trekkerweg en vooral een zwaardere trekkerdruk nodig is (37 Newton, ongeveer 3,8 kilogram, trekkerweg 14 mm). De trekkerdruk van het oude FN-pistool was constant gemiddeld 2 kilogram (variërend tussen 1,8 en 2,5 kilogram). Bij de omscholing naar de Walther P5 moesten politieambtenaren dan ook wennen aan de veel hogere trekkerdruk bij het eerste schot. Overigens voldoet de Walther P5 met de wijze van uitvoering van het *double action*-/*single action*-systeem ook aan het vereiste van een visuele signalering van gespannen en ontspannen stand. Het verschil is te zien aan de stand van de hamer.

Het nieuwe dienstpistool Walther P5 van de politie in *double action*-stand (trekker en hamer in voorwaartse stand).

Het pistool Walther P5 van de politie in *single action*-stand (trekker en hamer in achterwaartse stand). Foto: Marc

Tevens valt de keuze op een open, lederen holster, waarin het wapen wordt geborgen met een lederen clip en waaruit het wapen met één handbeweging te trekken is. Met dit laatste wordt optimaal tegemoet gekomen aan de eis van snelle en veilige beschikbaarheid van het wapen als het nodig is. Tegelijkertijd kan op deze wijze het wapen zo lang mogelijk geholsterd blijven, zodat politieambtenaren niet onnodig met getrokken vuurwapens lopen, zoals dat met de oude FN vaak wel het geval was. Rond het midden van de jaren '80 lopen vrijwel alle geüniformeerde politieambtenaren zo met een goed zichtbaar en – als het goed is – voor onmiddellijk schieten gereed vuurwapen aan hun koppel. Nog lang vinden sommige politiemensen het nog vervelend om hun pistool doorgeladen in een open holster te dragen; een enkeling doet dit nog steeds niet.

Het advies om de Walther P5 als standaarddienstpistool aan te schaffen heeft de Bewapeningscommissie gecombineerd met een advies om een kogel in te voeren met een grotere stoppende werking, dat wil zeggen met meer 'energie-overdracht'. Het keuzeproces van de vervanging van de 9 mm volmantelkogel door de 9 mm Action 3 kogel behandelen wij hierna afzonderlijk.

Kritiek op pistool Walther P5

Een 'propeschieter', zo betitelt de voorzitter van de Algemene Nederlandse Politievereniging nogonlangs het dienstpistool Walther P5 van de Nederlandse politie (*Leeuwarder Courant*, 8 augustus 1995). De kritiek op de bewapening van de politie is van alle tijden. In 1929 schrijft Jhr. Mr. C.J.A. den Tex in een artikel in het *Haagsch Maandblad* van september dat jaar (blz. 608):

'Het gevecht te Grootegast heeft de behoefte aan een betere bewapening van gemeente- en rijksveldwacht doen gevoelen. Bij de discussies hierover met verschillende rangen der Koninklijke Marechaussee, Politietroepen en Veldwacht bleek mij echter dat één groote factor buiten beschouwing werd gelaten en dat nog wel een zeer vitale factor: de S t o p k r a c h t.'

Met 'het gevecht te Grootegast' verwijst Den Tex naar het incident in het Groningse Grootegast op 18 januari 1929, waarbij voeger (bouwwakker) en stroper IJje Wijkstra de gehele plaatselijke politiemacht doodde: twee gemeente- en twee rijksveldwachters. De ambte-

naren van de rijksveldwacht waren uitgerust met pistolen FN Browning 9 mm kort, het wapen dat de rijkspolitie tot in de jaren '80 droeg. Een van de gemeenteveldwachters was vermoedelijk uitgerust met een FN Browning 7,65 of 6,35 mm. Wijkstra schoot de politieambtenaren neer met vijf à zes schoten uit een FN Browning, het zelfde type wapen dus als de politie en met vier schoten uit een karabijn over afstanden van enkele tot 15 meters (Overdiep z.j.:49-54). Den Tex besluit met het advies om de politie te bewapenen met een pistool van het type Colt Automatic 45 Government Model. Als munitie beveelt hij aan een 11 mm volmantelpatroon, 'Beneden de 9 m.m. moet men niet gaan' (Den Tex 1929:619).

Den Tex laat onbenoemd met welke wapens en munitie er in dit vuurgevecht is geschoten. Voor een zakelijke discussie over de kritiek en de knelpunten is het echter van belang systematisch feiten over het wapen zelf en de hantering ervan te verzamelen en te analyseren. Ook Markus en Hoekendijk (1975:637) zijn in hun pleidooi voor een zwaardere bewapening selectief in het geven van voorbeelden. Zij illustreren alleen voorvallen die pleiten in het nadeel van de vigerende bewapening. Zij maken geen objectieve afweging.

*Het sneltrekholster
Foto: Fons Sluiter*

Slijtage

Een algemeen punt van kritiek op de Walther P5 betreft de duurzaamheid van het wapen. Door hitte en mechanische krachten zouden de lopen en de kamers van de wapens scheuren en zouden de sledes slijtage vertonen. Deze geluiden zijn vooral te beluisteren bij de arrestatieteams. Hierover is te zeggen dat de fabrikant storingsvrij en voor de schutter veilig gebruik – mits oordeelkundig – garandeert voor 10.000 schoten. De fabrikant, Carl Walther Waffnenfabrik in Ulm, Duitsland, test het wapen met volmantelmunitie, die vermoedelijk minder schade aan het wapen aanbrengt dan de Action 3. De volmantelkogel vervormt gemakkelijker in de loop van het pistool en veroorzaakt daardoor minder wrijving, minder gasdruk en minder hitteophoping, waardoor minder snel scheuren in het materiaal van het wapen kunnen ontstaan. Met de garantie van 10.000 schoten is natuurlijk niet gezegd dat het wapen daarna dan ook versleten is. Een regulier politieambtenaar komt doorgaans in zijn of haar gehele diensttijd aan een dergelijk aantal schoten nooit toe. Een politieambtenaar die de verplichte reguliere schietbeurten volgt, verschijnt vijf maal in een jaar op de schietbaan, waar hij of zij per keer maximaal 80 schoten lost. Dat wil zeggen zo'n 400 schoten per jaar. Deze politieambtenaar heeft dan 25 dienstjaren nodig om aan 10.000 schoten te komen. Kortom, bij regulier gebruik gaat een dienstpistool meer dan een halve loopbaan mee. Het hoofd van de wapenkamer van een van de grote korpsen deelt desgevraagd mee dat alle wapens voor de zekerheid eenmaal per jaar voor een inspectie- en onderhoudsbeurt naar de wapenkamer gaan.

Technische storingen

De schiet-loopbaan van een lid van een arrestatieteam ziet er anders uit. Hij staat twee à drie maal per week op de schietbaan en verschiet dan per keer zo'n 150 patronen. Dat is gemiddeld 400 schoten per week. Bij 40 effectieve werkweken verschiet een lid van een arrestatieteam zodoende ongeveer 16.000 patronen per jaar, ruim de helft meer van het gegarandeerde aantal. Dat is ook de reden dat leden van arrestatieteams twee pistolen hebben, waarbij het nieuwste wapen reserve is. Bij problemen kunnen zij zodoende onmiddellijk op een eigen ander wapen terugvallen. Ieder jaar wordt het oudste van de twee ingeruild voor een nieuw pistool. De dienstpistolen van

de leden van het arrestatieteam komen tweemaal per jaar voor een inspectie- en onderhoudsbeurt in de wapenkamer.

De volgende problemen doen zich soms voor bij pistolen type Walther P5:

- 1 De 'aanbrengveer' in de 'patroonhouder' kan slap worden, waardoor de patronen niet goed meer naar de kamer worden aangebracht; dit probleem kan ontstaan doordat politieambtenaren de instructie om regelmatig de patroonhouders enige tijd leeg te laten niet opvolgen.
- 2 De 'sluitveren' in de slede van het pistool kunnen na verloop van tijd slapper worden, waardoor op een bepaald moment een nieuwe patroon niet (goed) meer wordt aangevoerd; dit is reguliere slijtage.
- 3 De 'aanvoernok' kan na verloop van tijd scheuren en afbreken, waardoor eveneens op een bepaald moment een nieuwe patroon niet (goed) meer wordt aangevoerd; dit kan reguliere slijtage zijn.
- 4 De 'terugstootnokken' kunnen na verloop van tijd scheuren en afbreken, waardoor de slede bij de terugslag na een schot van het wapen kan afvliegen; ook dit kan reguliere slijtage zijn.
- 5 Aan het einde van de loopkamer, net voor de overgang naar de 'trekken en velden' kunnen na verloop van tijd scheuren ontstaan, waardoor op den duur de gasdruk achter het projectiel door de scheuren kan ontsnappen en het projectiel in de loop vastloopt; bij regelmatige inspectie kan een dergelijk probleem tijdig worden gesignaleerd.
- 6 De nokken van het 'grendelblok' kunnen na verloop van tijd gaan corroderen, dit wordt merkbaar door dat het 'trefferbeeld' op een bepaald moment van het gebruikelijke gaat afwijken, niet lang daarna breken zij dan af; bij regelmatige inspectie kan ook een dergelijk probleem tijdig worden gesignaleerd.
- 7 Bij sommigen leeft de wens om meer 'vuurkracht' (het aantal patronen in de houder) te hebben. Dit geluid valt bij de arrestatieteams wel eens te beluisteren.
- 8 Een minder technisch, maar praktisch punt van kritiek op de Walther P5 is dat de greep van de Walther P5 te groot, te dik en te zwaar zou zijn voor mensen met kleine handen en/of relatief weinig kracht. Een rapport van het ministerie Binnenlandse Zaken zou hierop wijzen (De Visser 1993:7). Ook een rapport van de spoorwegpolitie wijst op dit

probleem (Hollander 1988). Vooral politievrouwen en politieambtenaren afkomstig uit werelddelen waar de mensen veelal van wat kleiner postuur zijn dan de gemiddelde Westeuropeaan zouden hier wel eens problemen mee kunnen hebben.

9 Hieraan verwant is de af en toe te beluisteren klacht dat linkshandigen niet met hun 'schiethand' de 'ontspanhefboom' aan de linker zijde van het wapen kunnen bedienen. Zij moeten het wapen na een schot met de rechter hand ontspannen.

Van bovenvermelde lijst met problemen weten wij niets van (relatieve) frequenties in het voorkomen daarvan. Het hoofd van de genoemde wapenkamer benadrukt dat de Walther P5 een voldoende duurzaam en bedrijfszeker wapen is. De bovengenoemde problemen openbaren zich (tot nog toe) alleen op de schietbaan en in de wapenkamer. Een leidinggevende bij de politie voegt hieraan toe dat ook zijn cliëntèle, voornamelijk vuurwapengevaarlijke verdachten, kennelijk denkt dat de Walther P5 een effectief wapen is, want 'als je het op ze richt, steken ze allemaal hun handen omhoog.'

Hier kunnen wij het volgende aan toevoegen. In geen enkel van de meer dan 3.000 ons bekende voorvallen van politieel vuurwapengebruik zijn door *enige technische storing* van een Walther P5 ongewilde schoten of ongewild rake schoten gevallen, of onverhoopt onbedoeld geen schoten gevallen, noch zijn er gewonden of doden gevallen door technische storingen. Dit neemt niet weg dat een vergelijking van de eventuele (technische) problemen met de Walther P5 met enkele andere vuistvuurwapens in samenwerking met politiediensten van enkele omringende landen hier helderheid in zou kunnen brengen.

Met betrekking tot knelpunt 7 (meer vuurkracht) is ons één voorval bekend waarin politieambtenaren met een Walther P5 de eerste patroonhouder leegschoten en een tweede patroonhouder moesten aanspreken. Bij een aanhouding (autoprocedure) door een arrestatieteam van drie verdachten in 1992 wordt één van de AT'ers beschoten. Deze AT'er moet dekking zoeken en doet dit met behulp van 'dekkingvuur'. Daarbij verschiet hij zeven patronen uit zijn eerste houder en wisselt zijn patroonhouders na het zevende schot, zodat hij met de volgende patroonhouder meteen verder kan schieten. Dit bleek overigens niet nodig te zijn. Vaker komt het voor dat geëmotioneerde politieambtenaren, goedgeels onbe-

wust, hun patroonhouder op een persoon of een auto (bijna) leeg schieten.

Voor het laatst genoemde knelpunt 9 (lastig ontspannen voor linkshandigen) geldt dat wij geen concrete voorvallen kennen waarin dit tot problemen heeft geleid.

'Klein-handigen'

Ten aanzien van het zevende knelpunt is geopperd dat er in plaats van één standaardwapen een keuze uit enkele gelijkwaardige wapens zou moeten worden geboden, wapens die qua maat op de persoon en de functie is toe te snijden (De Visser 1993:7). Eén politieambtenaar verwoordt deze behoefte aan maatwerk als volgt:

'Als ik een nieuwe stropdas of uniformbroek moet hebben of een paar nieuwe schoenen dan moeten ze m'n maten weten. Als ik een wapen moet hebben, toch mijn dagelijks gereedschap, dan is er geen keuze. Een timmerman kiest toch ook zijn eigen hamer?'

Hollander heeft in 1987 139 ambtenaren van de spoorwepolitie (125 rechtshandigen en 14 linkshandigen) onderworpen aan een onderzoek (Hollander 1988). Hij mat hun duim- en wijsvingerlengte en keek hoe zij de ontspanhefboom en de trekker van de Walther P5 konden bedienen. Vervolgens liet hij deze schutters schietoefeningen doen, analyseerde de resultaten en keek daarbij ook of zij de schietoefeningen moesten onderbreken en of zij tijdens het schieten hun handen moesten verplaatsen.

Hollander stelt vast dat alle schutters met een duimlengte tot en met 54 mm bedieningsproblemen hebben met de ontspanhefboom van de Walther P5. Van de schutters met een duimlengte van 55 t/m 63 mm heeft 26 procent dergelijk bedieningsproblemen. Schutters met langere duimen hebben deze problemen niet. Met de bediening van de trekker doen zich problemen voor bij mensen met een wijsvingerlente van korter dan of gelijk aan 104 mm (33 procent van de deelnemende schutters). Twee van de 139 deelnemers moeten de schietoefeningen tussendoor onderbreken omdat zij hun arm moeten ontspannen. De een heeft een te korte wijsvinger, de ander een te lange. Zes deelnemers moeten tijdens het schieten hun hand verplaatsen om de trekker danwel de ontspanhefboom te kunnen bedienen.

Hollander adviseert de leiding van zijn dienst om:

- 1 Naast de Walther P5 een ander, kleiner wapen in gebruik te nemen;
- 2 Een constructiewijziging aan de ontspanhefboom door te voeren ten behoeve van rechtshandigen met een korte duim;
- 3 Bij te geringe duimlengte van rechtshandigen, de ontspanhefboom met de linker hand te laten bedienen;
- 4 Nieuwe wapendragenden te selecteren op duim- en vingerlengten (inclusief duimgaffel) volgens de volgende criteria:
  - duimlengte t/m 54 mm – niet acceptabel,
  - duimlengte van 55 t/m/63 mm – twijfelachtig,
  - vingerlengte (inclusief duimgaffel) t/m 104 mm – twijfelachtig;
- 5 bij twijfelgevallen de kandidaat te laten proefschieten.

De spoorwegpolitie test nu inderdaad kandidaten op hun vaardigheid om de Walther P5 te kunnen hantieren bij de personeelsselectie.

De afdeling Wapens en Munitie van de divisie Logistiek van het Korps landelijke politiediensten laat desgevraagd weten destijds onderzoek te hebben gedaan naar de mogelijkheid om het pistool Walther P5 voor kleinhandige schutters aan te passen met bijvoorbeeld andere grepen. Hierdoor nam de totale lengte echter slechts met 2 mm af, zodat deze wijziging weinig verbetering opleverde. De fabrikant Carl Walther heeft een gelijkwaardige, compacte versie van de Walther P5 ontwikkeld. Dit wapen biedt evenwel onvoldoende soelaas voor het gestelde probleem van te kleine handen. De greep-maten verschillen maar weinig van die van de gewone Walther P5.

Ons zijn uit de 312 dossiers van de rijksrecherche *geen* voorvallen bekend waarin duidelijk is gebleken dat er bijvoorbeeld ongewilde schoten zijn afgegaan doordat – naar de mening van de schutter en/ of de rijksrecherche – de Walther P5 voor de politieambtenaar in kwestie lastig te hanteren was. In één geval suggereert een politieambtenaar dat het ongewilde letselschot uit zijn pistool mogelijk is afgegaan doordat hij kleine vingers heeft. Ons zijn *evenmin* voorvallen bekend waarin door problemen met de hanteerbaarheid van de Walther P5 onbedoeld *geen* schot is afgegaan, waardoor voor de betreffende politieambtenaar eventueel een gevaarlijke situatie is ontstaan.

Wel blijven veel ongewilde schoten ‘onverklaard’. De schutter houdt meestal vol dat hij of zij bij beste

weten niet de wijsvinger aan de trekker heeft gehad en daarom niet begrijpt waarom het schot is afgegaan. Ook hebben rijksrechercheurs soms hun twijfel bij de ongewildheid van sommige als ongewild te boek staande schoten. Ons lijkt het een redelijk natuurlijke beweging om het topzware wapen, dat de neiging heeft instabiel te worden bij bewegingen van de hand, te stabiliseren door de wijsvinger er omheen te krommen, zij het dat op die plaats de trekker zit. Deze beweging kan ons inziens heel wel onbewust plaatsvinden, hetgeen overigens door een adequate opleiding en professionele hantering van het vuurwapen nu juist niet zou mogen voorkomen.

Valveiligheid

Al vanaf 1985, heeft de toenmalige Intendance van de politie (de huidige afdeling Wapens en Munitie het Korps landelijke politiediensten) onderzoek gedaan naar de valveiligheidsproblemen van de Walther P5 en de proeven op film vastgelegd. Vanaf 1986 heeft de Intendance modificatievoorstellen gedaan. De fabrikant was niet te overtuigen. Sinds 1987 zijn er bij de Intendance klachten binnengekomen over voorvallen waarin een Walther P5 is afgegaan bij een val op een harde ondergrond. In totaal zou het om zo'n 15 voorvallen gaan waarin het wapen door een val of stoot afgaat, zonder dat de politieambtenaar het in de hand heeft (*Algemeen Politieblad*, 16 maart 1996: 10). Pas toen in 1990 een Duitse politieambtenaar dodelijk werd getroffen door een kogel uit een vallende Walther P5 erkende de firma Carl Walther het probleem en werden de pistolen Walther P5 in de Duitse deelstaten Baden-Württemberg en Rheinland-Pfalz gemodificeerd. De fabrikant heeft de Nederlandse overheid dezelfde modificatie aangeboden. Nederland heeft dit voorstel wegens de eraan verbonden kosten destijds niet geaccepteerd.

In 1993 heeft ook TNO (het onderzoeksinstituut voor Toegepast Natuurwetenschappelijke Onderzoek) het probleem van de valveiligheid van de Walther P5 onderzocht en vastgesteld dat inderdaad in uitzonderlijke gevallen het pistool af kan gaan als het onder een bepaalde hoek en van minstens 1,5 meter hoogte op een harde ondergrond valt. TNO adviseert de 45.000 wapens te modificeren door de slagpin een kleine millimeter in te korten. In de Nederlandse situatie echter biedt het contract met de fabrikant kennelijk onvoldoende mogelijkheden om de kosten van de

modificatie, geraamd op 10 miljoen gulden, op de fabriek te verhalen.

In Nederland blijft het probleem mede daardoor onopgelost, tot op 25 januari 1996 de minister van Binnenlandse Zaken, naar aanleiding van enkele valincidenten in Nederland, aan de korpsbeheerders meedeelt dat de dienstpistolen zullen worden gemodificeerd. Door tussenkomst van de landsadvocaat heeft het ministerie van Binnenlandse Zaken met de fabrikant een akkoord bereikt. De fabrikant modificeert de wapens en de kosten worden gedeeld door de ministeries van Justitie en Binnenlandse Zaken. De modificatie houdt in:

- 1 Nabewerking van de trekkerstang en de slagpin (19 en 38 in tekening);
- 2 Vervanging van de ontkoppelhefboom (de hefboom waarmee het wapen wordt omtspannen van *single* naar *double action*);
- 3 Plaatsing van een drukstift met veer in de slede (het terugverende bovendeel van het pistool);
- 4 Vervanging van de slagpinborgplaat (40) door een exemplaar met een sperstuk en een drukveer.

Om de drukstift met veer in de slede te kunnen plaatsen boort de fabrikant een gat in de bovenzijde van de slede. Deze modificatie zal weliswaar de benodigde trekkerdruk iets verhogen, maar in zo'n geringe mate dat ook minder sterke agenten het vuurwapen goed zullen kunnen gebruiken.

De minister adviseert in zijn brief van 25 januari 1996 aan de korpsbeheerders om hun politieambtenaren op te dragen het wapen, tot de modificatie heeft plaatsgehad, niet-doorgeladen te dragen, dus niet met een patroon in de kamer ('halfgeladen'). De minister schrijft hiertoe aan de korpsbeheerders (EA95/U3786, 25 januari 1996:2):

'In afwachting van de daadwerkelijke modificatie van het pistool geef ik u in overweging in de interne korpsvoorschriften over de draagwijze van het pistool voor te schrijven dat zich in de kamer van het wapen geen patroon bevindt. Dit betekent concreet dat het pistool voor gebruik eerst doorgeladen moet worden.'

De minister besluit hiertoe omdat erkenning van het probleem ook betekent dat het moet worden aangepakt en dat duidelijk wordt waar de verantwoordelijkheden liggen (namelijk bij het ministerie van Binnenlandse Zaken en bij de korpsbeheerders).

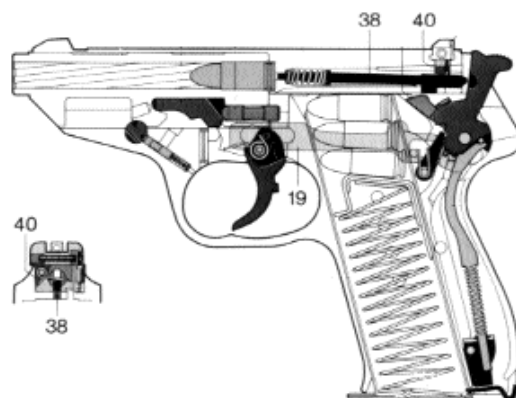
Uit ons onderzoek zijn ons vier 'valschoten' bekend

geworden. In het eerste geval legt een politieambtenaar tijdens het omkleden zijn dienstpistool op een plank, waar het vanaf valt. Het wapen gaat af en veroorzaakt alleen materiële schade. In het tweede geval rent een geüniformeerd politieambtenaar voor een spoedklus over de binnenplaats van het bureau naar een dienstauto. Kennelijk heeft hij zijn pistoolholster niet goed dicht gedaan, want zijn dienstpistool valt uit de holster op de grond en gaat af. Het schot gaat door de broekspijp van de politieambtenaar zonder zijn been te raken en fluit langs het oor van een achter hem lopende collega. In het derde geval gaat het om een politieambtenaar die thuis eet. Als hij zich bukt en weer overeind komt haakt de clipholster achter de kinderstoel, valt het pistool uit de holster en gaat er een schot af rakelings langs zijn vrouw en kinderen. In het vierde geval valt een politieambtenaar-motorrijder tegen een brugleuning aan. Daarbij raakt zijn dienstpistool met kracht bekneld en gaat het af. In geen van deze gevallen raakt er iemand gewond.

Politie-Nederland reageert vrijwel unaniem afwijzend op het advies van de minister van Binnenlandse Zaken aan de korpsbeheerders om de wapens halfgeladen te gaan dragen. Geen van de korpsbeheerders volgt het op, behalve die van de regio Friesland (*NRC Handelsblad*, 7 maart 1996), die overigens korte tijd later zijn dienstvoorschrift voor het halfgeladen dragen weer intrekt.

De redenering achter het niet-opvolgen van het advies van de minister is als volgt samen te vatten:

- 1 Politieambtenaren zijn veelal jarenlang getraind in het dragen van een doorgeladen en ontspannen wapen. Daarin verandering brengen kan ertoe leiden dat in gespannen situaties het wapen technisch niet

Doorsnede
Walther P5 in
geladen-
ontstappen
positie. Tekening:
firma Carl
Walther.

doet waar de politieambtenaar mentaal opvertrouwt, namelijk schieten op het moment dat hij of zij de trekker overhaalt.

- 2 De vuurwapenopleidingen zijn geheel ingericht op de situatie waarin de politieambtenaar met een doorgeladen en ontspannen pistool dienst doet. Dat programma voor korte tijd wijzigingen en vervolgens na de modificatie wederom wijzigen is onbegonnen werk en bovendien niet zonder risico's.
- 3 Een halfgeladen (alleen een patroonhouder geplaatst dus wel geladen maar niet doorgeladen) wapen betekent dat politieambtenaren in situaties waarvan zij verwachten dat het spannend kan gaan worden, eerder hun wapen ter hand nemen en doorladen. Door de spanning zullen zij in veel gevallen vergeten het wapen te ontspannen, waardoor het in *single action* staat en er door de geringe trekkerdruk gemakkelijk ongewild een schot kan afgaan.
- 4 Meermalen laden en ontladen van het pistool kan de munitie beschadigen, waardoor op het moment van doorladen storingen kunnen ontstaan.

Zo legde de regio Amsterdam-Amstelland het advies naast zich neer onder het motto: 'De remedie is erger dan de kwaal' (*Korpsbericht*, politie Amsterdam-Amstelland, nr. 2891, 28 februari 1996:1).

Het verdient vermelding dat het aantal valschoten tussen 1987 en 1995 (15 zonder letsel) getalsmatig niet opweegt tegen het aantal ongewilde schoten met ernstige gevolgen (zeker tien doden en 28 gewonden) in de periode 1978-1995, waarvan een deel vanuit *single action* is afgevuurd (zie Hoofdstuk 10 en de volgende paragraaf). In geen van de publicaties met betrekking tot ongewilde (val)schoten komt het idee aan de orde om het dienstpistool te voorzien van een flexibel koord, zodat het minder gemakkelijk kan vallen of kan worden afgepakt. Een dergelijk koord behoort tot de uitrusting van politiediensten van enkele omliggende landen en ook tot die van de Koninklijke marechaussee (en in het verleden ook tot die van de rijks-politie in combinatie met het pistool FN Browning).

Naar aanleiding van vragen in de Tweede Kamer nuanceert de minister het advies na enige maanden. De minister vindt het dragen van een doorgeladen wapen op zich niet onverantwoord, maar adviseert wapendragers die bureaudienst doen het wapen halfgeladen te dragen (*Algemeen Politieblad*, nummer 9, 27 april 1996:11).

Holsters

Mede in verband met de valveiligheid van het vuurwapen is de wijze van dragen van belang. In dit onderzoek hebben wij daar geen nadere aandacht aan kunnen besteden. Wij volstaan hier dan ook met het in het algemeen aanstippen van enkele knelpunten.

Het verdient aanbeveling om nader te bezien hoe en waarom welke politieambtenaren welke soorten holsters gebruiken. Sommige politieambtenaren dragen het pistool namelijk in holsters die in de praktijk kennelijk gevaar opleveren, doordat zij zodanig zijn gevormd dat de kans aanwezig is dat de politieambtenaar bij het trekken van het wapen de trekker aanraakt en er ongewild een schot afgaat. Door de zogeheten Yagui-holster hebben vier politieambtenaren zichzelf zo in de bil geschoten.

Ook zijn er nogal wat politieambtenaren die hun wapen in een zogeheten *quick defence* holster dragen. Een klein holster zonder clip, dat op de broeksband wordt gedragen. Het pistool wordt in de holster geklemd, maar in de praktijk vallen de wapens daar nog wel eens uit, bijvoorbeeld tijdens hardlopen. Reden waarom de leden van de arrestatieteams worden getraind om tijdens hardlopen de hand op het wapen te houden. Een politieambtenaar in een van de grote steden, die wel eens meegaat met acties van rechercheurs tegen drugspanden, is het opgevallen dat er bij het benaderen van de panden ettelijke Walters P5 over het trottoir schoven.

Ook schouderholsters leveren in de praktijk gevaar op. Met een aantal van dergelijke holsters is het lastig om met één hand het wapen op te bergen. In één geval met een ongewild letselschot ging dit af toen de politieambtenaar die een verdachte met een hand vast had, met zijn andere hand zijn pistool niet kon bergen.

Artikel 18 lid 2 van de Bewapeningsregeling Politie schrijft voor dat het 'pistool wordt gedragen in een door de minister goedgekeurd merk en type.' Verderop in dit hoofdstuk wordt duidelijk dat het ministerie van Binnenlandse Zaken bij de invoering van de Walther P5 desondanks geen holster heeft aangewezen, waardoor er thans een scala aan wapentassen bij de politie in gebruik is. Van niet al deze holsters is de deugdelijkheid, de veiligheid en de wenselijkheid duidelijk. Bij brief van 25 januari 1996 kondigt de minister van Binnenlandse Zaken aan na de slagpinmodificatie van de Walther P5 een holster voor te schrijven (EA95/U3786, 25 januari 1996:2).

De Walther P5 in de praktijk

In de loop van de voorgaande paragrafen zijn de problemen met het pistool Walther P5 – voor zover dieer zijn – aangestipt. Twee knelpunten komen daarin naar voren: de enigermate gebrekkige valveiligheid en het wel zeker regelmatig en ook met letsel voorkomen van ongewilde schoten.

Cijfers over niet rake, ongewilde schoten blijken onbetrouwbaar (zie Hoofdstukken 4 en 5). In het korps Amsterdam-Amstelland en voorheen de gemeentepolitie Amsterdam zijn de ongewilde schoten evenwel al jaren een vast bestanddeel van het ‘ernstvuur’: tussen de tien en 20 procent (Dekker 1984:385). In de meeste andere korpsen worden ongewilde schoten niet gemeld of geregistreerd. Het is echter aannemelijk dat ongewilde schoten in geheel Nederland regelmatig voorkomen (zie verder Hoofdstuk 4).

Van de 53 doden ten gevolge van politieel vuurwapengebruik in de periode 1978-1995 zijn er tien gevallen door ongewilde schoten. Van de 244 gewonden in dezelfde periode vallen er 28 door ongewilde schoten. In Hoofdstuk 10 besteden wij aan dit probleem uitvoerig aandacht. Hier volstaan wij met de opmerking dat gezien de frequentie en de toedracht van ongewilde letsel-schoten de Bewapeningscommissie bij de selectie van een nieuw dienstpistool terecht nadrukkelijk heeft gestreefd naar het voorkomen van ongewilde schoten. Tevens moeten wij concluderen dat dit helaas niet is gelukt. Naar rato zijn er meer doden en gewonden gevallen door ongewilde schoten met de Walther P5 dan met de oude FN Browning. Het is evenwel te gemakkelijk om dit probleem te schuiven op het conto van het dienstpistool.

Berekeningen met de gegevens in ons databestand laten zien dat van 386 voorvallen raak schieten met de Walther P5 in 63 procent van de gevallen het beoogde doel geheel of gedeeltelijk werd bereikt. Voor 262 voorvallen met rake schoten uit het FN-pistool was dit 50 procent. Bij deze cijfers is ons *niet* bekend of de personen in kwestie ook daadwerkelijk ‘handelingsonbekwaam’ waren of alleen maar de strijd opgaven. Evenmin is ons bekend of de rake schoten op auto’s het doorrijden onmogelijk maakten of de bestuurder zich om andere reden gewonnen gaf.

Dragen, bewaren en innemen van het dienstpistool

Ingevolge artikel 18 Bewapeningsregeling politie is aan de korpsbeheerders opgedragen regels te geven

met betrekking tot het dragen, het onderhouden en het in een inbraakvrije ruimte bewaren van de toegelaten wapens en munitie. Met betrekking tot deze onderwerpen werd in de vorm van een schriftelijke enquête aan de korpsbeheerders van de 25 politieregio’s gevraagd in hoeverre op dit punt nadere regelgeving tot stand was gekomen. Dezelfde vraag werd gesteld aan de beheerders van het Korps landelijke politiediensten en de Koninklijke marechaussee en aan de spoorwegpolitie. Door alle korpsen, dat wil zeggen door totaal 28 respondenten, werden de vragenlijsten geretourneerd en kopieën van de desbetreffende dienstvoorschriften overlegd. De hiernavolgende samenvatting betreft de stand van zaken per 1 januari 1996. De resultaten van de enquête waren als volgt.

Draagplicht

De Bewapeningsregeling politie bepaalt dat de bewapening van de politieambtenaar ‘tijdens de uitoefening van de dienst’ bestaat uit de Walther P5. Dat betekent dat ambtenaren uitsluitend het pistool Walther P5 mogen dragen. Omdat in de toelichting op de Bewapeningsregeling politie over dit onderwerp met geen woord wordt gerept, moet worden aangenomen dat de wetgever geen verplichting heeft willen opnemen voor het dragen van het dienstpistool tijdens diensttijd. De korpsbeheerder zou door middel van een intern dienstvoorschrift het verplicht dragen in het belang van de goede dienstuitoefening kunnen voorschrijven. Uit het dienstvoorschriftenonderzoek blijkt dat in negen politieregio’s, de Koninklijke marechaussee en de spoorwegpolitie sprake is van een draagplicht tijdens diensttijd. Totaal 16 politieregio’s hebben hierover niets geregeld.

Dragen buiten diensttijd

De bevoegdheid om het dienstpistool te dragen ‘tijdens de uitoefening van de dienst’ werpt de vraag op in hoeverre het wapen eveneens mag worden gedragen na afloop van danwel voorafgaande aan de dienst. Zoals in Hoofdstuk 2 is uiteengezet zal, zolang de Bewapeningsregeling politie geen nadere regels geeft voor het dragen van het dienstpistool buiten diensttijd, dit als ongeoorloofd moeten worden beschouwd. De Kaderregeling van het Korps landelijke politiediensten bepaalt dat de ambtenaar de tot zijn uitrusting behorend dienstpistool alleen draagt tijdens de dienst, tenzij het dragen strekt tot deelne-

ming aan politieschietwedstrijden. Impliciet handelt het hierbij om een draagverbod buiten diensttijd. De regio Haaglanden kent een soortgelijke regeling als het Korps landelijke politiediensten. Het dragen is geformuleerd in de vorm van een veroorloevende norm: het dragen is alleen toegestaan tijdens de uitoefening van de dienst en tijdens het rechtstreeks van en naar de woning begeven. De regio's in Noord- en Oost-Nederland maken ten aanzien van de draagplicht een uitzondering voor stafleden van een organieke eenheid en voor de ambtenaar vanaf de rang van inspecteur. In een enkele regio wordt een (disciplinaire) reactie in het vooruitzicht gesteld voor het geval dat verzuimd wordt het pistool te dragen. Negen politieregio's, de Koninklijke marechaussee en het Korps landelijke politiediensten hebben voorschriften gegeven voor het beperken van de draagplicht binnen bepaalde ruimtes van het politiebureau, zoals het cellencomplex, de FATS-ruimte en de kantine. In geen van de korpsen worden specifieke regels gegeven of sancties voorgeschreven in het geval dat verzuimd wordt het dienstpistool te dragen. Wat betreft het mee naar huis nemen van het dienstpistool na afloop van de dienst hebben zeven politieregio's, het Korps landelijke politiediensten en de spoorwegpolitie een regeling getroffen. In twee regio's is het mee naar huis nemen gekoppeld aan het in uniform naar huis gaan. In twee regio's staat het meenemen naar huis ter beoordeling van de individuele politieambtenaar, maar wordt per dienstvoorschrift nadrukkelijk gewezen op een ieders persoonlijke verantwoordelijkheid voor de risico's die daaraan zijn verbonden.

Wijze van bewaren

In vier politieregio's wordt de eis gesteld dat het pistool steeds op het bureau moet worden bewaard. Vijf politieregio's en de spoorwegpolitie stellen om te voorkomen dat het pistool in onbevoegde handen komt voorwaarden om het dienstpistool thuis te mogen bewaren. Het desbetreffende dienstvoorschrift van de regio Amsterdam-Amstelland bepaalt het opbergen van het dienstpistool geschiedt 'in een deugdelijk af te sluiten kast of lade in een gebouw dat in het gehele etmaal is bezet'. De desbetreffende dienstorder van de regio Haaglanden bepaalt dat buiten dienst het vuurwapen en de daarbij behorende munitie slechts in een politiegebouw mag worden achter-

gelaten, als dit gebouw permanent door politiepersoneel bezet is. Wanneer een politiegebouw niet permanent bezet is, mag het vuurwapen niet in het gebouw worden achtergelaten:

'Het dient te worden meegenomen naar de woning waar het op een veilige, met slot en grendel afgesloten plaats dient te worden opgeborgen, zodanig dat het voor onbevoegden niet bereikbaar is.'

De Kaderregeling van het Korps landelijke politiediensten bepaalt dat de ambtenaar die gedurende meer vijf dagen geen dienst verricht, het wapen 'in beginsel moet opbergen in de daartoe bestemde ruimte van het dienstgebouw.'

Onderhoud

Bij acht politieregio's, het Korps landelijke politiediensten, de Koninklijke marechaussee en de spoorwegpolitie troffen wij dienstvoorschriften aan met betrekking tot de controle op het onderhoud en technische staat van het dienstpistool. In een enkel korps wordt aan het nietdoorstaan van de jaarlijkse controle op het onderhoud van het dienstwapen een sanctie verbonden.

Innemen van het dienstpistool

Wat het innemen van het vuurwapen en de munitie betreft kennen negen politieregio's, het Korps landelijke politiediensten en de spoorwegpolitie nadere bepalingen voor het geval van buiten functie stellen of schorsing, terwijl zeven politieregio's, het Korps landelijke politiediensten en de spoorwegpolitie, interne voorschriften hebben gemaakt in geval van langdurige afwezigheid, bijvoorbeeld wegens ziekte of ongeval, waarbij minimumtermijnen worden genoemd die variëren van twee tot vier weken. Daarnaast kent een enkel korps nog een ander criterium voor innamen. Het desbetreffende dienstvoorschrift van de regio Drenthe bepaalt bijvoorbeeld dat het dienstpistool wordt ingenomen als 'de vrees bestaat dat misbruik van het dienstvuurwapen zal worden gemaakt' terwijl bijvoorbeeld in de regio's Noord-Holland-Noord en Hollands Midden tot innamen wordt overgegaan als 'het vertrouwen in een verantwoord gebruik ontbreekt.' In de regio Noord- en Oost-Gelderland wordt het wapen ook ingenomen indien het vertrouwen in een verantwoord gebruik ontbreekt 'op basis van instructieresultaten.' Voor de wijze van uitvoering bepaalt het dienstvoorschrift:

‘Indien de vrees voor misbruik van dienst(vuur)wapen(s) van dien aard is, dat onmiddellijke inname noodzakelijk is, kan de lijnchef dienst(vuur)wapen(s) van de ambtenaar tijdelijk in bewaring nemen. Na deze tijdelijke inbewaringneming pleegt de lijnchef zo spoedig mogelijk overleg met de naasthogere lijnchef.’

In de regio Amsterdam-Amstelland kan een docent van de vuurwapenopleiding het vuurwapen innemen indien de betrokkene:

‘kennelijk door psychische of permanente fysieke oorzaken niet in staat is de vereiste handelingen te verrichten om het wapen op een veilige en doeltreffende wijze te hanteren.’

Een inmiddels vervallen dienstorder van de regio Rotterdam-Rijnmond bevatte voor het innemen van het dienstwapen het criterium ‘indien de lichamelijke of geestelijke gesteldheid van de politieambtenaar daartoe aanleiding geeft (op voorschrift van de politiearts).’ Toepassing van dit oude dienstvoorschrift gaf volgens zeggen problemen omdat de korpsleiding tegenover een te beoordelen politiefunctaris zich niet zou kunnen beroepen op geschreven recht.

Vier politieregio’s kennen tot slot nog een regeling waarin het innemen van het dienstpistool als sanctie is opgenomen voor het geval dat de betrokken politieambtenaar niet voldoet aan het behalen van het vereiste niveau van vuurwapenvaardigheid.

Het pistool Glock 17

Zoals eerder duidelijk is geworden, valt de bewapening van de Koninklijke marechaussee niet onder de Bewapeningsregeling politie. Dit ondanks het feit dat een groot deel van het bewapende personeel van dit landmachtonderdeel wel voor de politietaak wordt ingezet. De Koninklijke marechaussee had tot 1946 hetzelfde persoonlijk wapen als de rijkspolitie, namelijk de FN Browning model 1922 (M22), kaliber 9 x 17 mm (kort) en daarna de FN Browning 1935 (model M46) *high power of grand puissance*, kaliber 9 x 17 mm. Sinds 1994 zijn de ambtenaren van de Koninklijke marechaussee uitgerust met het pistool Glock 17 kaliber 9 x 19 mm, ontworpen door de Oostenrijkse Gaston Glock, industrieel ontwerper van tot dan toe voornamelijk huishoudelijke apparaten.

De Koninklijke marechaussee had in het midden van de jaren ’80 al het oog op de Glock 17 laten vallen. Vijftig rechercheurs van de Koninklijke marechaus-

see waren namelijk bewapend met een FN Browning 1922 van de rijkspolitie, aan hen in bruikleen gegeven door het ministerie van Justitie. Aangezien de politie de FN pistolen verving door Walthers P5, moesten deze in bruikleen gegeven wapens worden ingeleverd. In 1986 kocht de Koninklijke marechaussee voor de betreffende rechercheurs 50 pistolen type Glock 17, dat in 1984 op de markt was gekomen. De typeaanduiding ‘17’ bij Glock staat voor het zeventiende in productie genomen ontwerp van Gaston Glock.

De Koninklijke landmacht, waar de Koninklijke marechaussee onderdeel van uitmaakt, had de vervanging van het persoonlijk wapen FN Browning gepland voor de periode 1996-1997. Mede op instigatie van de Koninklijke marechaussee is die operatie in die tijd naar voren gehaald. Ten behoeve van de keuze voor een nieuw pistool testte de Koninklijke landmacht in 1990 vier vuurwapens: de pistolen Glock 17, Sig Sauer P226, de Beretta 92FS en de Walther P88. De vereisten betroffen (volgens de beschikbaar gestelde informatie van de Koninklijke landmacht):

- 1 algemene technische aspecten (waaronder geluids-overlast en rookontwikkeling);
- 2 functionele aspecten (waaronder hanteerbaarheid, dracht, trekkerdruk, richtmiddelen en houdercapaciteit en de mogelijkheid van visuele controle daarop door de schutter);
- 3 gebruikersaspecten (waaronder veiligheid met betrekking tot ongewilde schoten en valveiligheid, kwetsbaarheid en onderhoud);
- 4 documentatie.

Door middel van een enquête en een steekproefsgewijze beproeving verwierf men informatie op de aspecten: militair gebruik, politieel gebruik, vrouwvriendelijkheid en onderhoudsvriendelijkheid.

De nog in ontwikkeling zijnde Walther P88 viel door storingen af. De andere drie wapens kwamen goed door de tests. De Sig Sauer P226 genoot een betrekkelijke voorkeur voor het militair gebruik, de Glock 17 voor het politieel gebruik. De prijs (inclusief onderhoud en onderdelen) gaf uiteindelijk de doorslag en de Koninklijke landmacht schafte een groot aantal pistolen Glock 17 aan als persoonlijk wapen voor de Koninklijke marechaussee en voor medewerkers van de landmacht in functies zoals medisch personeel en tankchauffeurs. De eerste 5.000 van deze pistolen werden in 1992 geleverd aan de Koninklijke marechaussee. In de loop van 1994 was het

personeel van de Koninklijke marechaussee omgeschoold naar de Glock 17. Inmiddels is de Glock 17 het persoonlijk wapen voor de gehele krijgsmacht, dus ook bij de Koninklijke marine en de Koninklijke luchtmacht.

De Glock 17 is in een aantal opzichten een bijzonder wapen. Doordat het wapen grotendeels van kunststof is, behalve loop, slede en kamer, is het licht en toch sterk. Het bestaat uit slechts 33 onderdelen en is eenvoudig van constructie en daardoor gemakkelijk te demonteren en te onderhouden. Verder wijkt het af van de meeste politiepistolen door het ontbreken van een *double action*-systeem. Bij de Glock 17 zijn trekkerdruk en trekkerweg van het eerste schot en de volgende schoten volledig gelijk. Daarbij loopt de trekkerdruk op van 10 Newton (ongeveer 1 kilogram) tijdens de eerste 5 mm tot 20 tot 30 Newton (ongeveer 2,5 kilogram) tijdens de laatste 2,5 mm van de trekkerweg. Dit heeft als voordeel dat de schutter bij de volgende schoten niet verrast kan worden door een gemakkelijker afgaand pistool. Bij de Walther P5 van de politie zijn, zonder ontspannen, trekkerweg en trekkerdruk

bij eerste schot in *double action*-stand ruwweg twee keer zo groot als bij de volgende schoten. Daardoor is de kans op ongewilde schoten in *single action* groter. In plaats van een *double action/single action*-systeem is de Glock 17 voorzien van drie veiligheden tegen het ongewild afgaan van schoten: de trekkerveiligheid, de slagpinveiligheid en de valveiligheid. De fabrikant noemt dit *safe action*.

Verder is de Glock 17 uiterlijk te onderscheiden van andere pistolen door de vierkante slede en het ontbreken van een hamer. Het wapen heeft ook geen interne hamer, zoals bijvoorbeeld het pistool Heckler & Koch P9S. Het pistool Glock 17 is groter dan de Walther P5 van de politie. De loop van de Glock 17 is 11,4 cm lang en die van de Walther P5 meet 8,9 cm. Door het gebruik van kunststoffen in het frame is de Glock 17 echter lichter dan de Walther P5: 625 gram tegen 795 gram (ongeladen).

De loop van de Glock 17 wijkt ook af van hetgeen gebruikelijk is in wapenland. Bij de meest pistolen is de loop namelijk voorzien van zogeheten 'trekken en velden', die de kogel een draaiing geven. Daardoor is de kogel in zijn baan stabiel en daarmee trefzekker. De trekken en velden laten voor het type wapen kenmerkende groeven op de kogel achter, die samen met de specifieke slijtage van het wapen de kogel sluitend traceerbaar maken op het wapen waarmee is geschoten. De loop van de Glock 17 is evenwel 'hexagonaal' gevormd. Het Gerechtelijk Laboratorium heeft daardoor meer moeite met het koppelen van de kogel aan het specifiek wapen. Dit geldt overigens ook voor de 'polygonale' loop van de Heckler & Koch P9S, het standaarddienstpistool van Brigade Speciale Beveiligingsopdrachten (BSB) van de Koninklijke mare-

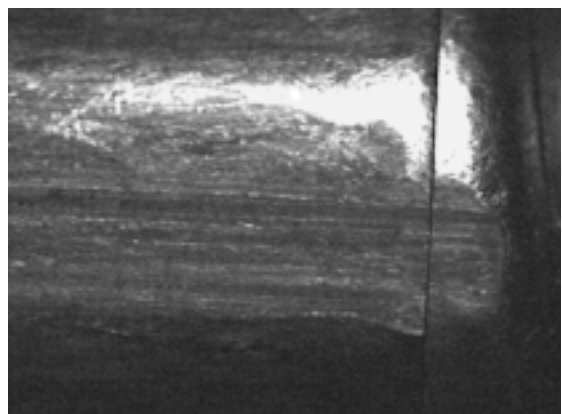
Het pistool Glock 17 van de Koninklijke marechaussee (met losse patroonhouder).

Links: een kogel met de duidelijk herkenbare sporen van trekken en velden uit de Walther P5 onder de vergelijkingsmicroscop

Rechts: een kogel met een afvlakking uit de zeskantige loop van de Glock 17

Foto: Gerechtelijk Laboratorium

chaussee. De Glock 17 heeft een patroonhouder met een capaciteit van 17 patronen tegen acht van de Walter P5. De ambtenaar van de Koninklijke marechaussee draagt de Glock 17 geladen met tien patronen, waarvan een in de kamer (doorgeladen).

Eisen te stellen aan politiemunitie

Zoals reeds vermeld gaf de Bewapeningscommissie, die de ministers moest adviseren over de keuze voor een nieuw dienstpistool in 1979, ook een advies over de daarbij in te voeren munitie. Daarbij formuleert de Bewapeningscommissie drie eisen waaraan de gebezigde munitie moet voldoen (Commissie inzake Bewapening en Uitrusting van de Gemeentepolitie en het Korps Rijkspolitie 1979:2):

- grote stoppende uitwerking, d.w.z. met één tref-fer moet het de tegenstander onmogelijk gemaakt worden (verder) aan te vallen of te vluchten;

- geringe 'restenergie', d.w.z. de kogel mag het lichaam van de tegenstander in het geheel niet meer verlaten dan wel met een zo geringe snelheid, dat daaruit geen gevaar ontstaat voor omstanders noch direct noch indirect als gevolg van terugkaatsing ('ricochet');

- het beoogde doel moet bereikt kunnen worden met een zo gering mogelijk letsel bij de tegenstander, hetzij van tijdelijke, hetzij van blijvende aard.'

De Bewapeningscommissie adviseert de minister de conventionele volmantelpatroon te vervangen, omdat deze munitie tegenstanders niet in alle gevallen met één raak schot ongevaarlijk zou maken en omdat de volmantelmunitie dwars door tegenstanders heen zou schieten en zo omstanders zou kunnen raken. Verder wordt het om redenen van gezondheid van het politiepersoneel niet langer gewenst geacht dat de munitie lood bevatte, dat in kleine deeltjes in de lucht kon komen in gesloten schietruimtes. Een vereiste is ook dat de nieuwe munitie voldoende penetratievermogen heeft. De twee belangrijkste vereisten: veel stoppende werking en veel penetratievermogen, zijn traditioneel met elkaar strijdige eigenschappen (*Algemeen Politieblad*, 9 juni 1979:276). Stoppende werking wil zeggen meer 'energie-overdracht'. Een projectiel met veel stoppende werking geeft meer energie (snelheid en kracht) af aan het geraakte object dan een projectiel met weinig stoppende werking. Met penetratievermogen wordt bedoeld het vermogen van een projectiel om een dekking (bijvoorbeeld een

autoportier) van een tegenstander te doorboren en vervolgens die tegenstander ook nog adequaat te verwonden.

Kort samengevat betreffen de eisen gesteld aan de nieuw in te voeren munitie de volgende onderdelen (tevens ontleend aan: Commissie inzake Bewapening en Uitrusting van de Gemeentepolitie en het Korps Rijkspolitie 1986):

- 1 de munitie moet een grote stoppende werking hebben, dat wil zeggen met één tref-fer moet het de tegenstander onmogelijk worden (verder) aan te vallen of te vluchten;
- 2 de gewenste 'trefenergie' moet ongeveer 500 Joule zijn;
- 3 het schot moet een geringe 'restenergie' hebben, dat wil zeggen dat de kogel het lichaam van de tegenstander in het geheel niet meer mag verlaten, dan wel met een zo geringe snelheid dat daaruit geen gevaar ontstaat voor omstanders;
- 4 het beoogde doel moet bereikt kunnen worden met zo gering mogelijk letsel bij de tegenstander;
- 5 een schot moet een eventuele dekking van de tegenstander van maximaal 1,2 mm staalplaat (bijvoorbeeld een autoportier) kunnen doorboren zonder te fragmenteren en daardoor ernstiger verwondingen te veroorzaken;
- 6 het gevaar van 'ricochet' – afketsen en doorvliegen met kans op ongewenst letsel – moet zo gering mogelijk zijn;
- 7 de 'trefferspreiding', dat wil zeggen de afwijking tussen richtpunt en trefpunt moet binnen de aanvaardbaar geachte tolerantie vallen (maximaal gemiddeld 40 mm afwijking in hoogte en breedte bij een schootsafstand van 35 meter);
- 8 als de munitie menselijk bot raakt (bijvoorbeeld in ledematen) moet er zo weinig mogelijk versplintering optreden;
- 9 de kruittlading van de patroon moet het pistool een niet al te grote 'opslag' geven (gemeten in de hoek waarover de loop van het wapen 'opslaat' na een schot);
- 10 de patroon moet geen storingen in het pistool veroorzaken en zelf over langere periode goed en afvuurbaar blijven (bedrijfszekerheid en duurzaamheid);
- 11 de munitie mag geen lood of loodhoudende stoffen bevatten in verband met de gezondheid van het politiepersoneel op schietbanen.

Het is opmerkelijk dat de Bewapeningscommissie en de vakministeries de veronderstelling dat de volmantelmunitie niet voldoet en daarom moet worden vervangen, kwalitatief en kwantitatief nauwelijks onderbouwen. Men volstaat met een lijst van 14 gevallen uit enkele jaren waaruit de geringe effectiviteit van de volmantelmunitie zou blijken. Van enige wetenschappelijk analyse of zelfs maar een poging daartoe is geen sprake. Ook ontbreekt een kwalitatieve en kwantitatieve vergelijking van alle gevallen met trefers, effectief en niet-effectief.

Munitieonderzoek

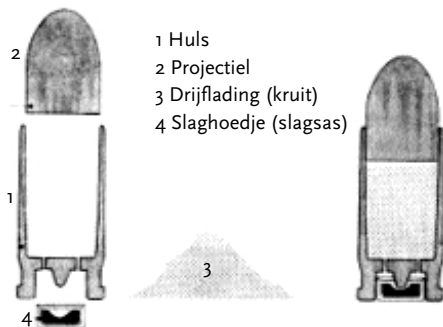
Voor het onderzoek ter voorbereiding van het munitie-advies van de Bewapeningscommissie komen verscheidene soorten munitie in aanmerking. De belangrijkste daarvan waren de bekende volmantelpatroon (twee varianten); het *MEN-spezialgeschoss* van de Duitse fabrikant Metallwerk Elisenhütte Nassau en het *Action-Geschoss* van de Duitse fabrikant Dynamit Nobel. De laatste twee zijn eerder al op verzoek van de toenmalige Westduitse politie ontwikkeld. Dit

type munitie is niet geheel nieuw. Fabrikant Dynamit Nobel maakte voor de Nederlandse landmacht al jaren .50 KB (korte baan) mitrailleurmunitie van dit type. Deze munitie wordt uitsluitend op de schietbaan vershoten. De fabrikant kan voor de politiemunitie bestaande machines gebruiken. Op verzoek van de Nederlandse overheid en politie is de messing variant op het *Action-Geschoss*, de Action 3, ontwikkeld.

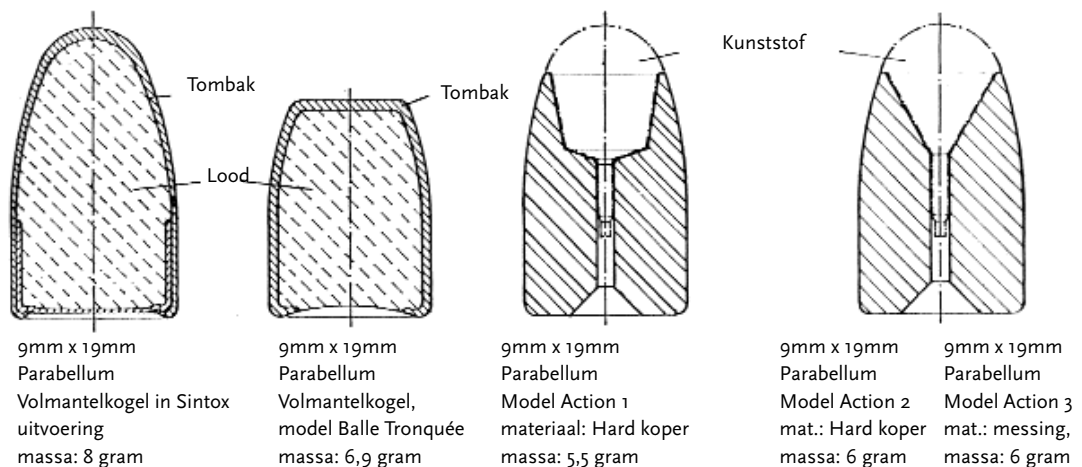
De volmantelkogel (9 x 19 mm) van Dynamit Nobel bestaat behalve uit een huls en een slaghoedje uit een loden prop, de 'kogel', omgeven door een tombak (evenals messing een koperlegering) mantel met een 'spitsboog- of ogief-vormige' voorkant. De messing mantel is glad en kan inderdaad betrekkelijk gemakkelijk door zacht materiaal heen glijden. Eenzelfde loden prop zonder mantel vervormt sterk en geeft in korte tijd het merendeel van zijn energie af aan het weefsel waarin hij terecht komt. De volmantelpatroon geldt in de onderzoeken als referentie. De loden volmantelpatroon Balle Tronquée (9 x 19 mm) van de Belgische fabrikant Fabrique Nationale (het bekende FN van het tot dan gebruikte standaarddienstpistool) heeft een platte neus en eveneens een tombak mantel en een loden kern.

Het *MEN-spezialgeschoss* (9 x 19 mm) – ook wel *quick defence* genoemd – heeft een projectiel dat bestaat uit een half open tombak mantel met een loden kogelneus. Deze patroon lijkt sterk op de traditionele *hollow-point* munitie. Het projectiel gaat bij het raken van het doel open staan en krijgt dan een kaliber van ongeveer 18 mm en veroorzaakt zodoende tamelijk zware verwondingen. Dergelijke munitie is ook bij

Opbouw van een patroon
Bron: Livia Jakobs
(red.) 1995: 86

Vier kogels die in het keuzeonderzoek zijn betrokken in doorsnee: de oude volmantelkogel, de afgeplatte volmantelkogel, de Action 1 en de Action 2 en 3.
Bron: Bewapeningscommissie 1986: Bijlage 3)

sommige speciale eenheden van de Franse politie in gebruik.

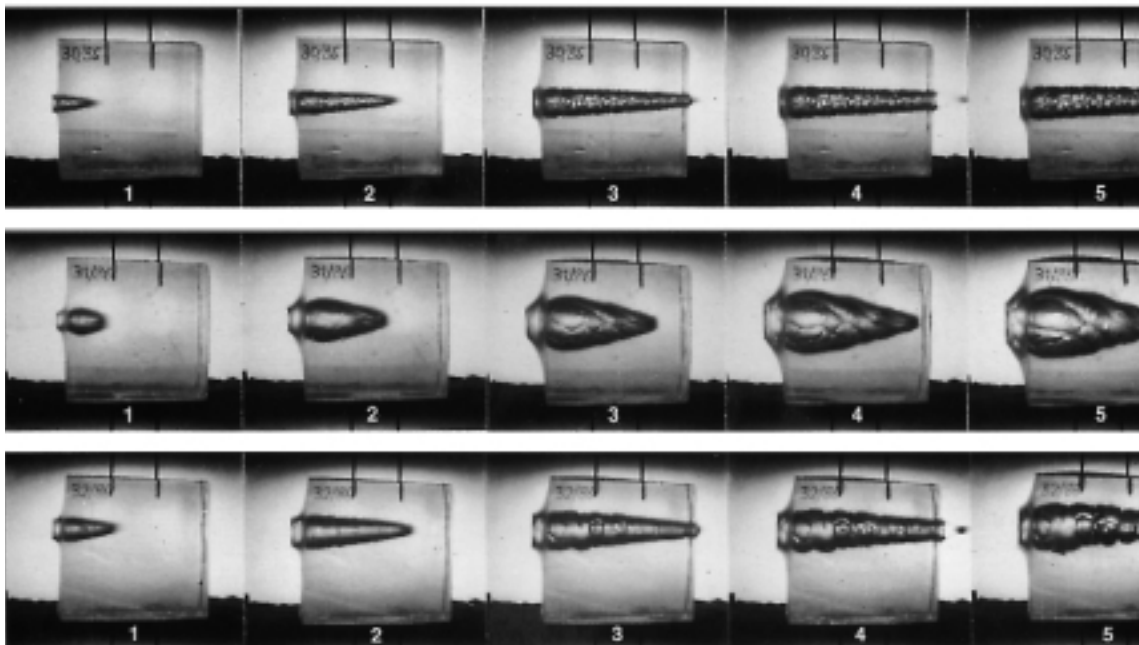
Het Action-Geschoß (9 x 19 mm) van Dynamit-Nobel heeft een doorboord, hard koperen projectiel, dat niet open klapt, maar waarvan de randen omkrullen na de inslag, waardoor het na inslag een kaliber krijgt van ongeveer 12 mm. Op dit projectiel ontstonden in de loop van het onderzoek enkele varianten: de Action 2 en de Action 3. Het Action-Geschoß heet dan verder Action 1. Het verschil tussen de hard-koperen Action 1 en de koperen 2 schuilt voornamelijk in de dikte van de voorste rand van het projectiel. Die van de Action 1 krult gemakkelijker om, waardoor het projectiel meer energie afgeeft aan het gepenetreerde weefsel. Het projectiel van de Action 3 heeft dezelfde vorm als dat van de Action 2, maar is gemaakt van messing, dat in zacht weefsel niet of nauwelijks vervormt.

Door de vorm geeft het Action 3 projectiel wel meer energie af dan het volmantelprojectiel. Bij dit alles is het belangrijk dat elke munitie in een groter gebied dan alleen de eigen diameter van het projectiel schade veroorzaakt. Dit komt door de schokgolf van de energie die het projectiel aan zijn omgeving afgeeft. De mate van beschadiging en de omvang van het beschadigde gebied rond het inslagtraject verschilt per munitiesoort.

Keuze voor de Action 3-patroon

De Bewapeningscommissie kiest in het advies van maart 1979 aan de minister van Binnenlandse Zaken voor een zogeheten ‘vervormend projectiel’ van het type Action-Geschoß van Dynamit Nobel of MENSPEZIALGESCHOß. Deze munitie zou effectiever zijn, omdat deze na het raken van het doel meer energie afgeeft en daardoor meer letsel en pijn veroorzaakt. In de wandeling is dit soort munitie de ‘stopkogel’ gaan heten. Deze term is gemunt door de toenmalige voorlichter van het ministerie van Binnenlandse Zaken. Het is echter een misleidend begrip, omdat het de suggestie wekt dat munitie van dit type als een soort wondermiddel alles en iedereen in één keer stopt. Als de regering het advies van de Bewapeningscommissie in september 1979 bespreekt met de vaste kamercommissies voor Justitie en Binnenlandse Zaken, stellen de Kamerleden kritische vragen. In 1979 besluit de Duitse overheid op aandringen van de politievakorganisaties daar om de Action 1 *niet* in te voeren (Klerks 1989:128). En in 1984 schaarde Interpol de munitie Action-Geschoß (Action 1) onder de categorie ‘niet toegelaten onder de Haagse Conventie (Clanet 1984:51).

In maart 1980 beantwoordt de regering de Kamer vragen schriftelijk, met medezending van het gevraagde adviesrapport van J. Zeldenrust, de directeur

*Inslag van kogels op gelatineblokken
Van boven naar beneden:
De volmantelkogel
De Action 1-kogel
De Action 3-kogel
Duidelijk zichtbaar is dat dat de Action 1-kogel het gelatineblok aanmerkelijk meer opblaast dan de andere kogels
Foto: Dynamit Nobel GmbH*

van het Gerechtelijk Geneeskundig Laboratorium (Tweede Kamer, 1979-1980, 15800, hoofdstukken VI en VII, nr. 66). In het antwoord aan de Kamer gaan de ministers ook in op de relevante bepalingen uit internationale verdragen.

Zeldenrust relativeert in zijn rapport de stelling van de Bewapeningscommissie dat hoe groter de wond is, des te heviger de pijn wordt en des te effectiever het rake schot is. Dat hangt volgens Zeldenrust sterk af van de psychische conditionering van de aangeschoten persoon. Verder acht Zeldenrust het uit medisch oogpunt niet gewenst dat afgeschoten projectielen altijd in het lichaam achterblijven, zoals de Bewapeningscommissie vereist en dus operatief moeten worden verwijderd. Gezien de ernst van de verwondingen die de 'stopkogel' teweeg zou kunnen brengen en de geringe ervaring in Nederland met het behandelen van ernstige schotwonden komt Zeldenrust tot de conclusie algemene invoering van de Action 1-kogel te moeten ontraden. Alleen voor zeer goed geoefende schutters en voor bepaalde feiten en omstandigheden zou invoering volgens hem verantwoord zijn. Zeldenrust concludeert dan:

'Het behoeft geen betoog dat het punt: verzwaarde geweldstoepassing negatieve ethische aspecten heeft; ter overweging komt echter ook of en in hoeverre het algemeen belang van orde en veiligheid prevaleert' (Tweede Kamer, 1979-1980, 15800, hoofdstukken VI en VII, nr. 66, blz. 8).

Verder schrijven de ministers van Justitie en Binnenlandse Zaken in hun antwoord op vragen van de Tweede Kamer van 4 maart 1980 (zitting 1979-1980, 15800, hoofdstukken VI en VII, nr. 66, blz. 3):

'Eind 1977 heeft Nederland twee protocollen inzake het humanitaire oorlogsrecht getekend welke een aanvulling vormen op de Rode Kruisverdragen van 1949. Daarin wordt onder meer bepaald dat het verboden is munitie te gebruiken welke overbodige verwondingen of niet noodzakelijk leed veroorzaakt. Deze verplichting geldt in tijden van een gewapend conflict. Voorts is ons land sinds 1900 gebonden aan de ter gelegenheid van de Internationale Vredesconferentie te 's-Gravenhage ondertekende en bekrachtigde 'verklaring, houdende het verbod tot beziging van kogels die zich in het menselijk lichaam gemakkelijk uitzetten of vervormen, zoals kogels met harden mantel, waarvan de mantel niet geheel de kern dekt of van inkervingen voorzien is.'

Met de verwijzing naar de anti dum dum-verklaring van 1900 en het Rode Kruisverdrag van 1977 beoogt de regering kennelijk te onderstrepen dat – waar het oorlogsrecht excessief verwondende munitie afwijst als zijnde inhumain – de keuze voor dergelijke munitie in vreedstijd niet maar aan de orde is. Het anti dum dum-criterium komt er op neer dat het projectiel bij de inslag in het doel (menselijk weefsel) niet zodanig mag vervormen, dat het groter wordt dan het eigen oorspronkelijk kaliber. Overigens schijnt de munitie van de bijzondere bijstandseenheden (BBE-politie, BBE-krijgsmacht en BBE-mariniers) niet onder deze bepaling te vallen (zie Hoofdstuk 9).

In het betreffende Tweede Kamer stuk (zitting 1979-1980, 15800, hoofdstukken VI en VII, nr. 66:5) worden de voor- en nadelen van de volmantel en de voorgestelde, deformerende munitie nog eens opgesomd.

Voordelen volmantelmunitie:

- groot penetratievermogen op harde doelen (dekkingen);
- voorspelbaarder letsel dan van deformerende munitie.

Nadelen volmantelmunitie:

- weinig energie-overdracht, waardoor kans op uitschot en geringe uitwerking;
- grote kans op botversplintering;
- doorboort een autoband wel, maar doet die niet snel leeglopen;

Voordelen deformerende munitie:

- goed penetratievermogen;
- geringe kans op uitschot;
- goede kans op uitschakelen door één schot;
- minder botversplintering;
- laat door 'ponswerking' een autoband eerder leeglopen;

Nadelen deformerende munitie:

- geringe ervaring in Europa waardoor weinig voorspelbaar letsel;
- duurder dan volmantel.

In april 1980 uit ook de Eerste Kamer bezwaren tegen de keuze voor de vervormende munitie. Desgevraagd acht de regering nadere studie van alternatieven niet opportuun, maar zij geeft toe dat er geen noodzaak is tot directe vervanging van de volmantelmunitie. De Kamer neemt daarop in november 1980 een motie aan waarin zij stelt dat nader onderzoek

naar de 'stopkogel' in vergelijking tot de bestaande en andere munitie gewenst is. In november 1981 geeft de regering de Bewapeningscommissie de vervolgoedracht om te zoeken naar vervangingsmunitie die door een stompe neus meer energie aan het doel afgeeft, maar niet vervormt zoals de 'stopkogel'. In februari 1982 krijgt de Tweede Kamer het rapport over de 'stopkogel' aangeboden, tegelijk met een rapport over een andere munitiesoort die weliswaar een stompe neus, maar desondanks niet vervormt, zoals de Action 1 'stopkogel'. De fabrikant heeft de ontwikkeling van deze tussenvorm dan echter nog niet afgerond. De tussenvorm is de Dynamit Nobel A.G., type Action 2.

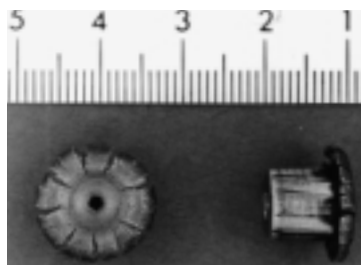
Uiteindelijk brengt de Bewapeningscommissie in februari 1986 advies uit, als de beoogde munitie in een productie-stadium verkeert. Inmiddels is er dan sprake van de verbeterde tussenvorm, de Action 3. Deze patroon heeft een projectiel van messing. Het projectiel van de Action 1 is van hard koper gemaakt en dat van de Action 2 van koper. De voorkant van de Action 3 is niet puntig, zoals bij de volmantelmunitie, maar open. Door deze opening veroorzaakt het projectiel bij het binnendringen van weefsel meer wrijving (geeft meer energie af) en daardoor meer letsel. Van dit projectiel mag worden verwacht dat het effectiever is in het stoppen van het handelen van verdachten dan de volmantelpatroon. Het projectiel is doorboord. Aan de voorzijde zit, voordat een patroon is afgevuurd, een groen, plastic dopje op het projectiel dat het mogelijk moet maken dat de patroon goed in het vuurwapen kan worden doorgevoerd. Bij het afvuren wordt dit dopje uitgestoten en is de neus van het projectiel open.

In het vergelijkend onderzoek naar de uitwerking van de verschillende soorten munitie is het belangrijkste criterium de zogeheten 'energie-afdracht', het verschil tussen de energie die het projectiel heeft op het moment dat het doel wordt getroffen en de energie die resteert als het projectiel het doel verlaat. Bij tests op gelatineblokken had de oude volmantelmunitie een energie-afdracht van gemiddeld 27 procent, de 'stopkogel' Action 1 van 91 procent (oude tests), de Action 2 van 64 procent en de Action 3 van 60 procent (zie Tabel 11.3).

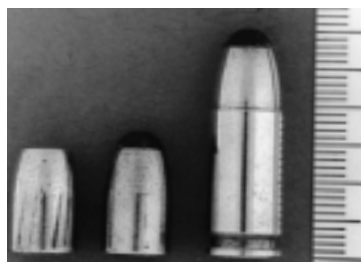
De Action 3-munitie blijkt goed in staat te zijn om stalen platen te doorboren en dan nog voldoende stoppende energie te hebben. Dit wordt van belang

De oude volmantelkogel. Rechts verschoten met een Walther P5 (sporen van trekken en velden). Links verschoten met een Glock 17 (afgeronde hoeken van hexagonale loop).
Foto: Marc Gravemaker.

De Action 1-kogel, de zogenoemde 'stopkogel', links van voren gezien. Rechts is zichtbaar hoe sterk de kogel vervormt.
Foto: Marc Gravemaker.

Van rechts naar links: de Action 3-patroon, de Action 3-kogel met plastic dopje voor goede doorvoer in het wapen, de Action 3-kogel zonder dopje (verschoten).
Foto: Marc Gravemaker.
(zie ook tekeningen op bladzijde 236)

geacht voor het eventueel beschieten van personen in auto's en achter andersoortige dekkingen.

In Tabel 11.3 zijn de belangrijkste gegevens van de geteste patronen samengevat. De testresultaten zijn allen verkregen door de munitie af te schieten met

Tabel 11.3 Vergelijkende gegevens en belangrijkste testresultaten van de volmantel-, Action 1-, 2- en 3-munitie

	volmantel	Action 1	Action 2	Action 3
	gram	gram	gram	gram
kogelgewicht	8,0	5,4	5,87	5,92
kruitlading	0,446	onbekend	0,543	0,536
energie-afgifte in:	%	%	%	%
dierlijk weefsel	32	94	onbekend	62
gelatine	27	91	64	60
	mm	mm	mm	mm
trefferspreiding op 35 m	41	onbekend	36	48
	mill	mill	mill	mill
opslaghoek in mills	320,2	onbekend	256,7	272,9

Bronnen: Commissie inzake Bewapening en Uitrusting van de Gemeentepolitie en het Korps Rijks-politie. Een aanvullend onderzoek naar munitie voor het politiepistool Walther P5. Slotconclusie, 3-2-1986, blz. 6.; Ministers van Justitie en Binnenlandse Zaken, EA86/U4335, 31 oktober 1986, bijlage blz. 3.

het pistool Walther P5. Doordat Tabel 11.3 is gebaseerd op twee sterk verschillende soorten onderzoeksdocumenten en twee afzonderlijke testonderzoekingen, zijn helaas niet alle gegevens van alle patronen ons bekend.

Uit Tabel 11.3 blijkt dat de kruitlading van Actionpatronen iets zwaarder is dan die van de volmantelmunitie. Dit heeft onder meer als reden dat het gewicht van de kogel van de Actionpatronen geringer is. Daarnaast zijn de kogels van de Actionpatronen doorboord, waardoor een deel van de achter de kogel opgebouwde gasdruk ontsnapt. Munitiedeskundigen van de afdeling Wapens en Munitie van het Korps landelijke politiediensten laten desgevraagd weten dat de grotere kruitlading uitsluitend gasdrukverlies en geringer kogelgewicht compenseert en geen grotere trefenergie veroorzaakt, waardoor er bijvoorbeeld eerder of meer doorschot zou ontstaan.

Verder wordt in Tabel 11.3 duidelijk dat de energieafgifte van de Action 3-patroon (60 in gelatine) ook in onafhankelijke tests aanmerkelijk groter is dan die van de volmantelmunitie (27 procent in gelatine). Daarnaast blijken de verschillen tussen de Action 2 (64 procent in gelatine) en de Action 3-patroon gering te zijn.

De grotere trefferspreiding van de Action 3-patroon (destijds 53 mm) in vergelijking met die van de volmantel- en de Action 2 (41 mm en 36 mm) acht de Bewapeningscommissie in haar eindrapport aanvaardbaar. De aanvankelijk vereiste trefferspreiding ziet de commissie als een nauwelijks haalbaar ideaal. Door verbeterde productiemethoden is de trefferspreiding van de Action 3 inmiddels verbeterd (48 mm).

De opslag die de Action 3 bij het pistool Walther P5 veroorzaakt (272,9 mill) is geringer die van de volmantelpatroon (320,2 mill). 'Mill' is een verfijnde maat om hoeken te meten; 360 graden is gelijk aan 6400 mill. Dit betekent dat de Action 3-patroon een opslaghoek veroorzaakt van ongeveer 15 graden en de volmantelpatroon een van ongeveer 18 graden.

De Bewapeningscommissie stelt in haar slotconclusie vast dat de verschillen tussen de Action 2 en de Action 3 marginaal zijn. De te verwachten jaarlijkse kosten voor de nieuwe munitie geven de doorslag in het advies om over te stappen op de Action 3. De kosten voor de Action 2 worden geraamd op 6,0 miljoen gulden, die voor de Action 3 op 4,8 miljoen. De volmantelmunitie kost op dat moment 4,0 miljoen per

jaar. De ministers van Justitie en Binnenlandse Zaken nemen het advies van de Bewapeningscommissie over.

In een bijlage bij een brief aan de Tweede Kamer van 31 oktober 1986 licht de minister van Binnenlandse Zaken de keuze voor de Action 3, verwijzend naar de twee internationale verdragsbepalingen, als volgt toe:

'Wat betreft de eerste bepaling [verbod op deformerende munitie, Vredesconferentie Den Haag 1900; de auteurs] kan worden opgemerkt dat de voorgestelde Action 3 zich in tegenstelling tot de stopkogel niet in het lichaam uitzet of vervormt. (...) Geconcludeerd kan worden dat de genoemde verklaring van de Haagse Vredesconferentie een invoering van de Action 3 niet in de weg staat.

Wat betreft de tweede bepaling [verbod op onnodig letsel en leed, Rode Kruisverdrag 1949; de auteurs] gaat het bij de toetsing om de vraag wat verstaan moet worden onder overbodige verwonding of niet-noodzakelijk leed. De directeur van het Gerechtelijk Geneeskundig Laboratorium, de heer Voortman heeft in een overleg met de beide directies Politie te kennen gegeven dat geen absoluut oordeel te geven is over de ernst van de verwonding die door de nieuwe kogel wordt veroorzaakt. Net als bij de nu gebruikte kogel het geval is, zullen de gevolgen van een schotwond uiteen kunnen lopen van licht letsel tot fataal letsel, afhankelijk van de plaats waar het slachtoffer getroffen is. Bovendien werd door de heer Voortman te kennen gegeven dat voor het uitschakelen van een tegenstander, zodanig dat deze niet (verder) kan aanvallen of vluchten, in de regel een ernstig letsel noodzakelijk is.

(...) De gevallen waarin de politie volgens de huidige geweldsinstructie bevoegd is om het vuurwapen te gebruiken vallen ruimschoots onder artikel 2, tweede lid van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (ECRM). In dit artikel wordt aangegeven wanneer beroving van het leven niet in strijd wordt geacht met deze conventie. Uit deze overwegingen kan worden geconcludeerd dat, voor zover concrete toetsing mogelijk is, ook de genoemde verklaring uit het Rode Kruisverdrag invoering van de Action 3 niet in de weg hoeft te staan.'

Volgens de toelichting op de wijzigingsbeschikking die op 18 januari 1990 de invoering van de Action 3

bekrachtigt zal naar verwachting de noodzaak vervallen om meer dan één schot te lossen teneinde een verdachte verder handelen te beletten:

‘De restenergie van de Action 3 is minder dan die van de huidige munitie, zodat het risico voor omstanders wordt teruggebracht. Er is bij de Action 3 geen sprake van fragmentatie of vervorming en er bestaat minder gevaar voor het terugkaatsen op harde oppervlakken. De samenstelling van het kruut en van het slaghoedje is loodvrij, zodat bij gebruik op de binnenschietbanen geen loodafscheiding optreedt, die schadelijk is voor de gezondheid’ (Wijziging Bewapenings- en Uitrustingsbeschikking gemeentepolitie 1968, nr. EA88/15/U19).’

Naar aanleiding van het deeladvies van de Bewapeningscommissie met betrekking tot de vervanging Winchester-karabijn d.d. 11 juli 1987 wordt de Action 3 eveneens ingevoerd voor het pistoolmitrailleur Heckler & Koch MP5 dat behoort tot de uitrusting van de Mobiele Eenheid, de Divisie Koninklijke en Diplomatieke Beveiliging Korps landelijke politiediensten en de arrestatieteams.

Vanaf 1 januari 1990 wordt met de feitelijke invoering van de Action 3 gestart, die op 1 januari 1992 zijn beslag krijgt. Vanaf die datum is volmantelmunitie, als het goed is, niet meer bij de politie voorradig. Restpartijen van de oude munitie kunnen bij de Intendance van de Politie worden ingeleverd. Voor het gebruik van de Action 3 moet aan de Heckler & Koch MP5 een kleine technische aanpassing worden verricht, die niet voor 1 januari 1992 kon worden gerealiseerd. Reden waarom de minister van Binnenlandse Zaken bepaalde dat de politiekorpsen nog tot 1 januari 1993 uitsluitend ten behoeve van de MP5 de volmantelmunitie mochten gebruiken.

Een en ander betekent dat vanaf 1 januari 1990 politieambtenaren worden omgeschoold om met de Action 3 munitie te schieten. Sinds 1 januari 1992 is het politieambtenaren niet langer toegestaan om volmantelpatronen te bezitten, laat staan om er tijdens de dienstuitoefening mee te schieten. Desondanks is ongeveer 10 procent van de gewapende politieambtenaren van dit besluit uitgesloten, namelijk de ambtenaren van de Koninklijke marechaussee. De Bewapeningsregeling politie 1994 en de Uitrustingsregeling politie 1994 zijn namelijk niet op de Koninklijke marechaussee van toepassing. Zo ontstaat dan de eigenaardige situatie dat de munitie die voor de politie

taboe is nog enige jaren door een kleine 4.000 gewapende medewerkers de Koninklijke marechaussee wordt gevoerd. In 1995 besluit de Koninklijke marechaussee zelf om de Action 3 patroon in de pistolen Glock 17 te gebruiken in de dienstuitoefening op Schiphol. Daarnaast dragen ook de ambtenaren van de Brigade Speciale Beveiligingsopdrachten hun pistolen geladen met Action 3 patronen. De Action 3 was bij de Koninklijke marechaussee reeds in gebruik voor de pistoolmitrailleur Heckler & Koch MP5.

Als in juli 1995 een lid van een arrestatieteam met enkele volmantelpatronen een aan te houden verdachte neerschiet, blijkt dat diverse onderdelen van de Nederlandse politie, waaronder het betreffende arrestatieteam, nog oefenen met de goedkopere volmantelmunitie. Hierdoor bestaat de kans dat politieambtenaren ook met dergelijke munitie op straat komen. Overigens is de volmantelpatroon in een oogopslag te onderscheiden van de Action 3 patroon, vooral doordat de laatste een groene plastic punt heeft. In de eerder genoemde brief van 25 januari 1996 aan de korpsbeheerders schrijft de minister van Binnenlandse Zaken hierover (EA95/U3786, 25 januari 1996:2):

‘Ten overvloede wijs ik er, gelet op een paar vervelende incidenten op dit punt, nog eens op dat het gebruik van andere munitie dan de standaardmunitie Action 3 ten behoeve van oefeningen niet geoorloofd is.’

De techniek in de munitie-ontwikkeling staat niet stil. Het is technisch mogelijk om een kogel te ontwikkelen die een groter deel van zijn energie aan het doel afgeeft, maar bij de inslag op het doel niet groter wordt dan zijn oorspronkelijk kaliber. Dynamit Nobel heeft met dergelijke munitie reeds geëxperimenteerd. Daarbij lijkt een energie-afdracht van ongeveer 80 procent haalbaar te zijn.

Kritiek op de Action 3-patroon

Recentelijk is de keuze voor de Action 3-patroon als standaardmunitie voor de politie weer bekritiseerd en de invoering van de zogenoemde ‘stopkogel’ opnieuw bepleit. Dit gebeurde onder meer in: *Trouw*, 29 juni 1994; *de Volkskrant*, 17 december 1994; *Trouw*, 19 december 1994; *Trouw*, 29 december 1994; *Leeuwarder Courant*, 8 augustus 1995. Dit pleidooi komt voornamelijk uit de koker van de politievakorganisaties en met name van de Algemeen Christelijke Po-

litiebond (ACP), maar wordt ingegeven door meningen die binnen de politie en vooral in kringen van vuurwapendocenten leven. De bonden houden vast aan de 'stopkogel', omdat volgens hen de Action 3 onvoldoende 'stoppende werking' zou hebben, dat wil zeggen onvoldoende energie zou overdragen. De bonden noemen voorvallen waarin tegenstanders van de politie ook na een of enkele rake schoten nog een bedreiging hebben kunnen vormen.

De politiebonden brengen verder herhaaldelijk naar voren dat de Tweede Kamer destijds om 'emotionele' redenen de 'stopkogel' zou hebben tegengehouden. De Kamer zou dit hebben gedaan naar aanleiding van het negatieve advies dat J. Zeldenrust, destijds patholoog-anatoom bij het Gerechtelijk Geneeskundig Laboratorium in Rijswijk over de 'stopkogel' heeft uitgebracht (Tweede Kamer, zitting 1979-1980, 15800, hoofdstukken VI en VII, nr. 66:6). Na herhaalde kritiek van de politiebonden op de Action 3-munitie spreekt het dagblad *Trouw* zelfs van een 'miskoop' (29 juni 1994).

Desgevraagd heeft de ACP de onderzoekers 12 schietgevallen toegestuurd, die zouden aantonen dat de Action 3 niet geschikt is. Van deze 12 casus hebben er twee betrekking op rake schoten op dieren. Van de schietgevallen met rake schoten op personen konden wij er twee niet traceren op voor ons beschikbare rijksrecherchedossiers. De overige acht zaken vermelden wij hieronder volgens de weergave van de ACP. Daarna vermelden wij beknopt de gegevens over hetzelfde voorval op basis van de ons beschikbare informatie uit de processen-verbaal van de rijksrecherche.

- 1 ACP: 'Aanhouding van een aantal verdachten uit een auto. Eerste schot. Achterruit van de auto vernield. Tweede schot raakt verdachte, die op de achterbank zit, in de schouder. Verdachte is verder handelings-onbekwaam en kan worden aangehouden. (...) Er is een doorschot. Projectiel zat in de achterbank.'
- Gegevens rijksrecherche: Een arrestatieteam voert met een autoprocedure met getrokken pistolen een planmatige aanhouding van vier zeer vuurwapengevaarlijke verdachten uit. Eén van de verdachten schiet een politieambtenaar in zijn hand. Deze vuurt daarop door de achterruit op de schutter, maar mist. Het tweede schot schakelt de verdachte uit. De kogel blijft achter in zijn schouder en wordt later operatief verwijderd.

- 2 ACP: 'verdachte was in staat om, na door tenminste 2 keer te zijn aangeschoten, op de politie te blijven schieten en hield pas op nadat zijn eigen munitie op was';
- Gegevens rijksrecherche: Verdachte is één keer geraakt en kon inderdaad daarna nog een politieambtenaar doden.
- 3 ACP: 'Vrouwelijke collega schoot een man in de arm en werd hierdoor NIET gestopt in zijn handelen';
- Gegevens rijksrecherche: Vrouwelijke politieambtenaar schoot man in arm die daardoor juist wel werd gestopt in zijn handelen.
- 4 ACP: 'Schietpartij in de Bijlmer. Drie collega's vuren allen 1 x op een verdachte. Ze raken hem twee maal in beide bovenbenen. Er is in beide schoten sprake van doorschot. Verdachte loopt weg en gaat achter een pilaar zitten. Eigenlijk niet ten gevolge van de schoten, maar omdat hij bang is dat, wanneer hij doorloopt, hij dood geschoten wordt.'
- Gegevens rijksrecherche: Twee politieambtenaren schieten één keer op de verdachte van een schietpartij. Een derde politieambtenaar lost na een gericht schot een ongewild schot. Verdachte wordt in beide bovenbenen getroffen en gaat plat op zijn buik liggen en schuift zijn pistool weg.
- 5 ACP: 'Verdachte liep richting politieman gewapend met 1-2 messen. Om de toenadering tegen te gaan heeft de politieman uiteindelijk 4 keer met tussenpozen gericht moeten schieten.' Verdachte overlijdt aan zijn verwondingen;
- Gegevens rijksrecherche: Een politieambtenaar wordt in het nauw gedreven door een man met twee messen. Hij lost een waarschuwingsschot. Daar de man hem blijft bedreigen schiet de politieambtenaar de man eerst tweemaal in een been en schiet vervolgens driemaal op de romp van de man, waarvan er twee doel treffen.
- 6 ACP: 'Schietgeval in Amstelveen. Collega schiet op een motorrijder, die op haar af rijdt. Projectiel ketst af op het frame en treft een oudere vrouw. Zij wordt geraakt in haar bovenarm (Biceps). Projectiel gaat door haar arm, raakt geen bot, gaat naast haar borst het lichaam weer in. Ook hier is er sprake van een doorschot'.
- Gegevens rijksrecherche: Een motorrijder komt met hoge snelheid op twee politieambtenaren af. Beide trekken hun pistool. De ene realiseert zich dat

schieten fatale gevolgen kan hebben en stapt opzij. De ander schiet nadat de motorrijder aan haar voorbij is geraasd. Het schot ricocheert op de kuip van de motorfiets en raakt een oudere vrouw. De vrouw heeft een inschotverwonding aan de achterzijde van de rechter bovenarm en een uitschotverwonding in de schouder.

7 ACP: 'Verdachte werd aangeschoten in bovenbeen. Kogel doorboorde bovenbeen. In een veel later stadium kreeg verdachte pas last van pijn, waarna ontdekt werd dat hij in z'n bovenbeen was geschoten';

- Gegevens rijksrecherche: Politieambtenaar schiet op been verdachte die bijna uit beeld verdwijnt, verdachte komt meteen daarna weer in beeld en voldeet aan bevel te gaan liggen, heeft bloedend been.

8 ACP: 'Achtervolging te voet van een gestoorde, die met een mes achter een vrouwelijke collega aan zit. Uiteindelijk een noodweerschot gegeven op de benen van de verdachte, omdat hij erg dicht bij de vrouwelijke collega kwam. Verdachte is aan de achterbinnenzijde van bovenbeen gewond geraakt. Er is een doorschot. Projectiel is niet terug gevonden. Man is in elkaar gezakt t.g.v. het schot en heeft verder alle weerstand opgegeven'.

- Gegevens rijksrecherche: Een agressieve verdachte van winkeldiefstal met mes vlucht weg in gestolen taxi. De taxi stopt tegen een paal en de verdachte vlucht te voet. Politieambtenaren achtervolgen hem. Als de verdachte een vrouwelijke politieambtenaar dicht nadert en bedreigt, schiet een andere politieambtenaar op het rechter been van de verdachte en raakt hem. De verdachte blijft staan, gooit het mes weg, zoekt steun aan een gevel en zakt naar beneden. Vijf van de acht bovenstaande weergaven van de ACP wijken serieus af van de gegevens zoals die uit het rijksrechercheonderzoek blijken.

Tot slot de weergave van een voorval waarvan de informatie afkomstig is van de Algemene Nederlandse Politievereniging (ANPV):

9 *Leeuwarder Courant*/ANPV: 'De politiekogel Action 3 staat al ter discussie sinds hij werd ingevoerd. (...) Ook een motorrijder die in het Limburgse Brunsum een agent doodde, kon zich na een treffer van de politie nog uit de voeten maken. De motorrijder is later overigens wel aan zijn verwondingen overleden' (*Leeuwarder Courant*, 8 augustus 1995).

- Gegevens rijksrecherche: Twee politieambtenaren controleren een motorrijder. Zonder enige aanlei-

ding trekt deze een revolver en schiet de ene politieambtenaar van nabij in het gezicht. De andere politieambtenaar trekt daarop zijn pistool en wil dit doorladen, terwijl het al is doorgeladen. Hierdoor ontstaat een storing aan het wapen. De motorrijder schiet vervolgens deze politieambtenaar in zijn rug en vlucht weg. Beide politieambtenaren zijn nog tot handelen in staat. De een volgt de verdachte, terwijl de andere assistentie oproept. De motorrijder schiet vervolgens zichzelf, al dan niet opzettelijk, in de borst. Beide politieambtenaren en de verdachte overleven het avontuur.

Het bovenstaande geeft aan dat een zakelijke discussie over de bewapening van de politie is gediend met zorgvuldige informatieverwerving, -verstrekking, -uitwisseling en onafhankelijk onderzoek. De belangenbehartiging van politieambtenaren brengt in de praktijk kennelijk met zich mee dat men soms meent het met de waarheid minder nauw te moeten nemen. In de volgende paragraaf trachten wij daarom op basis van de beschikbare onderzoeksgegevens de doeltreffendheid van de Action 3-patroon te evalueren in vergelijking met de oude volmantelmunitie.

Evaluatie Action 3-patroon

Het is moeilijk om te bepalen of de keuze voor de Action 3-munitie een juiste en een onverdeeld succesvolle is geweest. Op basis van ons onderzoeksmateriaal kunnen wij wel een voorlopig antwoord geven op de vraag of de politie met de munitie in de praktijk van het optreden in voldoende mate het gestelde doel heeft bereikt: het uitschakelen en/of aanhouden van personen. Wij hebben in dit verband gekozen voor de term 'doeltreffend': 'waarmee men zijn doel bereikt' (*Van Dale* 1992). De term 'effectief' wordt veelal in vergelijkbare zin opgevat. Zo verstaat men bij het Gerechtelijk Laboratorium onder een effectief schot, een schot dat de getroffen persoon 'handelingsonbekwaam' maakt, het hem of haar onmogelijk maakt te vluchten, zich te verzetten of een bedreiging voor anderen te vormen.

Het doel van politieel vuurwapengebruik is het wegnemen van (de bedreiging met) geweld tegen de politie of tegen derden, danwel het aanhouden van een vuurwapengevaarlijke verdachte of een verdachte van een ernstig misdrijf dat tevens een grove aantasting van de rechtsorde is (art. 7 Ambtsinstructie 1994). In een deel van de gevallen gaat het om een combinatie

van beide. Daartoe kan ook het dreigen met een vuurwapen of het afvuren van een waarschuwingsschot, of zelfs het aanspreken van deze persoon doeltreffend zijn. Een raak schot dat een persoon fysiologisch gezien het niet direct handelingsonbekwaam maakt, kan die persoon zich wel doen realiseren dat een volgend schot wellicht ernstiger gevolgen heeft en hem zijn handelen doen staken. In dat geval is het schot waarschijnlijk niet alleen proportioneel, maar ook subsidiair. Dat wil zeggen dat een verdergaand middel niet nodig was en ook niet mocht worden ingezet. Het gestelde doel wordt bereikt. Het schot is 'doeltreffend'. De wens om iedere tegenstander voor goed uit te schakelen, is niet overeenkomstig de geweldsinstructie (proportionaliteit, subsidiariteit, professionaliteit).

De rijksrecherchedossiers met betrekking tot rake schoten op personen geven informatie over de resultaten van dit politieel vuurwapengebruik. Na consultatie van deskundigen van het Gerechtelijk Laboratorium, de rijksrecherche, het Korps landelijke politiediensten en het ministerie van Binnenlandse Zaken hebben wij de relevante variabelen bepaald. Dit zijn de volgende:

- 1 doorschot: heeft het schot het geraakte lichaamsdeel verlaten?
- 2 volgnummer doeltreffend schot: welk raak schot in successie is doeltreffend (uitschakelen ter verdediging of stoppen ter aanhouding)?
- 3 been geraakt: is er een been geraakt en is er in dat geval een botbreuk of -verbrijzeling opgetreden?
- 4 letsel: wat is het gevolg van het rake schot of de rake schoten (dood of gewond)?
- 5 doel: wat het is (juridisch) doel van het optreden (eventueel ongewild schot)?

De analyse van de doeltreffendheid van de Action 3 hebben wij uitgevoerd op gedocumenteerde schietgevallen met rake schoten op personen uit de vier volle jaren dat deze munitie bij de politie in gebruik is: 1992-1995. Ter vergelijking hebben wij 79 gedocumenteerde schietgevallen geanalyseerd uit zes jaren waarvan wij zeker weten dat er volmantelmunitie is gebruikt 1984-1989 en enkele latere schietgevallen waarvan wij zeker weten dat er met volmantelmunitie is geschoten. Uit niet alle rijksrecherchedossiers over rake schoten blijkt onomstotelijk welke munitie er is gebruikt. De schietgevallen waarvan wij over de gebruikte munitie niet zeker waren hebben wij voor

deze analyse terzijde gelegd. Schietgevallen uit de overgangperiode 1990-1992 hebben wij om die reden voor het merendeel buiten beschouwing gelaten. Toevallig vielen in de 79 schietgevallen van de beide munitiesoorten precies even veel schoten. In enkele schietgevallen vielen meer dan een gewonden. Deze tellen dan als even zovele schietgevallen. In de analyse zijn ook ongewilde schoten meegenomen. Hoewel het wat cynisch kan lijken om in die gevallen te spreken van doeltreffendheid, leveren ook deze schietgevallen – die niet gering in aantal zijn – waardevolle informatie op.

Overigens hebben wij de rake schoten op autobanden niet in de analyse opgenomen. Uit het cijfermateriaal en uit de beschreven schietgevallen lijkt af te leiden te zijn, dat door kogelgaten van Action 3-projectielen, iets meer dan door volmantelprojectielen tot gevolg hebben dat een aangeschoten autoband leeg loopt (zie Hoofdstuk 5). Deze elementen zijn in de beschikbare documentatie evenwel vaak slecht beschreven of terug te vinden en vormen daarom een onbetrouwbare basis voor een analyse. Ten opzichte van het grote aantal voorvallen waarin de politie op rijdende auto's schiet, is het aantal gevallen waarin autobanden daadwerkelijk lek worden geschoten, overigens gering. Een lek geschoten band doet de bestuurder van de auto bovendien in lang niet alle gevallen stoppen.

In Tabel 11.4 vatten wij de vergelijkende resultaten van de analyse van de doeltreffendheid van de munitie samen. Om gemakkelijk te kunnen vergelijken, vermelden wij naast de absolute aantallen ook de percentages. Het toeval wil dat de schietgevallen met rake volmantelschoten min of meer samenvallen met de periode tweede helft jaren '80 en de casus met rake Action 3-schoten met de periode eerste helft jaren '90.

Doorschot

De doelstellingen van Action 3-munitie dat er minder kans moet zijn op een doorschot is amper gehaald. Er is bij de Action 3 in iets minder gevallen sprake van een doorschot dan bij de volmantelmunitie: namelijk in 67, respectievelijk 76 procent van de rake schoten. Een voorbehoud bij deze analyse is dat er een niet-onaanzienlijk aantal schoten is waarvan ons op basis van het betreffende rijksrechercheonderzoek niet duidelijk is geworden of er al dan niet sprake was van doorschot.

Been geraakt

De politie lost met de Action 3 meer rake schoten op benen dan in de tijd van de volmantelmunitie. Mogelijk is dit een effect van verbeterde opleiding en training. Wellicht zijn ook politieambtenaren zich bewuster van de ernst van de mogelijke gevolgen van schoten op het lichaam van tegenstanders. Dit hoeft niet alleen te zijn ingegeven door humanitaire overwegingen. Het kan ook voor een politieambtenaar zelf bepaald traumatisch zijn om een persoon – hoe terecht en rechtmatig eventueel ook – te verwonden of te doden (Carlier e.a. 1994; Krolzig red. 1995).

Dat een geringer deel van de geraakte benen breekt of verbrijzelt heeft ermee te maken dat kennelijk in de meeste gevallen weke, dus spierdelen worden geraakt en geen bot. Waar Action 3-projectielen botten raken, breken die meestal. Volmantelpatronen hebben de neiging botten meer te versplinteren. In die zin lijkt ook hiermee aan een andere doelstelling van de nieuwe munitie te worden voldaan.

Effectief schot

De doelstelling dat het eerste rake schot ook meteen het doeltreffende (effectieve) moet zijn, haalt de Action 3 op het eerste gezicht niet, in vergelijking met de volmantelpatroon. Was met de volmantelmunitie in 82 procent van de gevallen het eerste rake schot doeltreffend, met de Action 3 blijkt dat 72 procent te zijn. Daar staat tegenover dat in 15 procent van de gevallen het tweede rake schot effectief is en in zeven procent pas het derde. Dit was maar vijf respectievelijk één procent met de volmantelpatroon. In twee gevallen was nog een vierde raak schot met een volmantelprojectiel nodig. In vijf procent van de gevallen bereikt de politie het gesteld doel niet met een raak Action 3-schot. Bij de volmantelmunitie was dat nog acht procent.

Hier past evenwel een nadere analyse. Uit de volgende variabelen blijkt dat de politie in de jaren '90 beheerster schiet dan in de jaren '80 en minder dodelijk. In een relatief groter aantal gevallen dan in de jaren '80 schiet de politie namelijk op de benen raak: 49 procent met de Action 3, tegen 34 procent met de volmantelmunitie. In het merendeel van de gevallen waarin het eerste schot niet direct het gewenste effect sorteert, schiet de politieambtenaar zelfs nog een tweede of eventueel derde keer op het been van de tegenstander. Daardoor vallen er in hetzelfde aantal

schietgevallen ook minder doden door de Action 3 munitie dan door de volmantelmunitie.

Aanhoudingsvuur is qua effect minder dodelijk dan verdedigings- of ongewild vuur, zoals in Hoofdstuk 5 is gebleken. Dit houdt verband met het feit dat de politieambtenaar ter verdediging veel vaker spontaan, instinctief en minder bewust en overwogen schiet dan ter aanhouding. Dit geldt *a fortiori* voor ongewilde schoten. Toch blijkt dat de politie in de jaren '90 vaker ter verdediging raak schiet en minder vaak ter aanhouding: 60 procent ter verdediging met Action 3 tegen 51 procent met volmantel. Het schijnbare nadeel van de Action 3 lijkt dus in belangrijke mate te verklaren te zijn door de professionele houding van de politieambtenaar in de jaren '90, die beter en be-

HOOFDSTUK II
DIENSTPISTOOL
EN MUNITIE:
KEUZE EN PRAKTIJK

Tabel 11.4 Vergelijkende onderzoeksresultaten van rake schoten op personen met volmantel- en Action 3-munitie (aantallen en percentages)

	volmantel, periode 1984-1989 79 casus, 97 schoten		Action 3, periode 1992-1995 79 casus, 97 schoten	
	aantal	%	aantal	%
<i>doorschot:</i>				
wel doorschot	74	76	65	67
geen doorschot	16	17	20	21
onbekend	7	7	12	12
totaal	97	100	97	100
<i>been geraakt:</i>				
nee	49	62	39	49
onbekend	3	4	1	1
ja	27	34	39	49
<i>waardoor gebroken/verbrijzeld</i>	11	41	7	18
totaal	79	100	79	100
<i>volgnummer doeltreffend rake schot:</i>				
eerste schot	65	82	57	72
tweede schot	4	5	12	15
derde schot	1	1	6	7
vierde schot	2	3	-	-
geen effect	6	8	4	5
onbekend	1	1	1	1
totaal	79	100	79	100
<i>letsel:</i>				
gedood	18	23	11	14
gewond	61	77	69	86
totaal	79	100	80	100
<i>doel volgens opgave politieambtenaar:</i>				
verdedigen	40	51	47	60
aanhouden	24	30	19	24
ongewild schot	15	19	13	16
<i>waardoor gedood</i>	3	17	2	20
<i>waardoor gewond</i>	12	20	12	18
totaal	79	100	79	100

wust minder dodelijk lijkt te willen schieten en minder vaak ter aanhouding. Mogelijk is hier, zoals wij in de Hoofdstukken 5 en 8 ook naar voren hebben gebracht, een effect te zien van de invoering, verbetering en uitbreiding van de arrestatieteams. Die schieten nauwelijks, terwijl zij vrijwel voortdurend werken in potentieel schietwaardige aanhoudingssituaties.

Letsel

In de 79 schietgevallen met Action 3-munitie zijn er zeven minder doden en acht meer gewonden gevallen dan in de 79 volmantelgevallen: 11 tegen 18 doden en 69 tegen 61 gewonden. Dit verschil wordt geheel bepaald door het grotere aantal schoten op benen en kleinere aantal schoten op romp of hoofd. Aard en ernst van het letsel valt buiten de analyse. Bovendien zijn gedetailleerde medische gegevens in veel gevallen niet beschikbaar.

Doel

Tabel 11.4 laat zien dat er een verschuiving is opgetreden in het juridische doel van het rake schot. In de jaren '90 vallen volgens opgave van de betreffende politieambtenaren 60 procent van de rake schoten ter verdediging, tegen 51 procent in de jaren '80. Raak aanhoudingsvuur is iets afgenomen, van 30 procent naar 24 procent, terwijl ook het aandeel van de ongewilde schoten in letselgevallen terugloopt, namelijk van 19 procent naar 16 procent.

Doel bereikt

Berekeningen op basis van ons databestand laten zien dat de politie met rake volmantelmunitie-schoten in het algemeen in 71 procent van de gevallen het beoogde doel geheel of gedeeltelijk bereikte. Met rake Action 3-schoten is dat 79 procent. Voor rake volmantel-schoten op personen was dat 87 procent en op auto's 50 procent. Rake Action 3-schoten op personen

bereiken in 90 procent van de gevallen het beoogde doel, rake schoten op auto's 67 procent. Bij deze cijfers is ons *niet* bekend of de personen in kwestie ook daadwerkelijk 'handelingsonbekwaam' waren of alleen maar de strijd opgaven. Van de rake schoten op auto's is ons bekend dat deze de auto niet als gevolg van technische mankementen dwingen te stoppen, maar in de meeste gevallen de bestuurder dusdanig intimideren dat die zich gewonnen geeft.

In tegenstelling tot de door de Bewapeningscommissie en in successie door de regering gewekte verwachtingen is het aantal schoten per voorval sinds de invoering van de Action 3-munitie niet afgenomen.

Het gat tussen wapenstok en vuurwapen

De korte wapenstok van de politie, die in een dubbele zoom in een broekspijp van het uniform wordt gedragen, lijkt in sommige gevallen te kort te zijn en om effectief te gebruiken tegen bijvoorbeeld steek- en slagwapens. Uit ons onderzoek blijkt dat de politie mede daardoor nogal eens het pistool gebruikt, waar dat eigenlijk niet gewenst is. Dit wordt gewoonlijk 'het gat tussen wapenstok en dienstpistool' genoemd. Binnen de politie gaan er stemmen op om de politieambtenaar uit te rusten met een geweldsmiddel met een geweldsniveau en uitwerking dat tussen wapenstok en pistool in ligt.

Geregeld wordt in de politievakbladen aandacht gevraagd voor nieuwe soorten wapens die het vermeende gat tussen het dienstpistool en de wapenstok zouden moeten overbruggen. Zo is er al sprake geweest van de officiële invoering van een zogeheten *stun gun*, die personen buiten gevecht stelt door elektrische schokken van 80.000 volt, al dan niet gecombineerd met stroboscopische lichtflitsen. In Amerika zijn diverse alternatieve wapens ontwikkeld. Zo heeft het National Laboratory in Sandia (Texas) een 'piepschuim-pistool' ontwikkeld dat de belager inpakt in

een klevige laag polymeerschium dat de bewegingsvrijheid zo beperkt dat van verzet geen sprake meer kan zijn. Het National Laboratory in Los Alamos (New Mexico) ontwierp een infrarood laserpistool, dat de huid zozeer verhit dat het slachtoffer een hevige pijn voelt zonder dat de huid echt verbrandt. Een ander optisch wapen is de argon-laser die, gericht op een ruit, zich door het glas verspreidt waardoor het blauwgroen en ondoorzichtig wordt zodat de inzitende niets meer kan zien. De optische xenon-bom verspreidt, wanneer hij afgaat, een wolk van xenongas, dat vrijwel onmiddellijk alle energie als een lichtflits afgeeft. Hiermee zou een menigte zo'n 30 seconden kunnen worden verblind (*NRC-Handelsblad*, 23 februari 1995).

Recentelijk is deze discussie nieuw leven ingeblazen door enthousiaste berichten van de regiopolitie Rotterdam-Rijnmond over de mogelijke effectiviteit van de *pepper spray* of 'peperspuit'. Dit 'homeopatisch geweldsmiddel', zoals een vuurwapendocent het typeerde, zou vanaf een afstand van 4,5 meter een agressieve verdachte voor een half uur buiten gevecht kunnen stellen met een nevel van pepergas (capsacaïne), een bestanddeel in cayennepeper (Spaanse peper). Dat veroorzaakt gedurende ongeveer 15 minuten een intens branderig en pijnlijk gevoel in ogen, luchtwegen en slokdarm en leidt tot desoriëntatie en is volgens Amerikaanse adverteerders "Powerful enough to stop a grizzly" (*Police Chief*, november 1995:66). In Amerika is de *pepper spray* ook bekend als *oleoresin capsicum* (Granfield e.a. 1994). In Amerika zijn diverse soorten spuitbussen, veelal via postorderbedrijven, in de handel. De zogeheten *Stoptlight*, bijvoorbeeld, combineert de pepernevel met een priemende lichtbundel. De *BodyGuard 2000* garandeert 45 minuten blindheid, terwijl de *Mace MK-VI* goed is voor 20 minuten blindheid.

Pepper spray geeft het gevoel alsof je in brand staat en de ademhaling wordt belemmerd (Granfield e.a. 1994:1). Behalve voor astmapatiënten zou het verder ongevaarlijk zijn. Gevaarlijk kan het ook worden wanneer de afstand waarover gespoten wordt klein is. Raakt de spray de tegenstander bijvoorbeeld recht in de ogen, dan duurt de pijn uren in plaats van minuten. Het is bovendien nog maar de vraag of elke tegenstander ook daadwerkelijk stil blijft staan en niet in blinde paniek rond gaat lopen en ongelukken

maakt. De nazorg van het gebruik van *pepper spray* is ook een probleem. De spray moet met water zo snel mogelijk uit de ogen worden gespoeld. Schoon water is bepaald niet altijd in alle omstandigheden beschikbaar. Bovendien laten de omstandigheden nazorg mogelijk ook niet toe, bijvoorbeeld omdat er meer verdachten onder controle te brengen zijn en de hoeveelheid beschikbaar politiepersoneel beperkt is. In de Verenigde Staten zouden arrestanten met problemen met de luchtwegen zijn overleden, mede doordat zij met op de rug geboeide handen op hun buik op de grond werden gelegd en in combinatie met de benauwende gevolgen van de *pepper spray* onvoldoende lucht kregen. In het Verenigd Koninkrijk is de *pepper spray* om dergelijke medische redenen niet ingevoerd.

De International Association of Chiefs of Police (IACP) heeft 30 sterfgevallen van politiearrestanten in de periode 1990-1993 laten onderzoeken. Bij de aanhouding van deze 30 personen had de politie *pepper spray* gebruikt. De conclusie van dit onderzoek is dat in geen van de onderzochte gevallen de *pepper spray* als doodsoorzaak zou zijn aan te merken. In 18 van de 22 gevallen zou de doodsoorzaak gezocht moeten worden in positionele verstikken (*asphyxia*), mede onder invloed van drugsgebruik en ziekte. Politieambtenaren moeten wel worden getraind in het herkennen van kenmerken en symptomen van verdachten en aanhoudingsomstandigheden als indicaties voor een verhoogd risico op gezondheidsproblemen bij de verdachte. De belangrijkste van deze indicatoren zijn:

- 1 bizarre en geweldadige activiteit;
- 2 zwaarlijvigheid (vooral dikke buiken);
- 3 drug- en/of alcoholgebruik;
- 4 klaarblijkelijke ineffectiviteit van de *pepper spray* (Granfield e.a. 1994:4).

Nog vertrouwelijke stukken van de Engelse overheid spreken van een op basis van onderzoek uitgesloten risico op genetische veranderingen (kanker). Het is evenwel nog niet duidelijk of er geen gevaar is voor de voortplantingsorganen en de luchtwegen. De Engelse overheid stelt voorlopig vast dat de effecten van de *pepper spray* nog onbekend zijn op op die punten waarover wel informatie beschikbaar is met betrekking tot CS traangas. De overheid in het Verenigd Koninkrijk vindt het daarom vooralsnog onverantwoord om de *pepper spray* in te voeren en geeft de voorkeur aan CS traangas.

Het bezit van een peperspuitbus is ingevolge de Wet Wapens en Munitie thans verboden. Minister Dijkstal van Binnenlandse Zaken deelde op 23 januari 1996 in antwoord op vragen van het Tweede Kamerlid Van Heemst (Partij van de Arbeid) mee dat hij TNO laat onderzoeken of de peperspuit een bruikbaar wapen voor de politie zou kunnen zijn. Op basis van de resultaten van dit onderzoek zal de minister zijn standpunt nader bepalen.

Wij vroegen onze respondenten in een enquête, die wij verder in Hoofdstuk 12 presenteren, met betrekking tot eventuele alternatieve wapens:

‘Uit ons onderzoek blijkt dat de politie het vuurwapen relatief vaak gebruikt tegen verdachten die gewapend zijn met een mes [zie Hoofdstuk 5, de auteurs]. In de meeste gevallen gaat het dan om betrekkelijk kleine messen. In de praktijk lijkt de (te) korte wapenstok hiertegen onvoldoende effectief. Acht u het wenselijk om politieambtenaren uit te rusten met een *ander of extra* wapen om het gebruik van het vuurwapen in dergelijke zaken terug te dringen?’

Blijkens de cijfers in Tabel 11.1 achten 39 van de 73 functionarissen een dergelijke aanvulling op de thans toegestane gewelddmiddelen zeer wenselijk, vooral vanuit de politie. In totaal vinden minstens 39 van de 73 respondenten het wenselijk om het gat tussen wapenstok en vuurwapen met een ander wapen te vullen. Opvallend is dat één groep heel stellig is in die mening. De procureur-generaal die een ander of extra wapen zeer wenselijk acht schrijft daarbij als toelichting:

‘Het gebruik van een vuurwapen houdt het risico in van het doden van de verdachte, hetgeen met een

ander onmiddellijk weerloosmakend middel voorkomen zou kunnen worden. Helaas bestaat een dergelijk middel niet maar elk middel dat daarbij “in de buurt komt” zou in overweging genomen kunnen worden. (...) Indien *pepper spray* die effectiviteit heeft en het gevaar voor derden en/of politie niet vergroot zou invoering overwogen kunnen worden.’ Daartegenover staat de mening van een andere procureur-generaal:

‘Uit [onze] praktijk volgt de conclusie niet. Overigens acht ik een ander of extra wapen uit het oogpunt van geweldsbeheersing minder wenselijk. Praktisch is het ondoenlijk alleen voor dit soort situaties een ander wapen mee te dragen.’

Een korpsbeheerder relativeert de roep om meer en nieuwe bewapening:

‘De huidige bewapening lijkt me voldoende, al hoewel voor iedere bewapening van een verdachte wel een passend antwoord kan worden verzonnen. In ieder geval geen *extra* wapen.’

Een districtschef acht een ander of extra wapen zeer wenselijk. Hij verstaat daaronder niet een nieuw gewelddmiddel maar de beoefening van een vechtsport. Vervolgens stelden wij de vraag:

‘Wat voor ander of extra wapen zou u prefereren, gesteld dat het voorgaande [een extra of ander wapen; de auteurs] door de politiek wenselijk wordt geacht?’

Verschillende respondenten kiezen voor meer mogelijkheden. Daarvan hebben wij de eerstgenoemde als eerste keuze opgevat en die in Tabel 11.2 vermeld. Eenvijfde van de respondenten persisteren in hun opstelling bij de vorige vraag en vullen hier in dat zij in geen enkel geval een van de voorgelegde gewelddmiddelen voorstaan. Een aantal van deze respondenten tekent hierbij aan dat zij onderzoek naar deze materie aanbevelen.

Een busje *pepper spray* en de lange wapenstok zijn favoriet onder de respondenten die, als de politiek daarvoor kiest, wel voorstander zouden zijn van een extra of ander gewelddmiddel. De uitschuifbare wapenstok (handig voor de politieambtenaar in burger) is goede derde.

De gewelddmiddelen die zijn genoemd in de categorie ‘ander wapen’ zijn vooral het aanleren van vechtsporten, de tonfa (een houten wapenstok met zijgreep) en een *Taser* (een soort elektrische wapenstok). De chef opleidingen die de tonfa aanbeveelt,

Tabel 11.1 De wenselijkheid van een ander wapen tussen wapenstok en vuurwapen (aantallen)

	niet/			totaal
	zeer	eniger mate	geen mening	
<i>Functionaris</i>				
procureur-generaal	1	0	2	3
hoofdofficier van justitie	3	1	7	11
korpsbeheerder	4	4	2	10
korpschef	7	6	1	15
districts-/divisiechef	13	4	3	20
chef opleidingen	11	2	2	15
totaal absoluut	39	17	17	73
totaal percentages	54%	23%	23%	100%

relatieveert dit zelf meteen weer:

‘maar of hiermee het vuurwapengebruik wordt teruggedrongen is maar de vraag.’

Een districtschef verzucht:

‘Weer een wapen erbij. Keuze wordt moeilijker. Achteraf volgt een beoordeling over die keuze.’

Eén van de hoofdofficieren van justitie verduidelijkt zijn keuze voor de uitschuifbare wapenstok als volgt:

‘Vervanging van de korte wapenstok is de minst grote verandering en kost de minste tijd voor wat betreft het aanleren van vaardigheden. (praktisch probleem: een politieambtenaar heeft nu al een pistool, een extra houder [met patronen voor het pistool; auteurs], handboeien, een wapenstok en in het donker een zaklamp; hoe moet hij of zij daarnaast nog een busje o.i.d. meenemen?) In gebieden met veelvoorkomende openbare orde problemen zouden surveillanten [lees: politieambtenaren, auteurs] permanent kunnen worden uitgerust met de lange wapenstok. (b.v. noodgebieden in Amsterdam)’

Op de eventuele afweging van een ander of extra wapen voor de politie reageert een korpschef met de

volgende opmerking: ‘Dit is mogelijk wenselijk mits het een wapen betreft, dat op basis van verantwoord onderzoek, acceptabel is voor alle betrokken partijen zowel binnen als buiten politiekering. Dit wapen dient een duidelijke praktische tussenoplossing te bieden tussen de keuze voor de wapenstok of het vuurwapen.’

Veel respondenten plaatsen bij hun antwoord de waarschuwing dat politieambtenaren en/of hun surveillanceauto's geen wandelende danwel rijdende wapenaresenalen mogen worden. Daarnaast merken respondenten vaak op dat het naar hun mening te veel ontbreekt aan goede en regelmatige lichamelijke vorming en training van beroepsvaardigheden en dat juist daar veel winst is te behalen in de beheersing en voorkoming van geweldsgebruik. Dit laatste is een veelgehoorde klacht: de politie heeft de fysieke conditie en vaardigheden van het personeel verontachtzaamd. Het gevolg daarvan kan zijn dat politieambtenaren eerder en vaker geweld en geweldsmiddelen aanwenden dan eigenlijk proportioneel en/of subsidiair is.

Tabel 11.2 De keuze voor een ander geweldsmiddel (aantallen)

Welk ander geweldsmiddel eventueel ter verdediging?

	lange stok	uitschuif-stok	peper-spuit	traangas	ander	geen
procureur-generaal	1	1	0	0	1	0
hoofdofficier van justitie	2	0	1	1	0	5
korpsbeheerder	2	1	3	0	1	4
korpschef	2	3	6	0	1	3
districts-/divisiechef	7	0	10	0	1	2
chef opleidingen	3	6	4	0	0	2
totaal	17	11	24	1	4	16

lange stok=lange wapenstok in surveillance-auto's en bij andere surveillances; **uitschuifstok**=uitschuifbare wapenstok (mede ten behoeve van niet-geüniformeerde politieambtenaren); **peperspuit**=busje pepper spray; **traangas**=busje traangas.

*Verdachten van beroving worden aangehouden, Amsterdam 1995.
Foto: Willem Middelkoop/ Hollandse Hoogte*

Hoofdstuk 12 – De Ambtsinstructie 1994: een eerste evaluatie

HOOFDSTUK 12
DE AMBTSIN-
STRUCTIE 1994
– EEN EERSTE
EVALUATIE

Artikel 4 Bijstandinstructie gemeentepolitie 1966

‘De ambtenaar moet ervan doordrongen zijn, dat de wijze, waarop hij bij de vervulling van de politietaak optreedt, de eerbied voor het gezag nimmer in gevaar mag brengen en dat dit gezag zou worden geschaad, indien hij tekort zou schieten enerzijds in zorgvuldigheid en zelfbeheersing, anderzijds in doortastendheid en moed’.

Geweldsbepalingen voor de politie liggen altijd onder vuur. Er is een onvermijdelijke spanning tussen beleid en werkvloer. Enerzijds is er de wens van de uitvoerende politieambtenaar om een helder handvest te hebben dat uitkomst biedt in alle mogelijk praktijksituaties en anderzijds is er de behoefte van de regering om regels te geven die rechtsstatelijk verantwoord en politiek haalbaar zijn en tegelijkertijd zowel houvast bieden aan het bevoegd gezag bij de beoordeling van geweldsgebruik als aan de politieambtenaar de operationele ruimte bieden om hun werk te doen. Deze spanning tussen de rechtstheoretische inzichten en de dagelijkse politiepraktijk hebben in het verleden geleid tot wijzigingen in de geweldsbepalingen (Scheffer 1995). De Hoofdstukken 2 en 3 behandelen de geweldsbepalingen in detail.

Kort na de start van dit onderzoek eind 1993 zijn de Politiewet 1993 en de Ambtsinstructie 1994 in werking getreden. Het onderzoeksmateriaal met betrekking tot de periode 1978-1992 (de eerste ronde) leende zich daarom niet voor een evaluatie van de nieuwe geweldsbepalingen. De continuering van het onderzoek eind 1995 met als doel ook de jaren 1993-1995 te analyseren (de tweede ronde) bood die mogelijkheid wel.

Op vier manieren hebben wij evaluerende informatie over de Ambtsinstructie 1994 vergaard.

- 1 Wij hebben alle procureurs-generaal, hoofdofficieren van Justitie, korpsbeheerders, korpschefs, chefs opleidingen en een steekproef uit de districts- en divisiechefs een vragenlijst toegestuurd met betrekkingen tot het complex van vuurwapengebruik en de beoordeling daarvan.
- 2 Wij hebben ronde-tafelgesprekken gevoerd met een groep medewerkers van arrondissementspar-

ketten, met een groep districts-, divisie- en opleidingschefs van de politie en met vertegenwoordigers van de drie grote politievakorganisaties over het complex van vuurwapengebruik en de beoordeling daarvan.

- 3 Wij hebben medewerkers van arrondissementsparketten nader bevraagd over concrete casus beschreven in Hoofdstuk 6, voorzover die zijn beoordeeld onder het regime van de Ambtsinstructie 1988 en in deze gesprekken tevens gesproken over de vergelijking van de oude en de nieuwe Ambtsinstructie en de hanteerbaarheid van deze laatste.
- 4 Wij hebben een compact beschreven casus toegestuurd aan de hoofdofficieren van Justitie, de korpsbeheerders en de korpschefs met de vraag deze te beoordelen.
- 5 Tot slot hebben wij voor de tweede ronde in het onderzoek opnieuw dossiers vuurwapengebruik van de rijksrecherche bestudeerd. Een deel van deze casus is beoordeeld op grond van de Ambtsinstructie 1994 en geeft informatie over het gebruik hiervan bij de beoordeling van de meeste vergaande vorm van politieel vuurwapengebruik, namelijk het raak schieten op personen (zie Hoofdstuk 14-16). Deze juridisch-empirische analyse biedt inzicht in de wijze van beoordelen door het OM en de rechter met de geweldsbepalingen en andere wet- en regelgeving in de hand.

Een en ander levert een gevarieerd beeld op van de inzichten met betrekking tot de Ambtsinstructie, de inzet, de melding en de beoordeling van het gebruik van het dienstvuurwapen. In de komende paragrafen schetsen wij de procedures van melden en beoordelen van vuurwapengebruik, de opinies binnen Justitie en politie met betrekking tot de geweldsbepalingen en de resultaten van individuele en gezamenlijke beoordeling van concrete casus.

Het onderzoeksmateriaal

Van de 165 vragenlijsten (met variërend 25 tot 35 aan de Ambtsinstructie 1994 gerelateerde vragen) die wij hebben verstuurd aan de diverse topfunctionarissen in het politie- en justitieveld hebben wij er 76 terug-

gestuurd gekregen (zie Tabel 12.1). Dat is een respons van gemiddeld 46 procent. Gezien de betrekkelijk korte reactietijd die wij hebben geboden en gezien het feit dat met post-enquêtes in het algemeen een respons van niet veel hoger dan 20 à 30 procent wordt gehaald, is dit een bevredigend resultaat. De lage respons van de korpsbeheerders en de districts- en divisiechefs heeft vermoedelijk te maken met de relatief geringe betrokkenheid bij en ervaring met het onderwerp.

De respondenten zijn werkzaam bij parketten en politiekorpsen en zijn regelmatig gespreid over geheel Nederland. Er is geen oververtegenwoordiging van bepaalde gebieden. Wij moeten hier overigens vooraf opmerken dat de vragenlijsten doorgaans zijn ingevuld door medewerkers van de aangeschreven functionarissen. Verscheidene vragenlijsten van korpsbeheerders zijn bijvoorbeeld ingevuld door staf-functionarissen van het betreffende regiokorps en in enkele gevallen zelfs door vuurwapendocenten. Een medewerker van een procureur-generaal liet, na overleg met de staf van het grootste regiokorps in zijn ressort, weten zich daar verder bij aan te sluiten.

Van één parket hebben wij, vergezeld van een aanbiedingsbrief van de betreffende hoofdofficier van Justitie twee vragenlijsten teruggerekregen: de een ingevuld namens de hoofdofficier van Justitie zelf en de ander namens de fungerend hoofdofficier van Justitie in de tweede politieregio die onder dit arrondissement valt. Opmerkelijk is dat de hoofdofficier van Justitie van dit arrondissement zélf de wet- en regelgeving ten aanzien van het politieel vuurwapengebruik duidelijk vindt, maar zijn fungerend hoofdofficier van Justitie in de tweede politieregio niet. Ook op andere vragen staan deze twee hoofdofficieren van Justitie van één en hetzelfde arrondissementsparket

Tabel 12.1 Respons op vragenlijsten met betrekking tot Ambtsinstructie 1994 (aantallen)

	<i>vragenlijst</i>		respons
	verstuurd	teruggestuurd	
<i>functionaris</i>			%
procureur-generaal	5	3	60
hoofdofficier van Justitie	19	10	53
korpsbeheerder	25	11	44
korpschef	28	15	54
districts-/divisiechef	61	22	36
chef opleidingen	27	15	56
totaal	165	76	46

in hun meningen lijnrecht tegenover elkaar. De twee vragenlijsten zijn door een en dezelfde staffunctionaris van het arrondissementsparket ingevuld.

Op een tweede mailing die wij hebben doen uitgaan hebben de ondervraagden gemiddeld beter gerespondeerd: 40 van de verzonden 69, dus 58 procent. Hier betrof het de beoordeling door de hoofdofficieren van Justitie, de korpsbeheerders en de korpschefs van een door ons op basis van twee waar gebeurde voorvallen geconstrueerde casus. Bij deze tweede enquête was de tijdsinvestering geringer. Het ging om een casusbeschrijving van één vel A4 en twee danwel vier vragen daarover.

Tabel 12.2 Respons op gevraagde casus-beoordeling (aantallen)

	<i>casus</i>		respons
	verstuurd	teruggestuurd	
<i>functionaris</i>			%
hoofdofficier van Justitie	19	12	53
korpsbeheerder	25	12	40
korpschef	25	16	64
totaal	69	40	58

In de nu volgende paragrafen doen wij verslag van de resultaten van de vragenlijsten, gespreksrondes en reacties op de gevraagde casus-beoordelingen. Waar wij via andere kanalen kennis hebben van bepaalde feiten vermelden wij die uiteraard ook.

Procedures voor beoordeling en afdoening

Het Openbaar Ministerie – De drie responderende ressortsparketten Den Bosch, Den Haag en Leeuwarden hebben alle drie een schriftelijk vastgelegde procedure voor de melding, beoordeling en afdoening van politieel vuurwapengebruik. Van de andere twee ressorten weten wij dat dit ook het geval is. Deze procedures hebben vooral betrekking op voorvallen waarin personen door politieel vuurwapengebruik zijn geraakt en de rijksrecherche onderzoek doet.

De procedure in het ressort Den Bosch wijkt op belangrijke punten af van die in de andere ressorten. In dit ressort vervult de commissaris van politie toegevoegd aan het parket van de procureur-generaal (verder: commissaris toegevoegd) namelijk altijd een adviserende rol in de beoordeling van alle voorvallen van politieel vuurwapengebruik, dreigen én schieten. In de andere ressorten hebben de procureur-generaal en zijn commissaris toegevoegd alleen een rol in de

beoordeling van rake schoten van de politie. Elke rapportage vuurwapengebruik die binnenkomt op een van de vijf zuidelijke arrondissementsparketten gaat in kopie voor advies naar de commissaris toegevoegd. Deze adviseert per ommekeer aan de hoofdofficier van Justitie en stelt de procureur-generaal van het advies op de hoogte. De hoofdofficier van Justitie neemt vervolgens een beslissing en zendt daarvan bericht aan de korpschef danwel districtschef én aan de procureur-generaal. Deze laatste archiveert de rapportages. Zoals eerder is gebleken in deze studie, heeft de procureur-generaal in Den Bosch een archief van naar schatting inmiddels ruim 1.000 meldingen politieel vuurwapengebruik vanaf 1974.

In de meeste arrondissementen (zeven van de tien) zijn geen schriftelijk vastgelegde procedures voor de beoordeling en afdoening van politieel vuurwapengebruik. Wel zijn er vaak afspraken en in de samenwerking met de politie gegroeide gewoonten. In zeven van de tien arrondissementen maakt men bij de beoordeling altijd gebruik van het standaardmeldingsformulier van het ministerie van Binnenlandse Zaken, in twee soms en in een arrondissement nooit. In de praktijk wordt het formulier vrijwel altijd aangevuld en soms vervangen door een schriftelijke rapportage over het voorval van de hand van de politieambtenaar zelf. Het formulier geeft namelijk alleen de feiten weer, maar biedt nauwelijks de mogelijkheid informatie te verstrekken over de omstandigheden. De meeste arrondissementsparketten laten weten juist ook die omstandigheden van groot belang te vinden. Daaruit moet bijvoorbeeld blijken of het gemeld geweld proportioneel was en subsidiair.

Een van de regiokorpsen weigert op grond van artikel 17, lid 4 van de Ambtsinstructie 1994 andere of meer informatie te verstrekken aan het OM dan op het formulier wordt gevraagd. In dit korps is men van mening dat de politieambtenaar anders wordt gedwongen mee te werken aan zijn of haar eigen eventuele vervolging.

Interessant zijn de antwoorden op de vraag wie ten principale beslist over de beoordeling en afdoening van politieel vuurwapengebruik. De procureurs-generaal zijn het daarover onderling niet eens. Volgens de één is het de hoofdofficier van Justitie, volgens de tweede beslist de procureur-generaal als de rijksrecherche onderzoek heeft gedaan en de hoofdofficier van Justitie in alle andere gevallen en volgens de der-

de beslist de procureur-generaal en doet de hoofdofficier van Justitie een afdoeningsvoorstel aan de procureur-generaal. De hoofdofficiëren van Justitie zijn het op dit punt wel met elkaar eens: zij beslissen of zelf of laten dit over aan hun districts- of unit-hoofden.

De hoofdofficiëren van Justitie hebben wij gevraagd of zij vinden dat politieel vuurwapengebruik in beginsel door de korpsbeheerder (disciplinair) moet worden afgedaan en dat het instellen van strafvervolging ultimum remedium moet zijn. Zes van de tien antwoorden 'ja' op deze vraag (soms met een voorbehoud), drie antwoorden 'nee'.

Op de vraag of eventuele voorstellen van de officier van Justitie aan de korpsbeheerder danwel de korpschef om disciplinaire maatregelen tegen de politieambtenaren te nemen worden uitgevoerd, antwoorden zes van de tien dat dit steeds gebeurt, één antwoordt 'soms' en drie weten het niet.

Een voorwaardelijk sepot (niet vervolgen onder voorwaarden) als pressiemiddel om de korpsbeheerder en/ of korpschef ertoe te bewegen disciplinaire maatregelen te nemen, vinden twee van de tien hoofdofficiëren van Justitie geëigend. De andere acht vinden dit oneigenlijk gebruik van het voorwaardelijk sepot, dat in het strafrecht bedoeld is om de verdachte ergens toe te bewegen en niet om te fungeren als bestuurlijk-juridisch breekijzer waarmee het OM de korpsbeheerder zijn wil kan opleggen. Eén procureur-generaal is het hier mee eens, de andere twee vinden dat dit soms kan. Eén van deze twee merkt daarbij op: 'omdat een disciplinaire maatregel soms meer effect sorteert dan een strafvervolging.'

Op de vraag of de officier van Justitie, in geval van twijfel over de strafrechtelijke aansprakelijkheid van de schutter, om die reden de zaak moet voorleggen aan de rechter ter vermijding van de schijn van partijdigheid, antwoorden vijf van de tien hoofdofficiëren van Justitie en twee procureurs-generaal dat dit kan. De andere vijf hoofdofficiëren van Justitie en één procureur-generaal vinden van niet.

'Vindt u het acceptabel dat een politie-schutter wordt vervolgd met de bedoeling van de rechter een vrijspraak te verkrijgen opdat de schutter van blaam wordt gezuiverd?', vroegen wij de chefs van het OM ten slotte. Geen van hen vindt dit acceptabel. Eén procureur-generaal maakt daarbij een voorbehoud:

'In een aantal gevoelige situaties acht ik dat wenselijk. Het gaat dan om een uitzonderingssituatie.'

Opname in justitiële documentatiedienst

Uit de telefonische interviews is nog een bijzonderheid met betrekking tot de administratieve afwikkeling en archivering van de beoordelingen van politieel vuurwapengebruik naar voren gekomen. Veel parketten proberen politieambtenaren na het separeren van een formele verdenking van strafbaar vuurwapengebruik buiten de justitiële documentatiedienst te houden door aan het dossier geen parketnummer toe te kennen, maar alleen een zogeheten AZ- (algemene zaken) nummer. Ieder parket doet dit op zijn eigen manier en selecteert ook met eigen criteria. Het is wenselijk dat er meer landelijke uniformiteit in dit beleid komt.

Overleg

Uit de rondetafel- en telefoongesprekken die wij voerden met functionarissen van de politiekorpsen en de arrondissementsparketten is gebleken dat de formele, schriftelijke beoordelingen en de ambtsberichten daarover in veel gevallen vooraf worden gegaan door (telefonisch) vooroverleg. In dat vooroverleg wisselt men eigen standpunten en voornemens uit en stemt men voorgenomen beslissingen onderling af. Op deze wijze wil men voorkomen dat er onduidelikheden en verrassingen ontstaan die vervolgens met verlies van tijd en mogelijk met enige ergernis of ander ongenoegen moeten worden rechtgezet. De in onze studie veelvuldig geciteerde ambtsberichten kunnen daarom worden gezien als schriftelijke bevestigingen van dat vooroverleg. Een oordeel van de hoofdofficier van Justitie is voor de korpsleiding dus niet vaak een verrassing. Blijven de standpunten in het vooroverleg verschillen, dan worden die ook schriftelijk uitgewisseld en bediscussieerd. Overigens kan het plegen van vooroverleg verschillen per casus, maar ook per functionaris en parket.

De politie

Afgaande op de antwoorden van de korpschefs zijn er in 12 van de 15 responderende regiokorpsen schriftelijk vastgelegde procedures voor de melding en afdoening van vuurwapengebruik. In acht van die 15 korpsen wordt daarbij altijd het standaardmeldingsformulier gebruikt, in één korps soms en in vijf korpsen nooit.

De korpschefs zijn het niet met elkaar eens wat betreft de competentie met betrekking tot de beslissing

over de juistheid van het vuurwapengebruik binnen het korps. Elf van de 15 vinden dat zij beslissen over het advies aan de korpsbeheerder. Een korpschef antwoordt dat hij adviseert aan de hoofdofficier van Justitie. Een andere korpschef antwoordt dat hij beslist, maar dat er geen sprake is van een advies aan de korpsbeheerder. Een korpschef laat weten dat in zijn korps de districts-, divisie- en onderdeelchefs deze rol vervullen. In weer een ander korps adviseert de chef opleidingen via de korpschef aan de korpsbeheerder. In dit korps zijn het de districts- en divisiechefs die over het advies aan de korpsbeheerder beslissen.

De Nota van toelichting bij de artikelen 17-19 van de Ambtsinstructie 1994 vermeldt het volgende:

‘Doel van de geweldmelding is om de *beheerder* [onze cursivering; auteurs] inzicht te geven in de wijze waarop zijn ambtenaren omgaan met de bevoegdheid geweld te gebruiken.’

De korpsbeheerders geven te kennen niet of nauwelijks op de hoogte te zijn van, laat staan betrokken te zijn bij de beoordeling van vuurwapengebruik. Drie van de tien worden steeds op de hoogte gebracht van voorvallen vuurwapengebruik (via regelmatige verslaglegging). Deze drie houden zelf ook een archief bij van de meldingen vuurwapengebruik. De andere zeven worden alleen ingelicht over ernstige incidenten, die mogelijk de media halen of politiek-bestuurlijke consequenties kunnen hebben. Deze zeven houden geen archief bij. Een van de korpsbeheerders geeft te kennen een rol te spelen in de beoordeling van vuurwapengebruik, drie anderen doen dat soms. Drie van de tien korpsbeheerders stellen de minister van Binnenlandse Zaken regelmatig op de hoogte van de meldingen vuurwapengebruik in hun regio. Eén korpsbeheerder doet dat soms, de anderen doen dat niet.

Over de samenwerking tussen OM en politie wat betreft de beoordeling van politieel vuurwapengebruik is vrijwel iedereen positief. In de meeste regio's hebben politie en OM afspraken over informatie-uitwisseling. Ook blijkt er over concrete gevallen, zeker bij enige twijfel, meestal telefonisch overleg te zijn, waarvan de uitkomst schriftelijk wordt bevestigd. Onderstaand citaat is daarvoor kenmerkend voor de antwoorden en de sfeer waarin die zijn geformuleerd.

‘Er is een regelmatig telefonisch/persoonlijk contact of overleg met betrekking tot gewelds zaken

met het parket van de hoofdofficier van Justitie (...). Hierbij wordt er gestreefd naar een zo duidelijk mogelijke rapportage en advisering in de richting van het OM teneinde een verantwoorde en snelle afdoening te bewerkstelligen, dit ook in het belang van de betrokken ambtenaar. In de meeste geweldszaken neemt de hoofdofficier van Justitie het advies van de korpschef over. Ook de formele schriftelijke correspondentie binnen de politieorganisatie en met het OM verloopt goed en over het algemeen tot volle tevredenheid van de betrokken partijen.'

De meeste politierespondenten geven te kennen dat adviezen van de hoofdofficier van Justitie met betrekking tot het nemen van disciplinaire maatregelen meestal worden opgevolgd en dat het parket daarvan ook bericht ontvangt.

De beoordelingssystematiek

Om te weten op welke wijze de Ambtsinstructie 1994 door het OM wordt gehanteerd bij de beoordeling van politieel vuurwapengebruik presenteren wij hier enige gegevens uit de beoordeling van voorvallen waarin de politie raak heeft geschoten uit de Hoofdstukken 14 tot en met 16. Wij concentreren ons daarbij op de vraag of de Ambtsinstructie 1994 daarbij als primair of secundair beoordelingskader heeft gediend.

De wettelijke grondslag voor de bevoegdheid tot vuurwapengebruik is in de eerste plaats te vinden in art. 8 Politiewet 1993 (zie Hoofdstuk 2). Deze bevoegdheidsbepaling is verder uitgewerkt in de Ambtsinstructie 1994, waarin artikel 7 een limitatieve opsomming geeft van vier gevallen waarin vuurwapengebruik geoorloofd is. Komt het voorval waarin het vuurwapen is aangewend niet overeen met een van deze vier gevallen, dan dient het te worden getoetst aan de noodweerbepaling. Deze beoordelingssystematiek vloeit voort uit het beginsel dat de uitoefening van het geweldsmonopolie bij wet is gereguleerd en de wet specifieke voorwaarden vaststelt waaronder vuurwapengebruik geoorloofd is. De noodweerbepaling geldt in deze, vanwege de algemene strekking, als een vangnet.

De Ambtsinstructie 1994 (en voorgangers) kan worden gezien als het werkkader voor de professionele politieambtenaar. Optreden krachtens dat kader moet de toetsing aan de daarin geformuleerde eisen

van professionaliteit kunnen doorstaan. Situaties die daarin niet (direct) voldoen kunnen eventueel worden toegestaan krachtens het vangnet, het noodweerkartikel. Dit betekent dat optreden van de *professional* primair wordt getoetst aan de Ambtsinstructie 1994 en secundair aan de criteria van noodweer (art. 41 Sr). De aanhef van art. 3 van de Ambtsinstructie 1988 luidt:

'1. Het gebruik van een vuurwapen waarmee niet automatisch wordt geschoten, tegen personen en tegen vervoermiddelen waarin zich personen bevinden, is, behalve in een situatie waarin een beroep kan worden gedaan op artikel 41 van het *Wetboek van Strafrecht* [cursivering auteurs] slechts geoorloofd: (...)'

De strekking van deze aanhef maakt de aangegeven beoordelingssystematiek wellicht minder voor de hand liggend. Het is misschien zelfs te verdedigen dat de wetgever een omgekeerde volgorde van toetsing voor ogen heeft gehad: eerst toetsen aan noodweer en alleen als dit het vuurwapengebruik niet kan rechtvaardigen, dan kijken of de ambtsinstructie van toepassing is. De commissie-Heijder heeft geadviseerd de toevoeging met betrekking tot noodweer in de nieuwe ambtsinstructie te laten vervallen. Niet omdat deze ongewenste effecten zou hebben op de wijze van beoordelen van het vuurwapengebruik, maar met het oog op de ontwikkeling van de jurisprudentie (zie Hoofdstuk 2). Toch had ook het eerste argument reden kunnen zijn voor dezelfde aanbeveling. In de Ambtsinstructie 1994 is in navolging van het advies van de commissie-Heijder de verwijzing naar het noodweerkartikel achterwege gelaten. Wel wordt in de Nota van Toelichting gerefereerd aan noodweer. De toelichting bij art. 7 derde lid, vermeldt:

'Tenslotte willen wij in het kader van dit artikel over de bevoegdheid tot vuurwapengebruik nog aandacht besteden aan de vraag hoe door de ambtenaar moet worden gehandeld ingeval van de confrontatie met andere levensbedreigende situaties dan die waarin de dreiging wordt gevormd door een voor onmiddellijk gebruik gereed zijnd wapen. In dit verband kan gedacht worden aan de dreiging die uitgaat van een ander wapen dan een vuurwapen, van een mes, een bijl, een injectiespuit of andere voorwerpen. Wij zijn van oordeel dat in de Ambtsinstructie geen aparte bevoegdheid voor het gebruik van het vuurwapen in dergelijke gevallen

hoeft te worden gecreëerd. In het geval van een noodweersituatie bij dreiging met een mes, een bijl, etc. is, na afweging van de eisen van subsidiariteit en proportionaliteit vuurwapengebruik mogelijk op grond van artikel 41 van het Wetboek van Strafrecht. Indien er geen sprake is van noodweer gaan wij er van uit dat de politie andere middelen dan zulke ingrijpende middelen als vuurwapens hanteert.’

Om na te gaan of het weglaten van de verwijzing naar noodweer in de Ambtsinstructie 1994 gevolgen heeft gehad voor de gehanteerde beoordelingssystematiek, kijken wij of in de beoordelingen waarvan de conclusie luidt dat er geschoten is in een geval genoemd in de Ambtsinstructie, eerst is getoetst aan de noodweerbepaling en of in de beoordelingen van zaken die als noodweer zijn gekenmerkt eerst getoetst is aan de ambtsinstructie.

Van de 214 ‘rake zaken’ zijn er 17 waarin hoofdofficier van Justitie in een afdoeningsbericht besluit vervolging achterwege te laten, omdat van een geval genoemd in de ambtsinstructie sprake is. Hiervan vonden 11 voorvallen plaats tussen 1988 en 1994 en zes na 1994. Deze beoordelingen komen qua structuur en opzet met elkaar overeen. De hoofdofficier van justitie geeft zonder omwegen aan dat hij van oordeel is dat het vuurwapengebruik conform de ambtsinstructie is, waarbij hij in de meeste gevallen de specifieke bepaling noemt. Het toetsen aan noodweer komt niet voor, net zo min als een verwijzing naar deze strafuitsluitingsgrond. Dit komt overeen met de door ons geschetste ideale beoordelingssystematiek.

De ambtsberichten waarin noodweer van toepassing wordt verklaard, dit zijn er vanaf 1988 in totaal 55, brengen de beoordelingssystematiek beter aan het licht. Deze maken immers duidelijk of eerst nadat de ambtsinstructie is geraadpleegd, noodweer aan bod is gekomen. Verder is het interessant te zien hoe de verwijzing van art. 3 Ambtsinstructie 1988 naar noodweer is geïnterpreteerd. Van de 104 rake zaken waarin is geoordeeld dat het vuurwapengebruik vanwege noodweer gerechtvaardigd is, hebben er 39 zich afgespeeld ten tijde van de Ambtsinstructie 1988 en 16 voorvallen sinds de Ambtsinstructie 1994 van kracht is. Een analyse van de afdoeningsberichten van deze 55 noodweerezaken levert een aantal interessante inzichten op wat betreft de beoordelingssystematiek.

Volgorde van toetsing

In alle 55 rake noodweerezaken van 1988 en daarna wordt de noodweerbepaling meteen als rechtvaardigingsgrond genoemd, dus niet pas nadat is getoetst aan de vuurwapenbevoegdheid genoemd in de ambtsinstructie. De oorzaak hiervan is waarschijnlijk mede artikel 3 Ambtsinstructie 1988. Uit de afdoeningsberichten in de periode 1988-1994 valt op te maken dat dit artikel aanleiding geeft voor de opvatting dat de casus eerst aan de noodweerbepaling moet worden getoetst en pas daarna aan het vervolg van het artikel. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het volgende citaat uit een ambtsbericht van de hoofdofficier van Justitie gericht aan de procureur-generaal (1989):

‘Dat er in casu sprake was van een ogenblikkelijke, wederrechtelijke aanranding door genoemde [verdachte] jegens [de wachmeester] acht ik buiten kijf. Dit betekent dat het geweldsgebruik beoordeeld dient te worden op basis van artikel 41 Sr en niet, zoals de beide rijksrechercheurs kennelijk menen, op basis van de Ambtsinstructie voor de politie. (Stb. 1988, 577). Deze instructie laat immers in de aanhef van artikel 3 de noodweerbepaling uitdrukkelijk onverlet.’

Iets explicieter schrijft een hoofdofficier van Justitie hetzelfde in andere bewoording (1990):

‘Als er dus geen sprake is van een noodweersituatie, dan is gebruik van een vuurwapen tegen personen en tegen vervoermiddelen, waarin zich personen bevinden, slechts geoorloofd in de gevallen genoemd in artikel 3 lid 1 sub a en b.’

Maar ook na 1994 is het geen praktijk geworden dat een toetsing aan de gevallen van geoorloofd vuurwapengebruik genoemd in de Ambtsinstructie 1994 voorafgaat aan de toetsing aan de noodweerbepaling. Eén ambtsbericht vormt hierop een uitzondering (1994). Daarin concludeert de hoofdofficier van Justitie in de eerste plaats dat art. 7 Ambtsinstructie 1994 het vuurwapengebruik niet toestaat, waarna hij vaststelt dat de schutter dient te worden aangemerkt als verdachte van toebrengen van zwaar lichamelijk letsel. Vervolgens werpt de hoofdofficier van Justitie de vraag op of de schutter zich terecht kan beroepen op noodweer. Opmerkelijk is dat de hoofdofficier van Justitie bij het geven van een antwoord hierop zich niet direct wendt tot artikel 41 Sr, maar in de hierboven geciteerde passage van de Nota van Toelichting de rechtvaardiging ziet noodweer toe te passen.

Niet van toepassing verklaren van de ambtsinstructie

Aan het honoreren van een beroep op noodweer wordt in drie gevallen de consequentie verbonden dat de bepalingen van de ambtsinstructie (gedeeltelijk) niet meer gelden. Het meest duidelijk hierover is een beleidsmedewerker met een adviserende functie (1994):

‘Indien een beroep kan worden gedaan op artikel 41 van het Wetboek van Strafrecht is de Ambtsinstructie voor de politie, Koninklijke Marechaussee en de buitengewoon opsporingsambtenaar 1994 niet van toepassing.’

Iets aarzelender drukt een hoofdofficier van Justitie zich in een andere zaak uit 1993:

‘Door het beroep van [de hoofdagent] op noodweer lijken de bepalingen van de Ambtsinstructie niet van toepassing te zijn. Dit mogelijk met uitzondering van artikel 7, waarin de bevoegdheid is gegeven het vuurwapen te trekken in gevallen waarin gericht schieten geoorloofd is.’

Voor noodweer wordt verwezen naar de ambtsinstructie

In acht van de 55 geanalyseerde beoordelingen wordt voor de bron van noodweer naar de ambtsinstructie verwezen. De volgende citaten dienen als illustratie.

Uit een ambtsbericht van een hoofdofficier van Justitie gericht aan de procureur-generaal (1995):

‘De inspecteur [naam] heeft naar mijn opvatting geheel gehandeld binnen de grenzen die de geweldsinstructie stelt aan het gebruik van een vuurwapen: de situatie waarin de inspecteur [naam] kwam te verkeren maakte het immers onontkoombaar dat hij (...) deze [de verdachte, auteur] uit zelfverdediging neerschoot.’

Uit een ambtsbericht van een hoofdofficier van Justitie gericht aan de procureur-generaal (1993):

‘In casu is door de betrokken agent uit noodweer gehandeld, geheel overeenkomstig de Ambtsinstructie.’

In het bovenstaande analyseren wij de plaats die de noodweerbepaling en de ambtsinstructie innemen in de beoordelingen van rake schietgevallen door de justitiële autoriteiten. Wij concluderen dat er weinig sprake is van eenduidigheid in de beoordelingssystematiek. Er blijkt verder verwarring te bestaan over de wijze waarop de ambtsinstructie zich verhoudt tot de noodweerbepaling. De invoering van de Ambtsinstructie 1994, waarin een expliciete verwijzing naar

noodweer is weggelaten, heeft *niet* geleid tot grotere eenvormigheid in de beoordelingsmethode van politieel vuurwapengebruik.

Meningen over de Ambtsinstructie 1994

Helderheid van wet- en regelgeving – Twee van de drie procureurs-generaal vinden de Ambtsinstructie 1994 voldoende duidelijk. De derde vindt de Ambtsinstructie 1994 onvoldoende duidelijk. Maar één van de procureurs-generaal vindt de nieuwe Ambtsinstructie 1994 ook een verbetering ten opzichte van de oude, omdat de nieuwe helderder is omschreven. Van de hoofdofficieren van Justitie vinden zeven de Ambtsinstructie 1994 voldoende duidelijk en drie niet. Vijf van hen vinden de nieuwe Ambtsinstructie 1994 ook een verbetering ten opzichte van de oude. Vier hadden geen mening en één vindt het een verslechtering. De politie-respondenten zijn iets kritischer, maar de verschillen zijn gering.

Vier mogelijke knelpunten – Op basis van telefonische interviews met parketmedewerkers en van de problemen die wij in de dossiers vuurwapengebruik zijn tegengekomen, hebben wij vier (mogelijke) knelpunten in de interpretatie en hanteerbaarheid van de Ambtsinstructie 1994 geselecteerd en aan de respondenten van de enquête voorgelegd:

- 1 De interpretatie en beoordeling van het begrip ‘uit voorzorg ter hand nemen van het vuurwapen’ (Ambtsinstructie 1994 art. 1 lid 3 onder c);
- 2 De interpretatie van het begrip ‘letsel van meer dan geringe betekenis’ (Ambtsinstructie 1994 art. 17 lid 2);
- 3 De interpretatie en beoordeling van de classificatie van ‘een persoon [...] van wie redelijkerwijs mag worden aangenomen dat hij een voor onmiddellijk gebruik gereed zijnd vuurwapen bij zich heeft en dit tegen personen zal gebruiken’ (Ambtsinstructie 1994 art. 7 lid 1 onder a; in de wandeling: ‘vuurwapengevaarlijk’);
- 4 De interpretatie en beoordeling van de classificatie van een delict als ‘een ernstig misdrijf dat bovendien moet worden aangemerkt als een grove aantasting van de rechtsorde’ (Ambtsinstructie 1994, art. 7 lid 1 onder b).

Tabel 12.3 laat zien dat de top en de subtop van justitie en de eerste echelons van politie wel de nodige problemen zien in de Ambtsinstructie 1994 op de vier

bovengenoemde punten die in de discussie regelmatig terugkeren. De leidinggevendenden binnen politie en justitie zien vooral problemen met betrekking tot de helderheid van uitleg en interpretatie van de begrippen en omschrijvingen. Variërend van bijna de helft tot driekwart van de respondenten noemt de vier knelpunten zeer of eniger mate problematisch. De definitie van 'uit voorzorg ter hand nemen van het vuurwapen' wordt door 33 van de 73 respondenten zeer tot eniger mate problematisch geacht. Voor de uitleg van 'letsel van meer dan geringe betekenis' is dat 42 van de 73 en voor de bepaling of een verdachte eventueel 'vuurwapengevaarlijk' is eveneens 42 van de 73.

Het meest problematisch vinden de chefs van politie en justitie om te bepalen wat er moet worden verstaan onder 'een ernstig misdrijf dat bovendien moet worden aangemerkt als een grove aantasting van de rechtsorde'. Zesenvijftig van de 73 top- en subtopfunctionarissen zien dit als zeer tot eniger mate problematisch.

Uit voorzorg ter hand nemen – Eén procureur-generaal licht zijn antwoord dat hij het eniger mate problematisch vindt als volgt toe:

'Dit geldt met name voor de individuele politieambtenaar. Onderscheid tussen trekken en uit voorzorg ter hand nemen is onduidelijk. De ingezonden rapportages laten dit duidelijk zien.'

Een andere procureur-generaal merkt op:

'omdat hier altijd sprake is van een individuele beoordeling waardoor (ruime) verschillen ontstaan.'

Een van de hoofdofficieren van Justitie die deelnam aan het ronde-tafelgesprek vindt het 'uit voorzorg ter hand nemen' zeer problematisch:

'Wat is het verschil tussen "uit voorzorg ter hand nemen" en "trekken"? Politie mensen nemen de term "uit voorzorg ter hand nemen" in hun rapportage over, zonder aan te geven wat ze precies deden. In een aantal gevallen had ik na bestudering van de stukken de indruk dat er wel degelijk gericht was. Verder onderzoek daarnaar hebben we soms maar niet gedaan (...). Wij hebben het probleem enigszins opgelost door alles wat niet schieten en richten is als "uit voorzorg ter hand nemen" te beschouwen. Wij hebben daarop nooit enig commentaar gehad (toen we eens bij het ressortparket informeerden naar rechtspraak of literatuur hierover, werden we naar een historische eigen beoordeling verwezen).'

Een divisiechef stelt:

'voorbeoordeling achteraf niet moeilijk, maar voor betrokkenen [de politieambtenaren; de auteurs] een valkuil. Heel veel wordt "uit voorzorg ter hand genomen" terwijl het wapen duidelijk gericht was.' Ook een korpschef uit zijn bedenkingen in dergelijke termen:

'Het uit voorzorg ter hand nemen van het vuurwapen blijkt praktisch soms 'ongewild' te ontfaan in het ermee richten op personen en/of voertuigen terwijl het veelal formeel nog geen schietwaardige situatie betreft. Dit gebeurt veelal door (samenloop van) omstandigheden zoals: duisternis, dragen van vreemde voorwerpen, vervoer van gestolen goederen, het alleen moeten optreden in een gevoelsmatig gevaarlijke situatie etc. (...)

Art. 10 en 11. Bij het uit voorzorg ter hand nemen wordt ook het pistool 'getrokken' terwijl dit niet als geweld wordt aangemerkt in de definities van de ambtsinstructie. Dit lijkt mij tegenstrijdig met elkaar in relatie tot de tekst van beide artikelen.'

Stelliger in zijn afwijzing is een chef opleidingen:

'De overgang van het "ter hand nemen" naar "gebruik" is niet goed aan te geven. Mijns inziens zou het in verband met de veiligheid uit de ambtsinstructie moeten. Indien nodig is het vuurwapen net zo snel zo niet sneller uit het zogenoemde snel-trekholster te halen.

Letsel van meer dan geringe betekenis – De procureur-generaal die deze categorie niet problematisch acht, licht deze mening als volgt toe:

'Bij twijfel vindt altijd overleg plaats of een Rijksrecherche onderzoek vereist is. Los daarvan vindt de melding vuurwapengebruik altijd plaats.

Waar het gaat om 'letsel van meer dan geringe betekenis' heeft een werkgroep van de directies Politie, belast met de advisering over een nieuw meldingsformulier, in oktober 1994 de suggestie gedaan om dit uit te leggen als 'letsel waarbij medische zorg noodzakelijk is' (Binnenlandse Zaken en Justitie 1995b: 15). Een procureur-generaal suggereert om voor de interpretatie aansluiting te zoeken bij de artikelen van het Wetboek van Strafrecht met betrekking tot mishandeling.

Vuurwapengevaarlijke verdachte – Een van de twee procureurs-generaal die deze categorie niet proble-

matisch vinden, merkt daarbij op:

‘In alle ter beoordeling voorgelegde situaties blijkt men altijd over voldoende informatie te beschikken die de betreffende kwaliteit ondersteunt.’

De eerder aangehaalde hoofdofficier van Justitie die deelnam aan het ronde-tafelgesprek met OM-medewerkers schrijft over de definitie van een vuurwapengevaarlijke verdachte:

‘Ben je vuurwapengevaarlijk als er een wapen bij je aangetroffen is? Ben je in 1996 nog vuurwapengevaarlijk als je in 1986 een vuurwapen gebruikt hebt? Politie mensen lijken steeds slechter te worden in het vermelden van redenen van wetenschap. Ze vermelden in hun rapportage dat iemand vuurwapengevaarlijk is, maar niet waarom. Zodra het OM hierover aanvullende informatie vraagt, treden de problemen op die hiervoor beschreven zijn.

Bij de politiebonden bestaat de uitdrukkelijke wens om de criteria voor vuurwapengevaarlijkheid te verhelderen en aan te scherpen. Naar de mening van de bonden ontstaat er over de waarde van de informatie, wijze van vastleggen daarvan en de verantwoordelijkheid daarvoor verwarring en onzekerheid.

Ernstig misdrijf tevens grove aantasting – De procureur-generaal die deze categorie zeer problematisch vindt, merkt hierover op:

‘dit zou duidelijker kunnen worden omschreven, mogelijk in relatie tot in de wet genoemde (bepaalde) misdrijven.’

Deze suggestie wordt door de deelnemers aan de ronde-tafelgesprekken afgewezen. Een dergelijke constructie wordt gezien als een ongewenste inperking vooraf. Geweldsgebruik behoort nu eenmaal tot het bevoegdheidsgebruik dat achteraf wordt gecontroleerd en beoordeeld.

Een van de procureurs-generaal die deze categorie slechts eniger mate problematisch vinden heeft daarvoor een hard argument:

‘De nota van toelichting op de Ambtsinstructie engt dit begrip behoorlijk in (lichamelijke integriteit). Verduidelijking van de reikwijdte van dit artikel is op z'n plaats.’

Opnieuw citeren wij hier de argumentatie van een hoofdofficier van Justitie die deelnam aan ons ronde-tafelgesprek:

‘Over deze term hebben wij enorme disputen gehad, toen twee politiemensen er een andere inhoud

aangaven dan wij (en het Ministerie) mogelijk oordeelden: Twee vermogenscriminele woonwagengebruikers, die normaal gesproken de politie te slim af zijn, worden na een snelkraak waarbij de pui uit de gevel geramd is met buit, rijdend in een auto aangehouden. Bij het zien van de politie rijden ze langzaam verder. De politie houdt ze met getrokken

HOOFDSTUK 12
DE AMBTSIN-
STRUCTIE 1994
– EEN EERSTE
EVALUATIE

Tabel 12.3 Meninge binnen OM en politie over vier mogelijke knelpunten in de Ambtsinstructie 1994 (aantallen)

1 <i>Uit voorzorg ter hand nemen van het vuurwapen: problematisch?</i>				
	zeer	eniger mate	niet/geen mening	totaal
<i>functionaris</i>				
procureur-generaal	0	3	0	3
hoofdofficier van Justitie	0	4	6	10
korpsbeheerder	0	4	6	10
korpschef	2	7	6	15
districts-/divisiechef	0	7	13	20
chef opleidingen	2	5	9	15
totaal absoluut	3	30	40	73
totaal percentages	4%	41%	55%	100%
2 <i>Letsel van meer dan geringe betekenis: problematisch?</i>				
	zeer	eniger mate	niet/geen mening	totaal
procureur-generaal	0	1	2	3
hoofdofficier van Justitie	0	4	6	10
korpsbeheerder	2	6	2	10
korpschef	2	10	3	15
districts-/divisiechef	1	7	12	20
chef opleidingen	3	6	6	15
totaal absoluut	8	34	31	73
totaal percentages	11%	47%	42%	100%
3 <i>Vuurwapengevaarlijk verdachte: problematisch?</i>				
	zeer	eniger mate	niet/geen mening	totaal
procureur-generaal	0	1	2	3
hoofdofficier van Justitie	0	6	4	10
korpsbeheerder	0	8	2	10
korpschef	1	11	3	15
districts-/divisiechef	3	9	8	20
chef opleidingen	1	8	6	15
totaal absoluut	4	38	25	73
totaal percentages	6%	52%	34%	100%
4 <i>Ernstig misdrijf tevens grove aantasting van de rechtsorde: problematisch?</i>				
	zeer	eniger mate	niet/geen mening	totaal
procureur-generaal	1	2	0	3
hoofdofficier van Justitie	2	5	3	10
korpsbeheerder	0	6	4	10
korpschef	2	9	4	15
districts-/divisiechef	4	13	3	16
chef opleidingen	0	12	3	15
totaal absoluut	9	47	17	73
totaal percentages	12%	65%	23%	100%

pistolen, maar zonder een schot te lossen, aan. Ze bieden geen verzet. Het geweldgebruik diende eigenlijk om het bewijs veilig te stellen.

Misschien is het volgende criterium beter: geweldsmisdrijven waarop naar de wettelijke omschrijving tenminste 6 jaren gevangenisstraf staan (incl. vermogensdelicten met een geweldcomponent, zoals inbraken) al zal hierbij wel een opfriscursus subsidiariteit en vluchtrecht gegeven moeten worden.’

En een korpschef is van mening:

‘Mede door jurisprudentie is dit begrip redelijk uitgekristalliseerd.’

De rode draad in de antwoorden is dat men het ‘ernstig misdrijf’, in navolging van de Nota van toelichting bij de Ambtsinstructie 1994, uitlegt als ‘misdrijven die de lichamelijke integriteit aantasten’. Het element ‘grove aantasting van de rechtsorde’ wordt ingevuld door de lokale en situationele omstandigheden. Veel respondenten geven daarbij aan dat zij van mening zijn dat er te veel verschillen zijn in de uitleg hiervan tussen de arrondissementen onderling.

Enkele politiebonden vragen opnieuw aandacht voor het afschaffen van de bevoegdheid tot vuurwa-

pengebruik ter aanhouding, zoals zij dat op eerdere momenten – bij de voorbereiding van eerdere ambtsinstructies en bij de discussie naar aanleiding van het rapport van de Commissie Heijder – ook hebben bepleit. Vooral de Nederlandse Politiebond (NPB) en de Algemene Nederlandse Politievereniging (ANPV) staan zo’n wijziging voor. Doel is bescherming van de burger tegen overmatig overheids geweld en van de politieambtenaar tegen traumatiserende ervaringen, zoals het verwonden of doden van (mogelijk onschuldige) mensen. Het vuurwapengebruik zou zich volgens hen moeten beperken tot uitsluitend gevallen van noodweer.

De geoefendheid

Tot slot hebben wij (een deel van) de respondenten gevraagd naar hun mening over de mate van geoefendheid van de gemiddelde politieambtenaar en naar hun toekomstverwachting met betrekking tot het politieel vuurwapengebruik in kwantitatieve zin.

Tabel 12.4 laat zien dat onze respondenten in meerderheid positief zijn, maar dat de functie van de respondent hier wel verschil uitmaakt. De chefs opleidingen zijn negatiever dan de hogere lijnschefs.

Het antwoord op de naar de geoefendheid vraag lijkt gerelateerd te zijn aan dat op de vraag naar de toekomstverwachting ten aanzien van het politieel vuurwapengebruik (Tabel 12.5). Ook hier zijn de chefs opleidingen negatiever dan de andere functionarissen. ‘Verwacht u dat het politieel vuurwapengebruik in de komende jaren aanmerkelijk zal toenemen?’, luidde in alle gevallen onze afsluitende vraag. Bijna de helft (33 van de 73) van onze respondenten antwoordt ‘ja’ op deze vraag, iets minder (27) antwoorden ‘nee’ en 13 hebben geen mening of maken een voorbehoud. Bij een korpschef luidt dat voorbehoud als volgt:

‘Aangezien de informatie over het vuurwapengebruik door de politie over de jaren vóór 1994 niet volledig is, is het onmogelijk ‘trends’ aan te geven voor de komende jaren.’

Deze hoofdcommissaris koppelt daaraan de volgende suggestie:

Het opzetten van één centraal documentatiecentrum, waarin alle info met betrekking tot het politieel geweldgebruik wordt verzameld, gedocumenteerd en geanalyseerd. Het invoeren van een ‘landelijk’ jaarverslag m.b.t. politieel geweldgebruik met

Tabel 12.4 Beoordeling van de geoefendheid van de doorsnee politieambtenaar (aantallen)

Is naar uw mening de doorsnee politieambtenaar voldoende geoefend in het hanteren van het dienstpistool?

	ja	nee	geen mening	totaal
<i>functionaris</i>				
korpsbeheerder	7	3	0	10
korpschef	8	6	1	15
districts-/divisiechef	15	5	0	20
chef opleidingen	3	11	1	15
totaal absoluut	33	25	2	60
totaal percentages	55%	42%	3%	100%

Tabel 12.5 Toekomstverwachting politieel vuurwapengebruik (aantallen)

Verwacht u dat het politieel vuurwapengebruik in de komende jaren aanmerkelijk zal toenemen?

	ja	nee	geen mening	totaal
<i>functionaris</i>				
procureur-generaal	1	1	1	3
hoofdofficier van Justitie	5	2	3	10
korpsbeheerder	1	5	4	10
korpschef	6	6	3	15
districts-/divisiechef	9	10	1	20
chef opleidingen	11	3	1	15
totaal	33	27	1	73
totaal percentages	45%	37%	18%	100%

daarin conclusies/ aanbevelingen/ ontwikkelingen t.a.v. de geweldstoepassing.

Eén hoofdofficier van Justitie merkt naar aanleiding van deze laatste vraag op:

‘Gezien de harder wordende criminaliteit is een toename te verwachten. Ik verwacht echter niet dat dit een aanmerkelijke toename zal zijn. Een en ander hangt ook af van de kwaliteit van de opleiding en vorming op dit gebied van de politiemensen.’

Concrete casus beoordeeld in ronde-tafelgesprekken

In drie ronde-tafelgesprekken met achtereenvolgens vertegenwoordigers van de drie grootste politievakorganisaties, een groep medewerkers van arrondissementsparketten en een groep divisie- en districtchefs hebben wij onderdelen van de hierboven behandelde vragenlijsten besproken. Daarnaast hebben wij de deelnemers vooraf vier casus toegezonden en hen gevraagd die naar eigen inzicht en gewoonte te beoordelen. Hieronder geven wij deze casus en vervolgens de spreiding van de beoordelingen en de eventuele discussie daarover weer.

De casus zijn kenmerkend voor vier van de in Hoofdstuk 6 onderscheiden types vuurwapengebruik: zelfverdediging, aanhouding niet-ernstig misdrijf, spoedaanhouding vuurwapengevaarlijke verdachte en stoppen achtervolgde auto.

Zelfverdediging

► Casus 12.1, (1992)

Voor de besproken casus verwijzen wij naar Hoofdstuk 6, bladzijde 137, ‘Casus 6.1, 1992, Politieambtenaar wordt beschoten, collega schiet aanvaller neer.’

Beoordeling aan de ronde tafel

De deelnemers aan de ronde-tafelgesprekken zijn unaniem in hun positieve eindoordeel over het vuurwapengebruik in deze casus: noodweer. Van verschillende kanten worden er wel aanmerkingen gemaakt. De politieambtenaren hadden hun pet moeten dragen, dan waren zij beter als zodanig herkenbaar geweest en was een van hen mogelijk niet beschoten. Het ontbreken van afspraken tussen de twee politieambtenaren wordt eveneens als minder gewenst gezien. Verder vinden diverse gesprekspartners dat er sprake is van gebrekkige voorbereiding en benaderingstechniek. Verschillende deelnemers merken op dat er niet is gewaarschuwd alvorens er gericht is ge-

schoten. Eén van de deelnemende hoofdofficieren van Justitie schrijft als oordeel:

‘Vuurwapengebruik gerechtvaardigd. In casu sprake van noodweersituatie (art. 41 Sr) Onmiddellijk levensgevaar voor verbalisant door gericht schot van slachtoffer C. Vuurwapengebruik in casu m.i. ook proportioneel. Gestopt met schieten nadat slachtoffer C op z'n knieën is gaan zitten.’

Een van de politiechefs schrijft:

‘Het gebruik van het vuurwapen was naar mijn mening in dit geval *gerechtvaardigd*.

Nu wachtmeester B geconstateerd had dat verdachte C in het bezit was van een vuurwapen en hiermee daadwerkelijk schoot, kan m.i. zonder meer gesteld worden dat sprake was van een noodweersituatie als omschreven in art. 41 WvSr. Wachtmeester B diende de levensbedreigende situatie voor zijn collega A “met onmiddellijke ingang” te beëindigen. Hiertoe waren geen andere middelen voorhanden. Een vraag die zich daarentegen wel voordoet is of het aantal schoten (onderzoek wijst uit: 6) noodzakelijk was om de situatie te ‘keren’. Dit is een vraag van proportionaliteit. In terminologie van de Politiewet (art. 8 lid 5); Was het vuurwapengebruik redelijk en gematigd, afgezet tegen het beoogde doel? Uit de verklaringen wordt dit niet duidelijk. Verdachte C zegt na twee treffers te zijn gaan zitten en nadien nog eenmaal in zijn enkel te zijn geschoten. Omdat ik evenwel aannemelijk acht dat de treffers niet de éérste drie afgegeven schoten zijn geweest en het in theorie dus mogelijk is dat deze voorafgegaan zijn door missers, acht ik met de beschikbare informatie het optreden proportioneel.

Beoordeling in werkelijkheid

De rijksrecherche concludeert dat wachtmeester B terecht heeft geschoten, dat hij meteen is gestopt met schieten toen C was uitgeschakeld en dat C was geraakt door drie politiekogels en niet door een kogel van D.

Op 23 november schrijft de hoofdofficier van Justitie aan de procureur-generaal:

‘Ik ben van oordeel dat een dergelijke strafrechtelijke vervolging [302 Sr, feit zware mishandeling, de auteurs] op grond van het gesteld in art. 41 Sr (noodweer) niet geïndiceerd is en wel om de volgende redenen.

Het voorliggende proces-verbaal bevat onder andere

de verklaringen van de brigadier P en wachmeester B en van het slachtoffer C.

De voornoemde verklaringen komen qua strekking met elkaar overeen. Uit deze verklaringen blijkt dat het slachtoffer C ten tijde van het gebeurde in het bezit was van (een) vuurwapen(s) dat/die voor onmiddellijk gebruik gereed was/waren en dat C ook daadwerkelijk van dit/deze vuurwapen(s) gebruik maakte tegen personen.

Wachtmeester B werd met dit feitelijk gebeuren geconfronteerd, met name op het moment dat C een schot afvuurde op zijn collega A en deze kennelijk trof. Op dat moment is er voor de wachtmeester B sprake van een beslismoment dat resulteerde in het vuurwapengebruik door B tegen het slachtoffer C. Ik ben van oordeel dat deze beslissing gerechtvaardigd was en steun vindt in het gesteld in art. 41 Sr. Er was immers sprake van een situatie die onmiddellijk gevaar opleverde voor het leven van A, B en wellicht dat van vluchtende derden (ogenblikkelijke aanranding etc.). Het gebruik van het vuurwapen door B was – afgezet tegen het door C gebezigde vuurwapengeweld en de situatie ter plaatse (afstand B-C); geen derden; openbare straatverlichting) – gerechtvaardigd (subs).

Een belangrijk verschilpunt in de verklaringen van A, getuige E en B enerzijds en het slachtoffer C anderzijds is de duur van het vuurwapengebruik door B (proportionaliteit).

C beweert dat door B nog steeds werd geschoten (in linker enkel), nadat C zich reeds ‘had overgegeven’, zijn Colt achter zich op de grond had geworpen; op de knieën zittend en met de handen op de grond steunde. Deze verklaring vindt geen steun in de verklaringen van A, E en B.(...)

Gelet op vorenstaande hecht ik meer waarde aan de verklaringen zoals deze zijn afgelegd door A, E en B en concludeer ik dat het door B gebezigde vuurwapengeweld in verhouding met de feitelijke situatie proportioneel was.’

Op 16 december laat de procureur-generaal weten met deze beslissing akkoord te gaan.

Aanhouding

► Casus 12.2

Voor de besproken casus verwijzen wij naar Hoofdstuk 6, bladzijde 139, ‘Casus 6.2, 1992, Aanhouding vluchtende inbrekers bedrijfspand.’

Beoordeling aan de ronde tafel

De vertegenwoordigers van de politievakorganisaties vinden deze casus unaniem *niet* schietwaardig. Men vindt het verwijtbaar optreden: de gevraagde assistentie is niet afgewacht en er is geen sprake van een ernstig misdrijf. Het uit voorzorg ter hand nemen van het wapen is al niet terecht, laat staan het schieten. Het waarschuwingsschot van B is voorstelbaar.

Onder de leden van het OM zijn de meningen verdeeld. Eén parket vindt de inbraak een ernstig misdrijf tevens grove aantasting en acht het vuurwapengebruik terecht, hoewel de aanhouding mogelijk uitgesteld had kunnen worden. De andere parketten zijn het erover eens dat er *geen* sprake is van een ernstig misdrijf tevens grove aantasting, maar verschillen van mening over details. Eén parket heeft al moeite met het uit voorzorg ter hand nemen van de vuurwapens. Geen van de parketten wil maatregelen nemen tegen de politieambtenaren.

Een van de hoofdofficieren van Justitie beargumenteert het oordeel als volgt:

‘Vuurwapengebruik verbalisant is in casu niet geoorloofd en niet in overeenstemming met artikel 7 lid 1 onder b en artikel 12 v/d Ambtsinstructie. Gelet op de feitelijke omstandigheden van dit geval, trachtten de verdachten (waarvan onbekend was of zijn bewapend waren) zich te onttrekken aan hun aanhouding, terwijl zij *niet* werden verdacht van een ernstig misdrijf, dat bovendien moest worden aangemerkt als een grove aantasting v/d rechtsorde.

Het lossen v/e waarschuwingsschot werd in eerste instantie als zelfstandig intimidatiemiddel gebruikt. Dit is in verband met de grote risico’s verbonden aan het gebruik van het vuurwapen niet toegestaan.

Ook het gericht schieten op de benen v/e wegrenzende verdachte vanaf een afstand van resp. 30 en 50 meter acht ik volstrekt onverantwoord. Los van de al dan niet aanwezige verlichting ter plaatse.’

De politiechefs vinden het vuurwapengebruik onterecht. Wel verschillen zij van mening over de afdoening. Eén chef zou voorstellen disciplinair te straffen. De anderen niet.

Een van de politiechefs oordeelt:

‘Gebruik van het vuurwapen was naar mijn mening in dit geval niet gerechtvaardigd.

Het optreden van beide wachmeesters is gericht

geweest op aanhouding van de verdachten en dient als zodanig te worden afgezet tegen de criteria welke zijn genoemd in de Ambtsinstructie. Artikel 7 lid 1 sub b stelt als voorwaarde dat sprake moet zijn van een ernstig misdrijf dat bovendien moet worden aangemerkt als een ernstige aantasting van de rechtsorde.

Een inbraak in een warehouse kan naar mijn mening niet als “ernstig misdrijf” worden aangemerkt (hierbij moet m.i. gedacht worden aan moord, doodslag, brandstichting, verkrachting, diefstal met geweldpleging e.d.).

De omstandigheden waaronder de inbraak plaatsvond, alsook de wijze waarop, rechtvaardigen m.i. evenmin dat het feit wordt aangemerkt als een “ernstige aantasting van de rechtsorde”.

Bovenstaande houdt uiteraard tevens in dat, naast het gericht schieten, het evenmin gerechtvaardigd was om waarschuwingsschoten te lossen (...).

Het trekken van het wapen “uit voorzorg” tenslotte acht ik wel gerechtvaardigd. De omstandigheden waaronder de inbrekers werden aangetroffen en het gebruik van bivakmutsen (“professioneel”) gaven bij wachtmeester J. terecht het idee dat een “situatie zou kunnen ontstaan waarin zij bevoegd zou zijn van het vuurwapen gebruik te maken” (art. 10 Ambtsinstructie).

Hoewel zoiets nooit geheel voorspelbaar is, bleek uit het feit dat het met de gevraagde assistentie lukte de verdachten zonder vuurwapengebruik aan te houden, dat het dus mogelijk was om het beoogde doel (aanhouding) op andere wijze te bewerkstelligen (art. 8 lid 1 Politiewet: subsidiariteit).’

Beoordeling in werkelijkheid

De fungerend districtscommandant der rijkspolitie acht de waarschuwingsschoten van wachtmeester B gerechtvaardigd, maar dat van wachtmeester A niet, evenmin als de gerichte schoten van B. De grond voor deze rechtvaardiging ligt volgens de districtscommandant in het feit dat de wachtmeesters ervan uit konden gaan en ook waren gegaan dat de inbraak in het winkelpand verband hield met een inbraak in een woning en derhalve te zien was als ernstig misdrijf tevens grove aantasting van de rechtsorde.

‘Wel kon in alle redelijkheid worden verwacht, dat de twee verdachten gewapend waren, gelet ook op de voorzorg die zij hadden genomen om niet her-

kend te worden [bivakmutsen; de auteurs].’

De hoofdofficier van Justitie schrijft op 6 augustus aan de districtscommandant onder meer:

‘Volgens artikel 3 lid 1 onder b van de Ambtsinstructie voor de politie is het gebruik van een vuurwapen geoorloofd om een persoon aan te houden die zich aan een aanhouding tracht te onttrekken en die wordt verdacht van het plegen van een ernstig misdrijf, dat bovendien moet worden aangemerkt als een grove aantasting van de rechtsorde. Een inbraak in een bedrijfs-/winkelpand kan, gezien tegen de achtergrond van het gestelde in de toelichting op genoemde Ambtsinstructie, niet als een dergelijk misdrijf worden gekwalificeerd, omdat hierbij hoofdzakelijk materiële belangen worden geschonden. (...)

Anders dan U ben ik van oordeel dat de omstandigheden van dit geval (de eerder gesignaleerde bivakmutsen) geen aanleiding konden geven voor een redelijk vermoeden van het gewapend zijn van de verdachten toen dezen zich blootshoofds van het pand verwijderden en de politie ontvluchtten.

Conform artikel 7 van de Ambtsinstructie is het trekken van het vuurwapen of het geven van een waarschuwingsschot slechts geoorloofd in gevallen dat gericht schieten geoorloofd is. Uit het vorenstaande volgt dan ook dat zowel het lossen van de waarschuwingsschoten door B en A en het gericht schieten van B gelet op voornoemde bepalingen uit de Ambtsinstructie niet geoorloofd was. Bovendien heeft het schieten van B onder zodanige omstandigheden plaatsgevonden – over een afstand van circa 30 tot 50 meter op in een donkere omgeving wegrennende personen – dat geen enkele zekerheid bestond over de doeltreffendheid daarvan en voorts in onevenredige mate risico’s zijn genomen ten aanzien van zich mogelijk in de nabije omgeving bevindende personen.

Dat politieambtenaren hun dienstpistool in verband met hun eigen veiligheid bij voorbaat uit voorzorg ter hand nemen in situaties als de onderhavige, waarbij zij verdachten op heterdaad betrapten, acht ik geoorloofd. Toen evenwel bleek dat de verdachten vluchtten en niet voornemens waren zich met vuurwapens tegen de politie te keren, had het dienstpistool weggeborgen dienen te worden; een verdergaand gebruik acht ik derhalve niet geoorloofd.

Ik moge U verzoeken vorenstaande expliciet en in een ernstig onderhoud met de betrokkenen te willen bespreken. Of daarnaast het nemen van disciplinaire maatregelen aangewezen is, laat ik aan U ter beoordeling.'

Spoedaanhouding vuurwapengevaarlijke verdachte

► *Casus 12.3, Aanhouding verdachte van verkrachting (1992)*

Rond 10.00 uur in de ochtend doet een jonge vrouw aangifte van verkrachting onder bedreiging van een vuurwapen door een Hindoestaans-Surinaamse man. De identiteit van de man is niet bekend, wel de mogelijke verblijfplaats. Omdat de verdachte ten tijde van de verkrachting een vuurwapen bij zich had, onder invloed van alcohol verkeerde en gezegd zou hebben dat hij zijn ex-vrouw en/of zichzelf dood wilde schieten, vraagt de afdeling Jeugd- en Zedenpolitie aan de hoofdofficier van Justitie toestemming voor de inzet van een arrestatieteam. Dit verzoek wordt afgewezen. In overleg met de chef van de Jeugd- en Zedenpolitie besluit de leidinggevende in deze zaak om de aanhouding door de eigen afdeling te laten verrichten.

Om 13.20 uur betreden zeven politieambtenaren in burgerkleding met een schriftelijke last tot binnentreden ter aanhouding en voorzien van kogelwerende vesten de woning waarin de verkrachting zou hebben plaatsgevonden. Het is de bedoeling om op deze manier een planmatige aanhouding te verrichten. Brigadier A van de Jeugd- en Zedenpolitie heeft de leiding over de actie. In de woning treft de politie echter niemand aan, wel een identiteitsbewijs met de foto van een man met een Creools(-Surinaams) uiterlijk.

In afwachting van het afdichten van de woning gaat hoofdagent B van de Jeugd- en Zedenpolitie op onderzoek in de omgeving van de flatwoning. Hij verneemt van een bewoner van de flat die haaks staat op de zoëven betreden flat, dat deze de Creoolse bewoner van de bewuste woning die morgen om 11.00 uur in de richting van een andere flat heeft zien lopen. B gaat terug naar de eerste flat om dit aan zijn collega's te vertellen. Twee politieambtenaren, waaronder brigadier A, bellen aan bij andere bewoners in het gebouw om nadere informatie te verwerven. De bevrageden bevestigen de eerdere berichten over de verblijfplaats van de bewoner van de lege flat. Op dat moment gaan drie van de zeven politieambtenaren

terug naar het bureau. Zij nemen de kogelwerende vesten mee.

Hoofdagent B gaat samen met zijn collega hoofdagent C terug naar de eerste buurtbewoner. Deze vertelt nu ook dat de hoofdbewoner vaak bij zijn buurvrouw op bezoek komt. Hoofdagent C gaat naar brigadier A om te vertellen dat zij naar de door de man aangewezen woning gaan. C kan A echter het exacte adres niet doorgeven. De man wijst hun de woning aan.

De hoofdagenten C en B lopen met de man naar de bedoelde woning. Een vrouw laat hen binnen. Op de bank zien de hoofdagenten een man zitten die zij herkennen van de foto van het identiteitsbewijs in de lege flat waar zij zojuist zijn binnengetrepen en waar de verkrachting zou hebben plaatsgevonden. Deze man bevestigt desgevraagd dat hij de bewoner van de genoemde woning is. Hoofdagent B nodigt hem uit op het bureau verder te praten. B houdt hem bewust niet aan, omdat hij denkt dat de man niet de verkrachter is. De man staat op.

Op dat moment komt er geluid uit de keuken. Snel is hoofdagent B bij de keuken. Hij ziet daar een Hindoestaanse man op het hekje van het balkon aan de voorzijde van het huis zitten. Deze man voldoet aan het signalement van de verkrachter. De Hindoestaan springt naar beneden als B bij de gesloten balkonrand komt. B kijkt over de balkonrand naar de plaats waar de verdachte heen is gesprongen. De man ligt op de grond met zijn benen opgetrokken en is bezig een pistool uit zijn laars te halen, een pistool FN Browning.

Hoofdagent B neemt uit voorzorg zijn pistool ter hand, zonder het op de verdachte te richten. Hij roept de verdachte toe: 'Politie, laat vallen dat pistool!' De verdachte kijkt naar B, staat op en brengt zijn pistool met gestrekte arm in de richting van B. In een flits realiseert B zich dat hij in een levensbedreigende situatie is terechtgekomen. Hij lost een gericht schot op de benen van de verdachte. De afstand tussen B en de verdachte is de hoogte van de eerste verdieping plus een meter buiten de balkonrand.

B stapt terug om dekking van het balkon te krijgen. De verdachte draait zich om en rent weg, met zijn pistool in de hand. Voordat B over de balustrade klimt om naar beneden te springen, ontspant hij eerst zijn pistool, zodat het in *double action* staat.

Terwijl B naar het balkon loopt en anderen hem

horen schreeuwen over een pistool, houdt zijn collega hoofdagent C de andere man op de bank in bedwang. Deze is namelijk opgesprongen. Als collega C verschillende schoten hoort, vermoedt zij dat het niet goed gaat en laat de man los. Zij gaat naar een kamer aan de voorkant, trekt haar pistool en kijkt door het geopende raam. Zij ziet de verdachte niet. Dan beseft zij dat zij niet veel kan doen en dat er assistentie moet komen. Bij de burenbelt zij het alarmnummer. Daarna rent zij terug naar haar uitgangspositie en kijkt weer uit het raam. Zij kan zich niet herinneren of zij toen ook het pistool heeft getrokken. Als zij ziet dat haar collega B overeind komt, rent zij zo snel mogelijk naar beneden.

Heelhuids beneden gekomen na zijn sprong van het balkon, ziet B dat de verdachte niet vlucht, maar dat hij ineengedoken in een schiethouding zit met zijn pistool wijzend in de richting van B. De afstand tussen de twee mannen is op dat moment ongeveer zes meter. Door het neerkomen op de grond is B uit balans geraakt. Hij kijkt recht in de loop van het pistool van de verdachte, maar is op dat moment niet in staat zelf zijn pistool te gebruiken. B hoort een klap en ziet rook uit het pistool komen. Intussen heeft B zelf ook een schiethouding aangenomen en zijn vuurwapen in de richting van de verdachte gebracht. Hij lost een gericht schot, zonder gevolg. De verdachte trekt zich terug in een portiek. B maakt een duik naar een geparkeerde auto, maar die staat te ver weg. De verdachte schiet opnieuw op B. B laat zich dan op de grond vallen en blijft onderwijl naar de verdachte kijken. Om de verdachte te dwingen dekking te zoeken, lost hij twee schoten in diens richting. Ondertussen zoekt B zelf direct dekking achter de auto. B roept diverse keren naar de verdachte: 'Politie, laat dat pistool vallen.' Hij kan de verdachte echter niet zien en verandert van positie. Dan ziet hij dat de verdachte in het portiek waarin hij dekking heeft gezocht op alle bellen drukt, kennelijk om ergens naar binnen te kunnen komen. B roept hem verscheidene waarschuwingen toe. De verdachte maakt vervolgens opnieuw aanstalte zijn pistool te richten. Maar voordat hij hier toe de kans krijgt, vuurt hoofdagent B een schot op de benen van de verdachte af.

Uit de reactie van de verdachte denkt B op te kunnen maken dat hij hem heeft getroffen. Maar de verdachte laat nog steeds zijn pistool niet vallen. Hij trekt weer beide handen naar voren. B wacht niet af

tot de verdachte gaat schieten en lost opnieuw een schot op de benen, kennelijk zonder uitwerking. Hij roept nog eens dat de verdachte zijn pistool moet laten vallen. Andermaal maakt de verdachte aanstalten om te richten. Hij brengt zijn wapen in de richting van B. B lost dan twee gerichte schoten op het onderlijf c.q. de bovenbenen van de verdachte. Deze zakt dan in elkaar.

Hoofdagent B roept naar de vrouw bij wie zij de verdachte in de woning hebben aangetroffen dat zij politie en ambulance moet bellen. Iemand anders antwoordt dat dit al is gebeurd. B kan nog steeds de handen van de verdachte niet zien.

Een collega komt aangerend met het pistool in de hand. B waarschuwt hem voor de verdachte. De collega loopt naar de verdachte toe en zegt tegen B 'Kom maar'. Dan ontspant B zijn pistool en bergt het op. B bemoeit zich niet verder met de afwikkeling van de zaak.

Hoofdagent B blijkt acht gerichte schoten op de verdachte te hebben afgevuurd. De verdachte heeft ten minste driemaal op B geschoten. De verdachte is geraakt in het linker bovenbeen, in de rechter knie en in de rechter voetzool. De medische verklaring vermeldt: 'Zou getroffen zijn door kogel in linker bovenbeen/ linker flank. in rechter knie. rechter voetzool. Bij operatieve inspectie buikholte geen ernstige verwonding aangetroffen.'

De rijksrecherche doet onderzoek.

Beoordeling aan de ronde tafel

Vertegenwoordigers van de politiebonden vinden het optreden begrijpelijk, maar wel gevaarlijk. Het optreden is slordig en de strategie slecht. Als de verdachte zijn vuurwapen de eerste keer op de politieambtenaar richt (naar boven) is terugschieten begrijpelijk, maar wel gevaarlijk. Schieten op de verdachte in het portiek is riskant, vanwege het mogelijk raken van derden. Anderzijds was er ook een risico van gijzeling. De vertegenwoordiger van een politiebond vindt zelfs: 'Dit soort aanhoudingen moet je gewone dienders verbieden. Hier heb je het AT voor.'

De vertegenwoordigers parketten zijn het erover eens dat het eindoordeel over dit optreden 'terecht' moet luiden. De schutter worden op zich geen verwijten gemaakt, hoewel hij zich wel in een gevaarlijke situatie heeft begeven door van het balkon af te springen. De gesprekspartners uiten ernstige bezwaren te

gen het niet inzetten van het gevraagde arrestatieteam en tegen het afbreken van een op zich goed opgezette operatie, danwel het ongecoördineerd continueren daarvan.

Het commentaar van een van de parketten luidt:

‘Artikel 7 lid 1 onder a Ambtsinstructie is van toepassing; hij heeft een wapen en we mogen aannemen dat hij dat zal gebruiken omdat hij het net ook al gebruikt heeft. De uitzondering van het 3e lid is niet van toepassing omdat de verdachte heeft gezegd dat hij zijn ex en/of zichzelf dood wilde schieten. Bij de aanhouding mochten dus wapens gebruikt worden. Als het op het eerste adres niet lukt, zoeken ze terecht verder. Waarom ze de 2e woning waarin de verdachte zich zou kunnen bevinden zo anders (2 van de 7, geen kogelwerende vesten?) als de eerste woning benaderen, blijkt niet.

De eerste waarschuwing die hoofdagent B geeft en het uit voorzorg ter hand nemen zijn prima. Dat hij vervolgens in een noodweersituatie belandt, is niet verwijtbaar. Dat hij de achtervolging voorzet is zijn taak. Als de verdachte op hem schiet, terwijl hij zich niet anders kan verweren, mag hij terugschieten.

De twee schoten die hij op de verdachte lost om hem te dwingen dekking te zoeken, zijn volgens mij niet terecht.

Als de verdachte op bellen drukt, is schieten weer wel geoorloofd, om te voorkomen dat hij – eenmaal binnen – nieuwe slachtoffers kan maken. B had – nadat hij vermoedde dat hij de verdachte had geraakt en hij kennelijk niet meer op bellen drukte en hij een voldoende dekking had – beter kunnen wacht op de overgave van de verdachte.

Onduidelijk is waarom op een gegeven moment 3 van de 7 politiemensen met de (alle?) kogelvrije vesten naar het buro teruggingen, terwijl de aanhoudingsaktie doorging. De argumenten om er 7 in te zetten lijken mij niet veranderd. Het afsluiten van vluchtwegen is bij aanhoudingen gebruikelijk. Als dat in dit geval ook gebeurd was, had er vermoedelijk veel minder geschoten hoeven worden. Je kunt je daarom afvragen of de beginselen van proportionaliteit en subsidiariteit wel voldoende in acht genomen zijn. Er hadden gemakkelijk doden kunnen vallen.’

Een van de deelnemende parketmedewerkers vat het standpunt van de hoofdofficier vals volgt samen:

‘Bij eerste gerichte schot van B is m.i. sprake v/e

noodweersituatie. Levensbedreiging t.o.v. B is niet en op grond hiervan is vuurwapengebruik gerechtvaardigd (art. 41 Sr.). Nadat verdachte met pistool in z'n hand wegrent, ontstaat een nieuwe situatie. Het hierop volgende vuurwapengebruik van B is op zich in overeenstemming met artikel 7 lid 1 onder A en B v/d Ambtsinstructie. Door zijn sprong van het balkon brengt B zichzelf echter in een noodweersituatie. Het hiermee verbandhoudende vuurwapengebruik is m.i. uit een oogpunt van noodweer (art. 41 Sr.) gerechtvaardigd. In alle redelijkheid dient hier echter de vraag gesteld te worden of B er wel verstandig aan gedaan heeft om zelfstandig tot aanhouding over te gaan. Gelet op het vuurwapengevaarlijk karakter, invloed van alcohol, geuite dreigingen is overwogen inzet van AT, heb ik twijfels m.b.t. zelfstandig optreden van B.’

De politiechefs zijn van mening dat het optreden gerechtvaardigd was. Een politiechef wil de politieambtenaren toch een verwijt van een serieuze operationele fout maken en die eventueel disciplinair afstraffen.

Een politiechef heeft een gedetailleerd oordeel op papier gezet:

‘Het eerste schot is een schot ter aanhouding van een verdacht die verdacht wordt van het plegen van een ernstig misdrijf, dat tevens moet worden aangemerkt als een grove aantasting van de rechtsorde. Immers heeft B. de verdachte herkent als de dader van de verkrachting onder bedreiging met een vuurwapen. Verder zou men kunnen zeggen, dat het gaat om de houding van een verdachte die een voor onmiddellijk gebruik gereed zijnd vuurwapen bij zich heeft en dit tegen personen zal gebruiken. Secundair zou men hier aan kunnen voeren dat het gaat om een noodweer schot. Hoewel hij de noodweer situatie kan opheffen door naar achteren te stappen.

Het tweede schot is als noodweer schot te verdedigen. Immers heeft de verdachte op B. geschoten. Hij bevindt zich in een kwetsbare positie en kan de noodweer situatie niet opheffen.

Het derde en vierde schot. Hoewel het hier gaat om twee schoten die gegeven worden ter intimidatie, kunnen wij deze schoten billijken. Ze zijn niet terug te vinden in de Ambtsinstructie of Politiewet. Ze zijn vermoedelijk gegeven om te voorkomen dat de verdachte uit zijn schuilplaats komt en B. dan in een noodweer situatie terecht komt. B

zou dan uit het oogpunt van noodweer een gericht schot op de man mogen afgeven met alle gevolgen van dien.

Deze vier schoten hebben wij beoordeeld als schoten ter aanhouding van een verdachte, die een voor onmiddellijk gebruik gereed zijnd vuurwapen bij zich heeft en dit tegen personen zal gebruiken.’

Beoordeling in werkelijkheid

De behandelend rijksrechercheur schrijft in zijn resumé:

‘Uit het onderzoek is gebleken dat B uit noodweer heeft gehandeld, dan wel ter aanhouding van de verdachte heeft geschoten. Vermeld zij dat B als een goed geoefend schutter te boek staat. In deze voor hem wel zeer levensbedreigende situatie heeft B beheerst op de benen en het onderlichaam van verdachte geschoten, teneinde hem buiten gevecht te stellen. Uit niets is gebleken dat B onder de gegeven omstandigheden op enigerlei wijze enig verwijt te maken is. Het komt ons voor dat B zich op een uitstekende manier van zijn taak gekwetend heeft.’

Op 20 januari schrijft de hoofdofficier van Justitie aan de procureur-generaal:

‘De lezing van B wordt bevestigd door een aantal getuigen die door de rijksrecherche zijn gehoord. Overigens heeft de man, die inderdaad als verdachte van verkrachting kon worden aangemerkt, op 6 januari j.l. bij de rechter-commissaris verklaard dat hij in de betreffende woning erg dronken is geworden en dat hij zich niets meer van de schietpartij kan herinneren.

Het geheel overziende ben ik van oordeel dat B gerechtvaardigd en op juiste gronden gebruik heeft gemaakt van zijn dienstwapen. Er was sprake van een situatie waarin B handelde uit noodweer. Indien er voor zover het gebruik van het dienstwapen op enig moment – bv. op het moment dat hij dekking had – niet met een beroep op noodweer kon worden gerechtvaardigd, dan is dat gebruik terecht geweest op grond van het bepaalde in art. 3 aanhef en sub a en b van de Ambtsinstr. Geen aanleiding tot strafverv. De behandelend officier in deze zaak heeft verdachte inmiddels gedagvaard ondermeer voor poging doodslag op B.’

Bij brief van 3 februari laat de procureur-generaal aan de hoofdofficier van Justitie weten met de voorgestelde afdoening in te stemmen.

Achtervolging

► *Casus 12.4, (1992)*

Voor de besproken casus verwijzen wij naar Hoofdstuk 6, ‘Casus 6.5, 1992, Stoppen van achtervolgde auto.’

Beoordeling aan de ronde tafel

Ook over deze casus stemmen de politiebonden overeen in een negatief oordeel. Eén van de vertegenwoordigers verwoordt het gevoelen: ‘Niet gerechtvaardigd en gevaarlijk. Wat beweegt politieambtenaren om in dit soort situaties te schieten? Men voelt zich kennelijk beledigd.’

De hoofdofficiëren van Justitie en politiechefs oordelen unaniem negatief. Een van de politiechefs spreekt van: ‘zelf gecreëerd noodweer’ door op een weg te gaan staan waar een auto hard komt aanrijden. Het is een illusie, volgens deze politiechef, om te denken dat schieten op een rijdende auto zinvol is. Hiermee zijn de andere gesprekspartners het eens. Men merkt daarnaast op dat fysieke aanwezigheid geen wettelijk stopteken is.

Het oordeel van een van de politiechefs luidt:

‘In deze situatie is het gebruik van het vuurwapen niet gerechtvaardigd.

Diefstal van een auto laat zich naar mijn mening niet aanmerken als een “ernstig misdrijf” en “grove aantasting van de rechtsorde” als bedoeld in de Ambtsinstructie (...). Dat betekent dat vuurwapengebruik ter aanhouding niet is geoorloofd.

De vraag of in dit geval sprake is van noodweer, ben ik eveneens geneigd ontkennend te beantwoorden. Bij het opzetten van een ‘road-block’ zijn de risico’s voorspelbaar, zeker voor een ervaren hoofdagent. Hierop dient te worden ingespeeld door minimaal zelf een veilige plek te kiezen. Met de keus achter de surveillance-auto te gaan staan en op het fietspad langs de weg is dit volgens mij niet gebeurd.

Tevens is niet te verwachten dat met het geven van een schot op 10 meter afstand op een rijdende auto het gevaar kan worden gekeerd en is onvoorspelbaar waar de kogel terecht zal komen (hierbij ook denkende aan de direct volgende RP-auto).’

Beoordeling in werkelijkheid

Op 14 oktober bericht de waarnemend korpschef dat het vuurwapengebruik volgens haar een geval betreft ‘van noodweer als omschreven in artikel 41 lid 1 Sr.’

Op 29 oktober reageert de hoofdofficier van Justitie hierop als volgt:

‘Naar aanleiding van bovenvermelde melding geweldgebruik, deel ik u mede mij vooralsnog in uw visie niet te kunnen vinden. Er was geen sprake van aanhouding van een vuurwapengevaarlijk persoon of iemand die verdacht werd van een zeer ernstig misdrijf. Indien dan een roadblock opgezet wordt, is bijna te voorzien dat een noodweersituatie ontstaat met alle gevaren van dien. Schieten op deze rijdende auto is heel gevaarlijk, niet alleen voor de chauffeur van de auto, maar ook voor de aspirant [naam], die nabij de schutter aanwezig was. Verder vraag ik mij af of een burger gesommeerd kon worden aan een roadblock mee te doen, te meer daar de aanleiding omstreden is? Misschien kunnen wij over het bovenstaande spoedig eens van gedachten wisselen (...). Vele groeten, de hoofdofficier van Justitie.’

Lering uit de casusbehandeling

Uit de voorgaande beoordelingen door parketmedewerkers tijdens de ronde-tafelgesprekken, mede in vergelijking met de beoordelingen in de werkelijkheid, blijkt dat verschillen tussen de arrondissementen en regio's in interpretatie van de verschillende artikelen en begrippen in de Ambtsinstructie 1994 aanzienlijk zijn. Optreden dat in de ene regio voor rechtmatig kan doorgaan, levert in de andere regio de politieambtenaar mogelijk een disciplinaire straf op.

Dit is niet alleen onze conclusie uit het gepresenteerd materiaal. Dit was vooral ook de conclusie van de deelnemers aan de ronde-tafelgesprekken. De OM-vertegenwoordigers betreurden het dat het ronde-tafelgesprek eenmalig was. Zij concludeerden dat het hoog tijd is om in elk geval binnen het OM te gaan doen aan deskundigheidsbevordering én uitwisseling en afstemming op het vlak van beoordeling van politieel geweldsgebruik in het algemeen en vuurwapengebruik in het bijzonder.

Enquête afdoening dodelijke casus

Om de voorgaande bevindingen aan te vullen, te toetsen en te concretiseren hebben wij de 19 hoofdofficieren van Justitie, de 25 regionale korpsbeheerders en de 25 regionale korpschefs een fictieve casus toegezonden met de vraag die anoniem te beoordelen. De casus hebben wij geconstrueerd door twee waar

gebeurde casus te combineren. De hoofdmoot van dit schietgeval wordt gevormd door het politieoptreden zoals dat is beschreven in Casus 6.2, in Hoofdstuk 6, zij het enigszins versluierd en aangepast aan de situatie onder de nieuwe Politiewet 1993. De afloop van deze casus is ontleend aan een schietgeval met een onbedoeld raak schot in 1980, waarbij een man tijdens een vreemdelingencontrole vlucht en naar later blijkt, dodelijk wordt geraakt door een ongelukkig afgevuurd waarschuwingsschot. Twaalf hoofdofficieren van Justitie zonden een beoordeling met betrekking tot deze casus terug, 12 korpsbeheerders en 16 korpschefs.

► *Casus 12.5, Vluchtende inbrekers (1992)*

Op een nacht dirigeert de politiemeldkamer een agent en een hoofdagent naar een warenhuis waarvan het inbraakalarm afgaat. De agenten zijn in uniform gekleed en rijden in een als zodanig herkenbare surveillanceauto naar het pand. Zij gaan vervolgens met de inmiddels ter plaatse gekomen sleutelhouder het warenhuis in. De sleutelhouder schakelt de nachtverlichting in.

Bij inspectie van het winkelpand ontwaren de agenten twee personen met bivakmutsen op die, met buit, juist via een ladder naar het dak klimmen. Onmiddellijk gaan de agenten naar buiten met als doel de verdachten van inbraak en diefstal bij het verlaten van het dak aan te houden. De agenten vragen de meldkamer om assistentie. Er is volledig zicht op alle zijden van het pand doordat het aan de buitenkant rondom verlicht is. Tevens brandt de straatverlichting.

De hoofdagent ziet de twee verdachten op het dak lopen. Zij hebben hun bivakmutsen afgedaan. De ene is blond en de ander heeft een donker uiterlijk. De hoofdagent ziet de verdachten van het dak afspringen. De hoofdagent neemt het dienstpistool uit voorzorg ter hand en houdt het in (letterlijk citaat) ‘een veilige richting’ (einde citaat). Dan roept de hoofdagent de weglappende verdachten toe: ‘Halt politie, staanblijven of ik schiet!’ Beide verdachten kijken in de richting van de hoofdagent, maar lopen door.

De hoofdagent: ‘Vervolgens loste ik een waarschuwingsschot. Ik zag beide verdachten inhouden en twifelen en toch weer doorlopen in hun eerder ingegane richting. Wederom riep ik met luide stem dat zij moesten blijven staan en dat ik anders zou schieten. Ook maande ik hen te gaan liggen. Zij bleven echter

doorlopen. Wederom loste ik een waarschuwingsschot. Vervolgens zag ik hen verder het Achterpad oprennen. Met mijn pistool in een veilige richting rende ik hen achterna en riep nog enkele malen dat zij moesten blijven staan. Zij renden echter door. Toen zij ongeveer 30 à 40 meter van mij verwijderd waren schoot ik twee maal kort na elkaar gericht op de benen van de verdachten. De aanwezige verlichting was daartoe voldoende en ik wist dat ik veilig kon schieten zonder gevaar voor anderen dan de verdachten. Zij renden verder. Ik zag hen linksaf een pad oprennen (...). Ik rende hen na en bij het pad aangekomen schoot ik nog eenmaal gericht op de benen van de verdachte. Zij waren toen ongeveer 50 meter van mij verwijderd. Dit pad was niet verlicht, maar ik wist dat ik veilig een schot kon afvuren zonder gevaar voor anderen dan de verdachten. Ik besloot terug te gaan, want ik hoorde een auto met hoge snelheid aan komen rijden en vermoedde dat dat de gevraagde assistentie zou zijn', als dus de hoofdagent in de geweldsrapportage.

De agent neemt een andere positie in dan de hoofdagent. De agent loopt samen met de sleutelhouder naar een andere kant van het winkelpand. De agent hoort uit de richting waarin de hoofdagent is gelopen schoten. Kort daarna ziet de agent de gevraagde assistentie aan komen rijden. Meteen daarna ziet de agent een onbekende persoon, geheel in het zwart gekleed, ongeveer 40 meter verderop rennen. De agent roept deze persoon luid aan met 'Halt politiel!' Vervolgens lost de agent een waarschuwingsschot: 'teneinde deze persoon tot stoppen te bewegen en aan te houden. (...) Ik kon niet vaststellen of deze persoon bewapend was,' zo schrijft de agent.

De hoofdagent heeft twee waarschuwingsschoten afgevuurd en drie gerichte schoten op de benen van de vluchtende verdachten. De agent lost één waarschuwingsschot. Geen van de verdachten wordt aangehouden.

De volgende ochtend vindt een vroege wandelaar in het struikgewas nabij het Achterpad het levenloze lichaam van een van de inbrekers.

De rijksrecherche doet onderzoek en maakt een proces-verbaal op, waarvan bovenstaande een korte samenvatting is. Het Gerechtelijk Laboratorium stelt vast dat de inbreker om het leven is gekomen door een kogel uit het pistool van de hoofdagent.

De hoofdofficier van Justitie

De hoofdofficieren van Justitie hebben wij gevraagd: 'Indien deze casus aan u ter beoordeling zou worden voorgelegd, wat zou u dan ten aanzien van de hoofdagent beslissen?'

Drie van de 12 hoofdofficieren van Justitie kiezen voor een gerechtelijk vooronderzoek. Acht gaan onmiddellijk tot strafrechtelijke vervolging over. Een hoofdofficier van Justitie vindt dat zowel de agent als de hoofdagent terecht van hun vuurwapen gebruik hebben gemaakt en dat alle schuld ontbreekt. Volgens deze hoofdofficier van Justitie in de Randstad was er sprake van een ernstig misdrijf dat bovendien moest worden aangemerkt als een grove aantasting van de rechtorde. Deze hoofdofficier van Justitie concludeert in zijn afweging het volgende:

'Bij het eerste tot en met het derde geval van gebruik van vuurwapengeweld door de hoofdagent heeft de hoofdagent terecht en op juiste wijze gebruik gemaakt van zijn bevoegdheid tot het aanwenden van vuurwapengeweld. Hij heeft gehandeld ter uitvoering van een wettelijk voorschrift (art. 42 Wetboek van Strafrecht) en zal voor deze feiten derhalve ontslagen moeten worden van alle rechtsvervolging.

Bij het vierde geval van gebruik van vuurwapengeweld [het laatste gerichte schot, auteurs] heeft de hoofdagent niet conform de geldende regels gehandeld. Hij heeft in dit laatste geval niet op de juiste wijze gebruik gemaakt van zijn bevoegdheid, hij was er echter van overtuigd dat dit wèl het geval was. Door de omstandigheden van het geval en de accutheid van de situatie kan hem van zijn dwaling geen verwijt gemaakt worden. Er is derhalve bij dit laatste feit sprake van afwezigheid van alle schuld.'

De korpsbeheerder

De korpsbeheerders hebben wij gevraagd:

'Gesteld dat de hoofdofficier van Justitie u over deze casus bericht dat hij/zij afziet van vervolging en dat de korpschef adviseert passende disciplinaire maatregelen te nemen tegen de hoofdagent. Zou u dat advies dan overnemen? Zo ja, welke disciplinaire maatregel(en) zou u dan passend vinden?'

De korpsbeheerders oordelen sterk verschillend over het beschreven vuurwapengebruik, zoals Tabel 12.6 laat zien. Twee van de 12 korpsbeheerders zouden

ernstig bezwaar maken tegen de beslissing van de hoofdofficier van Justitie om niet te vervolgen. Zij geven daarom verder geen antwoord op onze vraag.

Een korpsbeheerder zou het advies van de hoofdofficier van Justitie overnemen, maar uitsluitend na uitvoerig overleg. Pas dan zou deze korpsbeheerder tot een disciplinaire maatregel beslissen.

Zes korpsbeheerders geven te kennen inderdaad een disciplinaire maatregel te nemen. Twee geven de politieambtenaar in kwestie een schriftelijke berisping. Twee anderen ontslaan de diender. Eén korpsbeheerder schorst de politieambtenaar en een ander legt de hoofdagent op 'het afleggen van extra integrale beroepstraining'.

De drie resterende korpsbeheerders nemen het advies van de hoofdofficier van Justitie om een disciplinaire maatregel te nemen *niet* over en vinden geen van de genoemde maatregelen passend.

De korpschef

De hoofdcommissarissen hebben wij de volgende vraag gesteld:

'Indien u de hoofdofficier van Justitie ten aanzien van de beoordeling van het optreden van de hoofdagent in deze casus zou moeten adviseren, welk beoordelingsadvies zou u dan geven?

- Het optreden is conform de geweldsbepalingen
  - Het optreden is *niet* conform de geweldsbepalingen
- Acht u in het laatste geval een disciplinaire maatregel op zijn plaats? Zo ja, welke?'

De reacties van de korpschefs lopen eveneens sterk uiteen (zie Tabel 12.6), hoewel zij unaniem van mening zijn dat het vuurwapengebruik in casu niet conform de geweldsbepalingen is.

Een korpschef vindt een disciplinaire maatregel *niet* op zijn plaats. Een andere korpschef kiest voor de maatregel 'extra opleidingsactiviteiten Integrale Beroeps Vaardigheidstraining'.

Een derde korpschef vindt een schriftelijke berisping op zijn plaats. Een vierde korpschef wil, afhankelijk van het verweer van de betrokken politieambtenaar, een (eenmalige) loonkorting opleggen. Een vijfde korpschef wil een disciplinaire maatregel laten afhangen van de beargumentering van de hoofdofficier van Justitie. 'Het nemen van disciplinaire maatregelen staat niet ter discussie.' Twee korpschefs vinden een disciplinaire maatregel niet aan de orde, maar vinden dat het OM moet vervolgen. Vier korpschefs zouden de politieambtenaar in kwestie onmiddellijk schorsen in afwachting van het rijksrechercheonderzoek en van de stappen van de hoofdofficier van Justitie daarna. Een van hen geeft te kennen vervolgens een disciplinaire maatregel te nemen in overeenstemming met de onherroepelijke strafoplegging. Een andere korpschef zal na strafoplegging zeker tot ontslag overgaan.

Eén korpschef beslist tot voorwaardelijk ontslag (voorwaarde niet bekend). De veertiende en vijftiende korpschef ten slotte, ontslaan de politieambtenaar onmiddellijk.

Tabel 12.6 Disciplinaire maatregelen korpsbeheerders en korpschefs in casus vluchtende inbrekers (aantallen)

	hoofdofficier	korpsbeheerder	korpschef
<i>Maatregel</i>			
geen maatregel	1	3	1
extra training	1	1	-
gerechtelijk vooronderzoek	3	-	-
strafrechtelijke vervolging	8	-	-
<i>Disciplinaire maatregelen</i>			
schriftelijke berisping	-	2	1
'strafdienst'	-	-	-
inhouding vakantiedagen	-	-	-
geldboete	-	-	-
loonkorting (eenmalig)	-	-	1
salarisvermindering	-	-	-
onthouding van salarisanciënniteit	-	-	-
schorsing	-	1	4
ontslag (onthefing functie)	-	2	4
<i>anders, namelijk:</i>			
OM moet vervolgen	-	2	2
disciplinaire maatregel na overleg OM	-	1	-
disciplinaire maatregel na beslissing OM	-	-	1
totaal	12	12	15

Hoofdstuk 13 – Politieel vuurwapengebruik vergeleken

Statistieken over politieel vuurwapengebruik zijn niet alleen interessant, omdat zij informatie bevatten over de aard en omvang van het politieel vuurwapengebruik, maar ook omdat zij door het ontbreken van bepaalde cijfermatige gegevens een indicatie geven van de wijze waarop tegen dit probleem wordt aangekeken. In de Amerikaanse overheidsstatistiek staat bijvoorbeeld de politieambtenaar centraal. Gedetailleerde cijferreeksen beogen precies in kaart te brengen in welke gevallen de politieambtenaar wordt aangevallen en het risico loopt te worden gewond of gedood. Deze invalshoek zou kunnen worden getypeerd als een preventiestatistiek, bedoeld om politiediensten informatie te verschaffen teneinde de fatale afloop voor politieambtenaren in de toekomst zoveel mogelijk te voorkomen. Precieze gegevens over de door de politie *in the line of duty* neergeschoten burgers ontbreken.

De Nederlandse statistiek, zoals gepubliceerd door het ministerie van Binnenlandse Zaken, beperkt zich daarentegen voornamelijk tot het vermelden van het aantal gevallen van vuurwapengebruik, het aantal verschoten kogels en het aantal burgers dat daarbij jaarlijks wordt gewond of gedood. De statistiekformulieren waarmee het vuurwapengebruik door de politiekorpsen wordt gerapporteerd, bevatten wel meer gegevens, maar daarvan werd tot nu toe geen systematisch gebruikgemaakt. In de Nederlandse vuurwapenstatistiek staat dus niet de politie maar de burger centraal. Deze invalshoek zou kunnen worden getypeerd als een controlestatistiek, bedoeld om vast te stellen of het hanteren van het geweldsmonopolie binnen de perken blijft.

Teneinde de omvang van het Nederlandse politieel vuurwapengebruik enigszins te kunnen vergelijken met dat in het buitenland, zullen wij in de hiernavolgende paragrafen enkele inleidende opmerkingen maken over het politieel vuurwapengebruik in Engeland en de Verenigde Staten. Voorzover de beschikbare cijfers dat toelaten zullen wij vervolgens het Nederlandse politieel vuurwapengebruik op kerncijfers vergelijken met de desbetreffende gegevens in Duitsland.

Engeland en Wales

Van oudsher doet de politie in Engeland en Wales haar werk ongewapend. Daarin is de laatste jaren verandering gekomen doordat de politie ertoe is overgegaan om op beperkte schaal vuurwapens te gaan dragen, zowel om veiligheidsredenen als om de afschrikwekkende werking die ervan zou uitgaan. In mei 1994 heeft de Home Secretary toestemming gegeven dat bepaalde aangewezen politieambtenaren, de *authorised firearms officers* (AFO's), in bepaalde situaties openlijk met vuurwapens mogen lopen. Met het systeem van de AFO's wordt beoogd om het vuurwapengebruik bij een relatief kleine groep politieambtenaren te concentreren, teneinde daarmee de ervaring met vuurwapengebruik te vergroten. In 1995 was ongeveer vijf procent van de 127.000 politieambtenaren in dienst van de politiekorpsen in Engeland, Wales en de City of London aangewezen als AFO. Om de snelheid en toegankelijkheid van de vuurwapens te vergroten zijn verder *armed response vehicles* (ARV's) ingevoerd. In de 37 politiekorpsen die in 1995 over ARV's beschikten, namen deze speciale surveillance-eenheden de helft van de gevallen voor hun rekening waarin vuurwapens werden gebruikt.

Het feitelijk vuurwapengebruik is in Engeland, in vergelijking met Nederland, zeer gering. In de periode 1994–maart 1995 werd in de totaal 5.843 gevallen de politie uitgerust met een vuurwapen, hetgeen slechts in zes gevallen leidde tot daadwerkelijk gebruik. In de Criminal Statistics England and Wales 1992 komen geen opgaven voor van dergelijk vuurwapengebruik (Home Office 1992). Wel wordt opgave gedaan van het aantal politieambtenaren dat wordt gedood tijdens hun dienstuitoefening. In de periode 1990–maart 1995 vielen er op een gemiddelde politiesterkte van 127.500 totaal acht dode politieambtenaren te betreuren, die allen ongewapend waren (Report of Her Majesty's Chief Inspector of Constabulary for 1994/1995). Over de situatie in Nederland zijn op dit punt geen betrouwbare cijfers bekend.

Ondanks de discussie over de vermeende toename van geweld tegen de politie, toont Her Majesty's Chief Inspector of Constabulary zich in zijn jaarverslag van de politiekorpsen van Engeland en Wales en de City

of London's Metropolitan Police expliciet tegenstander om als routine de politie met vuurwapens uit te rusten (oktober 1995). Hij wil geen substantiele toename van gewapende politieambtenaren zien, maar politieambtenaren moeten wel worden voorzien van gepaste bescherming in samenhang met een coherente veiligheidsstrategie. Daarbij maakt de Chief Inspector ook relativerende opmerkingen over beschermende vesten en *incapacitant sprays* (bijvoorbeeld traangas en *pepper spray*). Volgens zijn rapport *Facing Violence* (1995) zou vooral de coördinatie van het vuurwapenbeleid en de kennis met betrekking tot de tactische inzet moeten worden verbeterd.

Verenigde Staten

Tot in de jaren '70 was er met betrekking tot de gevallen waarin burgers door politieel vuurwapengebruik werden gedood of gewond in de Verenigde Staten geen nationale statistiek. De gegevens die het Amerikaanse Federal Bureau of Investigation verzamelde over doodslag en moord door politieambtenaren werden wegens onbetrouwbaarheid niet in de Uniform Crime Reports gepubliceerd. Ook de vermelding van de doodsoorzaak '*death by legal intervention-police*' in de *Vital Statistics of the United States* op basis van de lijkschouwingsrapporten bleken niet betrouwbaar te zijn vanwege aanzienlijke onderrapportage (Sherman en Langworthy 1979:553). Sinds de jaren '80 is in Amerika wel het nodige onderzoek uitge-

voerd naar dodelijk politiegeweld in de grote steden op basis van vrijwillige rapportages (Sherman en Cohn 1986; Matulia 1985). Twee onderzoeksresultaten zouden voor vergelijking met de Nederlandse situatie als achtergrondinformatie van belang kunnen zijn.

Allereerst is van belang dat in de periode 1970-1984 het aantal burgers dat in 50 steden met meer dan 250.000 inwoners jaarlijks door de politie werd gedood, afnam van 353 tot 172, zonder dat dit gepaard ging met een evenredige daling van het aantal gevallen van moord en doodslag. De verklaring van deze spectaculaire daling zou volgens Sherman en Cohn (1986) derhalve moeten worden gezocht in verschillende factoren: toenemende striktere vuurwapeninstructies, intensievere training en discipline, toenemende schadeclaims, en een groter aandeel van de zwarte bevolking in de politieke besluitvorming. De uitspraak van het Amerikaanse Hooggeerechtshof in *Tennessee versus Garner* (1985), waarin definitief werd gebroken met de *fleeing felon*-doctrine door te beslissen dat de toepassing van dodelijk geweld tegen een vluchtende, niet-gewelddadige verdachte een schending was van het in de Fourth Amendment neergelegde recht op bescherming tegen onredelijke *searches and seizure*, schijnt evenmin op de daling van het dodelijk politiegeweld van invloed te zijn geweest, want de meeste grote politiekorpsen hadden reeds zelf stringentere vuurwapeninstructies ingevoerd: 'Laws permitting police officers to use deadly force to apprehend unarmed, non-violent fleeing felony suspects actually do not protect citizens or law-enforcement officers, do not deter crime or allviate problems caused by crime, and do not improve the crime-fighting ability of law-enforcement agencies' (Barker en Carter 1991:234).

Een tweede belangrijk resultaat van onderzoek was dat de omvang van het aantal gevallen van dodelijk politieel vuurwapengebruik drastisch bleek te verschillen per politiekorps. Een hoog misdaadniveau van een stad bleek niet noodzakelijkerwijs te leiden tot een hoog aantal, door de politie, doodgeschoten burgers. Een consistent onderzoeksresultaat was wel het feit dat het politiegeweld meer een functie is van beleidsoverwegingen dan van objectieve onveiligheid (Barker en Carter 1991:227). Hoe dan ook, in de loopbaan van een politieambtenaar blijkt dodelijk vuurwapengebruik zelfs in Amerika een zeldzaamheid:

Tabel 13.1 Aantal burgers in Amerika gedood door politieambtenaren naar type wapen 1987-1993 Bron: Uniform Crime Reports 1994.

jaar	totaal	vuurwapens	vuistvuurwapen totaal	geweer	shotgun	mes
1987	300	297	234	10	38	1
1988	343	339	291	6	33	-
1989	363	360	178	22	34	-
1990	385	382	210	20	39	-
1991	367	361	243	15	25	1
1992	418	411	264	20	24	4
1993	455	451	251	16	33	0

Tabel 13.2 Gedode politieambtenaren naar type dienst 1989-1993 Bron: Sourcebook of criminal justice statistics 1994

	totaal	uniform	recherche	buiten dienst
1988	78	45	23	8
1889	66	37	19	9
1990	65	36	13	15
1991	71	45	14	12
1992	62	40	9	13

over de periode 1980-1984 had een politieambtenaar in Jacksonville, Florida 139 jaar moeten werken alvorens een burger dood te schieten terwijl dat in Honolulu 7.692 jaar was (Sherman en Cohn 1986:5).

Sinds 1987 vermeldt het Federal Bureau of Investigation (FBI) in de Uniform Crime Reports onder de kop 'gerechtvaardigde doodslag' de gevallen waarin een politieambtenaar in de uitoefening van zijn bediening een burger doodt (Tabel 13.1). Deze aantallen worden daarbij onderscheiden naar het wapen waarmee de burger is gedood.

Gezien het relatief hoge aantal gevallen van moord en doodslag in Amerika per jaar per 100.000 inwoners (in 1993 ongeveer zeven maal hoger dan in Nederland) en het feit dat in 1990 de helft van de huishoudens in Amerika over een geschat aantal van totaal 200.000.000 vuurwapens beschikte (Reiss en Roth 1993:256), verbaast het niet dat er jaarlijks in de Verenigde Staten relatief meer politieambtenaren als gevolg van geweld worden gedood (Tabel 13.2). Daarnaast is het aantal gedode politieambtenaren op jaarbasis gemiddeld bijna gelijk aan het aantal dat in diensttijd verongelukt, bijvoorbeeld vanwege auto-ongelukken, aanrijdingen en dergelijke. Van de in de periode 1980-1992 in totaal 989 verongelukte politieambtenaren zijn er tien verongelukt tijdens schietoefeningen en 49 als gevolg van *accidental shootings* zoals kruisvuur, persoonsverwisseling en *firing mishaps* (Sourcebook 1993:405). Het hoge geweldsniveau en de obsessie voor wapens maken de Amerikaanse cijfers in de vergelijking met Nederland niet goed hanteerbaar.

Duitsland

In Duitsland maakt de centrale overheid geen jaarcijfers over politieel vuurwapengebruik openbaar. Voor-

zover wij eind 1995 hebben kunnen vaststellen, publiceren alleen de deelstaten Hamburg en Nordrhein-Westfalen gegevens over politieel vuurwapengebruik. In de jaarverslagen van de andere deelstaten, zoals in februari 1995 aanwezig in de bibliotheek van het Max Planck Institut für Ausländisches und Internationales Strafrecht te Freiburg, is daarover in ieder geval niets te vinden. Sinds 1974 wordt het dodelijk vuurwapengebruik wel gedocumenteerd en geanalyseerd in het tijdschrift *Bürgerrechte & Polizei/CILIP*. De bedoeling van deze documentatie is om bij te dragen aan de controle op het dodelijk politieel vuurwapengebruik als 'harde indicator van de hantering van het geweldsmonopolie van de overheid'. Bij de start in 1974 gingen men van de veronderstelling uit dat met de opkomst van geweldsspecialisten, zoals de *Präzisionsschützenkommandos* en diverse *Sondereinsatzkommandos* (de Duitse arrestatieteams), de toename van het aantal gedode burgers zich door het optreden van dit soort speciale eenheden trendmatig zou doorzetten. Als bron wordt gebruikgemaakt van systematisch krantenonderzoek en van de cijfers die de Polizei-Führungsakademie te Münster bijhoudt in opdracht van de ministers van Binnenlandse Zaken van de deelstaten. Volgens CILIP bestaat er geen reden om de betrouwbaarheid van deze statistieken in twijfel te trekken (Werkentin 1993:79).

In Tabel 13.3 zijn de Duitse cijfers gezet naast de vergelijkbare Nederlandse cijfers. In deze Tabel zijn de 1.700 à 1.800 schoten die jaarlijks op dieren worden afgevuurd buiten beschouwing gelaten. Terzijde merken wij op dat uit de precieze opgave van afgeschoten dieren zou kunnen worden afgeleid dat de Duitse politie over een goede meldingsdiscipline beschikt en dat de overige cijfers derhalve als betrouwbaar zouden kunnen worden ingeschat. In Neder-

Tabel 13.3 Politieel vuurwapengebruik Duitsland en Nederland 1978-1995 (aantallen)

Bron: Bürgerrechte & Polizei/CILIP en de Polizei-Führungsakademie Münster

jaar	waarschuwingsschot		gericht op mensen		gericht op zaken		doden		gewonden	
	BRD	NL	BRD	NL	BRD	NL	BRD	NL	BRD	NL
1978-1979	323	215	215	51	189	95	18	6	129	22
1980-1983	611	381	345	86	316	101	68	15	228	46
1984-1987	437	175	199	65	230	58	35	13	120	45
1988-1991	649	186	281	75	256	75	39	11	207	43
1992-1995	1.107	254	446	90	400	94	55	8	243	80
totaal	3.127	1.211	1.486	367	1.391	423	215	53	927	236

land wordt het schieten op dieren daarentegen – overigens in strijd met de geweldsinstructie – amper en naar willekeur gemeld.

Op grond van de cijfers in Tabel 13.3 kan worden vastgesteld dat de veronderstelde trendmatige toename van het aantal gedode burgers in Duitsland niet is uitgekomen. Deze cijfers zijn door de tijd vrijwel gelijk gebleven, en zeker niet toegenomen gezien het feit dat het aantal politiële vuurwapendragers in Duitsland in de periode sinds 1974-1992 met ongeveer 63.000 personen is gestegen. Het valt verder op dat de toename van het gericht schieten niet tot een evenredige toename van het aantal doden heeft geleid. Uit de CILIP-documentatie blijkt dat het vuurwapengebruik de laatste jaren vaker wordt uitgesteld tot situaties waarin het echt nodig is. Zo waren in het jaar 1995 van de 19 gedode burgers er tien in het bezit van een scherp vuurwapen en twee van een gaspistool. Slechts een burger was ongewapend (Diederichs 1996:76). Verder blijkt uit de analyse van de cijfers dat er maar weinig gevallen van vuurwapengebruik voor rekening komen van de *Sondereinsatzkommandos* (Werkentin 1993:82). De geweldsspecialisten zijn er kennelijk in geslaagd hun belofte waar te maken om moeilijke situaties het hoofd te bieden met minimaal dodelijk vuurwapengebruik.

Nordrhein-Westfalen

In de Polizeiliche Kriminalstatistik van de deelstaat Nordrhein-Westfalen wordt sinds 1993 een aparte paragraaf gewijd aan de kerncijfers van het politieel vuurwapengebruik. Deze cijfers zijn afkomstig van het ministerie van Binnenlandse Zaken, dat overigens geen cijfers bekend maakt over gewonde en gedode burgers. Gezien het aantal het grondoppervlak, het inwoners en het aantal wapendragende politie-

ambtenaren laat het politieel vuurwapengebruik in de deelstaat Nordrhein-Westfalen zich goed vergelijken met dat in Nederland (zie Tabel 13.4). In de deelstaat Nordrhein-Westfalen liggen onder meer de steden Bonn, Düsseldorf, Dortmund en Köln.

De cijfers in Tabel 13.4 laten zien dat het waarschuwend schieten en met name het schieten op auto's Nederlandse specialiteiten zijn: in Nederland wordt ruim tienmaal zo vaak op auto's geschoten als in Nordrhein-Westfalen. Het gericht schieten op personen is in Nederland tweemaal zo hoog. De vergelijking met cijfers leidt tot de conclusie dat, met in acht-neming van het feit dat wij geen uitspraak kunnen doen over de betrouwbaarheid van de cijfers, het aantal gevallen van gericht vuurwapengebruik in Nederland, vergeleken met Nordrhein-Westfalen, ongeveer tweemaal zo hoog is.

Hamburg

Als enige deelstaat vermeld Hamburg in de Kriminalstatistik sinds 1992 naast de cijfers over het vuurwapengebruik, ook het aantal gewonde en gedode burgers. Dat maakt het mogelijk ook een vergelijking te maken tussen de havenstad Hamburg, die een afzonderlijke deelstaat vormt, en de politieregio's Amsterdam-Amstelland en Rotterdam-Rijnmond, eveneens geconcentreerd rondom een havenstad. Het gericht schieten op dieren buiten beschouwing gelaten, levert dat het beeld op dat in Tabel 13.5 is geschetst.

In de Polizeiliche Kriminalstatistik Hamburg (1994:86) wordt een korte beschrijving van de schietgevallen in het jaar 1993 gegeven, kennelijk om te verklaren waarom het aantal van vijf gedode burgers in dat jaar opmerkelijk hoog was. De vijf dodelijke gevallen betroffen het neerschieten van een Turkse

Tabel 13.4 Vuurwapengebruik Nordrhein-Westfalen en Nederland 1993-1994 (aantallen) Bron: Polizeiliche Kriminalstatistik Nordrhein-Westfalen 1994/ Bundeskriminalamt te Wiesbaden

	Nordrhein-Westfalen			Nederland		
oppervlakte grondgebied			34.070 km ²			41.526 km ²
aantal inwoners in 1994			17.750.300			15.422.842
aantal wapendragende politieambtenaren (exclusief opleidingen)			± 40.000			± 32.000
jaar	1993	1994	totaal	1993	1994	totaal
waarschuwend	15	24	39	37	701	07
gericht op personen	14	10	24	18	284	6
gericht op auto's	2	2	4	23	153	9

kerkelijk-attaché die voorbijgangers had doodgeschoten; een man die een politieambtenaar met – naar later bleek – een alarmpistool had bedreigd; een bezetter van het Poolse consulaat-generaal die een delaborierte handgranaat naar de politie wilde gooien; een man die tijdens een identiteitscontrole op de politie had geschoten; en een bankovervalder die tijdens het verlaten van de bank zijn vuurwapen op de politie had gericht.

Met inachtneming van de onderrapportage in Nederland, zoals uiteengezet in Hoofdstuk 4 en het feit dat wij geen uitspraak kunnen doen over de betrouwbaarheid van de Duitse cijfers, laten de vergelijkende cijfers over de periode 1992-1994 zien dat de politie in de regio's Amsterdam-Amstelland en Rotterdam-Rijnmond vaker (33 procent) gericht op personen schiet, maar beduidend minder vaak op auto's dan de Hamburgse politie. Maar als het raak is dan is het in Hamburg beduidend vaker met dodelijke afloop, terwijl de gevolgen in de twee politieregio's vaker beperkt blijft tot lichamelijk letsel.

Terzijde merken wij op dat de regio's Amsterdam-Amstelland en Rotterdam-Rijnmond een afwijkend vuurwapengebruik kennen, zoals uiteengezet in Hoofdstuk 5: het vuurwapengebruik van de randstedelijke regio's ligt beduidend onder het landelijk niveau. De Hamburgse politie schiet, gezien de toelichting bij de cijfers over 1993, waarschijnlijk pas als acuut noodweervuur geboden is, zodat relatief vaker een dodelijk slachtoffer valt. Ook zou uit de cijfers kunnen worden afgeleid dat de Amsterdamse en Rotterdamse politieambtenaar consequenter op de benen schiet, zodat dodelijk letsel wordt voorkomen, ook al moet worden opgemerkt dat het verschil tussen zwaar en dodelijk letsel toch ook op een zekere mate van toeval berust.

Vergelijking Duitsland-Nederland

Zoals uit het aantal gevallen vuurwapengebruik per 1.000.000 inwoners in Tabel 13.6 valt op te maken, werd in de periode 1978-1991 in Nederland vaker gericht op personen en veel vaker op zaken (auto's) geschoten dan in Duitsland. Eveneens werd er in Nederland meer dan tweemaal zo vaak een waarschuwingsschot afgegeven. De aantallen doden en gewonden ontlieden elkaar niet veel. Voor de recentere periode 1992-1995 zijn die verhoudingen verschoven. De cijfers per 100.000 inwoners laten nu zien dat het aantal gevallen waarin gericht op personen is geschoten in Nederland en Duitsland nu vrijwel gelijk zijn. In Nederland wordt nog steeds wat vaker waarschuwend op personen en op auto's geschoten dan in Duitsland, maar de verschillen zijn duidelijk afgenomen. Het aantal dodelijke slachtoffers per miljoen inwoners ontloopt elkaar niet veel. Wat wel opvalt is dat het aantal gewonden in Nederland in verhouding met Duitsland is toegenomen. Er vallen in de periode 1992-1995 in Nederland bijna tweemaal zoveel gewonden dan in Duitsland. Hoe valt dit percentage te verklaren, anders dan door eventuele onderrapportage in de daaraan voorafgaande jaren? De verklaring lijkt niet gezocht te moeten worden in het verschil tussen de geweldsinstructies. In tegendeel: de geweldsinstructie in Nordrhein-Westfalen is eerder ruimer dan stricter (Brammertz 1996:39). De vergelijkbare geweldsbepalingen in de Politzeigesetz van de verschillende deelstaten geven geen aanleiding om te concluderen dat deze per saldo strenger zouden zijn dan in Nederland. Het zou kunnen zijn dat in Nederland door vaker te schieten op rijdende auto's gewonden worden gemaakt die in Duitsland, door terughoudend vuurwapengebruik op dat punt, worden voorkomen. Daarnaast zou het kunnen zijn dat de

Tabel 13.5 Politieel vuurwapengebruik in Hamburg en regio's Amsterdam/Rotterdam 1992-1994 (aantallen)

Bron: Polizeiliche Kriminalstatistik Landeskriminalamt Hamburg 1994

aantal inwoners in 1994	Deelstaat Hamburg				Amsterdam-Amstelland en Rotterdam-Rijnmond			
	1992	1993	1994	totaal	1992	1993	1994	totaal
	1.706.998				2.056.628			
jaer	1992	1993	1994	totaal	1992	1993	1994	totaal
waarschuwend	18	35	34	87	25	15	23	63
gericht op personen	7	8	1	16	9	9	9	27
gericht op auto's e.d.	1	10	15	26	3	4	1	8
burgers gewond	3	2	1	6	3	7	7	17
burgers gedood	2	5	0	7	0	0	0	0

Duitse politieambtenaar vaker mis schiet dan zijn Nederlandse collega, hetgeen dan zou kunnen worden herleid tot de veronderstelling dat het Nederlandse vuurwapenonderwijs beter is dan het Duitse.

Wij hebben Tabel 13.6 en onze veronderstellingen voorgelegd aan de heer Kröl, de Leitender Kriminaldirector van de Polizei-Führungsakademie, die ons bevestigde dat, naast de in dit hoofdstuk gepresenteerde vuurwapencijfers, in Duitsland geen andere cijfers bekend zijn. Naar zijn oordeel moeten de Duitse cijfers gezien worden tegen de achtergrond dat de Duitse vuurwapenopleiding de laatste tien jaar grondig is verbeterd en dat de Duitse politieambtenaar wordt geleerd dat schieten op auto's zinloos en gevaarlijk is. De Duitse politieambtenaar wordt getraind om het gericht schieten op personen uit te stellen tot echte noodsituaties.

Tot slot merken wij op dat aan het Duitse strafprocesrecht het legaliteitsbeginsel ten grondslag ligt. Anders dan in Nederland waar het openbaar ministerie het opportuniteitsbeginsel hanteert, worden in Duitsland, als gevolg van het legaliteitsbeginsel, alle geconstateerde strafbare feiten in principe vervolgd. Dit zou kunnen betekenen dat de Duitse politieambtenaar zeer terughoudend is om van zijn dienstpistool gebruik te maken vanwege het risico van strafrechtelijke vervolging. Zoals in Hoofdstuk 16 uiteengezet, worden Nederlandse politieambtenaren echter voor hun vuurwapengebruik zelden strafrechtelijk vervolgd. De verplichte strafvervolging betekent dat de rechter in Duitsland over het vuurwapengebruik oordeelt waar in Nederland het openbaar ministerie de zaak afdoet met een sepotbeslissing (zie Hoofdstuk 15). Over de invloed hiervan op het Duitse politieel vuurwapengebruik kunnen wij geen uitspraken doen, dat valt buiten ons onderzoek, maar een uit-

spraak van de Duitse rechter in februari 1996 die ons bij het afsluiten van de studie onder ogen kwam, wekt de indruk dat de Duitse rechter aan de professionaliteit van de politieambtenaar hoge eisen stelt. Het ging om een geval waarin een politieambtenaar een verdachte *reflexartig* had neergeschoten. De tijdens een inbraak betrapte verdachte wilde vluchten via de dakgoot maar viel daarbij naar beneden en werd tijdens zijn val door de politieambtenaar dodelijk geraakt. Het verweer dat hij een reflexschot had afgegeven, werd door een geraadpleegde deskundige weersproken op grond van de redenering dat het afgeven van een schot door het met de vinger overwinnen van een trekkerweerstand van 2,9 kilo (van het dienstpistool in dat geval) alleen mogelijk is 'willentlich und damit vom Gehirn gesteuert.' De rechtbank veroordeelde de politieambtenaar tot 8.000 D-mark geldboete, daarbij overwegende dat een politieambtenaar ook dan nog zelf strafrechtelijk verantwoordelijk blijft wanneer hij met zijn dienstwapen 'unbewusst fahrlässig' een dodelijk schot afgeeft (Diederichs 1996: 76). Een vergelijkbaar standpunt hebben wij in de Nederlandse gevallen waarin de politie een ongewild schot afvuurde, niet aangetroffen terwijl de trekkerweerstand van het Nederlandse dienstpistool Walther P5 voor het eerste schot bovendien hoger is, namelijk 3,8 kilo in *double action* stand.

Met in achtneming van het feit dat wij geen uitspraak kunnen doen over de betrouwbaarheid van de Duitse cijfers, zijn de Nederlandse kerncijfers met betrekking tot het politieel vuurwapengebruik vergelijkbaar met de recente cijfers van Duitsland, met uitzondering van het aantal gewonden dat in Nederland ongeveer de helft hoger ligt dan in Duitsland. Concluderend: het Nederlandse niveau van vuurwapengebruik is *niet laag*.

BRD= Duitsland
(december 1988:
61.700.000 inw.;
november 1993:
81.300.000 inw.)
DDR= Voormalig
Oost-Duitsland
NL = Nederland
(december 1988:
14.800.000 inw.;
november 1993:
15.300.000 inw.)

Tabel 13.4 Politieel vuurwapengebruik Duitsland en Nederland 1978-1995 (aantallen per 1.000.000 inwoners)

Bron: Bürgerrechte & Polizei/CILIP en de Polizei-Führungsakademie Münster

jaar	waarschuwings- schot		gericht op mensen		gericht op zaken		doden		gewonden	
	BRD	NL	BRD	NL	BRD	NL	BRD	NL	BRD	NL
Exclusief DDR										
1978-1991	27,50	64,66	13,37	18,71	13,01	22,22	2,30	3,10	8,99	10,54
per jaar	1,96	4,61	0,95	1,33	0,92	1,58	0,16	0,22	0,64	0,75
Inclusief DDR										
1992-1995	13,61	16,60	5,48	5,58	4,92	6,14	0,67	0,52	2,98	5,22
per jaar	3,40	4,15	1,37	1,39	1,23	1,53	0,16	0,13	0,74	1,30